

SULTAN II. ABDÜLHAMİD'İN ANTAKYALI KALEM EFENDİLERİ

Nazir ÇETİN

**SULTAN
II. ABDÜLHAMİD'İN
ANTAKYALI KALEM
EFENDİLERİ**

Nazir ÇETİN



Kültür ve Sosyal
İşler Dairesi
Başkanlığı
Kültür Yayınları
No: 8

**SULTAN II. ABDÜLHAMİD'İN
ANTAKYALI KALEM EFENDİLERİ
Nazir ÇETİN**

Editör

Dr. Ülkü TECİMEN

ISBN: 978-605-65131-7-6

Sertifika No: 48216

İletişim: Hatay Büyükşehir Belediyesi
0326 214 91 90 - 0326 444 12 06
iletisim@hatay.bel.tr

Grafik Tasarım

Eminenur KOSAL

BASKI: Seçil Ofset

100.Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi 4.Cadde No:77 Bağcılar - İSTANBUL

Tel:0212. 629 06 15 www.secilofset.com

Bu eserin bütün yayın hakları Hatay Büyükşehir Belediyesi'ne aittir.

İçeriğindeki tüm sorumluluk yazarına aittir

TAKDİM

13 medeniyete ev sahipliği yapmış olan Hatay, bu medeniyetlerden elde ettiği kültürel birikimi de içinde saklıyor. Burada yaşamış olan medeniyetler, hem bir öncekinin kültürel birikimini kullanmış, hem de bir sonraki medeniyete kendi kültürünü bırakmıştı. Hatay'ımızın mutfak, kültür ve tarih hafızasının zenginliği bu medeniyetlerin birikimine sahip çıkmasıyla oluyor.

Kültür ve tarih zenginliğine sahip çıkan bir şehirden, çok sayıda bürokrat çıkması kadar olağan bir durum olamaz. Osmanlı Devleti de bu birikimden faydalanarak Antakya'da oluşan, medeniyetler hafızasından faydalanmıştır. Nitekim Osmanlı Devleti'nin resmi arşiv belgeleri bunu kanıtlıyor. Bu belgelerin arşiv kayıtlarından çıkartılarak günümüz Türkçesi ile okuyucuya takdim edilmesi, şehrimizin medeni zenginliğini ortaya çıkartmıştır.

Belediye Başkanı olarak Hatay'ımızı çevresel zenginliğin yanında, kültürel anlamda da geliştirmeye gayret ediyorum. Bu kadim ve güzel şehrimiz adına yayınlanacak her kitap, şehrimizin hafızasına önemli bir katkıdır. 19. yüzyıl Osmanlı bürokrasisinde görev alan Antakyalı bürokratların tanıtıldığı bu kitap Hatay tarihi araştırmalarına önemli bir katkı sunmaktadır. Bu vesile ile Osmanlıca arşiv belgelerini kullanarak kitabın ortaya çıkmasını sağlayan Nazir ÇETİN'e ve hassasiyetle değerlendirme yaparak yayına hazırlayan Dr. Ülkü TECİMEN'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Doç. Dr. Lütfü SAVAŞ
Hatay Büyükşehir Belediye Başkanı

SUNUŞ

Osmanlı tarih yazıcılığında, bir şahsın hayatını konu edinen yazılara *tercüme-i hâl*; bir sosyolojik grubun biyografisini konu alan yazılara ise *terâcim-i ahvâl* adı verilmiştir. Bu türden biyografik malzeme örneklerine erken dönem Osmanlı kroniklerinin bazılarında rastlanmaktadır. Metodu bakımından biyografiden ayrılan ancak yine şahısların hayatları ile ilgili olan Fransızca *Prosopographie/prosopografi* terimi, “genellikle meslek veya konum itibarıyla tutarlılık gösteren kişilerden oluşan bir grubun biyografilerinin incelenmesi” olarak tanımlanmaktadır. Biyografi, meşhur kabul edilen kişilerin hayatları üzerine odaklanmaya meyilli olup çoğu zaman kişiyi gruptan, özeli genelden ve istisnayı ortalamadan fazla önemsemek gibi bir özelliğe sahiptir. Prosopografi ise incelediği grubun niteliğini, dinamiklerini, değişimini analitik şekilde ele alan bir metod kullanmaktadır. Prosopografi metodu ile ele alınan çalışmalarda ortak özelliklere sahip bir grup belirlenerek grubun kendi içinde çeşitli hususlar gözetilerek incelenmesi esas alınmaktadır.

Elinizde bulunan bu değerli çalışmanın konusunu teşkil eden Osmanlı bürokrasisi ve memurlarına dair çok kısa bilgiler vermek gerekir. Osmanlı Devleti’nde III. Selim döneminde (1789-1807) memurların özlük haklarında iyileştirme yoluna gidilmiş, II. Mahmud (1808- 1839) ise büyük ıslahat projesi için bir bürokrasiye ihtiyaç duyduğunda eski kalemiyenin topluca yeni sivil bürokrasiye/mülkiyeye dönüşmesini sağlayan personel politikasının temellerini oluşturmuştur. Tanzimat öncesinde, *Otodidaktik* denilen sistem içerisinde her dairenin ihtiyacı olan memuru kendisinin yetiştirmesi esas iken, Tanzimat’tan sonra sivil bürokrasinin gelişmeye başlamasıyla birlikte Osmanlı idari yapısında ve memurların görevlerinde meydana gelen değişiklikler sivil bürokrasinin yapısını da değiştirmeye başlamıştır. 1864 ve 1871 yıllarında hazırlanan vilayet nizamnamelerinde, hantal Osmanlı bürokrasisine hareket kazandırmak, taşra yönetimi dâ-

hilinde çalışan memurların liyakatsiz davranışlarının önüne geçebilmek ve merkez ile taşra arasındaki bağları kuvvetlendirmek hedeflenmiştir.

Cevdet Paşa'nın; “*adama iş aramaktan vazgeçip işe adam aramak kaidesine itibar olunursa az vakitte memleket idaresi için iktidarlı memurlar yetişir.*” sözünün gereğine ciddi olarak eğilen Sultan II. Abdülhamid, saltanatının ilk yıllarından itibaren memurların iyi yetiştirilmesi, memuriyetlerindeki liyakatlerinin tespiti ve teftişi konularına özen göstermiştir. 1879 yılında Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun kurulup çalışmaya başlaması II. Abdülhamid'in iktidarlı memurlar yetiştirme düşüncesinin kurumsal bir boyut kazanmaya başlamasının ilk adımdır. Osmanlı hizmetinde çalışan Müslim ve gayrimüslim bütün memurların biyografilerinin kaydedildiği ve hizmetlerindeki değişikliklerin takip edildiği aşamaları gösteren sicillerin tutulması hususunda ilk çalışma 5 Şubat 1879'da “Sicill-i Ahvâl Komisyonu”nun kurulmasıyla başlamıştır. Bu komisyon 1879 tarihli Sicil Talimatının 16. Maddesiyle Dâhiliye Nezareti'ne bağlı daimi bir şube haline getirilmiştir. Zaman içerisinde farklı nezaretlerin bünyesinde çalışmalarına devam etmiş olan Sicill-i Ahval Komisyonu II. Meşrutiyet'in ilânından sonra kaldırılarak yerine Dâhiliye Nezareti'ne bağlı olarak “Sicill-i Ahvâl İdaresi” teşkil edilmiştir. 1922 yılına kadar da varlığını sürdürmüş olan bu idare, görev yetki ve sorumlulukları dâhilinde Sicill-i Ahvâl Defterleri adı verilen kayıtları tutmuştur. Osmanlı bürokrasisinde görev yapmış yaklaşık 92 bin memurun kişisel ve meslekî hayatına dair bilgileri ihtiva eden bu defterler, günümüzde mülkî ve adli Osmanlı memurlarına ve Osmanlı bürokrasisine dair akademik çalışmaların temel kaynağı durumundadır.

Değerli öğrencim Nazir Çetin ile 2012-2015 yılları arasında hazırlamış olduğumuz *Sicill-i Ahval Defterleri'ne Göre Antakyalı Devlet Memurları (1879-1909)* adlı Yüksek Lisans çalışması da yukarıda bahsi geçen Prosopografi/ Kolektif Biyografi diyebileceğimiz metotla ele alınmıştır. Bu çalışma, XIX. yüzyılın son-

ları ve XX. yüzyılın başlarında, dairede kâtip olarak çalışan bir Kalem Efendisi'nden tutun valilik ve nazırlık makamına kadar yükselerek Osmanlı bürokrasisinde önemli görevler icra etmiş olan 84 Antakyalı memuru konu edinmiştir.

Eserde ortaya konulduğu gibi, Osmanlı Devleti'nin çeşitli bürokratik kademelerinde görev almış Antakya merkez doğumlu 84 devlet adamının hayatlarına dair tüm ayrıntılar incelenmiştir. Memurların en fazla kullandıkları isimler, baba ve sülale isimleri, görev yerleri, istihdam edildikleri alanlar, tayin, terfi ve maaş durumları, kazandıkları rütbe, nişan ve madalyalar, memurlara isnat edilen suçlar ve bunların karşılığında verilen cezalar, Antakya'da yer alan resmi kurumlar gibi daha çok sayıda ayrıntıyı eserin muhtevasından öğrenmek mümkündür.

Yakın dönem Osmanlı tarihine dair çalışmalar açısından mühim bir kaynak değeri taşıyan Sicill-i Ahval Defterleri, ait oldukları yörenin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısının ortaya çıkarılmasına katkı sunmaktadır. Son dönem Osmanlı tarihi araştırmalarında sıkça çalışılan alanlardan birisi olan bu belgelerden faydalanmak suretiyle ortaya konulan elinizdeki mühim çalışmanın ciddi bir mesai, emek ve titiz bir araştırmacılık örneği olduğuna şahitlik ettiğimi belirtmek isterim. Antakya yerel tarihine ve Osmanlı taşra idaresi alanında yapılacak araştırmalara katkı sağlayacağına inandığımız bu değerli çalışmayı kaleme alan Nazir Çetin'i kutluyor, çalışmanın kitap haline getirilip okuyucuya sunulmasına katkı sağlayan Hatay Büyükşehir Belediye Başkanı Doç. Dr. Lütfü Savaş'a teşekkür ediyorum.

Nisan 2020

Dr. Öğr. Üyesi Necati ÇAVDAR

ÖNSÖZ

18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Devleti'nde artık köklü değişimlerin yapılmasının zaruri olduğu anlaşılmıştır. II. Mahmud ve Tanzimat dönemiyle birlikte bu düşüncenin fiiliyata geçirilmesi için resmi planda çalışmalar başlatılmıştır. Ancak yapılan yenilikler Osmanlı Devleti'nde beklentileri karşılayamamıştır. Bu nedenle II. Abdülhamit devrinde de reformlara devam edilmiştir. Bir asırdan fazla süren yenileşme çağının temel mantığı, merkezi sistemi eksiksiz bir şekilde oturtmaktır. Bunun için de, askeri, adli ve mülkî idare kapsamında reformlar yapılmıştır. Dolayısıyla merkezîleşme esasına bağlı olarak Osmanlı bürokrasisi, her geçen gün biraz daha gelişmeye başlamıştır. Klasik dönem ile karşılaştırıldığında 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı bürokrasisinde görevli memur sayısında ciddi artışların olduğu görülmektedir. Memur sayısının artırılmasındaki temel amaç, merkez ile taşra arasındaki iletişimsizliği ortadan kaldırmak ve merkezin gücünü en küçük idari birime kadar hissettirmektir. Bundan dolayı, sayıları bir hayli artmış olan memurların sicillerini tutmak ve çalışma faaliyetlerini tetkik etmek amacıyla 1879 yılında Sicill-i Ahvâl İdaresi tesis edilmiştir.

Sicill-i Ahvâl İdaresi, memurlara ait bilgileri kayıt altına alarak Sicill-i Ahvâl Defterlerine kaydetmiştir. Son dönem Osmanlı bürokrasinin birincil kaynaklarından olan Sicill-i Ahvâl Defterlerinin nasıl tertip edileceği, yayınlanan nizamnamelerle izah edilmiştir. Kayıt altına alınan memurlara, baba adı, nerede doğduğu, hangi sülaleye mensup olduğu, tahsili, bildiği dilleri, varsa eserleri, nerelerde görev yaptığı, aldığı ödül ve cezalar gibi muhtelif sorular yöneltildikten sonra memurların verdikleri cevaplar bu defterlere geçirilmiştir. Sorular silsilesi şeklinde oluşan bu resmi evrak, biyografi niteliği taşıması yönünden, Osmanlı Devleti'nde çalışan memurlar hakkında, geniş ölçekte bilgi sahibi olma imkânı sağlamaktadır. Biyografi hazinesi olan Sicill-i Ahvâl Defterleri, özellikle II. Abdülhamit devrinin idari ve sosyo-ekonomik yapısının panoramasını çizmektedir

Bu araştırma, prosopografi (gruplama) tekniği ile hazırlanmıştır. Yukarıda açıklamış olduğumuz Sicill-i Ahvâl Defterleri esas alınarak belirlenen Antakyalı 84 memurun hayatları, mesleki açıdan ayrıntılandırılarak incelenmiştir. İncelemeler neticesinde, taşradaki memurların hangi şekillerde istihdam edildikleri ve olumlu veya olumsuz faaliyetleri neticesinde ne gibi muameleler gördükleri hakkında önemli bilgiler elde edilmiştir.

Sicill-i Ahvâl Defterleri ve arşiv belgeleri ışığında vücuda getirdiğimiz çalışmamız, Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki Antakya'nın sosyo-kültürel tarihine önemli bir katkı sağlama iddiasındadır. Çalışmamızla, Osmanlı bürokrasinin çeşitli kademelerinde görev alan Antakyalı memurların kimlikleri, mensup oldukları sülaleler, Antakya'nın eğitim ortamı gibi önemli ayrıntılar tespit edilmiştir. Bu sebeple Antakya tarihi ile ilgili çalışma yapmak isteyenler için önemli bir başvuru kaynağı vücuda getirdiğimiz kanaatindeyiz.

Çalışmamızda emeği geçenler konusunda öncelikle çalışmanın her safhasında yanımda olan engin, tecrübesi ile daima yol gösterici hocam Gaziosmanpaşa Üniversitesi Öğretim Üyesi Dr. Necati ÇAVDAR'a şükranlarımı arz ediyorum. Yine çalışmamızın vücuda gelmesi konusunda desteğini esirgemeyen Hatay Büyükşehir Belediyesi Başkanı Doç. Dr. Lütfü ŞAVAŞ'a ve Hatay Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanı Dr. Ülkü TECİMEN hocama sonsuz teşekkür ediyorum. Ayrıca belgelerin temin ve tasnif edilmesi safhasında Başbakanlık Osmanlı Arşivi personellerinden Eyüp AŞIK'a da teşekkür ediyorum.

Son olarak ilim yolunda çekilen her türlü zahmete benimle beraber katlanan eşim Özlem ÇETİN'e sonsuz sevgi ve şükranlarımı sunuyorum.

HATAY 2020
Nazir ÇETİN
Merhum Babam Nazmi ÇETİN'in
Aziz hatırasına...

İÇİNDEKİLER

Takdim	1
Sunuş.....	3
Önsöz.....	7
İçindekiler	9
Kısaltmalar.....	15
Giriş.....	17
Sicill-, Ahvâl Komisyonu'nun Kuruluşu ve İşlevi.....	27
19. Asra Kadar Osmanlılarda MemuriyetAnlayışı.....	27
Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun Tesisini Hazırlayan Etkenler	32
Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun Tesisi	33
Sicill-i Umumi Defterleri'nin Hazırlanması ve Fiziki Hususları	35
Sicill-i Umumi Defterleri'nin Mahiyeti	38
Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun Yönetmelikleri	40
I. BÖLÜM.....	45
Tarihsel Süreç İçerisinde Antakya.....	47
1.1. İdari Yapı.....	52
1.2. Nüfus.....	57
1.3. Ekonomi.....	59
1.4. Eğitim.....	63
II. BÖLÜM	69
Antakyalı Kalem Efendileri'nin Sicil İcmali	71

2.1. Antakya-Antalya Karışıklığı Üzerine	71
2.2. Müslüman Memurların İsimleri	73
2.3. Gayrimüslim Memurların İsimleri	75
2.4. Antakyalı Memurların Doğum Tarihleri ve Aile Vaziyetleri	76
2.4.1. Müslüman Memurların Doğum Tarihleri, Baba Adları ve Meslekleri	76
2.4.2. Gayrimüslim Memurların Doğum Tarihleri, Baba Adları, Baba Meslekleri	82
2.5. Sülale Ünvanları Belirtilmiş Olan Memurlar	83
2.6. Antakyalı Memurların Eğitim Durumları	84
2.6.1. Sultan II. Abdülhamid Devri Maarif Düzenine Kısa Bir Bakış	84
2.6.2. Antakyalı Memurların Gittikleri Mektepler	87
2.6.3. Antakyalı Memurların Diploma Durumları	93
2.6.4. Antakyalı Memurların Okuryazarlık Durumları	96
2.7. Antakyalı Memurların Mesleki Hayatları	98
III. BÖLÜM	103
Antakyalı Kalem Efendileri'nin Aldıkları Rütbe, Nişan Madalya ve Cezaları	105
3.1. Rütbe, Nişan Ve Madalyalar	105
3.1.1. Rütbeler	105
3.1.2. Nişanlar	108
3.1.3. Madalyalar	111
3.2. Antakyalı Memurların Aldıkları Cezalar	115

3.2.1. 19. Yüzyıl Ceza Hukukuna Bakış	115
3.2.2. Görevi İhmal Ve Kötüye Kullanma	117
3.2.3. İsnat Edilen Suçlar	122
3.2.4. Rüşvet	124
3.2.5. Zimmete Mal Veya Para Geçirme.....	124
IV. BÖLÜM	127
Antakyalı Kalem Efendileri'nin Biyografileri	129
4.1. Antakyalı Müslüman Memurlar	129
4.1.1. Abdullah Sabri Efendi.....	129
4.1.2. Abdurrahman Efendi.....	132
4.1.3. Abdülbaki Kemal Efendi.....	136
4.1.4. Abdülgani Efendi	136
4.1.5. Abdülnafi Efendi.....	143
4.1.6. Ahmed Fehim Efendi	143
4.1.7. Ahmed Hamdi Efendi	144
4.1.8. Ahmed Naci Efendi.....	145
4.1.9. Ahmed Nihad Efendi.....	146
4.1.10. Ahmed Rüştü Efendi	147
4.1.11. Ali Efendi	148
4.1.12. Ali Rıza Efendi.....	150
4.1.13. Bahaddin Efendi.....	151
4.1.14. Burhaneddin Efendi	151
4.1.15. Ferid Efendi	152
4.1.16. Hacı Hüseyin Efendi	153

4.1.17. Hakkı Efendi	154
4.1.18. Hüseyin Hüsni Efendi	160
4.1.19. Hüseyin Lebib Efendi	161
4.1.20. İbrahim Hakkı Efendi	162
4.1.21. İdris Avni Efendi	163
4.1.22. Kazım Efendi	164
4.1.23. Mahmud Cevad Bey	165
4.1.24. Mehmed Asım Efendi	168
4.1.25. Mehmed Bey	168
4.1.26. Mehmed Celaledin Efendi	169
4.1.27. Mehmed Cemal Efendi	170
4.1.28. Mehmed Efendi.....	171
4.1.29. Mehmed Efendi.....	172
4.1.30. Mehmed Faik Efendi.....	173
4.1.31. Mehmed Ferid Efendi	174
4.1.32. Mehmed Fevzi Efendi.....	175
4.1.33. Mehmed Hamdi Efendi.....	177
4.1.34. Mehmed İzzet Efendi	178
4.1.35. Mehmed Kamil Efendi.....	179
4.1.36. Mehmed Mucib Efendi	180
4.1.37. Mehmed Murad Efendi	183
4.1.38. Mehmed Murad Efendi	185
4.1.39. Mehmed Mutehem Efendi	190
4.1.40. Mehmed Münib Efendi	191

4.1.41. Mehmed Nazım Efendi.....	192
4.1.42. Mehmed Nazır Efendi.....	192
4.1.43. Mehmed Numan Efendi.....	193
4.1.44. Mehmed Ratib Efendi.....	194
4.1.45. Mehmed Rıfat Efendi.....	194
4.1.46. Mehmed Rıfat Efendi.....	196
4.1.47. Mehmed Sabri Efendi.....	197
4.1.48. Mehmed Sabri Efendi.....	197
4.1.49. Mehmed Said Efendi.....	199
4.1.50. Mehmed Salim Efendi.....	200
4.1.51. Mehmed Suad Bey.....	200
4.1.52. Mehmed Şakir Efendi.....	202
4.1.53. Mehmed Şakir Efendi.....	203
4.1.54. Mehmed Şakir Efendi.....	206
4.1.55. Mehmed Şakir Efendi.....	206
4.1.56. Mehmed Şevki Efendi.....	210
4.1.57. Mehmed Zeki Efendi.....	212
4.1.58. Mustafa Efendi.....	212
4.1.59. Mustafa Fehmi Efendi.....	213
4.1.60. Mustafa Neşet Efendi.....	214
4.1.61. Mustafa Şevket Efendi.....	216
4.1.62. Nureddin Efendi.....	216
4.1.63. Nureddin Efendi.....	218
4.1.64. Osman Efendi.....	218

4.1.65. Osman Nuri Efendi	219
4.1.66. Ömer Fevzi Efendi	220
4.1.67. Ömer Sırrı Efendi.....	221
4.1.68. Rüşdi Efendi.....	222
4.1.69. Sadık Rüşdü Efendi.....	223
4.1.70. Süleyman Servet Efendi.....	224
4.1.71. Şahin Efendi.....	226
4.1.72. Veditullah Efendi.....	226
4.1.73. Veliyyüddin Efendi	227
4.1.74. Yusuf Agâh Efendi	229
4. 1. 75. Ziya Efendi.....	230
4.2. Antakyalı Gayrimüslim Memurlar	231
4.2.1. Abdülvehhap Efendi.....	231
4.2.2. Cebrail Azar Efendi.....	231
4.2.3. Corci Efendi	232
4.2.4. Edvar Efendi	233
4.2.5. Hanna Edip Efendi.....	233
4.2.6. İlyas Efendi	234
4.2.7. İlyas Şaman Efendi	235
4.2.8. Selim Efendi.....	235
4.2.9. Vehbi Efendi.....	236
Sonuç ve Değerlendirme.....	237
Kaynaklar.....	240
Ekler.....	251

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
A}	: Sadaret
A}AMD.	: Sadaret Âmedî Kalemî Defterleri
A} MKT. MVL.	: Sadaret Mektubî Kalemî Meclis-i Vâlâ Belgeleri
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DH. MKT.	: Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemî
DH. SAİD.	: Dâhiliye Nezâreti Sicill-i Ahvâl İdaresi Defterleri
H.	: Hicri
HAT.	: Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi
Haz.	: Hazırlayan
HR.HMŞ.İŞO.	: Hukuk Müşavirliği İstişare Odası Belgeleri
İ.DH.	: İrade Dâhiliye
İ.MMS.	: İrade Meclis-i Mahsus
M.	: Miladi
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
R.	: Rumi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Y.A.RES.	: Yıldız Tasnifi Sadaret Resmî Maruzat

GİRİŞ

Araştırmamız 19. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı bürokrasisinde yer almış olan Antakyalı memurların biyografilerini ortaya koymayı hedeflemiştir. Çalışmamızın ana kaynağı olan “Başbakanlık Osmanlı Arşivi” (BOA), “Dâhiliye Nezareti” (DH.) “Sicill-i Ahvâl İdari Dairesi” (SAİD) kataloglarında Antakyalı 84 memurun kaydına rastlanmıştır. Antakyalı memurlar içerisinde 75 memurun Müslim ve geri kalan 9 memurun ise Gayrimüslim olduğu tespit edilmiştir.

Osmanlı Devleti’nde memurların biyografilerini kaleme alan ve onların günümüze kadar ulaşmasını sağlayan kurumun adı, 1879 ile 1909 yılları arasında faaliyet göstermiş olan Sicill-i Ahvâl İdaresi’dir. İdarenin mükemmel şekilde düzenlemiş olduğu defterler sayesinde memurların baba adları, mezun oldukları mektep bilgileri, bildikleri diller, nerelerde istihdam edildikleri, ne kadar maaş aldıkları ve ödül ya da ceza alıp almadıklarını öğrenme imkânı bulmaktayız. Geçmişte yaşamış memurların bıraktıkları izlerin bu denli düzgün bir şekilde kayıt altına alınması günümüzde bu memurların neler yaptığına dair bazı önemli bilgileri öğrenmemize olanak sağlamıştır. Oluşturulan bu kayıtlar bizlere, Osmanlı Devleti’nin son dönemindeki idari ve eğitim yapısının nasıl işlediği hakkında bilgiler sunmaktadır.

II. Abdülhamid devrinde çalışan memur sayısının 92.000 gibi yüksek bir sayıda olması, bu konuyla ilgilenen araştırmacıları farklı yöntemler kullanarak bu memurların hayatlarına dair detayları gün yüzüne çıkarma yoluna sevk etmiştir. Bu sınıflandırmalarda en popüler olanı, memurların doğdukları şehir adları dikkate alınarak aynı şehir sınırlarında doğan memurları gruplama tekniği kullanılarak meydana getirilmesidir. Böylelikle 92.000 rakamını vücuda getiren memurların biyografilerinin,

nizami bir şekilde tanzim edilmesine imkân sağlanmıştır. Ayrıca Sicill-i Ahvâl belgelerindeki memurların doğdukları şehirler göz önünde bulundurularak tasnif işlemi yapılmasıyla, günümüzde bu şehirlerde yaşayan insanların kendi şehirlerinin bir buçuk asır önceki sosyal ve ekonomik ortamına dair bilgi sahibi olmaları sağlanmaktadır. Nitekim çalışmamızın omurgasını oluşturan bu kayıtlardan, prosopografi tekniği kullanılarak Antakyalı memurların hayat hikâyeleri ortaya çıkarılmıştır. Yine çalışmamızda, bugüne kadar yapılan çalışmalarda ya fark edilmeyen ya da çok az değinilen “biyografi” konusuna açıklık getirilmeye çalışılmıştır. “Giriş” bölümünde ele aldığımız biyografinin tarihsel kökenleri, İslam tarih yazıcılığındaki karşılığı, Osmanlı tarih yazıcılığında biyografi kültürü ve son örnekleri temsilcileriyle birlikte verilmiştir.

Bugüne kadar Sicill-i Ahvâl Belgelerinden hareketle çok sayıda kitap, makale ve tez hazırlanmıştır.¹ Bahsi geçen belgelerde

- 1 Sicill-i Ahvâl konusunda hazırlan bazı eserler şu şekildedir; Doç. Dr. Yunus Özger’in hazırladığı, “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Bürokrasisinde Yozgatlı Devlet Adamları” başlıklı kitap. Ahmet Önder Kırıcı ile İrfan Yiğit’in kaleme aldığı, “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Çorumlu Devlet Adamları (1830-1909 yılları arası)” adlı kitap. Serdal Soylier tarafından hazırlanan “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Döneminde Muğlalı Devlet Memurları (1879-1909)” adlı eser. Yine Sicill-i Ahvâl esasına bağlı olarak hazırlanan bazı makaleler şu şekildedir; Ahmet Gündüz’ün kaleme aldığı “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Kayserili Müslim Ve Gayrimüslim Memurların Aldıkları Madalya, Rütbe ve Nişanlar (1879-1909)” adlı makale. Yine Ahmet Gündüz’e ait “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Kayserili Memurların İşledikleri Disiplin Suçları (1879-1909)” adlı makale. Yrd. Doç.Dr. Kemal Daşcıoğlu tarafından kaleme alınan “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Buldanlı Memurlar” başlıklı makale. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezinde Sicill-i Ahvâl esaslı toplam 12 adet tez bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir; Engin Adak tarafından “Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre Erzincanlı Memurlar” adlı yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ahmet Erkartal’ın kaleme aldığı “Sicill-i Ahvâl Defterlerindeki Safranbolulu(Zağfiranbolulu) Memurlar (1879-1909)” başlıklı yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ömer Ferid İmlak’ın “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Bürokrasisinde Eğinli (Kemaliyeli) Devlet Adamları (1820-1854)” adlı yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Mustafa Kaya tarafından hazırlanan “II. Abdülhamid Döneminde Ispartalı Memurlar (Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre 1879-1909)” başlıklı yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Abdülhamit

mevcut olan memurların sayısı ile yapılan çalışmalar arasında kıyaslama yapılırsa binlerce evrakın araştırmacıları beklediği görülmektedir.

Çalışmamız, 4 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; “Tarihsel Süreç İçerisinde Antakya” başlığıyla Antakya’nın mülki idaresi, demografik yapısı, ekonomik şartları, eğitim faaliyetleri ve nüfusu konularıyla Antakya’nın tarihi ele alınmıştır. İkinci bölümde; “Antakyalı Kelem Efendilerinin Sicil İcmâli ” başlığıyla 84 Antakyalı memurun, kim oldukları, baba adları, hangi yılda doğdukları, hangi eğitimi aldıkları, hangi dilleri bildikleri ve hangi yılda nerelerde istihdam edildiklerine dair istatistikî bilgiler izah edilmiştir. Üçüncü bölümde; “Antakyalı Memurların Aldıkları Rütbe, Nişan, Madalya ve Cezalar” başlığı altında Antakyalı memurların çalıştıkları süre boyunca başarılı işlerde bulunmaları nedeniyle ödüllendirilmeleri ve aldıkları ödüller; bunun tam tersi durumda ise cezalandırılmaları ve aldıkları cezalar incelenmiştir. Dördüncü bölümde; “Antakyalı Kalem Efendilerinin Biyografi-

Kırmızı tarafından kaleme alınan “II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909) Osmanlı Bürokrasisinde Gayrimüslimler” başlıklı yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Yunus Emre Polat’ın hazırladığı “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Kemahlı Devlet Memurları” adlı yayımlanmamış yüksek lisan tezi. Selçuk Sarı tarafından kaleme alınan “Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre Amasyalı Memurlar” başlıklı yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Serdal Soyluer tarafından hazırlanan “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Döneminde Muğlalı Devlet Memurları (1879-1909)” adlı yayımlanmamış yüksek lisan tezi. Serap Sunay tarafından hazırlanan “II. Abdülhamid Döneminde Balıkesirli Mülki Görevliler Hakkında Bir İnceleme (Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre 1879-1909)” adlı yayımlanmamış yüksek lisan tezi. Ahmet Sürmen tarafından kaleme alınan “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Bürokrasisinde İstanbul Doğumlu Yahudi ve Rum Devlet Adamları” başlıklı yayımlanmamış yüksek lisan tezi. İshak Şimşek tarafından hazırlanan “Sicill-i Ahvâl Defterlerinde Diyarbakirli Yöneticiler” adlı yayımlanmamış yüksek lisan tezi. Ahmet Yadi tarafından kaleme alınan “Osmanlı Bürokrasisinde Giresunlu Devlet Adamları (1879-1909)” başlıklı yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Bunlardan hariç Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez merkezinde olmayan Sicill-i Ahvâl esaslı 2 tane tez hazırlanmıştır. Bunlar; Ramazan Çelem’in Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre “Malatya Doğumlu Memurlar(1879-1909)” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezi ve Ümmühan Uğurlu’nun “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Döneminde Tokatlı Devlet Memurları” başlıklı yayımlanmamış yüksek lisan tezi.

leri” başlığıyla 84 memurun hayat hikâyesi açıklanmıştır. Şimdi, konumuzun bir biyografi ve prosopografi niteliği taşıması hasebiyle biyografi ve prosopografi kavramlarına kısaca değinmek faydalı olacaktır.

Tarih ilmine yardımcı bilimler arasında kabul edilen prosopografi kavramı ile kolektif biyografi çalışmaları kastedilir. Kısaca bir grup insan hayatının topluca incelenmesi anlamına gelen prosopografi ortak eğilim, kültür, mesleki veya siyasi geçmişe sahip veya küçük gruplar üzerinde yapılabilmektedir. Bu araştırmalarda ortak özelliklere sahip bir grup belirlenir ve bu grup da kendi içinde çeşitli hususlar gözetilerek incelenir.²

Biyografi kelimesinin aslı Yunancaya dayanmakta olup “bios” canlılık, hayat; “grafien” ise yazı, şekil manasına gelmektedir. Bu iki kelime birleştirildiğinde “yaşam öyküsü” olarak dilimizde karşılığını bulmaktadır³ Bir başka ifadeyle biyografi; “Tarihe mal olmuş şahsiyetlerin hayatlarının hikâyesi” olarak da nitelendirilmiştir.⁴ Tanınmış kişilerin hayat hikayelerini konu etmesi, biyografinin insanlıkla yaşıt bir tür olduğunu göstermektedir. Biyografi kelimesi bugünkü anlamda ilk kez, XVII. yüzyılda kullanılmıştır. Bu terimi 1683 yılında ilk kullanan İngiliz oyun yazarı ve Şairi John Dryden olmuştur.⁵

Biyografi türünün hangi bilim dalı altında işlenmesi konusu uzun zamandan beri tartışıla gelmiş bir vakiadır. Kimi araştırmacılar Tarih ilminin içinde münferit bir tür olarak nitelendirirken, kimi uzmanların da biyografinin edebi türlere kaynaklık ettiği ve tarihsel anlayışla örtüşmediği yönünde iddiaları vardır. Bu tartış-

2 Kemal Daşcıoğlu, “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Buldanlı Memurlar”, **Buldan Sempozyumu**, 23-24 Kasım 2006, Denizli, s. 563.

3 Mahmut ÇETİN, **Biyografi Kitabı**, Biyografi Net İletişim ve Yayıncılık, İstanbul, Ocak 2012, s. 15.

4 Mübahat Kütükoğlu, **Tarih Araştırmalarında Usul**, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 1991, s. 23.

5 Çetin, a.g.e., s. 15.

malar ışığında bir tarih yazım türü olan biyografi hakkında farklı görüşlerin var olduğu tespit edilmiştir.

Tarihin yazıya geçirildiği en eski zamanlardan itibaren tarihçiler, biyografi türünü kullanarak insanların merakına karşılık vermeye çalışmıştır.⁶ Nitekim tarihi olaylar kaleme alınırken, özne sayılan insanların yapıp ettikleri, biyografi türünün temel sayılabilecek unsurdur. Biyografi esas itibarıyla bir tarih türü, bir tarihin açıklama usulü ve bütünüyle tarihin parçasıdır.⁷ Bu yönüyle biyografinin “olmuş bitmiş” konular üzerinde durması münasebetiyle tarihle arasında sıkı bir ilişki hâkimdir.⁸ Bununla birlikte biyografi, “tarihin üvey evladı” olarak addedilmiştir. Tarihi yaratan en önemli unsurun da biyografi olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Zira toplumsal hafıza biyografi ile harmanlandığı vakit bambaşka bir mana kazanır ve tarih bilimi, ataların yapıp ettiklerinin hikâyesinden öte, zamanın devam eden ruhuna dönüşür.

Öte yandan tarih biliminin inşasında biyografi türünün hiçbir şekilde katkısının olmadığını düşünenler de vardır. Bu düşünürler arasında en dikkat çekici açıklama R. G. Collingwood tarafından yapılmıştır. Ona göre; “*Biyografi, ne kadar çok tarih içerirse içersin, tarihsel olmamakla kalmayıp, ters düşen ilkeler üzerine kurulmuştur. Sınırları biyolojik olaylardır, bir insan organizmanın doğumu ve ölümüdür: Çatısı bir düşünce çatısı değil, doğal süreç çatısıdır. Bu çatı- çocukluğu, olgunluğu ve yaşlılığıyla, hastalıkları ve hayvansal varlığın tüm arzularıyla insan bedensel yaşamı- altından kendisinin ve başkalarının düşünce akıntıları, yapısı ne olursa olsun, karaya oturmuş bir gemideki deniz suyu gibi birbirini keserek akar durur. Çoğu insan duygusu değişme*

6 John TOSH, **Tarihin Peşinde**, (Çev. Özden Arıkan), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, II. Baskı, 2005, s. 81.

7 Leon E. Halkın, **Tarih Tenkidinin Unsurları**, (Çev. Bahaeddin Yediyıldız), TTK Yayınları, Ankara, 1989, s. 59.

8 Çetin, a.g.e., s. 63.

içindeki bu bedensel yaşamın yaptıklarına bağlıdır ve bir yazın biçimi olarak biyografi bu duyguları besler, onlara yararlı besinler verebilir; ama bu tarih değildir...” Collingwood, yapmış olduğu bu izahla bizlere, tarihin duyguyla yapılamayacağını, ancak düşünce akımlarıyla şekillenebileceğini açıklamıştır.⁹

Biyografi türünün zuhur etmesi ve inkişafında itici etken din olmuştur.¹⁰ Öyle ki kutsal kitabımız olan Kuran-ı Kerim’de birçok kişi veya kişilerin başından geçmiş olan olaylar anlatılmıştır. Bu yönüyle İslam tarihçiliğinde biyografi türü, önemli bir yere sahiptir. İslam tarihçiliğinde, biyografi türünün ilk örnekleri, “siyer” ve “megâzi” olmuştur.¹¹ Siyer, Hz. Muhammed’in “özgeçmiş, hayat hikâyesi” anlamında da kullanılmaktadır. Megazi ise Hz. Muhammed’in savaşlarını konu edinen ilimdir.¹² İslam tarihçiliğinde, Hz. Muhammed’in davranışları ve olaylara karşı tutumu en fazla merak edilen husus olması, siyer ve megâzi türlerinin popüler hale gelmesinde önemli bir etken olmuştur.¹³

Biyografi dışında klasik Arap tarihçiliğinin önemli bir yazın türü de “Tabakat” olmuştur. Tabakat, sınıf-zümre anlamına gelmektedir. İslam geleneğinde sahabe, âlimler, şair ve sanatkârlar, sûfiler, düşünürler ve ayırıcı niteliklere sahip olan kişilerin hayat Hikâyelerinden söz eden eserler verilmiştir.¹⁴ Bu türde siyasi ve askeri olaylar ön plana çıkarılmayıp, daha çok konu edilen şahsiyetlerin kişiliklerine ve hayat hikâyelerine değinilmiştir.¹⁵ İslam

9 R. G.Collingwood, **Tarih Tasarımı**, (Çev. Kurtuluş Dinçer), Doğu-Batı Yayınları, III. Baskı, Eylül 2007, s.392-393.

10 Uğur Akbulut, **Osmanlı Tarih Yazıcılarına Göre Tarih ve Tarihçi**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2006, s. 14.

11 Sabri Hizmetli, **İslam Tarihi -İlk Dönem-**, Özkan Matbaacılık, Ankara, 4. Baskı, 2001, s. 53.

12 Şaban ÖZ, , **İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara,2006, s. 23.

13 Hizmetli, a.g.e., s. 54.

14 İsmail DURMUŞ, “Tabakat”, **TDVİA**, C. 39, TDV. Yay. , İstanbul, 1994, s. 288.

15 Akbulut, a.g.t., s. 16.

tarikh yazıcılığı içerisinde bir diğer biyografik tür ise ‘‘Vefeyat’’tır. Biyografi ve tabakat türleri ile içerik olarak aynı olsa da vefeyat türünü diğerlerinden ayıran en önemli özellik meşhur kişilerin hayat hikayeleriyle birlikte, bu şahsiyetlerin vefat tarihlerini vermesidir.¹⁶

Biyografi turunun Osmanlı’ya sirayet etmesiyle birlikte İslam tarikh yazıcılığındaki siyer, meğazi, tabakat ve vefayat gibi yazın türleri Osmanlı’da isim değişikliğine uğramıştır. Osmanlı tarikh yazıcılığında, bir kişiyi anlatan biyografik eserlere ‘‘tercüme-i hal’’, birden fazla kişinin biyografisini kapsayan eserlere de ‘‘teracim-i ahvâl’’ denilmiştir. İlk Osmanlı kronikleri incelendiğinde, bunların bazılarında yer yer mutekamil anlamda olmasa bile biyografik malzeme kırıntılarının bulunduğu dikkat çekmektedir.¹⁷ Osmanlı Devleti’nde genellikle ulema, şeyhülislam, veziriazam ve kaptan-ı derya gibi devletin önemli kademelerinde görev alan kişiler hakkında biyografik eserler neşredilmiştir.

Osmanlı tarikh yazıcılığında ‘‘Sehi Bey’’in 1538’de hazırladığı ‘‘Heşt Bihişt’’ adlı eseri ilk biyografik eserdir¹⁸. Yine aynı dönemde yaşamış olan ‘‘Taşköprülüzade Ahmed’’in Arapça olarak kaleme aldığı ‘‘şakaik-ı Nu’maniye’’ kuruluştan 1558 yılına kadar Osmanlı Devleti’nde yaşamış olan tarikat şeyhleri vealimlerin biyografilerini ihtiva eder.¹⁹ ‘‘Müstakimzade Süleyman Saadeddin’’ tarafından neşredilen ‘‘Devhatu’l-Meşayih’’, Osmanlı şeyhulislamlarının biyografilerini konu edinen ilk eserdir.²⁰ Yazar,

16 Mehmet EFENDİOĞLU, ‘‘Vefeyat’’, TDVIA, C. 42, TDV Yay., İstanbul, 2012, s. 603.

17 Feridun M. EMECEN, Osmanlı Kronikleri ve Biyografi, İslam Araştırmaları Dergisi, S. 3, 1999, s. 85.

18 Emecen, a.g.m., s. 85.

19 Erhan AFYONCU, Tanzimat öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2009, s.142.

20 Alper YILDIRIM, Müstakimzade Süleyman Saadeddin’in Devhatü’l-Meşayih Osmanlı şeyhu’l-islamların Biyografileri Adlı Eserinin Transkripsiyon Ve Değerlendirmesi, Mustafa Kemal Universitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay, 2014, s. 7 ; Ahmet YILMAZ, ‘‘Müstakimzade Süleyman Saadeddin’’, TDVIA, C. 32, TDV Yay., İstanbul, 2006, s.114.

Molla Fenari'den 1745 yılında ölen Feyzullah Efendizade Mustafa Efendi'ye kadar geçen 63 Şeyhülislamın biyografisinden bahsetmiştir.²¹ Veziriazamları konu edinen ilk biyografik eser “Osmanzade Taib” tarafından kaleme alınan “Hadikatü'l Vüzerâ"dır. İlk Osmanlı veziri olduğu iddia edilen Alâeddin Paşa'dan Rami Mehmed Paşa'ya kadar olan 93 Sadrazamın biyografisini kaleme almıştır. “Mehmed Hafid Efendi”, 1451'deki Süleyman Bey'den 1792-1803 yılları arasında görev yapan Küçük Hüseyin Paşa'ya kadar olan kaptanların biyografilerini “Sefinetü'l-Vüzera” adıyla kaleme almıştır.²² Eserin en önemli özelliği ise kaptan-ı deryalar hakkında hazırlanan ilk biyografik çalışma olmasıdır.²³

Osmanlı tarihçiliğinde bahsetmiş olduğumuz bu eserler haricinde, özellikle XVI. ve XVII. yüzyıllar içerisinde yeni bir ekol olan “vekayinüvislik” karşımıza çıkmaktadır. Bu minvalde vekayinüvislik Osmanlı merkez teşkilatında görevli devlet tarihçisine verilen unvandır.²⁴ Vekayinüvisler, bu yeni ekolün getirisi olarak bir padişahın hüküm sürdüğü dönemle ilgili anlatılanların sonuna, o dönemde ölen önemli kişilerin biyografilerini eklemeleriyle birlikte vekayiname ile biyografi türlerini birleştirmiş oluyordular.²⁵

Önemli biyografi eserlerinden birisi de “Tayyazade Ahmed Ata” tarafından hazırlanan “Tarih-i Ata” adlı eserdir.²⁶ Beş cilt halinde okuyucunun karşısına çıkan eser, birinci cildinde, Süla-

21 Afyoncu, a.g.e., s. 143.

22 Afyoncu, a.g.e., s. 144.

23 Abdülkadir Özcan, “Hafid Efendi”, **TDVİA**, C. 15, TDV Yay., İstanbul, 1997, s. 112.

24 Halil İnalçık, Bülent ARI, “Osmanlı-Türk Tarihçiliği Üzerine Notlar, **Uluslararası Askeri Tarih Dergisi**, Genelkurmay Basım Evi, S. 19, Ankara, 2007, s. 226.

25 Suraiya Faroqhi, **Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir?**, (Çev. Zeynep Altıok), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 4. Baskı, 2011, s. 244.

26 Muhittin Eliaçık, “Edebiyat Tarihimize Işık Tutan Bir Eser: Ata Tarihinin 4-5. Ciltleri”, **İlmi Araştırmalar**, S. 20, 2005, s. 68.

lenin kurucusu Osman'dan Kanuni Süleyman'a kadar olan Enderun memurları, vazifeleri ve tanınmış kişilerin biyografilerini içermektedir. İkinci cildinde, Enderun'dan yetişmiş olan sadrazamların, devlet adamlarının ve diğer rütbe ve makam sahiplerinin biyografilerini neşretmiştir. Üçüncü cildinde, XIX. yüzyılın ilk yarısında yaşamakta olan bazı devlet adamlarının hayat hikâyeleri ve o çağın önemli olaylarını ilgilendiren mühim belgeleri ihtiva etmektedir. Dördüncü ve beşinci ciltlerde ise Sultanların, Şehzadelerin ve Enderun şairlerinin nazım ve nesirleri bulunmaktadır.²⁷

İmparatorluğun son dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında eser veren biyografi yazarları arasında en önemli isim "İbnülemin Mahmud Kemal İnal"dir. Müellif, içinde hat örnekleri ve hattat biyografileri bulunan sözlüğü hazırlamıştır.²⁸ Osmanlı biyografi geleneğinin son ve en ilginç halkası "Mehmed Süreyya Bey" in kaleme aldığı "Sicill-i Osmani"dir. Eser, hem zaman, hem de alan bakımından Osmanlı biyografyasını tümünden kucaklamayı amaçlamıştır. Yazar bu amacın getirisinin yükümlülüğüyle konu ettiği kişileri özet şeklinde açıklama yoluna gitmiştir. Eserde Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan XX. yüzyılın başlarına kadar yaşamış olan önemli kişiler hakkında bilgiler sunulmaktadır. 17.000 kadar biyografinin yer aldığı eserde ilmi, mülki ve askeri erkâna ağırlık verilmekle birlikte şair, hattat ve din bilginlerine de yer verilmiştir.²⁹ Yukarıda örneklerle açıkladığımız üzere Osmanlılar biyografi yazımına gereken ehemmiyeti göstermişlerdir.³⁰

27 Franz Babinger, **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, (Çev. Coşkun Üçök), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s. 397; Afyoncu, **a.g.e.**, s. 145.

28 Faroqhi, **a.g.e.**, s. 24.

29 Necdet Hayta, Uğur ÜNAL, **Modernleşme Döneminde Osmanlı Tarih Yazıcılığı (1789-1908)**, (Ed. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek), **Türkiye'de Tarih Yazımı**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011, s. 151.

30 Kütükoğlu, **a.g.e.**, s. 97.

Esas konumuz olan II. Abdülhamid döneminde, memleketin her bir köşesinde muazzam bir modernleşme anlayışı hâkim olmaya başlamıştı. O, kendisinden önceki faaliyetlerin eksik yanlarını görerek devletin her kaleminde bizzat yeni bir yapılanma süreci başlatmıştır. Yapılan ıslahatların altında yatan en önemli sebep, II. Abdülhamid'in her şeyi öğrenme tutkusundan kaynaklanan kontrol mekanizmasıdır. Sistem; sansür, yıldırma, bıkırma ve baskı gibi kavramları beraberinde getirmiştir. Bu dönemde uygulanan sansür neticesinde tarih eğitiminin nasıl şekillendiğini ancak bazı yazarların kaleme aldığı biyografik eserlerden öğrenmekteyiz.³¹

II. Abdülhamid, emrindeki memurlarının hangi faaliyetler içinde olduğunu özellikle öğrenmek istemiştir. Zira onun döneminde kurulan Sicill-i Ahvâl Komisyonu da esasında bu amaca hizmet etmektedir. O dönem için kayıt altına alınan memurların sicil kayıtları resmi olmasına rağmen biyografi tarzında kaleme alınması sayesinde, muhteşem bir biyografi deposu oluşmuştur. Belgelerin muhteviyatında, Osmanlı Müslim ve gayrimüslim memurlarının belirli bir çerçevede kayıt altına alınması hedeflenmiştir. Bu özelliğiyle de, II. Abdülhamid dönemi memuriyet bürokrasisinde “Sicill-i Ahvâl Belgeleri” temel başvuru kaynağı haline gelmiştir.

31 İ. Caner Türk, **Osmanlı Devletinde Tarih Eğitimi (1839-1922)**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2006, s. 115.

SİCİLL-İ AHVÂL KOMİSYONU'NUN KURULUŞU VE İŞLEVİ

19. ASRA KADAR OSMANLILARDA MEMURİYET ANLAYIŞI

III. Selim, Osmanlı Devleti'ni Batıya yaklaştırmış ve devletin idare yapısında önemli değişiklikler yaşanmasını sağlamıştır. XIX. yüzyılda teorik olarak Osmanlı Devleti'nin kabuk değiştirdiği, işlevini yitiren kurumların yerine modern anlamda kurum ve kuruluşların tesis edildiği, istihdam edilen memurların özlük haklarında iyileştirme yoluna gidildiği ve içtimai yönden daha akılcı bir yaklaşım sergilendiği dönem olmuştur.

II. Mahmut dönemine gelindiğinde merkezi yönetim sistemi kendini belirgin şekilde hissettirmiştir. Merkezîleşmeyi, iktidarın sarayda toplanması şeklinde uygulayan II. Mahmut, kendisini uzak eyaletlerde ve yurt dışında temsil edecek bir bürokrasiye ihtiyaç duymuştur. Bu bürokrasi ihtiyacı ise büyük ıslahatlar silsilesini başlatmıştır.³² Böylece II. Mahmud, 1830'larda, eski kalemiyenin topluca yeni sivil bürokrasiye (mülkiye) dönüşmesini sağlayan personel politikasının temellerini attı. O, ilk "Nezaretleri" tesis ederek memur rütbelerinde "silsile-i meratib" uygulamasını getirdi. Bütün eski yüksek mevkilere yıllık "tevcihat"³³ uygulamasını kaldırdı, eski "tahsisat sistemi" yerine "maaş sistemi" oluşturdu.³⁴

32 Serap Sunay, **II. Abdülhamid Döneminde Balıkesirli Mülki Görevliler Hakkında Bir İnceleme (Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre 1879-1909)**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2007, s. 30.

33 Bir memuriyete tayin anlamında kullanılmaktadır. Muhtelif manalarla beraber memuriyet ve rütbe vermek demek olan Arapça "tevcih" in çoğuludur. Tanzimat'tan evvel vazifelerinden azillerini gerektirecek bir harekette bulunmayan vezirler de dâhil olmak üzere bütün devlet memurları bir sene süre ile tayin olunur ve bu tevcihat Şevval ayında yapıldığı için buna "Şevval Tevcihatı" denilirdi. Bkz. Pakalın, **a.g.e.**, c. III, s. 480-482.

34 Carter V. Findley, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Bürokratik Reform Babıalı 1922**, (Çev. Ercan Ertürk), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Mayıs 2014, s. 25.

II. Mahmut döneminde, devlet dairelerine memur yetiştirme ve memuriyete seçilme usullerinde de bazı değişiklikler yapıldı. Tanzimat öncesinde resmi dairelerin ihtiyacı olan memurlar, kalem denen devlet dairelerinde iş içinde eğitim sistemiyle yetiştirilir, genellikle memur ve devlet ileri gelenlerinin çocukları küçük yaşta kalemlere devam etmeye başlar, buralarda kâtiplerin yanında pratik bilgileri öğrenip zamanla kabiliyetleri ölçüsünde yükselirlerdi. 1838’de kâtiplerin rütbelerinin yükseltilmesinde imtihan esası getirildi; ancak yeni usulde memur yetiştirilmesine yönelik en önemli adım Tanzimat’tan sonra atıldı.³⁵ Ayrıca, klasik dönemdeki gibi, kalemlerin içerisinden kâtip yetiştirilmesinden vazgeçilip memurların eğitimi için “Mekteb-i Maârif-i Adliyye” ve “Mekteb-i Ulûm-ı Edebiyye” adlı okullar açıldı.³⁶

II. Mahmut, Tanzimat ilan edilmeden evvel idari ve adli ıslahatı içeren iki kanunname hazırlatmıştır.³⁷ İlk olarak “Tarik-i İlmiyye’ye Dair Cezâ Kânûnnâmesi” adlı bir genelge 1838 yılında yürürlüğe konulmuştur.³⁸ Kanunname, bilhassa rüşvet ile mücadele kapsamında kadı ve naiplere yönelik düzenleme niteliğini taşır.³⁹ Bununla birlikte bu Ceza Kanunu, aslına bakılırsa, Osmanlı Devleti’ndeki bütün memurların işlemiş oldukları çeşitli suçlara yönelik alınan önlemlerin bir listesidir.⁴⁰

35 Ali AKYILDIZ, **Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme**, İletişim Yayınları, IV. Baskı, İstanbul, 2012, s. 49.

36 Erhan AFYONCU- Recep AHISKALI, “Kâtip (Osmanlı Dönemi)”, **TDVİA**, C. 25, TDV Yay., İstanbul, 2002, s. 53.

37 Erdoğan KELEŞ, Tanzimat Dönemi’nde Rüşvetin Önlenmesi İçin Yapılan Düzenlemeler (1839-1858), **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, Ankara, 2005, C. 24, S. 38, s. 260.

38 Musa ÇADIRCI, **Tanzimat Sürecinde Türkiye Anadolu Kentleri**, (Der. Tülay Erçoşkun), İmge Kitabevi, Ankara, 2011, s. 24.

39 Keleş, **a.g.m.**, s. 260.

40 Ahmet MUMCU, **Osmanlı Hukukunda Zulüm Kavramı (Deneme)**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, s. 34-35.

Esas değişimin özneleri Sultan Abdülmecit (1839-1861) ve Sadrazam Mustafa Reşid Paşa (1846-1858)'dir. Belki de adları ile en çok yan yana getirilen icraatları Tanzimat Fermanı olmuştur. Düşünsel zeminde Tanzimat Fermanı; idari, iktisadi, içtimai ve hukuki konuları kapsayan bir organizasyondur. 3 Kasım 1839 tarihinde devletin ileri gelenlerinin, Osmanlı ahalisinin her din ve sınıfa mensup olan ruhani liderlerin ve yabancı diplomatların önünde okunan ferman, imparatorluğun devlet ve toplum hayatında dönüm noktasını teşkil ediyordu.⁴¹ Tanzimat Fermanı'ndan sonra devletin egemenlik dizginleri sivil bürokrasinin eline geçmiş bulunuyordu. Bu süreçte Osmanlı idari yapısında, hacminde ve mensuplarının görevlerinde meydana gelen değişiklikler sivil bürokrasinin (kalemiye) yapısını da değiştirdi.⁴²

Osmanlı Devleti'nin yozlaşan kurumlarında rehabilite etkisi yaratmak üzere pek çok mevzuda sultanın ve devletin ileri gelen bürokratlarının talepleri Tanzimat Fermanı'nda sıralanmıştır. Burada dikkate değer durum ise, fermanı tatbik edecek memurlara yönelik düzenlemelerdir. Osmanlı tarihinin muhtelif dönemlerinde suçsuz oldukları halde, ya bir iftira veya buna benzer sebeplerle idam edilmiş, hapse atılmış pek çok devlet adamı bulunmaktadır. Fermana bu durumu bertaraf etmek üzere hükümler bulunmaktadır. Böylelikle Osmanlı tarihi için kara bir leke olarak addedilen "Müsadere Usulü"nü⁴³ kaldırılması yönünde devlet erkânı hemfikir olup fermana tebliğ etmişlerdir.

41 İlber ORTAYLI, **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880)**, Türk Tarih Kurum Yayınları, Ankara, 2000, s. 15-16.

42 Gülden SARIYILDIZ, **Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun Kuruluşu ve İşlevi (1879-1909)**, Der Yayınları, İstanbul, 2004, s. 1.

43 Vezirler ile devlet erkânının ve memleket zenginleriyle tanınmış adamların ecelleriyle öldüklerinde yahut her hangi bir sebeple idamlarında geride kalan mallarının ve bazen de sağlıklarında mallarının hükümet namına zapt edilmesi anlamında kullanılan bir tabirdir. Bkz: Pakalın, 1983, C. II, s. 624.

Sultan Abdülmecit'in halefi olan Sultan Abdülaziz (1861-1876) döneminde yapılan düzenlemeler sonucunda memurlarla ilgili sorunlar çözüme kavuşmuş değildi. Memur olabilmek için herhangi bir kıstas yoktu. Mülkiye mektebinin kurulmasının üzerinden henüz dört sene geçmiş ve bu yüzden gelecekte istihdam edilecek memurların sayısı ile mevcut ihtiyaç arasında uçurum bulunuyordu. Bu durum dönemin devlet adamlarını ciddi bir şekilde meşgul etmeye başladı. Sadrazam Fuad Paşa (1861-1866) konuyla ilgili: *“Osmanlı İmparatorluğu'nun genişliği sebebiyle her yerde istenilen vasıfları taşıyan memurlar yoktur. Bundan dolayı mevcut memurların çoğu salahiyyetlerini kötüye kullanmaktadır. İstenilen vasıflara sahip memur olmadıkça da, muntazam bir idarenin kurulmasına imkân yoktur.”* ifadelerini kullanmıştır.⁴⁴ Fuad Paşa, konuya açıklık kazandırmak üzere Cevdet Paşa'yı göreve çağırmakta gecikmedi. Bu iki isim daha önce yapmış oldukları çalışmalarıyla sivrilen iki devlet adamıydı.⁴⁵ Cevdet Paşa, memurların icra memurlar, hâkimler ve askerî memurlar olmak üzere üç kısımda ele alınarak derece derece sorumluluklarının tayin olunması lazım geldiğini belirtmiştir.⁴⁶ Aynı zamanda Cevdet Paşa, *“adama iş aramaktan vazgeçip işe adam aramak kaidesine itibar olunursa az vakitte memleket idaresi için iktidarlı memurlar yetişir.”* düşüncesiyle bir nevi bu durumun zamanla ıslah edilebileceğine işaret etmiştir.⁴⁷

Tanzimat sonrasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun kalbi olan İstanbul ile merkeze tabi olan taşra arasında muazzam bir uyumsuzluk hali mevcuttu. Merkezi otoritenin alt birimlerde hissedile-

44 Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. VIII, Ankara, 2001, s. 159.

45 Ortaylı, **a.g.e.**, s. 50.

46 Sunay, **a.g.t.**, s. 33

47 Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 160.

bilmesi ve taşra idaresindeki düzensizliklerin giderilebilmesi için idari manada Osmanlı yönetiminin taksim edilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Böylece 1864 ve 1871 yılında Ali, Fuad ve Cevdet Paşalar önderliğinde vilayet nizamnameleri hazırlanmıştır.⁴⁸ Bu tüzüklerde hantal ve hareketsiz olan Osmanlı bürokrasisine devinim kazandırmak, taşra yönetimi dâhilinde çalışan memurların liyakatsiz davranışlarının önüne geçebilmek ve merkez ile taşra arasındaki yönetsel bağları kuvvetlendirmek hedeflenmiştir. Ayrıca mülkiye memurlarının, validen nahiye müdürüne kadar ve hatta muhtara kadar, kademelerine göre yetki ve sorumluluğu tespit edilmiştir.⁴⁹ Buna mukabil, artık memurluğun bir meslek olarak kabul edilmesi üzerine maaş işleri ile disiplin hususlarını düzenlemek gerekli hale gelmişti. Bu husus ile ilgili 1873 yılında bir kararname yayınlanarak maaş ve harcırahların ne şekilde verileceği hakkında açık hükümler konmuştur. Bu kararlar 1871 yılında çıkartılmış olan vilayet nizamnamesine eklenmiştir.

48 Mustafa Gençoğlu, “1864 ve 1871 Vilayet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Çankırı, 2011, S. 2, s. 32.

49 Karal, a.g.e., C. VIII, s. 161.

SİCİLL-İ AHVÂL KOMİSYONU'NUN TESİSİNİ HAZIRLAYAN ETKENLER

Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) memleketin her tarafından fotoğraflarla bilgi edindiği gibi, çeşitli aralıklarla ümera ve zabitanın da fotoğraflarını çektirir ve bu yolla devlet görevlilerini tanımak isterdi.⁵⁰ Sultanın bu isteği merakından değil, doğal olarak mizacındaki her şeyi kontrol etme tutkusundandır. Zira selefi olan sultanların merkezi yapıyı hâkim kılma esasına dayanarak birçok reform yapılmasını emretmesine karşın, bu emirleri tatbik edecek devlet adamlarının liyakat yoksunu olması ya da herhangi bir göreve getirilen memurun atandığı yerde halka zulüm ve rüşvet uygulaması veya görevi suiistimal etmesi gibi birçok neden yüzünden yapılan ıslah çalışmaları amacına ulaşmamıştır. Ardında o kadar olumsuz örneğin bulunması nedeniyle Sultan Abdülhamid, emrinde çalışan binlerce memurun hal ve hareketlerini takip etmek istemiştir.

Osmanlı Devleti onun saltanatı döneminde, artık son demlerine gelmiş bulunmaktaydı. Osmanlı-Rus savaşıyla (93 Harbi) devlet, kendi istikbalinin ellerinde olmadığını iliklerine kadar hissetmişti. Harici yönetimde alınan kötü sonuçlar, dâhili anlamda büyük bir buhran yaratmış ve durumun vahametinin farkında olan Sultan, 23 Aralık 1876'da açılan Mebusan Meclisini 14 Şubat 1878 tarihinde kapatmıştır. Bu durum Osmanlı Devleti'nde "İstibdat Dönemi" olarak anılacak ve 30 yıl sürecek olan bir baskı dönemini beraberinde getirmiştir. Sultanın mizacıyla örtüşen bu dönem yapmak istedikleri için önemli bir gelişmeydi.

50 İlber Ortaylı, **Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi**, Cedit Neşriyat, Ankara, 2008, s. 551-552.

SİCİLL-İ AHVÂL KOMİSYONU’NUN TESİSİ

Osmanlı Devleti’nin hizmetinde çalışan Müslüman ve gay-rimüslim bütün memurların biyografilerinin kaydedildiği ve hizmetlerindeki değişikliklerin takip edildiği aşamaları gösteren siciller tutulmuştur. Bu konuda ilk çalışma II. Abdülhamid dönemi başlarında, 5 Şubat 1879 (13 Safer 1296)’da “Sicill-i Ahvâl Komisyonu”nun kuruluşu ile olmuştur.⁵¹ Sultan bunu bir “irade-i seniyye” ile kamuoyuna bildirmiştir. Burada “Mazul ve mansub bütün vükela, vüzera ve memurların isim ve rütbe tarihlerini, menşe’ ve siretlerini ihtiva eden defterlerin etraflıca tanzimi esasen iş icabı olarak pek lüzumludur.” açıklaması yapılmıştır.⁵² Aslına bakacak olursak, “Sicill-i Ahvâl Komisyonu”nun temelleri Ahmed Cevdet Paşa’nın Dâhiliye Nazırlığı sırasında atılmıştır. “Memurin-i Kalemî Müdürlüğü” adıyla teşekkül eden bu kurumda mülkiye memurlarının sicillerinin tutulmaya başlandığını görmekteyiz.⁵³ Bu kurumun tesis edilmesinde, Ahmed Cevdet Paşa’nın gayretlerinden ötürü ilk sicil dosyası onun adına hazırlanmıştır.⁵⁴ Buna ek olarak, 1877’de ilk defa tanzim edilen bir tahlilatla şeriyye ve askeriye dışında kalan memurların sicillerinin tutulması mecburiyeti kabul edilmiştir.⁵⁵

Sultan iradesi gereğince Osmanlı Devleti’nde Sicill-i Ahvâl’in oluşturulması ve bundan sonra da daimi bir idare teşkiliyle

51 Atilla Çetin, “Sicill-i Ahvâl Defterleri ve Dosyaları Hakkında Bir Araştırma”, **Vakıflar Dergisi**, Ankara, 2005, S. 29, s. 89.

52 Ümmühan Uğurlu, **Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Döneminde Tokatlı Devlet Memurları**, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2013, s. 7.

53 Sarıyıldız, **a.g.e.**, s. 8.

54 Ayten Ardel, “19.Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisinde Üsküdar Doğumlu Osmanlı Bürokratlar”, **Üsküdar Sempozyumu II Bildirileri**, 12-13 Mart 2004, Üsküdar Belediyesi, Üsküdar, 2005, s. 513.

55 Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 334.

bu önemli işin esaslarını belirlemek üzere başlangıçta Hayrettin Paşa'nın sadareti zamanında geçici bir komisyon teşkil edildi. Bu komisyonun başkanlığına eski Paris sefiri Arifi Paşa, üyeliklerine de İrfan Paşa ile Serviçen Efendi ve ilmiyeden Tahir Efendi getirildi.⁵⁶ Gerçekçi bir yaklaşım ile yeni kurulan bu kuruluşun çalışmaları için elbette bazı masraflar yapılacaktı. Bu giderler için gerekli olan “Sicill-i Ahvâl Varakaları, Defter ve Cetveller” ve lüzumlu diğer evrak basma ve hazırlama işi devlet basımevi olan Matbaa-i Âmireye sipariş edildi. Masrafların karşılanması amacıyla 10.000 kuruşun hazineden verilmesi için Sadaret ve Maliye Nezareti arasında bir dizi yazışmalar yapıldı.⁵⁷

Başlangıçta geçici olarak kurulan Sicill-i Ahvâl Komisyonu, 1879 tarihli Sicil Talimatının 16.maddesindeki, “*komisyon tarafından tanzim ve ikmal olunacak Sicill-i Ahvâlin muamelat ve vukuât-ı daimisini yürütmek üzere*” Dâhiliye Nezareti'nin idaresinde kalıcı bir kalem şubesi tesis edilmiştir.⁵⁸ Sicill-i Ahvâl Komisyonu iç dinamizmine göre kayıt tutma, yazışmaları yapma, belge, defter ve istatistikleri düzenleme gibi sorumlulukların türüne göre “tescilat”, “tedkikat” ve “evrak” adı altında üç kısma ayrılmıştı.⁵⁹ 24 Aralık 1896 tarihine gelinceye kadar kimi zaman müstakil kimi zaman da değişik isimler altında çalışmalarını sürdüren Sicill-i Ahvâl Komisyonu, 1896'da “*İntihab-ı Memurin Komisyonu*”yla birlikte feshedilmiş ve bu iki komisyon “Memurin-i Mülkiye Komisyonu” adıyla birleştirilerek geniş yetkilerle donatılmıştı.⁶⁰

56 Sarıyıldız, **a.g.e.**, s. 11; Uğurlu, **a.g.t.**, s. 7.

57 Çetin, **a.g.m.**, s. 90.

58 Sarıyıldız, **a.g.e.**, s. 13.

59 Sarıyıldız, **a.g.e.**, s. 17.

60 Nurgül Bozkurt, “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Simavlı Memurlar”, **Akademik Bakış Dergisi**, S. 27, Kasım-Aralık 2011, s. 2; Sarıyıldız, **a.g.e.**, s. 37; Çetin, **a.g.m.**, s. 92-93.

Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun lağvedilmesinden evvel, Dâhiliye Nezareti'nin başvurusu üzerine, memurlarının seçiminin nezaretinin sorumluluğu altında olması gerektiği savunulmuştur. Bu düşünce ile Memurin-i Mülkiye Komisyonu lağvedilerek, memurların hal tercümeleleri, “tescil” ve “tezyil” işlemlerini yürütmek üzere, “Sicill-i Ahvâl-i Memurin Komisyonu” kurulmasına karar verilmiştir. Komisyon 1922 yılına kadar görevini ifa etmiştir.⁶¹

SİCİLL-İ UMUMİ DEFTERLERİ'NİN HAZIRLANMASI VE FİZİKİ HUSUSLARI

Osmanlı Devleti'nin son dönem biyografi yazımında önemli derecede etkili olan Sicill-i Umumi Defterleri, tanzimine esas olan anket tekniği uygulanarak yapılmıştır.⁶² Bilgiler deftere geçirilmeden önce tercüme-i hal varakasının hülasesi hazırlanır ve tescil edilirdi.⁶³ Tercüme-i hâl varakaları özellikleri itibariyle sicil kayıtlarına esas teşkil eden belgelerdi. Personel kayıtlarına ait olan tercüme-i hâl varakalarını memurlar kendi el yazılarıyla doldurmakta idi.⁶⁴ 1884 yılına kadar tercüme-i hal varakaları bu sistemle hazırlandı. Ancak memurların tercüme-i hal varakalarını kendilerinin doldurması, birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Bu sorunların en başında, verilen bilgilerin doğruluğu hakkında tahkikat yapılamamasıydı. Ayrıca memurlara verilen tercüme-i hal varakaları zamanında Sicill-i Ahvâl Komisyonu'na teslim edilmiyordu. Bu durumu ortadan kaldırmak üzere 1887'de tercü-

61 Çetin, **a.g.m.**, s. 93.

62 Kütükoğlu, **a.g.e.**, s. 215.

63 Sarıyıldız, **a.g.e.**, s. 124-125.

64 Ahmet Hadi, Harun Yılmaz, “Tercüme-i Hâl Varakası ve Sicill-i Ahvâl Kayıtları ile İlgili Yapılmış Çalışmalar, **Gelecek Geçmiş Tartışıyor Tarih Öğrenci Sempozyum Bildirileri**, 2-4 Mayıs 2013, Isparta, s. 434.

me-i hal varakalarının nasıl düzenleneceği hususunda “Me’mûrin-i Mülkiye’nin Tercüme-i Hâllerinin Sûret-i Kaydı ve Tahriirini ve Teferruâtını Mübeyyin Tarifnâme” adlı bir yönetmelik yayımlandı.⁶⁵ Tarifname üç bölüm ve yirmi beş maddeden ibaret. İlk beş maddeyi kapsayan birinci bölüm “Tercüme-i Hâl Varakalarının Nasıl Yazılacağına Dairdir” adını taşıyordu. Altı ile on beşinci maddeleri kapsayan ikinci bölüm ise “Tercüme-i Hâl Varakalarının Komisyon-ı Umûmiye Nasıl Gönderileceğini ve Mülâhazât Yazılmak İktiza Edüp Etmeyeceğini Mutazammındır” başlıklıdır. Son bölüm ise on altıncı ve yirmi birinci maddelerden havi olup, “Sicillât ve Tescilâtın Keyfiyeti Beyânındadır” adı altında düzenlenmiştir. Yirmi iki ile yirmi beşinci maddeler “mevâdd-ı şetta”yı oluşturmuştur.⁶⁶ Hal tercümeleri, “sual, cevap ve mülâhazat” olmak üzere üç bölümden oluşmaktaydı.⁶⁷

1879-1922 arasında, 40 yılı aşan bir sürede teşekkül eden Sicill-i Umumi Defterleri, Osmanlı devlet memurlarını tanımamıza geniş imkânlar sağlayan mükemmel bir arşiv fonudur. Sicill-i Umumi Defteri 201 adet defterde toplanmış ve 17 cilt halinde olduğu tespit edilmiştir.⁶⁸ Defterlerin oluşturulmasında Sicill-i Ahvâl komisyonunun geçirmiş olduğu evrelere göre dönemsel farklılıklar arz etmektedir. Bunların 60 tanesi Sicill-i Ahvâl Komisyonu zamanında, 140 tanesi ise Memurin-i Mülkiye Komisyonu döneminde hazırlanmıştır.⁶⁹ Sicill-i Umumi Defterlerinde her şahıs için iki sayfa ayrılmış olmasına rağmen bazı şahıslara ait biyografiler yarım sayfada bitmektedir. Nadir olmakla birlikte

65 Sarıyıldız, a.g.e., s. 125.

66 Sarıyıldız, a.g.e., s.126.

67 Hadi ve Yılmaz, a.g.m., s. 434.

68 **Başbakanlık Osmanlı Araştırma Rehberi**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 108, İstanbul, 2010, s. 237.

69 Sarıyıldız, a.g.e., s. 135.

bu iki sayfanın yetmediği durumlar da karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda ikinci sayfanın kenarına, devamının hangi cilt ve sayfada olduğuna işaret eden bir kayıt düşülmüştür. Bazı biyografiler tek kalemde çıktığı halde bazılarında sonradan ilaveler yapıp mühür basılmıştır.⁷⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde⁷¹ muhafaza edilen bu defterler, dijital ortama aktırılarak araştırmacıların hizmetine sunulmuştur. Sicill-i Umumi Defterleri, fiziki kontekstte ardışık olarak sıralanmıştır. Dijital ortamda bulunan defterlerden 18 numaralı olanından iki tane vardır. 179 ve 190. defterler ise boş gözükmetedir. 80 ve 150 numaralı defterler de ek defter olarak hazırlanmıştır.⁷² Defterlerin yaprak sayısı, büyüklüğüne göre değişiklik arz etmektedir. Sicill-i Umumi Defterleri, her sayfa için mühür basılıp numaralandırılmıştır. Defterin ortasında hat yazısıyla "Sicill-i Umumi" yazılıp, sağ kenarında sahife sayısı bulunmaktadır. Bazı defterler çizgildir ve bazılarında ise düz boş bir sayfa üzerine bilgiler aktarılmıştır.

70 Kütükoğlu, a.g.e., s.142.

71 Yeni sistemde Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi.

72 Sarıyıldız, a.g.e., s.134.

SİCİLL-İ UMUMİ DEFTERLERİ'NİN MAHİYETİ

“Tarih metinlerle yazılır” hükmü, herkesin kabul ettiği ve en güvenilir hükümdür. Vesikaların pratik ehemmiyeti o kadar büyüktür ki genellikle araştırmannın çerçevesini ve gidişatını belirler.⁷³ Çalışmamızın ana kaynağını “Sicill-i Umumi Defterleri” oluşturmaktadır. Çalışmamız açısından büyük önem arz eden bu vesikalar, 1879-1909 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu’nda istihdam edilen memurların hayat hikâyelerinin resmiyete dökülmesine denilmiştir. Osmanlı biyografi yazımında önemli yer teşkil eden bu defterler “esas künye defterleri” adıyla da zikredilirdi.⁷⁴ Defterler biyografi özelliğinden başka, memurların görev yaptığı şehirlere ait birtakım özellikleri de ortaya koyabilen, devletin mali ve idari politikasının takibinin yapılmasına imkân tanıyan, uygulanan eğitim sistemi hakkında bilgi elde edilebilen kaynak özelliği de taşımaktadır.⁷⁵

Sicill-i Umumi Defterlerinde yer alan memurların sayısı hakkında ihtilafa düşülmüştür. Findley’e göre; koleksiyonda 1877 yılından 1908 yılına kadar toplam 92.137 memurun sicil kaydı oluşturulmuştur. Ancak o, bu sayıyı mübalağalı bulduğunu ve tahminlerine göre 70.000 civarında olduğunu belirtmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi’nde bu rakam 51.652 olarak tespit edilmiştir. Bu konuda doktora tezi yapan Gülden Sarıyıldız ise sayının net olmadığını 30.000 ile 100.000 arasında farklı rakamların olduğunu ve çalışmasında genel kanı olan 92.000

73 Halkın, **a.g.e.**, s. 18.

74 Sarıyıldız, **a.g.e.**, s. 134.

75 Ahmet Önder KIRICI, İrfan YİĞİT, Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı İmparatorluğu’nda Çorumlu Devlet Adamları (1830-1909 Yılları Arası), Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Çorum, 2011, s. 22

memurun sicillinin tutulduğunu söylemiştir.⁷⁶ Neden böyle bir rakamsal karışıklığın oluştuğuna Antakya üzerinden örnek verecek olursak; aynı kişilere ait iki farklı sicil kaydının oluşturulmuş olduğunu zikredebiliriz. Bunlardan ilki Mehmed Numân Efendi ve diğeri ise Mustafa Fehmi Efendi'dir. Dâhiliye Nezareti'ne bağlı Sicill-i Ahvâl İdare'sinde hazırlanan Sicill-i Umumi Defterlerinde; Mehmed Numan Efendi'nin hem 8 numaralı defterin 759 uncu sayfasında, hem de 43 numaralı defterin 21 inci sayfasında iki defa kaleme alınmış olduğu tespit edilmiştir.⁷⁷ Mustafa Fehmi Efendi ise yine aynı daire tarafından oluşturulan sicil kaydının 159 numaralı defterin 116. sayfasında ve 152 numaralı defterin 156. sayfasında kaleme alınmıştır.⁷⁸ Belgelerde baba adları, doğum tarihleri, almış oldukları eğitim ve bildikleri diller aynı olmasına rağmen sadece istihdam edildikleri tarihlerde değişiklik yapılmıştır. Mikro ölçekte yaptığımız saptama neticesinde Antakya bazında yapılan bu yanlışlığın makro ölçekte düşünüldüğünde azımsanmayacak rakamlara ulaşması mümkündür.

Çok sık olmamakla birlikte, memur hayatta değilse defterde “vefat etmiştir” ibaresi bulunmaktadır. Antakya memurları arasında Cincinzade olarak tanınan Hakkı Efendi bu duruma örnek teşkil eder.⁷⁹ Buna ek olarak, Sicill-i Umumi Defterinde şahsa ait bilgiler aktarılırken yazı bakımından farklılıklar bulunduğu görülmektedir. Muhtemelen bu bilgiler kaleme alınırken, defteri doldurmakla mükellef olan memurun değiştirilmesi bu duruma sebebiyet vermiştir.

⁷⁶ Sarıyıldız, a.g.e., s. 135.

⁷⁷ BOA. DH. SAİD., No: 8, s. 759; BOA. DH. SAİD., No: 43, s. 21.

⁷⁸ BOA. DH. SAİD., No: 159, s. 116.; BOA. DH. SAİD., No: 152, s. 156.

⁷⁹ “Hakkı Efendi bin üç yüz yirmi senesi Zilhiccesinin guresinde -15 Şubat sene 1318- vefâtı vuku' bulduğu nezaret-i müşârü'n-ileyh muhâsebe celilesinin 5 Mart sene 1323 tarihli cevabında beyân kılınmıştır.” BOA. DH. SAİD., No: 80, s. 141.

SİCİLL-İ AHVÂL KOMİSYONU'NUN YÖNETMELİKLERİ

Sicill-i Ahvâl Komisyonu kurulduğu zaman hangi kaidelere göre sicil muamelelatını yürüteceğini tespit için bir yönetmelik hazırlandı.⁸⁰ “Ahvâl-i Memûrîn Sicili Komisyonu Talimâtı” adıyla tek büyük sayfalık ve on beş maddelik yönetmelik 3 Mart 1879 tarihinde yayınlanmıştır.⁸¹ Yönetmelikte esas alınan durum, tercüme-i hal varakalarının tabettirilmesi ve nasıl doldurulacağının açıklanmasıdır.⁸² Komisyon ile memurlar arasındaki dokunun oluşabilmesi için memurların tercüme-i hal varakalarını teslim etmeye mecbur bırakılmıştır.⁸³ Bu haller göz önünde tutulursa, şeriyeye, askeriye ve zaptiye memurları dışarıda bırakılarak, en yüksek rütbeden en küçük rütbeli memura kadar mansup ve mazul bütün mülkiye, adliye, maliye ve diğer memurlardan birer tercüme-i hal varakası alınacak ve yapılacak tetkikten sonra oluşturulacak “sicill-i umumi”ye kaydedilecekti.⁸⁴ Buna ilaveten, talimatnamede devlet memurları iki sınıf olarak kısımlandırılmıştır. İlk sınıf Padişah tarafından, “irade-i seniyye” ile atanan memurlardı. Bu memurlar; bakanlar, meclis, mahkeme ya da daire başkanları gibi nüfuzlu kimselerdi.⁸⁵ İkincisi ise herhangi bir taşra yöneticisi tarafından yapılan atamalar neticesinde memur olanlar şeklinde niteliksel bir ayrıma gidilmesi olmuştur.

Sicill-i Ahvâl’e ilişkin bir başka nizamname ise, “Sicill-i

80 Sarıyıldız, **a.g.e.**, s. 117.

81 Serdal SOYLUER, Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Döneminde Muğlalı Devlet Memurları (1879-1909), Muğla Belediyesi Yayınları, Muğla, Aralık, 2008, s. 3.

82 Çetin, **a.g.m.**, s. 90.

83 Sarıyıldız, **a.g.e.**, s. 117.

84 Uğurlu, **a.g.t.**, s. 9.

85 Findley, **a.g.e.**, s. 314.

Ahvâl Talimat-ı Umumiyyesi ve Zeyli ile Tarifnamesi Ahkâm-ı Münderecesini Tavzihân ve Tadilen Vaz Olunan Devlet-i Âliyye-i Osmaniyye Sicill-i Ahvâl Kanûnnâme-i Umumiyyesi”dir.⁸⁶ 23 Aralık 1880 tarihinde çıkartılan yönetmelik; 8 fasıl ve 39 maddeden oluşup mükellef olanlar hakkında bilgiler, tercüme-i halin nasıl tutulacağını göstermek ve mevcut evrakın neleri içerdiğine dair daha önce çıkarılan nizamnamede ortaya çıkan elverişsizliği düzeltmek amacıyla yayınlanmıştır. 8. fasıldan başlayan ve 33 ile 39. maddeleri kapsayan bölüme “mevad-ı şetta” adı verilmiştir. Bu kısımda memuriyette yeni istihdam edilecek kişilerin hangi durumlarda ne şekilde tayinlerinin yapılacağı, memuriyete girişte yanlış beyanda bulunanlara hangi muamelelerin uygulanacağı, gerek maaşla gerekse mülazemetle tekrardan memuriyete başlamak isteyenlerin hangi evreden başlayacağı gibi soruların bir nizama bağlandığı bölümdür.⁸⁷

Yönetmeliğin birinci sorusu; memurun kendisi ve babasının ismi, şöhreti, lakabı, milliyeti ve tabiiyetinin ne olduğuydu. Akabinde babasının ve kendisinin Bey mi, Efendi mi, Ağa mı, Paşa mı olduğu, babası memur ise son memuriyet rütbesi, değil ise ne iş yaptığı ve hangi sınıftan olduğu, nereli olduğu ve hayatta olup olmadığı, ailesi yönünden meşhur bir aileye mensup mu değil mi gibi sorular sorulup o hususlar alenen yazılırdı.⁸⁸ Mesela, “Mehmed Murad Efendi”ye ait olan sicil kaydı: “*Salih Efendi'nin oğludur. Şerbetçizâde denilmekle ma'rufdur*”⁸⁹ biçiminde kaleme alınmıştır.

86 Talip MERT, “Sicill-i Ahvâl Defterleri ve Buna Dair Yayınlanan Nizamnameler I”, **Arşiv Araştırmaları Dergisi**, S.2, 2000, s. 97.

87 Yunus ÖZGER, Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Bürokrasisinde Yozgatlı Devlet Adamları, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 24.

88 Daşcıoğlu, **a.g.m.**, s. 563.

89 **BOA. DH. SAİD.**, No: 47, s. 281.

İkinci sual ise, tercüme-i hal sahibinin doğum yeri ve tarihinin hicri ve rumi olarak yazılmasıdır. “Abdullah Sabri Efendi” hakkında düzenlenen tercüme-i hal belgesinde doğum yeri ve tarihi; “bin iki yüz altmışaltı sene-i hicriyesinde Antakya’da tevellüd etmiştir.” şeklinde deftere geçirilmiştir.⁹⁰

Üçüncü sual ise, hangi memleket ve mekteplerde veya özel hocalardan ilim, fen, sanat ve dilleri öğrendiği, öğrenim düzeyi, icazet, bu diplomayı alıp almama hali, hangi dilleri okuyup yazabildiğidir. “Abdurrahman Efendi”nin bu sual için tertip edilen varakasında şu ibareler geçmektedir: “*Mukaddema-ı ulum-ı diniyeyi pederinden okuduktan sonra Mekke-i Mükerrreme ve Haleb ve Mısır’da ulûm-ı âliye tahsil ile icazet almıştır. Arabî ve Türkçe kitabet ve Farsî tefekkür eder. İlm-i hurûfdan hemze-i vasil ve hemze-i kat’-ı mevâddini cem-i izah eder. Usul-ı hadisin envâ’ını tarif eder*”.⁹¹

Dördüncü sual ise, muhatap olunan memurun kitap ve risalelerinde resmi izinle tabedilmiş bir eser ve telifi varsa neye dair olduğu, hangi tarihte ve nerede yayınlandığı izah edilmiştir. Mesela “Hakkı Efendi”nin kaydında şu ifadeler yer almaktadır: “*Ba-ruhsat-ı resmiye-i Zerâfet namında bir eser tab ve neşr ettirdiği tercüme-i hal varakasında gösterilmiştir*”. *Fi H. 8 Şevval sene 1313 ve Fi R. 11 Mart sene 1312 m.(23 Mart 1896)*.⁹²

Beşinci ve altıncı sorular tercüme-i hal sahibinin istihdamına yönelik sorulardır. Hangi tarih ve kaç yaşında işe başladığı, ilk işine kadrolu olarak mı, stajyer olarak mı adım attığı, görevlerinde kazanmış olduğu ücretler, zam veya tenzilatlar, tevcih olunan rütbeler, nişanlar, mazuliyet maaşı ve ceza alıp almadığı gibi suallerdir. Bu soruya Antakyalı memurlardan “Mustafa Efendi”-

90 BOA. DH. SAİD., No: 40, s. 217.

91 BOA. DH. SAİD., No: 26, s. 219.

92 BOA. DH. SAİD., No: 80, s. 141.

nin varakasında şöyle bir cevap verilmiştir: “bin iki yüz doksan iki sene-i hicriyesinde 1875/76 on yedi yaşında iken Şam-ı Şerif telgrafhanesine girip, bin iki yüz doksan beş senesi Rebiülevvel’inin dokuzunda 13 Mart 1878 1000 guruş maaşla Harire Merkezi Muhabere Memuriyetine tayin, maaşı bin iki yüz doksan yedi senesinin Rebiülâhir’inin ikisinde 14 Mart 1880 800 guruşa tenzil, şehir-i Şevval’in yedisinde 12 Eylül 1880 maaş-ı haliyesiyle Taaz Merkezi Muhabere Memuriyetine, bin iki yüz doksan sekiz senesi Zilhicce’sinin yedisinde 31 Ekim 1881 1200 guruşa Mihail, bin üç yüz bir senesi Cemaziyelahir’in on sekizinde 26 Şubat 1884 maaş-ı haliyesiyle Zebid’e ve bin üç yüz bir senesi Cemâziyelevvel’inin on beşinde 13 Mart 1300 yine o maaşla memurin-i sabikasına irca’ ve bin üç yüz yedi senesi Rebiyülevvel’in selhinde 19 Kasım 1889 yine 1200 guruşla Yemen Vilâyetine tabi Ebha Telgraf Merkezi Müdüriyetlerine nakil olunmuştur. Yemen Telgraf ve Posta Baş Müdüriyetiyle Telgraf ve Posta Nezareti makamlarından tercüme-i hal varakası muvafık olduğu gibi mazbatasını dahi hüsn-i ifâ etmektedir denilmiştir. 13 Cemaziyelahir sene 1311 11 Aralık 1894. Muma-ileyhin vazife-i memuriyetini hüsn-i ifâ etmesine mebni bin üç yüz on senesi Cemaziyelahir’inin yirmi ikisinde Rütbe-i Rabia tevcih buyrulmuştur. Muma-ileyh’e, bin üç yüz yirmi bir senesi Rebiyülahir’inin yirmi birinde 17 Temmuz 1903 nikelden mamul Hamidiye-Hicaz Demiryolu madalyası ihsan buyrulduğu şube-i merkumenin 19 Zilhicce sene 1324, 3 Şubat 1907 tarihli vukuat pusulasında beyan edilmiştir”.⁹³ Bütün bu bilgiler kaleme alındıktan sonra, üç kuruşluk pul yapıştırılıp, hicri ve rumi tarihler yazılıp, kişisel mühürle mühürlendikten sonra işlem tamamlanmış oluyordu.⁹⁴

93 BOA. DH. SAİD., No: 54, s. 122.

94 Uğurlu, a.g.t., s. 14.

I. BÖLÜM



TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE ANTAKYA

Bu bölümde, Antakya'nın kısa tarihi, idari yapısı, nüfusu, ekonomisi ve eğitimi hakkında genel bilgiler sunmaya çalışacağız. Kentler, toplumların sosyo-ekonomik ve kültürel yapılarının belirlendiği ve biçim aldığı yerleşim merkezleridir.⁹⁵ Bu yerleşim merkezlerinin oluşabilmesi için belirli bir zaman diliminin geçmesi ve kültürel anlamda birikimin sağlanması lazımdır. Ayrıca bir yerleşim biriminin yaşanılabilir merkez olarak adlandırılması için, insanoğlunu tatmin edecek ölçüde fiziki-coğrafi şartlara (hava, su, toprak v.b.) sahip olması önemli faktörler arasındadır. Bu çerçeveden bakıldığında Antakya'nın yerleşim birimi olma özelliklerini barındırdığı ve bazı tarihi dönemlerde önemli merkezler arasında yer aldığı görülmüştür.

Antakya, tarihi çok eski dönemlere dayanan bir şehir olup insanlığın ilk yerleşim sahalarındandır. Tarihî Antakya Şehri, Asi Nehrinin aşağı ucundaki ovanın kenarında, denizden 440 m. yükseklikteki Habibü'n-neccar Dağının eteklerinde, Fırat havzasından Akdeniz'e, Akdeniz ve Suriye'den Anadolu'ya giden yolların kavşak noktasında kurulmuş, Türk-İslam karakterli bir yerleşim birimidir.⁹⁶

Antakya iki büyük kutsal din olarak kabul gören, Hıristiyanlık ve Müslümanlık için manevi açıdan kendine özgü bir kenttir. Hıristiyanlık âleminin Kudüs ve Vatikan'dan sonra en çok ziyaret yeri olan, Aziz İgnatius tarafından kurulan ilk patrikhanesi ve Hac yeri sayılan Aziz Petrus (St. Pierre) Kilisesi Antakya

95 Musa Çadırcı, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, II. Baskı, Ankara, 1997, s. XII.

96 Adem Kara, **XIX. Yüzyılda Bir Osmanlı Şehri Antakya**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 2.

hudutları içerisinde dir.⁹⁷ Müslüman âlemi için ise, yüce kitabımız Kuran-ı Kerim’de iki surede Antakya’dan bahsedildiği tefsir yazarları tarafından kabul edilmektedir. Antakya’nın kastedildiği birinci sure “Kehf suresi”dir. Bu surede, tefsir yazarları Hz. Musa ile Hz. Hızır (a.s) buluşması ile ilgili kıssada yıkılmak üzere olan bir duvarın onarıldığını, bu duvarın Antakya bölgesinde bir yerde olduğunu yazmışlardır.⁹⁸ Kuran-ı Kerim’de Antakya’dan bahsedilen diğer sure ise “Yâsin Suresi”dir. Müfessirler, Yasin suresinin 13. ayetinde “Karye” olarak nitelenen yerin Antakya olduğu kanaatindedirler. Tefsir yazarları, aynı surenin 20. ayetinde geçen kişinin Habibü’n-neccar olduğunu ileri sürmektedirler.⁹⁹ Buna ilaveten Anadolu’nun ilk camisi olarak nitelendirilen Habibü’n-neccar Camii Antakya’da inşa edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında Antakya kentinin, ruhani nitelikler taşıyan bir kent olduğu aşikârdır.

Antakya yöresinin bilinen en eski tarihi, Orta Paleolitik döneme kadar uzanır. Bölgede yapılan kazılarda edinilen bilgilere göre; Antakya yöresinde Orta Paleolitik dönemden M.Ö. 1800’lü yıllara kadar yerleşim merkezlerinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.¹⁰⁰ Antakya Şehrinin tesisi, Büyük İskender zamanına kadar gider ve şehrin kuruluşuna dair efsaneler bulunmaktadır. Antakya şehrini asıl kuran ve ismini veren kişi, İskender’in ölümünden sonra İmparatorluğu paylaşan kumandanlardan Seleukos’tur. Seleukos’un rakibi olan ve payına Frigya ve Anadolu

97 Doğan Gün, **XVIII. Yüzyılda Antakya’nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1708-1777)**, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Yayın No: 24, Elazığ, 2010, s. 2.

98 Gürhan Bahadır, “Hristiyanlığın Antakya’da Şekillenmesi ve Habib-i Neccar”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2013, C. 10, S. 23, s. 210-211.

99 Bahadır, **a.g.m.**, s. 211.

100 Gürhan Bahadır, **636-1100 Arasında Antakya**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2009, s. 1.

düşen İskender'in diğer kumandanlarından Antigonos'u yendikten sonra, onun Samandağ'da kurduğu şehirle Amik Gölü'nün güneyinde inşa edip kendi adını verdiği şehri yıkıp yerlerine Samandağ'da Selucia Pieria ile babası Antiochos adına Antiochia (Antakya) şehrini kurdu.¹⁰¹ Antakya, kısa sürede gelişerek Roma ve İskenderiye gibi önemli bir yerleşim merkezi haline gelmiştir.¹⁰² Seleukos'un ölümünden sonra Antakya, Selevki Devleti'nin başkenti olmuştur. Antakya'da egemen olan Selevki Devleti M.Ö. 69'da Roma Devleti'nin vassalı statüsüne geçince, kentte Roma etkisi görülmeye başlanmıştır. Çok geçmeden şehir, Roma hâkimiyetine girmiş ve Suriye eyaletinin merkezi konumuna yükselmiştir.¹⁰³ Antakya Roma döneminde ihtişamın zirvesine ulaşarak tarihinin en parlak dönemini yaşamıştır.¹⁰⁴ Antakya bu önemli özelliğini 6. yüzyıla kadar devam ettirmiş, ancak depresyon bölgesinde olması hasebiyle büyük felaketler yaşamıştır. Bu doğal afetler sonucunda şehrin tamamına yakını tahrip olmuştur. Bununla birlikte Sasanilerin Roma Devleti'ni Asya'da zayıflatmak adına yaptığı askeri harekâtlar sonucu Antakya şehri büyük yıkımlar yaşamış, şehir harabe bir vaziyete bürünmüştür.¹⁰⁵

Antakya'da İslamiyet'in etkisi, 637 yılında hissedilmeye başlamıştır. Hz. Ömer'in komutanlarından Ebu Ubeyde bin Cerrah 637 yılında Antakya'yı ele geçirmiş ve Habib bin Mesleme'yi Antakya'ya vali olarak atamıştır. Böylece Antakya'nın ele geçi-

101 Halil Sahillioğlu, "Antakya", C. 3, **TDViA**, TDV Yay., İstanbul, 1991, s. 228.

102 Abdulkadir GÜL, "XVI. Yüzyılda Antakya Kazası'nın Demografik Yapısı", **Turkish Studies**, Volume 4/3, Spring 2009, s. 1025.

103 Cengiz Eroğlu, Murat Babuçoğu, Mehmet Köçer, **Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Halep**, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara, Ekim, 2012, s. 25.

104 Nuray Bayraktar, **20 No'lu Antakya Şer'iyye Sicili (H.1245-1246/M.1829-1831)**, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay, Mayıs 2008, s. 33.

105 Gül, **a.g.m.**, s. 1025.

rilmesiyle İslamiyet'in Anadolu'ya taşınmasında önemli bir adım atılmıştır.¹⁰⁶ Antakya, Abbasilerin 9. yüzyılda zayıflaması üzerine 877'de Tolunoğlu Ahmed'in, daha sonra İhşidiler'in, ardından da 944 yılında Hamdanoğulları'nın idaresi altına girmiştir.¹⁰⁷ Fakat Bizans İmparatoru II. Nikephoros Phokas'un Suriye'ye açtığı sefer sonucunda Antakya, 968 yılında Bizans egemenliğine girmiştir.¹⁰⁸ Bu tarihten 1084 yılına kadar, Bizans hâkimiyeti altında kalmıştır. I. Süleyman'ın vefatı üzerine Selçuklu Sultanı Melikşah 1086'da şehri Büyük Selçuklu sınırlarına dâhil ederek Yağıbasan'ı vali tayin etti.¹⁰⁹ Antakya'da Türk hâkimiyeti 1098'e kadar sürmüş ve bu tarihten itibaren 1268 yılına kadar Antakya'da Haçlı Prensligi kurulmuştur. Memlûklü Sultanı olarak tahta geçen Baybars, Antakya'yı o sene ele geçirerek, Kozan'dan başlayıp Antakya ve Gazze bölgesine kadar olan havaliye 40.000 çadırdan oluşan Türkmen aşiretlerini yerleştirmiştir.¹¹⁰

Memlûklü Devleti, Mısır, Hicaz ve Suriye bölgelerini denetim altında tuttuğu dönemlerde, Anadolu'da Osmanlı Devleti adında bir güç ortaya çıkmıştı. Başlangıçta bu iki devlet arasında herhangi bir münasebet oluşmaz iken, sınırları arasında bulunan küçük beylikler veya devletçikler birer birer ortadan kalkmaya başlayınca sorunlar gün yüzüne çıkmaya başlamıştı. Özellikle Fatih Sultan Mehmed (1451-1481) devrinde Hicaz suyolları meselesi ve diğer problemler yüzünden iki devlet arasındaki ilişkiler gerginleşmeye başlamıştı. II. Beyazıd zamanında (1481-1512) ise Memlûklularla-Osmanlı arasında beş yıl sürecek olan savaşlar yapıldı. 1486 yılında Çukurova'da Memlûk ordusu Osmanlı

106 Bahadır, **a.g.t.**, s. 88.

107 Gül, **a.g.m.**, s.1025.

108 Sahillioğlu, **a.g.m.**, s. 230.

109 Kara, **a.g.e.**, s. 3.

110 Gül, **a.g.m.**, s. 1026.

ordusunu yenmiş ve Osmanlı ordusu komutanı Hersek-zade Ahmed Paşa esir edilmiştir.¹¹¹ Yavuz Sultan Selim devrinde (1512-1520) Dulkadir Beyliği ile ilgilenmeleri, ülkelerine sığınan Osmanlı Şehzadelerini kabul etmeleri ve İran'a gidecek Osmanlı ordusuna yol vermemelerini gerekçe göstererek, Yavuz Memlûklulara savaş açtığını ilan etti. Tarihe 1516 yılında Mercidabık Savaşı olarak geçen muhabereden sonra Antakya Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altına girmiş bulunmaktaydı.¹¹² Antakya, Osmanlı idaresine katıldıktan sonra önemli bir takım ayaklanmalara sahne olmuştur. Bu isyanlardan en önemlisi 1532'deki "Zünnun" adlı kişinin çevresinde topladığı Dulkadirli Türkmenleriyle Osmanlı'ya karşı başkaldırmıştı. Kanuni döneminde çıkan bu ayaklanma, Rumeli Beylerbeyi tarafından bastırılarak Zünnun idam edilmişti.¹¹³

17. ve 18. Yüzyıllarda Antakya, Lâskîye, Hama, Humus civarlarında konar-göçer Türkmen aşiretleri iskân edilerek, hem üretim dengesi oluşturulmuş hem de bazı yerleşim yerleri imar edilmiştir. 19. yüzyıla gelindiğinde; Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu "*İbrahim Paşa*" Osmanlı ordusunu yenerek Suriye'ye ulaşmıştı. 1832'de yapılan savaşta, İbrahim Paşa, Osmanlı ordusunu yenerek bu bölgeyi ele geçirmiştir. İbrahim Paşa'nın kurduğu düzen 1839'a, Tanzimat'ın ilanına kadar devam etmiştir.¹¹⁴

Antakya, Osmanlı idaresinde yaklaşık 400 yıl kalmıştır. 1268 yılından Birinci Büyük Savaşa kadar Müslümanların elinde kalan Antakya, 1919 ile 1939 yılları arasında Fransız Manda idare-

111 **Hatay Tarihi**, Hatay Valiliği, Hatay, 2013, s. 179.

112 Sahillioğlu, **a.g.m.**, s. 231.

113 Kara, **a.g.e.**, s.17.

114 Sahillioğlu, **a.g.m.**, s. 232.

sinin altında 20 yıl kadar kalmıştır.¹¹⁵ Dönemsel olarak eylemler zinciri içerisinde Antakya İslamiyet'in doğuşundan hemen sonra Müslümanların eline geçmiş ve Türklerin idaresi altında şekillenmesiyle birlikte, Türk-İslam sentezinin olduğu bir kent örneği olmuştur.

1.1. İDARİ YAPI

Antakya, Osmanlılardan önce Memlûkluların idaresindeyken Suriye eyaletinin altı naipliğinden, Halep naipliğine bağlı küçük bir naiplik olarak idare edilmekteydi.¹¹⁶ 1516'da Mercidabık Savaşı'ndan sonra Osmanlı hâkimiyetine giren şehir, 1522 tarihine kadar bağımsız bir sancak olarak yönetilmiştir. 1522'de Şam Beylerbeyliği'ne, 1523'ten sonra ise Halep Sancağına bağlanmıştır. Bu süreçte Antakya; Altınözü, Kuseyr, Şuğur, Cebel-i Akra ve Süveydiye nahiyelerinden oluşan bir kaza konumundaydı.¹¹⁷ Antakya'nın ilk Osmanlı yöneticisi olarak Bıyıklı Mehmed Paşa, ilk kadısı olarak da İskefserizade Rami Ali istihdam edilmiştir.¹¹⁸ 16. ve 17. yüzyılda, Osmanlı yönetimindeki Antakya Kazasında; “Voyvoda, Subaşı, Asesbaşı, Muhtesip, Muhzırbaşı, Alaybeyi, Çeribaşı, Dizdar, Şehir ve Mahalle Kethüdası, Kadı, Müftü, Vakıf Yöneticileri ve Mahalle İmamları” görev almışlardır.¹¹⁹ Antakya şehrinin 16. yüzyılda mahalle sayısı 20 ile 22 ara-

115 Selahattin Tozlu, **Antakya (Hatay) Tarihi Bibliyografisi**, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, No: 17, Elazığ, 2009, s. 9.

116 Gönül BAHÇECİ, **H.1284/M.1867-1868 (35 Nolu) Antakya Şer'iyye Sicili (Transkripsiyon ve Değerlendirme)**, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay, 2014, s. 516.

117 Ahmet GÜNDÜZ, Erdinç GÜLCÜ, “XVI. Yüzyılda Antakya Nahiyesi (1526-1584)”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2009, C. 6, S. 12, s. 290.

118 Bayraktar, **a.g.t.**, s. 33.

119 **Hatay Tarihi**, s. 196.

sında değişiklik göstermekle beraber bu sayı 19. yüzyılda 29'a ulaşmıştır.¹²⁰

1839 Tanzimat, 1856 Islahat Fermanları ile arada vuku bulan iç ve dış siyasi hadiseler sonucunda Osmanlı Devleti'nin tüm kademelerinde birçok değişikliğe gidilmiştir. Yaşanan bu tabloda merkez ile taşra organları yeniden düzenlenmiştir.¹²¹ Tanzimat yönetiminde ülke; "Eyalet-Sancak-Kaza" olarak üç ana birime bölünmüştü.¹²² Tanzimat dönemi, aslına bakılacak olursa deneme yanılma dönemi olarak adlandırılabilir. Zira bu dönemde vergi toplama sistemi olarak adlandırılan *İltizam Usulü*'nün Osmanlı toplumunda yaşattığı olumsuz yönlerini ortadan kaldırmak üzere kurulan "muhasıllık" amaçlanan hedeflerin uzağında kalacak, üstüne üstlük eski düzeni aratır bir hale bürünecekti.¹²³ Öte yandan 1853-1856 Kırım Savaşı sonrası Anadolu'ya dalga dalga gerçekleşen büyük göçler Osmanlı Devleti'nin demografik yapısında önemli değişikler yaşanmasına neden olmuş ve yeni bir idari düzenlemeyi zorunlu kılmıştır. 1864'te hazırlanan Vilayet Nizamnamesi, Osmanlı Devleti genelinde geçerli hale getirildi. Buna göre Osmanlı toprakları Vilayet-Sancak-Kaza ve Köylerden oluşan yönetim birimlerine ayrılıyordu. Bununla birlikte idari yöneticilerin, unvan ve atamalarında değişikliğe gidilmiştir. Eyalet, vilayete dönüşecek ve başında yönetici olarak vali olacaktı. Sancak terimi yerine zaman zaman liva teriminin kullanıldığı görülecek ve sancak yönetimi kaymakam yerine mutasarrıfa bırakılacaktı. Kaza birimi ise 1842'deki statüsünü korumakla birlikte seçimle göreve gelen kaza müdürü yerine kaza yönetici-

120 Adem KARA, **XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Antakya (1800-1850)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004, s. 4.

121 Uğurlu, **a.g.t.**, s. 24.

122 Çadırcı, **a.g.e.**, s. 236.

123 Ortaylı, **a.g.e.**, s. 36.

si olarak kaymakam iş başına getirilecekti.¹²⁴ Kazalar müdürlük veya kaymakamlık şeklinde yapılandırılmıştı.

Antakya, Osmanlı'nın himayesine girdiğinden devletin yıkılışına değin genellikle kaza statüsünde yönetilmiştir. 1517'de nahiye, 17. yüzyılda sancak, 18. ve 19.yüzyılların tamamında, Halep vilayetine bağlı kaza olarak idare edilmiştir.¹²⁵ Kaza olarak yönetilmesi neticesinde doğal olarak 19. yüzyılda Antakya'yı yöneten Osmanlı idarecisi kaymakamdı. Antakya'da merkezden atanan yüzlerce kaymakamın var olduğunu ve burada hepsinin tek tek belirtilmesinin güç olacağı, çalışmamızın hedefi dışına çıkabileceği düşüncesiyle, öne çıkan bazı şahsiyetlere yer verilmesinin daha faydalı olacağı kanaatindeyiz. Ayrıca çalışmamızın prosopografi niteliğinde olması hasebiyle Antakya'ya hizmet veren kaymakamların bazılarını arşiv belgeleri ışığında incelemek yerinde olacaktır.

Bu minval üzere, kaymakamların salahiyetleri incelendiğinde; bunlar valiye karşı sorumlu olmalarına rağmen, vali tarafından görevden alınamazlardı. Maiyetlerinde mal müdürü, hâkim, tahrirat başkâtibi, mal başkâtibi, Müslim ve gayrimüslim kalkın temsilcilerinden oluşan kaza meclisleri vardı.¹²⁶ Güvenliğin sağlanması için gereken önlemlerin alınmasında kaymakam sorumlu tutulmuştu. Yol kesme, hırsızlık ve benzeri eşkıyalık olayları görüldüğünde, kaymakam derhal meclisi toplar, gerekli görüşmeler yapıldıktan sonra yeterli sayıda asker gönderilerek suçluların yakalanması sağlanırdı.¹²⁷

Dönemin diğer yöneticileri gibi, kaymakamların da kanun ve yönetmeliklerin kendilerine tanıdığı yetkileri suiistimal ettikleri-

124 Ortaylı, a.g.e., s.19.

125 Tahir SEZEN, **Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın No: 21, Ankara, 2006, s. 29.

126 Akyıldız, a.g.e., s. 77.

127 Çadırcı, a.g.e., s. 236.

ne rastlanmıştır. Örneğin, 11 Kasım 1850 (H. 6 Muharrem 1267) tarihli Meclis-i Vâlâ mazbatasında, Antakya Kaymakamı olan Kamil Efendi'nin halka karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmediği için azledilmesine karar verildiği belirtilmişti. Kamil Efendi'nin görevden alınmasıyla yerine Bilecik Kaymakamı *İzzet Efendi* 2.500 kuruş maaşla iş başına getirilmiştir.¹²⁸ Antakya'ya kaymakam olan *İzzet Efendi* de selefi Kamil Efendi gibi, halka karşı görevini kötüye kullanmıştır. *İzzet Efendi*'nin yerine Hüseyin Paşa Kethüdası rütbe-i rabi'a ashabından Tahir Efendi, 2.500 kuruş maaş karşılığında 24 Nisan 1852 (H. 4 Recep 1268) tarihinde Antakya Kaymakamı olarak vazifelendirilmiştir.¹²⁹

Osmanlı bürokrasisinde görev alan memurların o günün şartları düşünüldüğünde, aldıkları maaşların kendilerine yetip yetmediği hep bir muammadır. Örneğin Antakya Kaymakamı olan İsmetpaşazadelerden Yusuf Bey, kendisine tahsis edilen maaşın yetmediğini ileri sürerek Bilecik Kaymakamı Bekir Ağa ile yer değiştirilmesi yönünde, Halep Valisi'nden bir talebi olmuştur. Arz edilen konu, Meclis-i Vâlâ'da görüşülüp tartışıldıktan sonra Bekir Ağa 17 Aralık 1855 (H. 7 Rebiülahir 1272) tarihinde 2.940 kuruş maaşla Birecik'e tayin edilmiştir.¹³⁰

Asayiş sağlamaya kaymakamların öncelikli görevleri arasındaydı. Fakat bazı hallerde bu sorumluluğun yerine getirilmediği zamanlar da olabiliyordu. Örneğin; Antakya Kaymakamı Osman Efendi hakkında Maliye Nezaretine, halk tarafından Şikâyet dilekçesi gönderilmiştir. Osman Efendi'nin halka karşı davranışlarının kötü olduğu ve düzeni sağlamakta yetersiz kaldığı iddia edilmiştir. Ayrıca Osman Efendi'nin Dersaadet ordusuna mensup Mustafa adlı bir zatı hapiste bizzat dövüp onun yaralanmasına

128 BOA., A} AMD., 25/3.

129 BOA., A} MKT. MVL., 52/59

130 BOA., A} MKT. MVL., 76/28.

sebebiyet verdiği de bildirilmiştir. Bunun üzerine 5 Ekim 1858 tarihinde azline karar verilerek yerine “Mektubî Hülafasından Talat Efendi” vekâleten tayin edilmiştir.¹³¹

Osmanlı Devleti’nde, mülkiye memurlarının görev yeri değişiklikleri, her zaman yukarıda açıkladığımız gibi, nizama aykırı hareketlerinden dolayı yapılmamıştır. İncelediğimiz vesikalar neticesinde, görev süresini tamamlayan memurun hizmet verdiği yerle ilgili becayış usulüne gidildiğini de tespit edebiliyoruz. Antakya kaymakamlarından Hacı *Şükrü Efendi* ile Aziz Sabri Efendi arasında gerçekleşen becayış buna örnek gösterilebilir. 29 Aralık 1884 (H. 11 Rebiülevvel 1302) tarihinde gerçekleşen becayış, Hacı Şükrü Efendi’nin Antakya’da vermiş olduğu kaymakamlık hizmetinin sona erdiği ve yerine İdlip Kaymakamı Aziz Sabri Efendi’nin getirdiği, Halep Vilayeti İdare Meclisi’nde 18 Ekim 1884 (27 Zilhicce 1301) tarih ve 122 numaralı mazbatada karara bağlanmıştı.¹³²

Bir başka becayış usulü, Hafız Mehmed Şükrü Efendi ile Mahmud Celaleddin Bey arasında gerçekleşmiştir. 5 Kasım 1889 (H. 1 Recep 1317) tarihinde 2.250 kuruş maaş karşılığında Antakya’ya tayin edilen Hafız Mehmed Şükrü Efendi, kente gelmeden önce Tarsus Kaymakamlığı görevini icra etmiştir. Mahmud Celaleddin Bey ise Humus Kaymakamlığına 25 Şubat 1901 (H.16 Zilkade 1318) tarihinde 2.700 kuruş maaş karşılığında Sömbeki Kaymakamlığı’ndan nakledilmiştir. Bahsi geçen iki ismin, Antakya’da halef-selef olarak yollarının kesişmesi 30 Aralık 1901 (H. 19 Ramazan 1319) tarihinde olmuştur. Her iki kaymakamın da becayışlerinin gerçekleşmesinden memnun olduğu tespit edilmiştir. Zira kaymakamlar, buldukları yerlerin fiziki koşullarından (hava ve su) rahatsız olduklarından dolayı

131 BOA., A} MKT. MVL.,106/29.

132 BOA., İ.DH., 938/74276.

yer değiştirmelerinin kendilerinin sağlığı açısından daha iyi olacağı kanaatindeydiler.¹³³

Olumsuz yönleriyle ela alınan bu Antakya kaymakamları haricinde, yine Antakya kaymakamı olan Talat Efendi Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'ye yaptığı yararlı işlerden dolayı onurlandırılmıştır. Talat Efendi, Antakya halkının hoşuna gidecek davranışlarda bulunması ve şam'da çıkan bir isyanda devlete faydalı işler yapması münasebetiyle, 1 Ağustos 1904 (H. 19 Cemaziyelevvel 1322) tarihinde rütbe-i saliseden rütbe-i saniyeye yükseltilmiştir.¹³⁴

19. yüzyılın sonlarına doğru, Antakya idari teşkilatı içerisinde; Kaymakam, İdare Meclisi, Mal Kalemi, Tahsilat Komisyonu, Tetkik ve Bakaya Komisyonu, Heyet-i Tahsildar Memurları, Bidayet Mahkemesi, Bidayet Kalemi, şer'iyeye Mahkemesi, Maarif Komisyonu, Evkaf İdaresi, Evkaf Komisyonu, Askeri Nakliye Araaları Komisyonu, Nüfus İdaresi, Nafia Komisyonu, Tapu İdaresi, Mze-i Hümayun, Ziraat Bankası şube Meclisi, Ziraat Bankası Memurları, Ziraat ve Ticaret Odası, Belediye Dairesi, Telgraf ve Posta İdaresi, Hapishane İdaresi, Düyun-ı Umumiye İdaresi, Reji İdaresi, Emlak-ı Hümayun İdaresi, Gümrük İdaresi gibi kurum ve kuruluşlar mevcut durumdaydı.

1.2. NÜFUS

Antakya, Osmanlı dönemine gelinceye kadar kalabalık bir nüfusa sahiptir. Fakat işgaller sonucu yaşanan katliamlar, Haçlı savaşları zamanındaki yıkımlar, Memlk Sultanı Baybars'ın verdiği yıkım, yangın, veba salgınları ve sık sık yaşanan depremelerin vermiş olduğu ağır tahribatlar neticesinde nüfusu bir hayli

133 BOA., İ.DH., 1393/13.

134 BOA., İ.DH., 466/31133.

azalmıştır.¹³⁵ Osmanlı öncesi dönemde ve Osmanlı hâkimiyetinin ilk yıllarında kente uğrayan seyyahlar bu durumu açık bir şekilde izah etmişlerdir. Örneğin, 1432’de Antakya’ya gelen “Bertrand de la Broquier” Antakya surlarından bahsettikten sonra kentin nüfusu hakkında “...*fakat şimdi 300 evden başka bir şey yok*” ifadesini dile getirmiştir.¹³⁶

16. yüzyılda Antakya şehrinin Halep vilayetiyle birlikte defalarca sayımı yapıldı. Bu tahrirlere göre şehrin nüfusunda 1527’den 1589’a kadar büyük bir değişme olmadı. 1527’de 1006 hane, 131 bekâr; 1537’de 1196 hane 265 bekâr; 1552’de 1087 hane 395 bekâr; 1570’te 1074 hane 387 bekâr; 1589’da ise 1064 hane 511 bekâr nüfusa sahipti.¹³⁷ Bu nüfusun tamamı sur içinde bulunmakta ve 6.493 ile 7.793 arasında değişmektedir.¹³⁸

Antakya’nın nüfusu, 1678 yılında 17.053 kişi, 1736’da 13.230 kişi, 1762’de 14.160 kişi ve 1764 tarihinde 13.080 kişi olarak tespit edilmiştir. Antakya’yı 1766 yılında ziyaret eden Carsten Niebuhr, şehirde 2.500 hanenin mevcut olduğunu kaydetmiştir.¹³⁹ Evliya Celebi, Antakya’yı ziyaret ettiği vakit, şehrin nüfusu hakkında bilgi vermemekle beraber “...*Antakya’yı sekiz saraylı, mamûr haneleri Asi nehri tarafında yer alan müstahkem sulara sahip*” bir yer olarak tanımlamaktadır.¹⁴⁰

1867 senesinde Ahmed Cevdet Paşa, Antakya Nahiyesi’nin nüfusunu 8775 Müslüman 1129 gayrimüslim olarak kaydetmiştir.¹⁴¹ 1868 yılında Antakya kazasının toplam nüfusu, 9904 hane

135 Gündüz-Gülcü, **a.g.m.**, s. 294.

136 **Hatay Tarihi**, s. 225.

137 Sahillioğlu, **a.g.m.**, s. 231.

138 Gündüz-Gülcü, **a.g.m.**, s. 295.

139 **Hatay Tarihi**, s. 228.

140 Sahillioğlu, **a.g.m.**, s. 231.

141 Sahillioğlu, **a.g.m.**, s. 231.

ve 26.556 kişiden oluşmaktaydı. Bu verilerin teşekkülünde, 22.485 Müslüman, 3903 Hıristiyan ve 168 Yahudi nüfus şekillendirmiştir.¹⁴²

1891 senesinde ise Antakya kazasının nüfusu; 55.191 Müslüman, 3413 Rum, 2073 Ermeni, 12 Ermeni Katolik ve 283 Protestan toplam 61.183 kişiden oluşmaktaydı. 1895'te Antakya'nın nüfusunu; 57.636 Müslüman, 3529 Rum, 2873 Ermeni, 12 Ermeni Katolik, 284 Protestan, 15 Latin ve 254 Yahudi toplam 64.602 kişi meydana getirmiştir.¹⁴³

1.3. EKONOMİ

Antakya yüzyıllardır hem politik hem de ekonomik açıdan önem arz eden bir yerleşkedir. Şehrin, zengin ticaret yolları üzerinde kurulu olması ve dini vecibeleri yerine getirmek isteyen Anadolu'daki Müslüman hacı adaylarının kutsal topraklara varmak üzere Antakya yollarını kullandığını bilinmektedir. Şehir, bulunduğu coğrafya bakımından da, birçok emeğin içinde işlendiği bir depo olarak nitelendirilebilir. Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinden Cumhuriyet dönemine kadar geçen sürede Antakya esnafı, loncalar halinde örgütlenmiştir. 19 yüzyılda şehri boydan boya kesen caddenin ortasındaki çarşı, Antakya ekonomisinin can damarıydı. Üç cadde ile köprüye uzanan çarşının, birinci caddesi üzerinde kunduracılar, nalburlar, terziler, marangozlar, ikinci cadde üzerinde tenekeçiler, manifaturacılar soldaki handa ise kuyumcu ve tuhafiyeciler, üçüncü caddede yoğurtçu, peynirci, bakırcı ve bıçakçılar vardı.¹⁴⁴ Arap araştırmaları üzerine ihti-

142 **Hatay Tarihi**, s. 229.

143 **Hatay Tarihi**, s. 240.

144 Zeynep ESKİOCAK, **XIX. Yüzyılda Hatay'ın İdari, Sosyal, Kültürel Ve Ekonomik Yapısı**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, Eylül 2004, s. 53.

sas yapmış André Raymond Antakya çarşılarını, üç bölümlere esasına göre düzenlemişti: "...teknik (her uzman zanaatkâr belli başlı bir lonca içindeydi), topografik (aynı loncanın tüm zanaatkârları özel bir çarşıda toplanmıştı) ve topluluk esasına dayalı (aynı loncanın veya aynı gruptan Türk, Alevi ya da Hıristiyan) bölünme: Demirciler Çarşısı Alevi, Nalbantlar Çarşısı Sünnî ve Kuyumcular Çarşısı Hıristiyan idi." ifadelerini kullanmıştır.¹⁴⁵ Antakya'da 1709 tarihinden 1827 yılına kadar geçen 118 yıllık zaman diliminde 64 ayrı meslek grubun bulunduğu tespit edilmiştir.¹⁴⁶

Antakya, ticaretin canlı olduğu bir yerdir. İstanbul'dan başlayıp doğuya giden ticaret ve askeri ikmal yolu Akdeniz kıyısında Payas'a inmekte, oradan İran'a doğru gitmekte idi. İskenderun ve Süveydiye limanları bu noktada önemli faaliyet göstermekteydi.¹⁴⁷ 1828-1833 yıllarında Antakya'daki bazı meslek grupları ve bu mesleklerde çalışan kişi sayısı şu şekildedir: "6 değirmenci, 35 debbâğ (deri işleyen), 45 yemenici, 20 bakkal, 25 marangoz, 7 nalbant, 8'i Müslüman, 7'si Musevi 15 bezirgân, 2'si Rum, 2'si Ermeni 4 kuyumcu, 7 saraç (kunduracı), 15 mimar, 5 berber, 20 kasap, 12 demirci, 4 terzi, 3 ma'saracı, 2 basmacı, 13'ü Müslüman, 4'ü Musevi 17 attar (baharat satan), 6 boyacı, 2 hammal ve 14 ekmekçi" idi.¹⁴⁸

1867 yılında, Antakya'da "22 bedesten, 1144 dükkân, 4 mağaza" bulunuyordu. 1871 yılında da bu sayı değişmemiş yalnızca şehirde deri işleyen yer olan "debbâğhane" açılmıştı. 1886'da ise dükkân sayısı 1451'e, mağaza sayısı 35'e, debbâğhane 6'ya ulaşmıştı. 1898 yılında ise Antakya'daki dükkân ve mağaza sayısı

145 André RAYMOND, **Osmanlı Döneminde Arap Kentleri**, (Çev. Ali Berktaş), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Ağustos 1995, s. 169.

146 Rifat ÖZDEMİR, **Antakya Esnaf Teşkilatı (1709-1860)**, Mustafa Kemal Üniversitesi, Yayın No:7, Antakya, 2002, s. 47.

147 Kara, **a.g.t.**, s. 147.

148 Eskiocak, **a.g.t.**, s. 52.

2073'e ulaşırken debbağhaneler kapanmıştı.¹⁴⁹

19. yüzyılda Antakya ekonomisini ticaret, tarım ve el sanatları ayakta tutuyordu. Antakya'nın Akdeniz bölgesinde bulunmasının getirisi olarak, şehrin çevresinde sanayiye yönelik en önemli tarım ürünü olarak zeytin yetiştirilmekteydi. Zeytinin işletilmesi esası göz önünde bulundurularak pek çok zeytinyağı ve sabunhane işletmeleri kurulmuştur. Bu yüzyılın sonlarına doğru Antakya'da bir iplik fabrikası faaliyete geçmişti.¹⁵⁰ Antakya Kazası'nda en çok elde edilen tahıl ürünü 96.800 kile (40 lt. hububat ölçüsü) ile buğdaydı. Buğdayı 32.000 kile ile, yulaf 31.000 kile ile arpa gelmekteydi. 1871 yılında Antakya'da elde edilen tütün miktarı yıllık 4.000 kıyye idi. Pamuk kozası da 14.000 kıyye elde edilmekteydi.¹⁵¹ 1891 yılında, Antakya ve çevresinde en çok elde edilen hububat ürünü 210.000 kile ile buğdaydı. Antakya ve çevresinde buğday üretimi 21 kat artmıştı.¹⁵²

1830'lu yıllarda Halep'teki bez üretimine paralel olarak Antakya'da da bez üretiminde artış sağlanmış ve hatta bazı yönlerden Halep'teki üretim miktarını da geçtiği görölmüştür.¹⁵³ Antakya'nın dokuma üretiminin artışı, özel teşebbüslerle desteklenmiştir. 9 Haziran 1874 (H. 23 Rebiyülâhır 1291) tarihinde "*İbrahim Nas ve oğulları*" tarafından bez ve iplik fabrikası kurulmuştur. Bahsi geçen kişilerin kendilerine birtakım muavemet (kolaylık) sağlanması yönünde bazı taleplerinin olması sayesinde böyle bir fabrikanın kurulduğu tespit edilmiştir. İbrahim Nas ve oğulları bu tarihten evvel fabrikanın bazı eksikleri için Avrupa'dan makine ve edevat getirtmenin yanı sıra kendilerinin ürettikleri fabrika dokumalarının gümrük vergisinden muaf tu-

149 Eskiocak, **a.g.t.**, s. 54.

150 Sahillioğlu, **a.g.m.**, s. 232.

151 Eskiocak, **a.g.t.**, s. 56.

152 Eskiocak, **a.g.t.**, s. 57.

153 Kara, **a.g.t.**, s. 159.

tulmasını da talep etmişlerdir. İbrahim Nas'ın böyle bir talebinin oluşmasında, daha önce bu şekilde pek çok kişiye kolaylık sağlanmış olmasıdır. Konuyla ilgili İbrahim Nas Rüsumat Dairesi'ne çağrılarak göndereceği fabrika dokumaları ve Avrupa'dan gelecek makine ve edevatın miktarı için bir defter oluşturup bunları tek tek deftere kaydetmesini İbrahim Nas'tan istemişlerdi. Daha sonra bu defteri, Ticaret ve Nafia Nezaretleri ve Halep Vilayeti Rüsumat dairesine göndermesini istemişlerdir. Bahsedilen konunun çözümü için mesele Encümen-i Mahsus-ı Vükela'da İbrahim Nas'a kolaylık sağlanması tartışılıp görüşüldükten sonra, sadece bir defaya mahsus gümrük vergisi alınmaması yönünde karar çıkmıştır.¹⁵⁴ Osmanlı Devleti'nde sadece devlet eliyle değil bazen de özel teşebbüs yoluyla büyük işletmelerin kurulduğu, şahısların işlerinin aksadığı zaman devlete ödedikleri vergilerden kısmi olarak muaf tutuldukları ve 19. yüzyılın ikinci yarısında Antakya'nın Avrupa'ya tekstil ürünleri ihraç ettiği yorumu yapılabilir.

19. yüzyıl sonlarında İskenderun ve Antakya yakınlarında antimon, kurşun, krom, borasit ve bitüm yatakları bulunmaktaydı. Bu bölgedeki krom madenlerini kullanma imtiyazına İngiliz Şirketler sahipti. Bu İngiliz Şirketleri 1886-1888 yıllarında 380.000 tonu aşkın maden çıkarmışlardı.¹⁵⁵ Antakyalı ve İngiltereli bazı şahıslar, bölgedeki madenler için ortaklaşa arama çalışmalarına katılmışlardı. 24 Mart 1903 (H.24 Zilhicce 1320) tarihinde, Antakya ahalisinden Bereketzade Rıfat Ağa ile İngiltere tebaasından Mösyö Con ile birlikte Halep Valisine göndermiş olduğu dilekçede, tespit ettikleri Civelekzade Bahaddin Bey'e ait olan arazide maden çalışması yapmak istediklerini izah etmişlerdir.¹⁵⁶

154 BOA. İ. MMS., 134/5707.

155 Eskiocak, a.g.t., s. 62.

156 BOA., DH. MKT., 672/33.

1.4. EĞİTİM

Osmanlı Devleti'nin, beylikten muazzam bir imparatorluğa dönüşmesinde ve Türk-İslam medeniyetinin inkişafında mevcut eğitim ve öğretim müesseselerinin, özellikle medreselerin büyük rolü olmuştur.¹⁵⁷ Klasik Osmanlı döneminde; Bursa, Fatih ve Süleymaniye medreseleri akla ilk gelen eğitim kurumları idi. Antakya'da ise 16.yüzyılda "Gülbaviye" adında tek bir medresenin varlığı tespit edilmiştir. "Yarımca" köyü ile "Müstevi" mezrasının gelirlerinin bir kısmı bu medreseye aktarılmış ve 1550 ile 1584 tarihleri arasında 3.405 akçeden ibaret olduğu anlatılmıştır. Evliya Çelebi, 17. yüzyılda Antakya'da yedi medrese ile cami ve mescitlerde eğitim verildiğini belirtmiştir.¹⁵⁸

18. yüzyılda, Antakya'da on altı medresenin var olduğu tespit edilmiştir. Bu medreseler; "Hacı Abdülceliloğlu Hacı Mehmed Ağa Medresesi, Yeğen Mehmed Ağa Medresesi, Seyyid Hacı Mehmed Efendi Medresesi, Şeyh Ali Medresesi, Kasab Hacı Medresesi, Cafer Ağa Mektebi, Cami-i Kebir Medresesi, Muharremiye Medresesi, Habib'ün Neccar Medresesi, Tekke Cami-i Şerif Medresesi, Farisiye Medresesi, Nakip Medresesi, Meydan Medresesi, Yeni Medresesi, İhsaniye Medresesi ve Şirince Medresesi" olarak kayıtlara geçmiştir.¹⁵⁹

Bu medreseler arasında İhsaniye (Ağalar) Cami ve Medresesi Antakya'da önemli bir yere sahiptir. Camide bulunan dört kitabeye göre yapı ilk olarak Civelekzade Hacı Ebubekir Ağa tarafından 1806 yılında yaptırılmıştır. Cami, Asi Nehri'nin 50 metre doğusunda yer almakta ve bugünkü Antakya çarşısının tam or-

157 Bayram KODAMAN, **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, Ötügen Yayınları, İstanbul, 1980, s. 10.

158 Hatay Tarihi, s.219.

159 Gül, a.g.e., s. 167-168.

tasında bulunmaktadır. Yapının vakfiyesinden anlaşıldığı üzere İhsaniye Camii yapıldığı dönemde etrafında dükkânları, çeşmesi ve bir de medresenin varlığı tespit edilmiştir. El-hac Ebubekir Ağa'dan sonra camiye ait olan vakfın başına gelen kişilerinin Ağa olmasından dolayı camiye “Ağalar Cami” denilmiştir. 1878 yılında Antakya’da vuku bulan deprem sonrasında İhsaniye Cami ve Medresesi yıkılmış ve caminin onarımı Hacı Mustafa Fehmi Civelek tarafından tekrar yapılmıştır. Hacı Mustafa Fehmi Civelek’in göstermiş olduğu faaliyet sonrasında Osmanlı Devleti, 21 Nisan 1891 tarihinde adı geçen zata, mükâfat olarak üçüncü rütbeden Mecidi Nişanı, devlet tarafından ihsan buyrulmuştur.¹⁶⁰

19. yüzyılın başlarında, Antakya’nın önemli müderrislerinden “Antakyalı Es-Seyyid Mehmed Said Efendi”, 28 Nisan 1835 tarihinde, yaklaşan Ramazan ayına hazırlanmak üzere tefsir dersleri için görevlendirilmişti. Bu görevin en büyük özelliği, tefsir derslerinin II. Mahmut’un huzurunda gerçekleşmesiydi.¹⁶¹ Antakyalı Es-Seyyid Mehmed Said Efendi’nin bahsi geçen vazifeye getirilmesinde, “Çarşambalı Mustafa Efendi”nin Hacca gidecek olması etkili olmuştur. Ayrıca Antakyalı Es-Seyyid Mehmed Said Efendi ile birlikte “Dersaadetli Yesevi Ahmed Efendi”, “İstanbullu Es-Seyyid Mehmed Emin Efendi” ve “Maraş kadısı Uşşaki İbrahimzade Mustafa Efendi” aynı görev için vazifelendirilmiştir.¹⁶²

160 BOA., İ.DH., 1222:95656.

161 Kuruluş yıllarından itibaren Osmanlı padişahları gerek ilmi ortamı canlandırmak, kültürel gelişmeyi sağlamak, gerekse iktidarlarını çeşitli kesimler nezdinde desteklemek ve hanedanın meşrutiyetini koymak gibi düşüncelerle huzurlarında ilmi toplantılar yapmak üzere etraflarında ilmi toplantılar yapmak üzere etraflarına ulemayı toplama, hatta özel hoca edinme konusunda önem vermişlerdir. Fatih Sultan Mehmed (1451-1481) döneminden itibaren ramazan aylarında gelenek haline getirilmişti.

162 BOA., HAT., 1591:1.

Yukarıda anlatılan Antakya'nın medreseleri, Osmanlı Devleti'nin genelinde olduğu gibi, çağa ayak uydurmakta zorlandığı için artık geri kalmışlığın sembolü olarak nitelendiriliyordu. Bu durumun önüne geçebilmek için, 1869 yılında yayımlanan "Maarif Nizamnamesi"nde her köy ve mahallede bir sıbyan mektebinin açılması yönünde karar alınmıştı. Yapılan düzenleme sonrasında, Antakya'da 37 mahalle ile 145 köy bulunmaktayken, sıbyan mektebi sayısı halen 24 olarak tespit edilmişti. Antakya'daki eğitim geri kalmışlığının altında yatan ana neden, halkın eğitime ilgisizliği ve bahsi geçen nizamnameyi tatbik edecek yöneticilerin eğitime ehemmiyet vermeyişidir.¹⁶³

19. yüzyılın son çeyreğinde Antakya'da eğitim alanında yavaş da olsa bir hareketlenme yaşanmıştır. 1886'da Antakya'da 10 medrese, 1 Rüştîye ve 26 sıbyan mektebi mevcut durumda idi. 20.yüzyılın ilk yıllarında ise Antakya'da bulunan mekteplerin adları: "Habib'ün Neccar Mektebi, Köprübaşı Mektebi, Affan Mektebi, Saha Mektebi, Dörtayak Mektebi, Luşya Köyü Mektebi, Mişrakiye Köyü Mektebi, Muğeyrun Köyü Mektebi, Celiye Köyü Mektebi, Abdi Köyü Mektebi, Menkuliye Köyü Mektebi, Telil Henbelas Köyü Mektebi, Saylıca Köyü Mektebi, Dersuniye Köyü Mektebi, Ferye Köyü Mektebi, Yaktu Köyü Mektebi, Bağdadiye Köyü Mektebi ve Antakya Mülki Rüştîye Mektebi" olarak tespit edilmiştir.¹⁶⁴

19. yüzyılın son çeyreğinde misyoner destekli olarak kurulan müesseseler, Anadolu'nun hemen bütün bölgelerine yayılmış durumda idi. Daha 19. yüzyılın başında, 1815'te İngilizler, 1820'de Amerikalı misyonerler Anadolu'da faaliyetlerine başlamışlar-

163 Eskiocak, a.g.t., s. 33.

164 Eroğlu-Babuçoğlu-Köçer, a.g.e., s. 576-580.

dır.¹⁶⁵ Antakya’da Fransız, İngiliz, Amerikan kökenli misyonerler faaliyet göstermiştir.

Fransız misyonerler tarafından Antakya’da; “Péres Capucins”, “Capucin” ve “St. Joseph de I’Apporition Rahipleri Mektebi” adlı 3 tesis vücuda getirmişlerdi.¹⁶⁶ Bir diğer mektep ise İngiliz misyonerler tarafından açılmıştır. İngiliz misyonerlerin açtığı iki mektepten ilki 1863-64 yılında açtıkları ve 1893-94 (1311)’te 60 erkek öğrencisinin bulunduğu ve ruhsatsız olduğu tespit edilmiştir.¹⁶⁷ Diğer İngiliz mektebi ise 1886 tarihinde “İskoçya-Ruhban Cemiyeti” tarafından tesis edilmiştir. 26 Mayıs 1884 tarihinde bu mektebin açılması için Sadaret makamından izin talep etmişlerdir. Belgede “*Antakya’da tesis küşâdına ruhsat itası İngiltere Sefâretinden iltimâs olunan bir bâb mekteb hakkında Ma’ârif Nezareti Celilesiyle cereyân iden muhâbere-i şâmil iki kut’a tezkire melfûfuyla berâber takdim kılınmış ve mutala’larından ma’lûm-ı meâli-i lazım hazret-i sadâret-penahileri buyuracağı vechle İngiltere Sefâreti mekteb-i mezburun tesis-i emrinde şerâ’it-i nizâmiyeye tevfik-i hareket olunacağını beyân itmekte olacağından ruhsat-ı matlûbenin itâsı müsâde-i me’âli cenâb-ı sadâret-penâhilerine menût bulunmuş olmağla emr ü fermân hazret-i men-le hul emrindir. Fi 30 Receb sene 1301 ve Fi 14 Mayıs sene 1300*”¹⁶⁸ ibareleri yer almaktadır. Görüldüğü üzere, İngiliz misyonerlerin Antakya’da açmak istedikleri mektep için daha önceden Maarif Nezaretiyle yazışmalar ve ruhsat verildiği takdirde, tüm kurallara uyulacağını beyan etmişlerdir.

165 Adnan ŞİŞMAN, XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel Ve Sosyal Müesseseleri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara,2006, s. 8.

166 Şamil MUTLU, Osmanlı Devleti’nde Misyoner Okulları, Gökkuşbu Yayınları, II. Baskı, İstanbul, 2005, s. 171.

167 Şişman, a.g.e., s. 339.

168 BOA., Y. A. RES., 24:3.

Antakya’da faaliyet gösteren bir diğerk devlet ise Amerika olmuştur. Antakya Kazası’na tâbi Süveydiye Nahiyesinin Zeytuniye karyesinde, biri kız diğeri ise erkek olmak üzere iki tane Amerikan okulu mevcuttu. Bu okulların “Amerikan Rifomed Presbiteryen Board Cemiyeti”ne ait ve ruhsatsız olduğu bilinmektedir. Ancak bu mektepler için 6 Şubat 1905 (R. 24 Kânunusani 1320) tarihinde ruhsat almak için Sadaret makamına başvuru yapıldığı tespit edilmiştir. Buna ilaveten mektebin içinde bir eczane ve bir kilise mevcut idi.¹⁶⁹

Görüldüğü üzere Antakya, çağlar boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış bir kenttir. Üzerinde kurulan her bir medeniyet, beraberinde getirdikleri kültürlerini bu toprak üzerinde bırakmış ve Antakya şehrinin şekillenmesinde önemli pay sahibi olmuşlardır.

169 BOA. HR. HMŞ. İŞO., 86:15.

II. BÖLÜM



ANTAKYALI KALEM EFENDİLERİ’NİN SİCİL İCMALİ

Osmanlı Devleti’nin son dönem bürokrasi hayatına önemli ölçüde ışık tutan Sicill-i Ahvâl belgelerinin oluşmasında taşradan gelen memurların aktardığı bilgilerin payı büyüktür. Zira bir denizin oluşması için ırmaklara, nehirlerin meydana gelmesi için de derelere, çaylara ihtiyacı vardır. Bu betimleme ile başlayacak olursak, Antakyalı memurların bu belgelerin teşekkülünde yapmış olduğu tesir yönünden bir dereye benzetilmesi, yerinde bir tespit olacaktır. Sicill-i Ahvâl Belgelerinde tespit edilen 84 Antakyalı memur saptandığından daha önce bahsetmiştik.

Antakyalı memurlar hakkında rakamsal verilere geçilmeden önce, bu memurların gruplama yoluyla taksim edilmesi, çalışmamızın sağlıklı bir şekilde ilerleyişine fayda sağlayacaktır. Antakyalı memurları; “Antakyalı Müslüman Memurlar” ve “Antakyalı Gayrimüslim Memurlar” olarak iki ana kısımda ele alacağız.

2.1. ANTAKYA-ANTALYA KARIŞIKLIĞI ÜZERİNE

Pek çoğumuz aleyhimize olan bazı yanlışlıklara maruz kalmışızdır. Seçim sırasında adımızın başka bir listede çıkması, yanlış bir adrese gönderilen faturalarımız veya mektuplarımız ve benzeri durumlarda birçok hata yapılmıştır. Bu bağlamda Sicill-i Ahvâl Belgeleri’nde Antakyalı memurları incelemeye başladığımızda, Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde 17 Şubat 2013 tarihinde toplam 83 adet memurun belgelerine ulaştık; lakin sorun bu noktada baş-

ladı ve bu 83 memurun arasına 9 tane Antalyalı memurun biyografisinin karıştığını tespit ettik.¹⁷⁰ Bu karışıklığın giderilmesi için ters mantık yaparak Antalyalı memurlar arasında Antakyalı memur aramaya başladık. Yaptığımız detaylı incelemeler neticesinde 10 memurun Antalyalı değil, Antakyalı olduğunu saptadık.¹⁷¹ Böyle bir karışıklığın ortaya çıkmasındaki temel sebep, tasnif çalışmaları sırasında belgelerde “Lam” ve “Kef” harflerinin birbiriyle karıştırılmasıdır.

Yaşanan bu durumun önüne geçebilmek için idari makamlarca bazı tedbirler alındığını tespit ettik. O dönemde Teke sancağına bağlı olan Antalya ile Halep vilayetine bağlı Antakya kazalarının yazımının birbirlerine benzemesi nedeniyle sık sık Antakya'nın evrakı, Antalya'ya ve Antalya'nın evrakı da Antakya'ya gönderilmiştir. Böylesi bir durum resmî muamelenin gecikmesine, dolayısıyla bürokrasinin hantallaşmasına sebebiyet verdiği muhakkaktır. Bu durumun önüne geçebilmek için Konya Vilayetinden 19 Ekim 1893 tarihli yazı ile Antalya adının “Adalya” olarak

170 Antakyalı Sicill-i Ahvâl Belgeleri arasında Antakyalı olmayıp Antalyalı olarak tespit edilen memurların isimleri ve künyeleri sırasıyla şöyledir; Ahmed Fâik Efendi, **BOA. DH. SAİD.**, No: 136, s. 489; Halil Hilmi Efendi, **BOA. DH. SAİD.**, No: 94, s. 265; Halil İbrahim Efendi, **BOA. DH. SAİD.**, No: 159, s. 349; Hüseyin Avni Efendi, **BOA. DH. SAİD.**, No: 174, s. 291; İbrahim Efendi, **BOA. DH. SAİD.**, No: 87, s. 437; İbrahim Necati Efendi, **BOA. DH. SAİD.**, No: 178, s. 211; Mahmud Celaleddin Efendi, **BOA. DH. SAİD.**, No: 83, s. 361; Mehmed Murad Efendi, **BOA. DH. SAİD.**, No: 35, s. 151; Neşed Efendi, **BOA. DH. SAİD.**, No: 134, s. 13.

171 Antalyalı Sicill-i Ahvâl Belgeleri arasında Antalyalı olmayıp, Antakyalı olarak tespit edilen memurların isimleri ve künyeleri sırasıyla şöyledir; Burhaneddin Efendi, **BOA. DH. SAİD.**, No: 181, s. 339; İdris Avni Efendi, **BOA. DH. SAİD.**, No: 128, s. 121; Mehmed Efendi, **BOA. DH. SAİD.**, No: 118, s. 395; Mehmed Faik Efendi, **BOA. DH. SAİD.**, No: 131, s. 409; Mehmed Nazım Efendi, **BOA. DH. SAİD.**, No: 133, s. 497; Mehmed Sabri Efendi, **BOA. DH. SAİD.**, No: 184, s. 167; Mustafa Şevket Efendi, **BOA. DH. SAİD.**, No: 114, s. 359; Nureddin Efendi, **BOA. DH. SAİD.**, No: 164, 55; Rüşdi Efendi, **BOA. DH. SAİD.**, No: 147, s. 203; Süleyman Servet Efendi, **BOA. DH. SAİD.**, No: 130, s. 157.

değiştirilmesine izin verilmesi istenmiştir.¹⁷² Böylesi bir duruma bakarak, evrak karışıklığının geçmişten gelen bir gelenek olduğu değerlendirilebilir.

2.2. MÜSLÜMAN MEMURLARIN İSİMLERİ

Vesikaya dayalı doğruluk, biyografi yazarlarının vazifesi ve namusudur.¹⁷³ Bu öğreti ile Sicill-i Ahvâl kayıtlarında Antakyalı Müslüman memurların isim dizelgesinin teşekkülünde 75 şahsa ait biyografi tespit edilmiştir. Bu şahısların isimleri tetkik edildiğinde 54 şahıs, çift isme sahiptir. Geriye kalan 21 şahsın adı ise tek isimden oluşmuştur. Çift isimler arasında 32 memura “Mehmed” adı verilmiştir. Mehmed adlı memurlar arasında en çok 4 defa “Mehmed Şakir”, 2’şer defa da “Mehmed Murad”, “Mehmed Rıfat” ve “Mehmed Sabri” isimleri karşımıza çıkmıştır.

Çifte isimliler içinden 5 şahsın “Ahmed”, 3 şahsın “Mustafa”, 2 şahsın “Ömer” ve 2 şahsın “Hüseyin” olduğu göze çarpmaktadır. Bu isimler arasında herhangi bir adaşlık olma durumu mevcut değildir. Antakyalı Müslüman memurlar arasında en ilgi çekici durum, sadece 3 memurun “Bey” unvanı alması ve geriye kalan 72 memurun lakabının ise “Efendi” olmasıdır. Buna ilaveten bir memur da “Hacı” unvanına sahiptir.

172 BOA. DH. MKT., No: 159/35.

173 Halkin, a.g.e., s. 61.

Tablo: 1- Müslüman Memurların Esame Listesi

Memur Adı	Ad Sayısı	Memur Adı	Ad Sayısı
Abdullah Sabri Efendi	1	Mehmed Kamil Efendi	1
Abdurrahman Efendi	1	Mehmed Mucib Efendi	1
Abdülbaki Kemal Efendi	1	Mehmed Murad Efendi	2
Abdülğani Efendi	1	Mehmed Mutehem Efendi	1
Abdülnafi Efendi	1	Mehmed Münib Efendi	1
Ahmed Fehim Efendi	1	Mehmed Nazım Efendi	1
Ahmed Hamdi Efendi	1	Mehmed Nazır Efendi	1
Ahmed Naci Efendi	1	Mehmed Numan Efendi	1
Ahmed Nihad Efendi	1	Mehmed Ratib Efendi	1
Ahmed Rüşdü Efendi	1	Mehmed Rıfad Efendi	2
Ali Efendi	1	Mehmed Sabri Efendi	2
Ali Rıza Efendi	1	Mehmed Said Efendi	1
Bahaddin Efendi	1	Mehmed Salim Efendi	1
Burhaneddin Efendi	1	Mehmed Suad Efendi	1
Ferid Efendi	1	Mehmed Şakir Efendi	4
Hakkı Efendi	1	Mehmed Şevki Efendi	1
Hüseyin Efendi	1	Mehmed Zeki Efendi	1
Hüseyin Hüsnü Efendi	1	Mustafa Efendi	1
Hüseyin Lebib Efendi	1	Mustafa Fehmi Efendi	1
İbrahim Hakkı Efendi	1	Mustafa Neşed Efendi	1
Osman Nuri Efendi	1	Mustafa Şevket Efendi	1
İdris Avni Efendi	1	Nureddin Efendi	2
Kazım Efendi	1	Osman Efendi	1

Mahmud Cevad Efendi	1	Ömer Feyzi Efendi	1
Mehmed Asım Edendi	1	Ömer Sırrı Efendi	1
Mehmed Celaleddin Efendi	1	Rüşdü Efendi	1
Mehmed Cemal Efendi	1	Sadık Rüşdü Efendi	1
Mehmed Efendi	3	Süleyman Served Efendi	1
Mahmed Faik Efendi	1	Şahin Efendi	1
Mehmed Ferid Efendi	1	Vediatullah Efendi	1
Mehmed Feyzi Efendi	1	Veliyyüddin Efendi	1
Mehmed Hamdi Efendi	1	Yusuf Agah Efendi	1
Mehmed İzzed Efendi	1	Ziya Efendi	1

2.3. GAYRİMÜSLİM MEMURLARIN İSİMLERİ

Sicill-i Ahvâl kayıtlarında Antakyalı gayrimüslim memurlar ile ilgili incelememizde 9 şahsın biyografisine rastlanmıştır. Bu memurların tabiiyetleri hakkında yaptığımız inceleme neticesinde 2 memurun Rum Ortodoks Milletine, 2 memurun Rum Katolik Milletine ve 1 memurun Ermeni Milletine mensup olduğu tespit edilmiştir. Belgelerde sadece 2 memurun Rum Milletine ait olduğu belirtilerek hangi mezhepten olduğu belirtilmemiştir. Bununla birlikte 2 memurun da hangi millete mensup olduğu saptanamamıştır. Gayrimüslim memurların isimleri ve tabiiyetleri Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo: 2- Gayrimüslim Memurların İsimleri

Memur Adı	Tabiyeyi/ Mezhebi	Memur Adı	Tabiyeti/ Mezhebi
Abdülvehhap Efendi	Rum Ortodoks	İlyas Efendi	Rum Katolik
Cebrail Azar Efendi	Rum	İlyas Şaman Efendi	-----
Corci Efendi	----	Selim Efendi	Ermeni
Edvar Efendi	Rum Katolik	Vehbi Efendi	Rum
Hanna Edib Efendi	Rum Ortodoks		

2.4. ANTAKYALI MEMURLARIN DOĞUM TARİHLERİ VE AİLE VAZİYETLERİ

2.4.1. Müslüman Memurların Doğum Tarihleri, Baba Adları ve Meslekleri

Mevcut 75 Antakyalı Müslüman memurun doğum tarihleri h.1252/1836 ile h.1310/1892 arasında değişiklik arz etmektedir. 75 memurun baba mesleklerini tetkik ettiğimizde, 28 memurun babasının mesleği bilinmekte ve geriye kalan 47 memurunki ise bilinmemektedir. Malum olan 28 baba mesleği incelediğinde genellikle devlet kademesinde görev yaptıkları anlaşılmaktadır. Bu mesleklerin şunlardan ibaret olduğunu tespit ettik: “Teke Mutasarıfı”, “Suruç Kaymakamı”“Antakya Müftü Müsevvidi”, “Bilan Kazası Müstantık Muavini”, “Askeri Mülazım”, “Antakya Meclis-i İdare Azası”, “Haleb Telgraf ve Posta Müfettiş Muavini”, “Rüsumat Başkâtibi”, “Alay Kâtibi”, “Tımarlı Sipa-

hi Ümerası”, “Haleb Düyun-ı Umumiye Müsevvidi”, “Antakya Menafi Sandığı Memuru”, “Bölükağası”, “Antalya Evkaf Memuru”, “Antakya Belediye Kâtibi”, “Antakya dâhilinde Cami-i Kebir İmamı ve Hatibi”, “Tüccar”, “Attar”, “Bakkal”, “Esnaf”, “Çiftçi” ve “Ulema” şeklindedir.

Tablo: 3- Müslüman Memurların Doğum Tarihleri, Baba Adları, Baba Meslekleri

Memur Adı	Doğum Tarihi	Baba Adı	Baba Mesleği
Abdullah Sabri Efendi	1849	Molla Ali Efendi	Tüccar
Abdurrahman Efendi	1839	İbrahim Efendi	----
Abdülbaki Kemal Efendi	1878	İbrahim Bey	Suruç Kaymakamı
Abdülgani Efendi	1845	Hacı Ahmed Efendi	Antakya Müftüsü
Abdülnafî Efendi	1892	Mustafa Neşed Efendi	-----
Ahmed Naci Efendi	1877	Abdülmecid Ağa	----
Ahmed Nihad Efendi	1881	Mehmed Halid Efendi	Çiftçi
Ahmed Rüşdü Efendi	1862	Mehmed Efendi	----
Ahmed Fehim Efendi	1865	Selim Efendi	----

Ahmed Hamdi Efendi	1854	Hacı Abdülvehhab E.	Tüccar
Ali Efendi	1844	Abdullah Efendi	----
Ali Rıza Efendi	1862	Hacı İbrahim Ağa	----
Bahaddin Efendi	1878	Zeynelabidin Efendi	----
Burhaneddin Efendi	1892	Şehabeddin Efendi	Askeri Mülazım
Ferid Efendi	1857	Hüseyin Ağa	Antakya Meclis Azası
Hakkı Efendi	1855	Abdülcelil Efendi	----
Hüseyin Efendi	1837	Ali Efendi	Tüccar
Hüseyin Hüsnü Efendi	1872	Hacı Abdülgani Efendi	----
Hüseyin Lebib Efendi	1869	Hacı Hasan Ağa	----
İbrahim Hakkı Efendi	1877	Necib Efendi	----
İdris Avni Efendi	1881	İdris Efendi	----
Kazım Efendi	1879	Bekir Ağa	----
Mahmud Cevad Efendi	1871	Ferid Efendi	Teke Mutasarrıfı
Mehmed Asım Efendi	1867	Hacı Mehmed Rıfad E.	----

Mehmed Bey	1859	Mahmud Efendi	Tüccar
Mehmed Celeleddin E.	1880	Salih Efendi	Müfettiş
Mehmed Cemal Efendi	1868	Abdullah Firuz Efendi	Rüsumat Başkatibi
Mehmed Efendi	1866	Süleyman Ağa	----
Mehmed Efendi	1867	İbrahimmm Ağa	Attar
Mehmed Faik Efendi	1882	Hulki Efendi	----
Mehmed Ferid Efendi	1866	Mehmed Said Efendi	Alay Katibi
Mehmed Fevzi Efendi	1880	Nazif Efendi	----
Mehmed Hamdi Efendi	1867	Veliyyüdin Efendi	Tımarlı sipahi
Mehmed İzzet Efendi	1886	Mehmed Efendi	----
Mehmed Kamil Efendi	1873	Mehmed Şakir Efendi	Düyun-ı Umumiye
Mehmed Mucib Efendi	1869	Hacı Sabit Efendi	Menafi Sandığı Mem
Mehmed Murad Efendi	1844	Salih Efendi	----
Mehmed Murad Efendi	1886	Ferid Ağa	----
Mehmed Münib Efendi	1873	Mehmed Efendi	Bakkal

Mehmed Nazım Efendi	1874	Vahid Efendi	----
Mehmed Nazır Efendi	1884	İzzet Efendi	----
Mehmed Numan Efendi	1859	Hacı Ali Efendi	----
Mehmed Ratib Efendi	1859	Hüseyin Ağa	Antakya Meclis Azası
Mehmed Rıfat Efendi	1881	Mehmed Tevfik E.	Attar
Mehmed Sabri Efendi	1878	Faik Efendi	----
Mehmed Sabri Efendi	1887	Saib Ağa	----
Mehmed Said Efendi	1892	Bekir Sıtkı Efendi	Bidayet Mah.B.Katibi
Mehmed Salim Efendi	1869	Mahmud Ağa	----
Mehmed Suat Bey	1880	Fehim Paşa	----
Mehmed Şakir Efendi	1836	Mahmud Efendi	İmam
Mehmed Şakir Efendi	1855	Hacı Ahmed Ağa	-----
Mehmed Şakir Efendi	1877	Ahmed Efendi	-----
Mehmed Şakir Efendi	1844	Ahmed Efendi	-----
Mehmed Şevki Efendi	1860	Abdullah Efendi	-----

Mehmed Zeki Efendi	1877	Abdülğani Efendi	-----
Mustafa Efendi	1858	Mehmed Ağa	Esnaf
Mustafa Fehmi Efendi	1875	Hacı Fazıl Efendi	-----
Mustafa Neşet Efendi	1874	Halil Efendi	----
Mustafa Şevki Efendi	1852	Hacı Bekir Efendi	----
Nureddin Efendi	1868	Sami Efendi	Evkaf Memuru
Nureddin Efendi	1868	Sami Efendi	Ulema
Osman Efendi	1862	Hulki Ağa	-----
Osman Nuri Efendi	1859	Şaban Efendi	-----
Ömer Fevzi Efendi	1852	Tevfik Efendi	-----
Rüştü Efendi	1883	Mustafa Efendi	-----
Sadık Rüştü Efendi	1866	Mehmed Sabit Efendi	-----
Süleyman Servet Efendi	1871	Şevki Efendi	-----
Şahin Efendi	1876	Cabbare Efendi	-----
Vediatullah Efendi	1885	Mehmed Münir Efend	Belediye Kâtibi
Veliyüddin Efendi	1836	Mehmed Bey	Sipahi Binbaşı

Yusuf Agah Efedni	1861	Süleyman Ağa	----
Ziya Efendi	1867	Salih Fehmi Efendi	----

2.4.2. Gayrimüslim Memurların Doğum Tarihleri, Baba Adları, Baba Meslekleri

9 gayrimüslim memurun doğum tarihi h. 1267/1850 ile h.1302/1884 tarihleri arasında değişiklik göstermektedir. 5 gayrimüslim memurun baba mesleği bilinmesine rağmen 4 kişinin baba mesleği kaydedilmemiştir. Bilenen mesleklerin 4'ü devlet kademesinde yer alırken, bir kişi ise esnaf olarak kaydedilmiştir. Detaylar aşağıda gösterilmiştir.

**Tablo: 4- Gayrimüslim Memurların Doğum
Tarihleri, Baba Adı, Baba Mesleği**

Memur Adı	Doğum Tarihi	Baba Adı	Baba Mesleği
Abdülvahhab Efendi	1864	Mihail Efendi	Muallim
Cebrail Azar Efendi	1874	Legom Azar Efedni	Meclis Azası
Corci Efendi	1876	Hanna Ağa	-----
Edvar Efendi	1883	Şükrü Efendi	-----
Hanna Edip Efedni	1876	Heci Mihail	Saatçi
İlyas Efendi	1884	Corci Efendi	Posta Müvezzi

İlyas Şaman Efendi	1869	Huri Efendi	-----
SelimEfendi	1851	Selim Melhame	-----
Vehbi Efendi	1850	Nikola Efendi	Antakya Harir Katibi

2.5. SÜLALE ÜNVANLARI BELİRTİLMİŞ OLAN MEMURLAR

Sicill-i Ahvâl Belgelerinde tanınan sülalelerle ilgili “Şöhreti” ibaresi kullanıldıktan sonra “Ma’ruf” veya “Mütearif” az da olsa “Bilinmektedir” ibaresiyle konuya açıklık getirilirdi. Bu minval üzere, 22 Antakyalı memurun sülale unvanları ile ilgili açıklama yapılmıştır. Memurlardan “Hakkı Efendi” ile “Mehmed Mucib Efendi”nin aynı sülaleye mensup olması dikkat çekicidir. Sülale Unvanları Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo: 5- Antakyalı Memurların Ünvanları

Memur Adı	Sülale Ünvanı	Memur Adı	Sülale Ünvanı
Abdülğani Efendi	Şuayibzade	İdris Avni Efendi	Antebizade
Ahmed Fehim Efendi	Müftüzade	Mehmed Efendi	Topçuzade
Ahmed Nihad Efendi	Türkmenzade	Mehmed Faik Efendi	Şerifzade
Edvar Efendi	Şemaszade	Mehmed Kamif Efendi	Papuççuzade

Ferid Efendi	Ağazade	Mehmed Murad E.	Şerbetçizade
Hakkı Efendi	Cincinzade	Mehmed Murad E.	Cincinzade
Hanna Edip Efendi	Addülnürzade	Mehmed Numan E.	Numanzade
Hüseyin Hüsnü Efendi	Kösebeyzade	Mustafa Neşet E.	Bedevizade
Nureddin Efendi	Nureddinzade	Hüseyin Lebib Efendi	Hicirzade
İbrahim Hakkı Efendi	Attarzade		

2.6. ANTAKYALI MEMURLARIN EĞİTİM DURUMLARI

2.6.1. Sultan II. Abdülhamid Devri Maarif Düzenine Kısa Bir Bakış

Antakyalı memurların büyük çoğunluğu II. Abdülhamid devri eğitiminden geçmişlerdir. Bu münasebetle o devrin eğitim sisteminde göz atmakta fayda vardır. Batı fikirlerinin iyice anlaşılmasına başladığı dönem II. Abdülhamid devri olmuştur. Batı kültürünü daha iyi anlayabilmek amacıyla, yeni kurulan okullarda yabancı dil eğitimi esas kılınmıştır. Ayrıca “Harbiye”, “Mülkiye” ve “Askeri Tıbbiye”nin programlarını geliştirilmiş, okullarda bilgili bir kuşak yetişmiştir.¹⁷⁴ II. Abdülhamid devrindeki eğitim teşkilatı üç kademe üzerine teşkilatlanmıştır. Sıbyan mektepleri (ana okular) , İptidaiye mektepleri (ilkokullar) ve Rüştüye mektepleri (ortaokullar) şeklindedir.¹⁷⁵

174 Şerif MARDİN, **Bütün Eserleri 9 Türk Modernleşmesi Makaleler 4**, (Der. Mümtaz'er Türköne/Tuncay Önder), İletişim Yayınları, 23.Baskı, İstanbul, 2014, s. 15.

175 Karal, **a.g.e.**, c.VIII, s. 390.

Sıbyan mekteplerine çocuklar, 4 ile 5 yaşında “*Âmin alayı*” denilen törensel bir kutlama ile mübaşeret etmekteydiler. Öğretim ezber sistemine dayanıyordu. Bireysel eğitimin hâkim olduğu bu okullarda müfredatta Elifba, Kur’an, *İlm-i hal*, Tecvid, Türkçe Ahlak Risaleleri, Türkçe ve Hat dersleri verilmekteydi. Türkçe lisanına dayalı bir maarif anlayışı vardı.¹⁷⁶ Sıbyan öğretimi, esas itibariyle 4 yıl süren bir eğitim kademesidir. İlerleyen zamanda bu süre artırılarak ikişer yıllık ve üç evreli bir hal almıştır. Birinci evreye “ula”, ikinci evreye “mutavasita” ve üçüncü evreye de “aliyye” adı verilmişti.¹⁷⁷

II. Abdülhamid devrinde sıbyan mekteplerinin açılması, cehaletin ortadan kaldırılması ve umumi bir eğitim anlayışı kurulması yönünde bir dizi tedbirberaberinde getirmiştir. Buna göre; ilköğretim zorunluluğu, merkez ve taşralarda ilköğretimin tesisi, iptidai okulların açılması ve çoğaltılması, sıbyan okullarında “usül-icidid” denilen yeni derslerin okutulması gibi maarif sistemini canlandırma adına kanunlar çıkartılmıştır.¹⁷⁸

Yüksek ilköğretime muadil öğretim yapan rüştiyeler, Zükkur (Erkek) ve *İnas* (Kız) olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Bu okullara 11 yaşına gelen talebeler kabul edilmekteydi.¹⁷⁹ Rüştiye mekteplerinin eğitim süresi 1869 Nizamnamesi’nde dört yıl olarak kabul ediliyordu. Ancak bu yönetmeliğin yetersiz kalması neticesinde 1881 yılında nizamnameye yeni maddeler eklenmiştir. Rüştiyelerde bundan sonra Türkçe, Arapça ve Farsça ile birlikte Fransızca okutulması karara bağlanmıştı. 1888 yılında kurulan

176 Kodoman, a.g.e., s. 101.

177 Karal, a.g.e., c. VIII, s. 390.

178 Kodoman, a.g.e., s. 118-119.

179 Karal, a.g.e., VIII, s. 390.

Maarif Komisyonu, Rüştiye mekteplerinin eğitim süresinin iki yıla indirilmesini talep etmiş ve bu teklif kabul edilmiştir.¹⁸⁰ Rüştiye mekteplerinde okutulan dersler kademelerine göre değişiklik arz etmekteydi. Müfredattaki dersler şu şekildeydi: “Sarf-ı Arabî, Talim-i Farsî, Amâl-ı Erbaa, İmlâ, Ahlâk ve Hât-ı Sülüs, *Arapça, Kavâid-i Farsî*, Muhtasar Hesap, Avrupa Coğrafyası, Tercüme, İnşa ve Kıraat, Rik’â ve Sülüs, Gülistan, Hesap, Coğrafya, İmlâ ve İnşâ, Fezleke, Fransızca, Risale-i Erbaâ, Cebir, Hendese, Usûl-ı Defter, Kavâid-i Osmaniye, Tarih-i Osmaniye”.¹⁸¹ Ayrıca bu dönemde özellikle taşrada bulunan rüştiyeler devlet dairelerine memur yetiştiren kurum haline gelmiştir.¹⁸²

Abdülhamid devrinde 1884 yılına değin *İdadiler* ve Mekteb-i Sultanilerle herhangi bir şekilde meşgul olunmamıştı.¹⁸³ Bundaki en önemli sebep, 1869 Maarif Nizamnamesi’nin 129. maddesindeki yabancılara okul açma hususunda verilen müsaadeydi. Sultan ve emrindeki devlet adamları bu konuya odaklanırken *İdadiler* ve Mekteb-i Sultaniler ile ilgili ıslah çalışmaları yapılmamıştı. Bilhassa II. Abdülhamid devrinin Maarif Nazırı “Zühtü Paşa”, yabancılara ihsan edilen bu iznin ne derecede olduğunu tetkik etmek üzere bir rapor hazırlamıştı.¹⁸⁴

Sultan II. Abdülhamid devrinde Mülkiye Mekteplerinin özel yeri vardır. Bu okullardan mezun olanlar; büyükelçilik kâtipliği,

180 Kodoman, a.g.e., s. 168-169.

181 Yahya AKYÜZ, **Türk Eğitim Tarihi M.Ö.1000-M.S. 2004**, Pagem Yayıncılık, 9. Baskı, İstanbul, 2004, s. 213.

182 Cemil ÖZTÜRK, “Rüşdiye”, **TDVİA**, C.35, TDV Yay., İstanbul, 2008, s. 302.

183 Karal, a.g.e., VIII, s. 391.

184 Atilla ÇETİN, “Maarif Nazırı Ahmed Zühdü Paşa’nın Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Yabancı Okullar Hakkındaki Raporu” **,Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, S.10-11, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1983, s. 189.

şehbenderlik, kazaların mülki amirliği, kaymakam gibi üst düzey devlet yöneticileri olabiliyorlardı.¹⁸⁵ Bununla birlikte başarılı öğrencileri sultan her yıl hediyelerle ödüllendirirdi.¹⁸⁶ 1879 yılında dört basamak dâhilinde faaliyete geçen mektep, Müslim ve gayrimüslim öğrencileri kabul etmekteydi.¹⁸⁷

Bahsettiğimiz mektepler haricinde Sultan II. Abdülhamid devrinde 1880’de Mekteb-i Hukuki ve 1889’de Mülkiye Baytar Mektebi adında yüksekokullar açılmıştır. Yine bu dönemde mesleki ve teknik eğitime yönelik olarak 1882’de Sanayi-i Nefise, 1883’te bugünkü İstanbul Teknik Üniversitesi’nin temeli sayılan Hendese-i Mülkiye Mektebi, aynı tarihte Lisan Mektebi, 1884’te Ticaret Mektebi, 1887’de Fenn-i Resim ve Mimari Mektebi, aynı tarihte Bağ ve Aşı Ameliyat Mektebi ve Ameli Ziraat Mektebi, 1889’da Polis Dershanesi, 1892’de Aşı Memurları Mektebi, Gümrük Memurları Mektebi ve Aşiret Mektebi, 1898’de *Çoban Mektebi*, 1903’te Darülhayr-ı Ali gibi birçok okul tesis edilmiştir.¹⁸⁸

2.6.2. Antakyalı Memurların Gittikleri Mektepler

Antakyalı memurların kayıtları tetkik edildiğinde medrese eğitimi veya özel hocalardan ders aldıkları görülmektedir. I. bölümde bahsettiğimiz bizzat Sultan tarafından atanan memurlar birinci sınıf memur olarak nitelendirilmişti. Bunlar Mülkiye Mektebinden mezun olmuşlardı. Meseleyi derinlemesine incelediğimizde Antakyalı memurlardan sadece 10 kişinin Mülkiye

185 Findley, a.g.e., s. 320.

186 Akyüz, a.g.e., s.217.

187 Karal, a.g.e., VIII,s.395.

188 Akyüz, a.g.e., s.218-219.

mektebinden mezun olması ve derece bakımından birinci sınıf memur özelliği taşıması önemlidir. Geriye kalan 74 memur ise ikinci sınıf memur vasfına sahiptir. 10 Antakyalı memur, eğitimin bütün kademelerinden geçerek mezun olmuşlardır.

Osmanlı eğitim sisteminin en alt basamağı olan Sıbyan Mektebinden ise 7 Antakyalı memur mezun olmuştur. Bu 7 şahsın eğitim hayatlarında sadece sıbyan mekteplerinden mezun olması ve bir üst basamağa kayıt yaptırmaması dikkat çekici özellikleridir. Hem sıbyan mektebine hem de medreseye kayıt yaptıran 4 Antakyalı memur vardır. Bu medreselere giden 4 memurdan yalnız 1 memurun gittiği medresenin adı belirtilmiştir. Antakyalı memurlar arasında sıbyan mektebinin yanında herhangi bir eğitim kurumuna dâhil olmayıp özel hocalarla eğitim hayatına devam eden 6 şahıs belirtilmiş ve belgelerde sadece 1 memurun özel hocasının ismi yazılmıştır. Yine sıbyan mektebindeki eğitimi tamamlayarak bir üst kademe sayılan Rüştiye mektebinde eğitim gören 17 Antakyalı memur vardır. Gidilen bu Rüştiye mektepleri Antakya, Halep, Kozan ve Galata olarak tespit edilmiştir. Sıbyan ve Rüştiye mektepleriyle yetinmeyip eğitim seviyesini özel hocalarla ileriye taşıyan 2 Antakyalı memur belgelerde işaret edilmiştir.

II. Abdülhamid Devri'nde geleneksel eğitim kurumlarıyla birlikte yeni eğitim anlayışının ürünü olan iptidai mektepler tesis edilmeye başlamıştı. Antakyalı memurlar da bu yeni eğitim kurumuna kayıt yaptırarak meslek hayatlarına biçim kazandıran ilk adımı atmışlardır. Bu çerçevede eğitim yaşantısını sadece iptidai mekteple sınırlı tutan 4 Antakyalı memur vardır. Eğitim hiyerarşisine ayak uyduran yani iptidai mektebinden sonra rüştiye mektebinden mezun olan 11 Antakyalı memur saptanmıştır. Ayrıca bu 11 memurun dışında, iptidai ve rüştiye mekteplerinin

yanında özel hocayla eğitimini destekleyen 1 memur daha vardır. Antakyalı memurlar dâhilinde 2 kişi Askeri Rüştiyelere adlarını yazdırmıştır.

Yukarıdaki verilerin dışında, Halep, Mekke ve Mısır'daki medreselere, “Dersâadette kâin olan Valide Sultan Cami-i Şerifi, Süleymaniye ve Çifte-i Rabih medreselerine, Bursa Harir-i Darü't-talim mektebine ve Fatih Cami-i Şerif medresesine” birer memurun dâhil olduğu, resmi belgelerde gösterilmiştir. Bunların haricinde 1 memur ise babasının bilgi birikimden faydalanarak eğitim görmüştür. Buna ilaveten Mahalle Mektebine giden 1 memurun varlığı da belgeye yansımıştır.

Gayrimüslim kökenli Antakyalı memurlar; Rum Ortodoks Mektebi, Rum Katolik Mektebi, Beyrut'ta mevcut Antura adlı mektep, Antakya'daki İsevi Mektebi, Antakya Rum Sıbyan Mektebi, Antakya Hıristiyan Sıbyan Mektebi, Zeytuni İptidai Mektebi ve Sıbyan Mektebi gibi muhtelif eğitim kurumlarında tahsil görmüşlerdir.

Tablo: 6- Antakyalı Memurların Gitmiş Oldukları Medreseler,

Mektepler ve Özel Hocalar

Memur Adı	Gittikleri Eğitim Kurumlar
Abdülbaki Kemal E.	Sıbyan-Rüştiye-Halep Mekteb-i Mülkiye
Abdullah Sabri Efendi	Sıbyan Mektebi-Medrese
Abdurrahman Efendi	Halep, Mekke ve Mısır'da Adı Verilmeyen Medreseler

Abdülğani Efendi	Sıbyan-Medrese-Mülkiye Mektebi- Meclis-i Ahkamı Adliye
Abdülñafi Efendi	İptidai ve Rüştiye Mektepleri
Abdülvehap Efendi	Antakya Hıristiyan Sıbyan Mektebi- Özel Hoca
Ahmed Fehim Efendi	Sıbyan ve Rüştiye Mektepleri
Ahmad Hamdi Efendi	Sıbyan Mektebi-Özel Hoca
Ahmed Naci Efendi	Sıbyan ve Galata Rüştiye Mektebi
Ahmed Nihad Efendi	İptidai ve Rüştiye Mektepleri
Ahmed Rüşdü Efendi	Rüştiye Mektebi-Valide Sultan, Süleymaniye ve Çifte-i Rabih M.
Ali Efendi	İptidai Mektepi
Ali Rıza Efendi	Sıbyan Mektebi
Bahaddin Efendi	Sıbyan ve Rüştiye Mektepleri
Burhaneddin Efendi	Rüştiye ve İdadi Mektepleri
Cebrail Azar Efendi	Antakya İdadi Mektebi
Corci Efendi	Zeytuni İptidai Mektebi
Edvar Efendi	Özel Hoca-Yafa'da Kadırlar Mektebi
Ferid Efendi	Sıbyan Mektebi
Hakkı Efendi	Sıbyan ve Rüştiye Mektebi-Özel Hoca
Hanna Edip Efendi	Rum Ortodoks Mektebi
Hüseyin Efendi	Sıbyan Mektebi- Müftü Hacı Said Efendi'den Özel Dersler
Hüseyin Hüsnü Efendi	Sıbyan ve Rüştiye Mektebi
Hüseyin Lebib Efendi	Sıbyan ve Rüştiye Mektebi
İbrahim Hakkı Efendi	İptidai Mektebi
İdris Avni Efendi	İptidai Mektebi- Antakya ve Rakka Rüştiye Mektebi
İlyas Efendi	Rum Katolik Mektebi

İlyas Şaman Efendi	Sıbyan Mektebi
Kazım Efendi	İptidai ve Rüştiye Mektebi
Mahmud Cevad Efendi	Antakya ve Foça Rüştiye Mektebi- İdadi- Mekteb-i Mülkiye
Mehmed Asım Efendi	Sıbyan Mektebi-Özel Hoca
Mehmed Bey	İptidai Mektebi-Aksaray Rüştiyesi
Mehmed Celaleddin E.	Sıbyan Mektebi ve Halep Rüştiyesi Mektebi
Mehmed Cemal Efendi	Antakya İptidai Mektebi-Mahali Medrese
Mehmed Efendi	Mahali Mektep
Mehmed Efendi	Antakya Sıbyan Mektebi
Mehmed Faik Efendi	Özel Hoca-Antakya Rüştiye Mektebi
Mehmed Ferid Efendi	Antakya Sıbyan Mektebi
Mehmed Fevzi Efendi	İptidai ve Rüştiye Mektepler- Özel Hoca
Mehmed Hamdi Efendi	Antakya Sıbyan Mektebi-Kozan Rüştiye Mektebi
Mehmed İzzet Efendi	Antakya İptidai ve Rüştiye Mektepleri
Mehmed Kamil Efendi	Antakya İptidai Mektebi Cısr-i şuşur ve Urfa Rüştiyeleri Halep İdadi Mektebi
Mehmed Mucib Efendi	Antakya Sıbyan ve Rüştiye Mektepleri- Medrese
Mehmed Murad Efendi	Sıbyan Mektebi-Özel Hoca
Mehmed Murad Efendi	Sıbyan Mektebi-Özel Hoca
Mehmed Mutehem E.	Antakya İptidai ve Rüştiye Mektepleri

Mehmed Münib Efendi	Antakya Sıbyan ve Rüştüye Mektepleri
Mehmed Nazım Efendi	Antakya Sıbyan ve Rüştüye Mektepleri-Mekteb-i Hukuki Şahane
Mehmed Nazır Efendi	Antakya Rüştüye Mektebi
Mehmed Numan E.	Sıbyan Mektebi-Habib-i Neccar Medresesi
Mehmed Ratib Efendi	Antakya Sıbyan ve Rüştüye Mektepleri
Mehmed Rıfat Efendi	Sıbyan ve Rüştüye Mektepleri
Mehmed Rıfat Efendi	Antakya Sıbyan ve Rüştüye Mektepleri-Halep Mekteb-i İdadi Mülkiyesi
Mehmed Sabri Efendi	Antakya İptidai ve Rüştüye Mektepleri
Mehmed Sabri Efendi	Dersaadet Sıbyan ve Rüştüye Mektepleri-Üsküdar ve Halep İdadi Mülkiye Mektepleri
Mehmed Said Efendi	Şeyh Said İptidai Mektebi
Mehmed Salim Efendi	Adana İptidai ve Rüştüye Mektebi
Mehmed Suat Bey	Özel Olarak İptidai ve rüştüye Mektepleri- Halep İdadi Mektebi- Halep Mülkiye Mektebi
Mehmed Şakir Efendi	Pederi Nezdinde
Mehmed Şakir Efendi	Rüştüye Mektebi
Mehmed Şakir Efendi	Sıbyan Mektebi
Mehmed Şakir Efendi	Sıbyan ve Rüştüye Mektebi
Mehmed Şevki Efendi	Antakya İsevi Mekteplerinin Rüştüye ve İdadi Kısımları
Mehmed Zeki Efendi	Sıbyan ve Rüştüye Mektepleri
Mustafa Efendi	Sıbyan Mektebi

Mustafa Fehmi Efendi	Antakya İptidai Mektebi-Medresi-Bursa Harir-i Darü't Talim
Mustafa Neşet Efendi	Antakya Sıbyan ve Rüştiye Mektepleri
Mustafa Şevki Efendi	Antakya Sıbyan ve Rüştiye Mektepleri
Nureddin Efendi	Antakya Cam'i-şerif Medresesi-Antakya Rüştiye Mektebi
Nureddin Efendi	Sıbyan ve Rüştiye Mektebi
Osman Efendi	Özel Hoca
Osman Nuri Efendi	Fatih Cam-i Şerif Medresesi
Ömer Fevzi Efendi	Antakya Sıbyan ve Rüştiye Mektepleri- Halep Mekteb-i Mülkiye-i Şahane
Rüştü Efendi	Antakya İdadi Mektebi-Trabzon Askeri Rüştiye Mektebi
Sadık Rüştü Efendi	Özel Hoca
Selim Melhame	Beyrut Antora Adlı Mektep
Süleyman Servet Efendi	Antakya İptidai ve Rüştiye Mektepleri
Şahin Efendi	Antakya Sıbyan ve Rüştiye Mektepleri
Vediatullah Efendi	Antakya Sıbyan ve Rüştiye Mektepleri
Vehbi Efendi	Antakya Rum Sıbyan Mektebi
Veliyüddin Efendi	Sıbyan Mektebi-Medrese
Yusuf Ağâh Efendi	Antakya Rüştiye Mektebi
Ziya Efendi	Antakya Sıbyan Mektebi-Özel Hoca

2.6.3. Antakyalı Memurların Diploma Durumları

Sicill-i Ahvâl belgeleri oluşturulurken biyografi sahibine, eğitim konusunda yöneltilen sorular içinde hangi mekteplere gittiği de vardı. Bu soruya cevap üretilirken diploma bilgilerine de yer

verilirdi. Burada genellikle diploma yerine *şehadetname* tabiri kullanılmıştır. Bazen de eğer memur özel bir medreseden veya hocadan ders almış ise icazet tabiri kullanılırdı. Memur, gitmiş olduğu eğitim kurumundan mezun olamayıp ayrılmışsa tasdikname ifadesine yer verilirdi. Diplomaların veriliş tarihi konusu kimi memurun biyografisinde detaylandırılırken kimisinde ise sadece “Şehadetname almağa muvaffak olmuştur.” cümlesi yazılmıştır. Bazı memurların personel kaydında ise diploma hususuna yer verilmemiştir. Bazı vesikalarda ise diplomaların derecelerini belirten “aliyyüla'lâ”, “âlâ”, “karib'ül-ula” gibi kademe ifadelerine yer verilirdi.

Sicill-i Ahvâl Defterlerinde kayıtlı 84 Antakyalı memurun arasında diploma hususu belirtilmeyen 45 memurun kaydına rastlanmıştır. Geriye kalan 39 memurun kaydı içerisinde 11 memurun ihtisaslaşma adına gitmiş oldukları İdadi, Mekteb-i Mülkiye, Mekteb-i Hukuk-ı Şahane ve Harir-i Darü't-talim gibi eğitim kurumundan kazandıkları diplomalara yer verilmiştir. 17 memurun personel kaydında Sıbyan-Rüştiye veya İptidai-Rüştiye mekteplerinin verdikleri diplomalara sahip oldukları görülmüştür. 1 memurun Rüştiye diplomasını kaybettiği, 2 memurun ise Rüştiye mektebindeki dersleri tamamlamasına rağmen diploma alamadığı, 1 memurun Askeri Rüştiyeye devam ederken kendi rızasıyla ayrıldığı personel kayıtlarına işlenmiştir. 6 memur ise çeşitli nedenlerden dolayı tasdikname almıştır. 1'er kişinin Şeyh Said İptidai Mektebinden aldığı diploma dışında değişik yerlerdeki medreselerden veya hocalardan aldıkları icazetten bahsedilmiştir.

Tablo: 7- Antakyalı Memurların Aldıkları Diplomaları

Memur Adı	Diploma Bilgisi
Abdülbaki Efendi	Sıbyan-Rüştiye-Mekteb-i İdadi Mülkiye Diplomaları
Abdurrahman Efendi	Mekke, Halep ve Mısır'daki Medrese Diplomaları
Abdülğani Efendi	Meclis-i Ahkam-ı Adliye Diploması
Ahmed Naci Efendi	Sıbyan ve Galata Rüştiye Diplomaları
Ahmed Nihad Efendi	İptidai ve Rüştiye Diplomaları
Burhaneddin Efendi	Rüştiye ve İdadi Diplomaları
Hüseyin Hüsnî Efendi	Sıbyan ve Rüştiye Diplomaları
İdris Avni Efendi	Rüştiye Diploması
Kazım Efendi	İptidai ve Rüştiye Diplomaları
Mehmed Suat Bey	İdadi ve Mekteb-i Mülkiye Osmaniye Diplomaları
Mustafa Fehmi Efendi	Bursa Harir-i Darü't-talim Diploması
Mustafa Neşet Efendi	Rüştiye Diploması
Mahmud Cevat Bey	Mekteb-i Mülkiye Diploması
Mehmed Fevzi Efendi	Rüştiye Diploması
Mehmed Hamdi Efendi	Sıbyan ve Rüştiye Diploması
Mehmed Mucib Efendi	Rüştiye Diploması
Mehmed Mutehem E.	Rüştiye Diploması
Mehmed Nazım Efendi	Sıbyan, Rüştiye ve Mekteb-i Hukuk-i Şahane Diplomaları
Mehmed Rıfat Efendi	Sıbyan ve Rüştiye Mektebi Diplomaları

Mehmed Sabri Efendi	İptidai ve Rüştiye Mektebi Diplomaları
Mehmed Said Efendi	Şeyh Said İptidai Mektebi Diploması
Mehmed Şakir Efendi	Rüştiye Diploması
Ömer Fevzi Efendi	Rüştiye ve Mekteb-i Mülkiye-i Şahane Diplomaları
Süleyman Servet E.	İptidai ve Rüştiye Diploması
Yusuf Agah Efendi	Rüştiye Diploması
Vediatullah Efendi	İptidai ve Rüştiye Diplomaları

2.6.4. Antakyalı Memurların Okuryazarlık Durumları

Sicill-i Ahvâl belgelerinde eğitimle ilgili memurlara yöneltilen son husus bildikleri dillerle ilgili bölümdür. Bu bölümde genellikle “tekellüm ve kitâbet eder”, “aşına”, “biliyor”, “okuryazar” gibi ifadeler yer almaktadır. Nadir de olsa “tercüme eder” ibaresiyle karşılaşmaktayız. Konuyla ilgili derinlemesine bir inceleme yapacak olursak, Antakyalı memurlardan Mehmed Şevki Efendi’ye hangi dilleri bildiğine dair sorunun yer aldığı belgede “*Arabi ve Türkçe ve Fransızca ve Rumca ve biraz da İngilizce tahsil eylediği ve İngilizceden mâ’adâ mezkûr lisanları tekellüm ve kitâbet tercüme-i hâl varakasında mesturdur.*” ibaresine yer verilmiştir.¹⁸⁹ Burada görüldüğü üzere memurlar, konuştukları veya yazdıkları dilleri ne derece bildiklerini belirtmişlerdir.

84 Antakyalı memurun, kendilerine ayrılan bu bölümde 16 memurun bildikleri dil konusunda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. 20 memur tek dil bilgisine sahip iken, geriye kalan 55 memur iki veya ikiden daha fazla dil bilmektedir. Buna mukabil,

¹⁸⁹ BOA. DH. SAİD., No: 158, s. 191.

Antakyalı gayrimüslim memurların hepsinin ikiden fazla lisan bilgisine sahip olması dikkat çekicidir. Bu konuda ayrıntılı bilgi Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo: 8- Antakyalı Memurların Okuryazarlık Halleri

Okur-Yazar Durumu	Memur Sayısı
Türkçe yazar	2
Türkçe okuryazar	17
Arapça konuşabilir, Türkçe okuryazar	12
Arapça konuşur	1
Arapça-Türkçe okuryazar	19
Türkçe okuryazar, Arapça anlar.	2
Arapça Türkçe okuryazar, Farsça anlar	2
Türkçe okuryazar, Arapça-Farsça anlar	1
Arapça-Fransızca okuryazar, Farça, Ermenice anlar.	1
Türkçe okuryazar, Arapça, Frasça, Fransızca anlar	1
Arapça, Türkçe, Rumca okuryazar	1
Arapça, Türkçe, İngilizce okuryazar.	1
Frasça, Rumca, Türkçe okuryazar.	1
Arapça, Farsça Anlar.	1
Arapça, Frasça, Fransızca anlar	1
Arapça, Fracça okur.	1
Arapça konuşur, Türkçe okuryazar, Farsça anlar.	1
Türkçe-Arapça okuryazar Farsça konuşur	2

Arapça, Fransıza, Türkçe okuyazar Fransızca anlar	2
Arapça, Türkçe, Fransızca okuyazar, Fransıza-Rumca anlar	1
Türkçe okuyazar, Arapça konuşur, Fransızca, Fransızca anlar	1
Arapça, Türkçe okuyazar, Fransızca'dan Türkçe'ye tercüme eder.	1
Arapça, Türkçe, Fransızca Rumca okuyazar, İngilizce anlar	1
Arapça okuyazar, Arapça Rumca konuşur.	1
Arapça-Türkçe okuyazar Fransızca anlar.	1
Arapça, Türkçe, Fransızca okuyazar.	3

2.7. ANTAKYALI MEMURLARIN MESLEKİ HAYATLARI

Bizlere geçmişten poz veren Antakyalı memurlar hayatlarını idame ettirebilmek için muhtemelen II. Abdülhamid'in Osmanlı devlet teşkilatında kendilerine bir yer bulma kaygısı içindeydiler. Personel kayıtlarına izlerini bırakan Antakyalı memurların kimisi kendi memleketlerinde istihdam edilirken, kimisi de kendilerine buyrulan emir ile başka yerlerde çalışmışlardır. Bu minval üzere, 84 Antakyalı memur arasında 38 personel Antakya hudutları içerisinde meslek hayatına adımlarını atmıştır. 46 memur ise Osmanlı'nın muhtelif yerlerinde istihdam edilmiştir. Dokümanlarda 84 memur içerisinde 26 kişinin işe başlama yaşı belirtilmiştir. İşe başlama yaş aralığının en küçüğünün 15 ve en büyüğünün ise 39 olduğu saptanmıştır. 23 Aralık 1880 tarihinde yayınlanan personel yönetmeliğinin beşinci ve altıncı maddeleri

gereğince memurun işe başlarken muvazzaf (kadrolu) mı yoksa mülâzemetle (stajyer) mi? sorusuna 84 Antakyalı memurun personel kaydında 49 kişinin mülâzemetle cevabını verdiği ve geri kalan 35 memurun ise bu suali yanıtlamadığı saptanmıştır.

Sicill-i Ahvâl Belgelerinde karşılaştığımız bir başka unsur ise memurların aldıkları maaş konusudur. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nde 1838 tarihinden itibaren memurlara yönelik maaş sistemi getirilmiştir.¹⁹⁰ Bu sistem oluşturulmadan önce memurların yaptıkları işlerin karşılığı olarak aldıkları birtakım gayri muiyyen gelirleri vardı.¹⁹¹ Bu durumun önüne geçebilmek için Tanzimat Fermanı'nda devlet memurlarına geçinebilecekleri kadar maaş tahsis edilmesi kararı alınmıştı.¹⁹² Ancak bu yeni uygulama bir memurun, çalışsa da çalışmasa da her halükarda aylık belirli bir geliri garantilemesi, görevlerini gerektiği gibi yapmalarına ve işleri aksatmalarına neden olmaktaydı.¹⁹³

Tanzimat'tan sonra Osmanlı toplumunda artık memuriyet, hem memur adayları hem de memur ailesi için cazip bir hal almıştı. Aileler, çocuklarını uyuturken devlet memuru olmayı özendiren ninniler söylerlerdi. Örneğin; “*uyur uyur ya Allah/büyür büyür maşallah/katip olur inşallah*” ya da “*benim oğlum mamur olacak/büyük büyük adam olacak*” şeklinde çocukları memurluğa özendirici sözler sarf edilirdi.¹⁹⁴ Osmanlı toplumunda memuriyetin gözde meslek haline gelmesinde en önemli neden, işin rahatlığı ve temizliğiyle yakından ilgili idi. Çünkü 19.

190 Findley, **a.g.e.**, s. 315.

191 Akyıldız, **a.g.e.**, s. 55.

192 Keleş, **a.g.m.**, s. 263

193 Akyıldız, **a.g.e.**, s. 56.

194 Ömer AYTAÇ, “Memurluk Zihniyeti ve Memuriyet Toplum: Prens Sabahattin'in Görüşleri Işığında Bir Çözümleme”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.8, S.1, 2006, s. 18.

yüzyılda İstanbul'daki devlet dairelerinde çalışan memurların pek çoğu işe ya hiç gitmemekte veya çok az gitmekteydiler. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı toplumunda memurlukla ilgili bazı deyimler ortaya çıkmıştır. Bu deyimler arasında “*kolalı gömleğim kâtibim*”, “*sallabaşını, al maaşını*” ya da “*devletten aylık, Allah'tan sıhhat*” tabirleri göze çarpmaktadır.¹⁹⁵

Osmanlı Devleti'nde, devlet kademesinde çalışan memurların maaşları kuruş üzerinden ödenirdi. Kuruş, 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren günlük alışverişlerde kullanılan ufak para birimi olarak değerlendirilmiştir. Fakat bu yüzyılın sonlarına doğru kuruşun Osmanlı para piyasasına hâkim olduğu gözlenmiştir.¹⁹⁶ Kuruşun, Osmanlı iç piyasasındaki karşılığına bazı örnekler verecek olursak; 19. yüzyılın ikinci yarısında 1 okka (1.283 kg) ekmeğin fiyatı değişik bölgelerde 1 ile 2 kuruş arasında değişmekteydi. 1850'lerin Antakya'sında tencere (10), hamam leğeni (30), tava (2), keçi (20), öküz (25), yorgan (5), kilim(30), minder (10), halı (20), gömlek (10), tepsi (25) kuruş olarak hesaplanmıştır.¹⁹⁷ Bu tip kuruş hesaplamalar ile Osmanlı bürokrasisinde görev alan memurların hangi şartlar altında geçimlerini sürdürebildikleri hakkında birtakım çıkarımlarda bulunabiliriz. Yine Osmanlı memurlarına yönelik önemli çalışması olan Carter V. Findley 1890'ların ortalarında memurların aldıkları 1.000 kuruş aylığın, ailelerinin geçimleri için yeterli olabileceğini öngörmüştür.¹⁹⁸ Bu veriler ışığında Antakyalı memurlar arasında en düşük maaş, Mehmed Nazım Efendi'nin 7 Eylül 1893 (25 Safer 1311) tarihinde 30 kuruş maaşla Baş Müdde-i Kitabetine atanmasıyla tespit

195 Aytaç, **a.g.m.**, s. 5.

196 Şevket PAMUK, “Kuruş”, **TDVİA**, C. 26, TDV Yay., İstanbul, 2002, s. 459.

197 Kara, **a.g.t.**, s. 172.

198 Findley, **a.g.e.**, s. 347.

edilmiştir.¹⁹⁹ En yüksek maaş ise Mehmed Murad Efendi'nin 18 Ekim 1906 (29 Şaban 1324) tarihinde Van Vilayeti Mektupçuluğuna 2.700 kuruş maaşla atanmasıyla Sicill-i Ahvâl Belgelerinde kayıt altına alınmıştır.²⁰⁰

Antakyalı memurların mesleki taksimatını adli, askeri, eğitim, emniyet, iletişim, mali ve mülki gibi konularda tasnif ettik. Bu tasnife göre; adli alanda 4 memurun, askeri alanda 1 memurun, eğitim alanında 2 memurun, emniyet alanında 2 memurun, iletişim alanında 5 memurun, mali alanda 44 memurun ve mülki alanda 26 memurun çalıştığı tespit edilmiştir.

199 BOA. DH. SAİD., 133: 497.

200 BOA. DH. SAİD., 8: 985.

III. BÖLÜM



ANTAKYALI KALEM EFENDİLERİ'NİN ALDIKLARI RÜTBE, NİŞAN MADALYA VE CEZALARI

3.1. RÜTBE, NİŞAN VE MADALYALAR

İnsanoğlu, yaptığı etkiler neticesinde bir tepki refleksiyle karşı karşıya kalmıştır. Genellikle; faydalı, gayretli, sadakatli faaliyetler gösteren şahıslar, biat ettiği irade tarafından ödüllendirilmiştir. Bu itibarla, Osmanlı Devleti'nde, çok sayıda ödül veya caza uygulaması tatbik edilmiştir. Savaşlarda veya doğal afetlerde (yangın, deprem, salgın) yararlı işler gösteren kişilere, irade tarafından çeşitli büyüklüklerde tımarlar tahsis edilmiş veya kendileri herhangi bir bölgeye idareci olarak atanmıştır.²⁰¹ İdare, umumiyetle sergilenen faaliyetin cinsine göre, rütbe, nişan ve madalya ile kişileri mükâfatlandırmıştır.

3.1.1. RÜTBELER

Rütbe kelimesi, sıra, derece, basamak anlamına gelmektedir.²⁰² Devlet memurlarıyla, halktan bazı kişilere verilen paye ve unvanlar hakkında da kullanılan bir tabirdir. Rütbenin çoğuluna “cem’i rütep” denilmekteydi. Rütbenin dereceleri esas itibariyle, büyüğün küçüğe emir vermeye “memur”, küçüğün büyüğe itaatine “mecbur” olan askeri sınıf için meydana getirilmiştir.²⁰³ Bu yüzden Osmanlılarda rütbe, Yeniçeri Ocağıyla ihdas edilmiş, sonradan mülkiye sınıfına ve Kanuni Sultan Süleyman devrinde de ulemaya verilmeye başlanmıştır.²⁰⁴ 1832’den önce, Osman-

201 Özger, a.g.e., s. 62.

202 Ferit DEVELLİOĞLU, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 11. Baskı, 1993, s. 902.

203 Pakalın, a.g.e., III, s. 68.

204 Ahmet GÜNDÜZ, “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Kayserili Müslim ve Gayrimüslim Memurların Aldıkları Madalya, Rütbe ve Nişanlar (M.1879-1909)”, *History Studies International Journal Of History*, Volume 3/3, 2011, s.133.

lı'da; vezaret, mirimiranlık, kapucubaşılık, hâcelik rütbeleri vardı. Devlet adamları genellikle, hacelik ve bazen de kapucubaşılık rütbelerinde olanlardan seçilmiş, bazı önemli memurlara da baş muhasebe payesi, Beylerbeyliği payesi gibi imtiyazlar verilmiştir.²⁰⁵

Mülkiye memurları için düzenli bir rütbe derecelendirilmesi 1832/33 (H.1248) yılında başlamıştır. Öncelikle memuriyete özgü *ûlâ*, *saniye*, *salise*, *râbia* rütbeleri oluşturulmuştur. Kethüda, Defterdar, Reisülküttap, Mukataa Nazırı gibi üst düzey yöneticiler rütbe-i *ûlâ*; *Çavuşbaşı*, *Tersane ve Tophane Eminliği* gibi makamlarda bulunan memurlar rütbe-i *saniye*; Beylikçilik, Mektupçuluk, Âmedcilik, Bab-ı Âli dışındaki mühim memuriyetler rütbe-i *salise*; Zecriyye, Cizye Muhassıllıklarıyla tütün *Gümrükçülüğü* gibi makamlar rütbe-i *râbia* ile tabir edilirdi.²⁰⁶ Böylece her bir memuriyetin hangi rütbede olduğu sınıflandırılmıştır.²⁰⁷ Tanzimat döneminde oluşturulan devlet memurlarının sınıflandırılması aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo: 9- Tanzimat Devrinden Sonra Devlet Memurlarının Sınıflandırılması

Mülkiye Sınıf	Askeri Sınıf	İlmiye Sınıfı
Sadrazam	Serasker	Şeyhülislam
Rütbe-i ula sınıf-1 evveli	Müşir-i vezir	Sadr-ı Rumeli
Rütbe-i ula sınıf-1 sanisi	Ferik	Sadr-ı Anadolu
Rütbe-i sani sınıf-1 evveli	Mirmiran	İstanbul Payesi

205 Sunay, a.g.t, s. 117-118.

206 Pakalın, a.g.e., III, s. 68.

207 Özger, a.g.e., s. 66.

Rütbe-i sani sınıf-1 sanisi	Mirliva	Haremyn Mollası
Rütbe-i salis sınıf-1 evveli	Miralay	Bilad-ı Erbaa Molla Payesi
Rütbe-i salis sınıf-1 sanisi	Kaymakam	Mahrec-i Molla(-Kudüs) Payesi
Rütbe-i Rabia	Binbaşı	İstanbul Müdürrislik Payesi
Divan-ı Hümayun Haceganı		

Antakyalı memurlar arasında sadece 4 memur rütbe alma şerefine nail olmuştur. Bunlar; Abdurrahman Efendi, Hakkı Efendi, Mehmed Murad Efendi, Mustafa Efendi ve Osman Efendi'dir. Bunlar çeşitli rütbelere ile ödüllendirilmiştir. Özellikle Abdurrahman Efendi'ye ilmiye sınıfındaki bazı rütbelere ihsan buyrulmuştur. Bu memurların kazandıkları rütbelere Tablo 94'te gösterilmiştir.

Tablo: 10-Antakyalı Memurların Aldıkları Rütbelere

Memur Adı	Tarih	Rütbenin Çeşiti
Abdurrahman Efendi	1876	İstanbul Müdürrislik Payesi
Abdurrahman Efendi	1886	Mahrec-i Kudüs Payesi
Hakkı Efendi	15.07.1888	Rütbe-i Salise
Hakkı Efendi	16.07.1894	Rütbe-i Saniye
Hakkı Efendi	16.09.1897	Rütbe-i Saniye Sınıf-1 Mütamayız

Hakkı Efendi	22.09.1900	Rütbe-i Sani Sınıfı Evve
Mehmet Murad Efendi	18.02.1895	Rütbe-i Rabia
Mehmet Murad Efendi	13.06.1899	Rütbe-i Salise
Mustafa Efendi	11.01.1893	Rütbe-i Rabia
Osman Nuri Efendi	09.06.1898	Rütbe-i Saniye Sınıf-1 Sanisi
Osman Nuri Efendi	30.10.1899	Rütbe-i Sani Sınıf-1 Evvel

3.1.2. NİŞANLAR

Nişan, devlet tarafından, üstün başarı karşılığı, çeşitli derecelerde verilen göğüs veya boyuna asılan süslü şeye denir. Nişan, madalyalardan çok sonra icat olunmuştur. Genellikle haç veya yıldız şeklinde görülmektedir. Gerek mülkî ve gerek askeri hizmete karşılık verilen nişanların kökeni Ortaçağ'a kadar dayanmaktadır.²⁰⁸ Avrupalılar tarafından önceden icat olunan nişanın Osmanlılarca kullanılması çok sonradandır. Osmanlılarda nişan yerine önceden sorguç, tuğ ve çelenk kullanılırdı.²⁰⁹

Osmanlılarda ilk nişan, III. Selim döneminde ihdas olmuştur. Sultan'ın, Ebu Kır'da Fransız donanmasını yakan Amiral Nelson'a gönderdiği kıymetli taşlarla süslü çelenk, ilk nişan olarak kabul edilmiştir.²¹⁰ Memurlar içinse ilk nişanlar, 1832 (H.1248) yılında ihdas olunmuştur. Bunlar; *ûlâ*, *saniye*, *salise*, *rabia* rütbe-

208 İbrahim ARTUK-Çevriye ARTUK, **Osmanlı Nişanları The Ottoman Orders**, İstanbul, Matbaası, İstanbul, 1967, s. 9.

209 Özger, **a.g.e.**, s. 68.

210 Özger, **a.g.e.**, s. 68.

lerine mahsus olmak üzere dört çeşit ve mücevherli idi.²¹¹ Nişanlar, devlet adına gösterilen üstün başarı ve yararlılıklardan dolayı hak eden kişileri onurlandırmak amacıyla, belli sayıda yapılırdı. Kişiyeye özel ve yaşamı boyunca kullanmak üzere, ne için verildiğini açıklayan beratlarıyla padişah tarafından törenle takdim edilirdi.²¹² Osmanlılarda farklı dönemlerde muhtelif nişanlar tesis olunmuştur. Bu nişanlar; “Nişan-ı İmtiyaz, Mecidi Nişanı, Nişan-ı Osmanî, Şefkat Nişanı, Hanedan-ı Âli Osmanî Nişanı, Ertuğrul Nişanı, Maarif Nişanı, Meziyet Nişanı, Ziraat Liyakat Nişanı” adındadır. Bunlar arasında memurlara verilen en fazla nişanlar “Mecidi Nişanı” ile “Nişanı Osmanî”dir.

Çalışmamızda bu nişanların hepsini anlatmak yerine Antakyalı memurların aldıkları nişanları açıklamak yeterli olacaktır. Bu minval üzere Antakyalı memurlardan sadece Hakkı Efendi, Mehmed Murad Efendi, Mustafa Şevket Efendi ve Osman Nuri Efendi çeşitli rütbelerde nişanlar almışlardır.

3.1.2.1. Mecidi Nişanı

18 Eylül 1852 tarihinde Sultan Abdülmecid’in adını taşıyan bir nişan çıkartıldı. Nişanın beş kademededen oluşan rütbeleri vardır. Her rütbe sınırlı sayıda imal edilmiştir. 1. rütbe 50; 2. rütbe 150; 3. rütbe 800, 4. rütbe 3000 ve 5. rütbe 6000 adet çıkartılmıştır (Artuk, 1967:15). Birinci ve ikinci nişanlar Şemselidir.²¹³ Üçüncü nişan, boyna asılır ve sahibi öldüğünde hazineye iade edilirdi. Dördüncü ve beşinci rütbelere göğsün sol tarafına takılır yine üçüncü rütbe Mecidi Nişan gibi sahibi öldüğünde hazineye gönderilirdi. Beratı olmadan hiç kimse bunları kullanamazdı. Bunları alabilmek için askeri, mülkiye ve ilmiye sınıflarındaki

211 Pakalın, a.g.e., II, s. 694.

212 Sunay, a.g.t., s. 123.

213 Şemse: çap olarak nişandan daha büyük, göğsün sol tarafında iğneli bir klips ile elbise üstüne takılan bir parçadır. Bkz. Özger, a.g.e., s. 69.

memurların en az 20 yıl üstün başarı gösterme zorunluluğu vardı. Padişah dilediğine bu nişanları takabilirdi.²¹⁴ Mecidiye nişanlarının kılıçlı olanları da vardır. Bunlar savaşlarda üstün başarı gösteren kişilere verilmiştir.²¹⁵ Antakyalı memurlardan bu nişanları alabilme şerefine Mehmed Murad Efendi, Mustafa Şevket Efendi ve Osman Nuri Efendi nail olmuşlardır.

3.1.2.2. Nişan-ı Âli Osmanî

Bu nişan, 9 Aralık 1861 tarihinde Sultan Abdülaziz'in irade-i seniyyesi ile ihdas edilmiştir. İlgili nizamnamenin birinci maddesine göre her türlü devlet hizmetinde iyi iş görmüş, üstün başarı göstermiş olanlara iftihar ve ayrıcalık olmak üzere bu nişanın çıkartıldığı yazılmıştır.²¹⁶ Osmanî Nişanı, dört rütbeden ibarettir. 1. rütbe 50; 2. rütbe 200; 3. rütbe 1000 ve 4. rütbe 2000 adet olarak hazırlanmıştır.²¹⁷ Birinci ve ikinci rütbelerde şemse bulunmaktadır. Araları motiflerle doldurulmuş, uçlarında küçük birer kürecik bulunan yedi kollu yıldız şeklinde tasarlanmıştır. Nişan üzerine, kollarda ve orta bölümlerde yeşil, göbekte kırmızı mine kullanılmıştır.²¹⁸ Üçüncü Osmanî Nişanı, ortası yeşil, kenarı mora çalan kırmızı renkli bir kordon ile boyna asılırdı. Dördüncü Osmanî Nişanı, ilk üç rütbedeki nişanlardan daha küçük olup göğsün sol tarafına asılırdı. Bütün Osmanî Nişanı sahipleri öldüklerinde, hazineye geri iade edilirdi.²¹⁹

Antakyalı memurlar arasında sadece “Hakkı Efendi” Osmanî Nişanı alma şerefine nail olmuştur. Alınan bu nişan Tablo 95’te gösterilmiştir. Bahsettiğimiz bu nişanlar haricinde Mehmed Mu-

214 Artuk, a.g.e., s. 17.

215 Özger, a.g.e., s. 69.

216 Artuk, a.g.e., s. 19.

217 Artuk, a.g.e., s. 20.

218 Özger, a.g.e., s. 70.

219 Artuk, a.g.e., s. 21.

rad Efendi'ye Almanya Devleti tarafından, dördüncü rütbeden “Kron Dö Prus”²²⁰ adında bir adet nişan verilmiştir.

Tablo: 11-Antakyalı Memurların Aldıkları Nişanlar

Memur Adı	Tarih	Rütbenin Çeşiti
Hakkı Efendi	04.10.1898	Dördüncü Rütbeden Nişan-i Ali Osmani
Mehmet Murad Efendi	15.01.1900	Dördüncü Rütbeden Mecidi Nişanı
Mehmet Murad Efendi	15.01.1900	Dördüncü Rütbeden Kron Dö Prus
Mustafa Şevket Efendi	20.01.1895	Beşinci Rütbeden Mecidi Nişanı
Osman Nuri Efendi	27.02.1894	Beşinci Rütbeden Mecidi Nişanı
Osman Nuri Efendi	29.01.1900	İkinci Rütbeden Mecidi Nişanı

3.1.3. MADALYALAR

Kelime, İtalyanca “Medaglia”dan gelmektedir. Umumiyetle unutulmaması gerekli görülen bir başarının hatırası olmak üzere altın, gümüş, bakır ve nikelden hazırlanmış olup bir defaya mahsus olarak verilen mükâfat ve şeref armağanıdır. Eski Yunan ve Romalılar zamanında madeni paraya madalya denirdi. Madalya, sadece Batı’da değil İslam dünyasında da sıkça kullanılan bir ba-

220 Yaptığımız araştırmalar neticesinde bu nişanla ilgili sadece 19 Şubat 1918 tarihinde Alman İmparatoru tarafından M.Kemal Atatürk’e “Birinci Rütbeden Kılıçlı Kron Dö Prus Nişanı” verildiği bilgisine ulaşılmış olduk (<http://www.ataturktoday.com/RefBib/AtaturkunOzlukDosyasi.htm>, Erişim tarihi,15.04.2015).

şarı armağanı olarak ön plana çıkmıştır. Örneğin Abbasiler zamanında önemli bir olay dolayısıyla birtakım madalyanın basıldığı bilinmektedir.²²¹

Madalya, Osmanlılarda nişandan önce ihdas olunmuştur. İlk madalyanın ihdası 1730 (1143) yılında idi. Altından olan bu madalyaya “Ferahî” adı verilmiştir. Daha sonra 1754 (1168) yılında “Sikke-i Cedit”, 1801 (1216) yılında “Vak’a-i Mısıriyye”, 1824 (1240) yılında “Hilâl-i Osmanî”, 1831 (1247) yılında “İşkodra”, 1833 (1249) yılında “Hünkâr İskeleyi” ve 1839 (1255) yılında da “İftihar” madalyaları basılmıştır. Akabinde İftihar adlı ikinci bir madalya yapıldığı için buna “Atik iftihar” adı verilmiştir.²²² Madalyaları nişanlardan ayıran en önemli özellik, görünüm olarak nişanlardan daha küçük ve iki taraflı yapılmış olmalarıdır.²²³ Antakyalı memurlar arasında, Mehmed Murad Efendi, Mustafa Efendi ve Osman Nuri Efendi muhtelif madalyalarla onurlandırılmıştır. Antakyalı memurların aldıkları madalyalar şu şekildeydi.

3.1.3.1. İmtiyaz Madalyası

İmtiyaz madalyası, II. Abdülhamid Devrinde büyük ve küçük şeklinde ihdas edilmiştir. 1879’da bastırılanın ön tarafında tarihle “sadakat”, “hamiyet”, “gayret” ve “şecaat” sözcükleri, arka tarafında ise zeytin ve defne dallarından oluşan bir çelenk içinde ay-yıldız formu bulunmaktadır.²²⁴ 1883 yılında çıkarılanı ise, devlet ve memlekete yararlı işler gösterenlere verilmekteydi. Bu madalyanın ön yüzünde arma, arka yüzünde Arapça ince nakışlarla çevrili “Devlet-i Osmaniye umurunda fevkalâde ibraz-ı sadakat ve şecaat edenlere mahsus madalyadır.” ibaresi altında sahibinin adı ve 1300 rakamı yazılı idi. Madalyanın, altın ve gü-

221 Artuk, a.g.e., s. 21.

222 Pakalın, a.g.e., II, s. 378.

223 Özger, a.g.e., s. 62.

224 Gündüz, a.g.e., s. 130.

müş olmak üzere iki çeşidi vardı. Altın olanı, 11 dirhem ve 4 kırat ağırlığında; gümüş olanı ise, 916,5 ayarında 7 dirhem ve 8 kırat ağırlığındaydı.²²⁵ Antakyalı memurlar içerisinde sadece Osman Nuri Efendi, 7 Ekim 1900 tarihinde altından mamul olan İmtiyaz Madalyası ile ödüllendirilmiştir.

3.1.3.2. Hamidiye-Hicaz Demiryolu Madalyası

Sultan II. Abdülhamid'in takip ettiği panislamist politika doğrultusunda kutsal bölgelerle ulaşımın sağlanması için Hicaz Demiryolunun inşasına başlanmıştır.²²⁶ Madalya adından da anlaşılacağı üzere, Hicaz Demiryoluna ait işlerde hizmet edenlere verilmek üzere çıkartılmıştır. 1902 yılında nizamname ile çıkartılan madalya bir tarafında "Hamidiye-Hicaz Demiryoluna hizmet eden hamiyetmendana mahsus madalyadır." ibaresi yer alırken, diğer tarafında ise tuğra ve altında lokomotif tasviri vardı.²²⁷ Madalyanın, altından ve gümüşten olmak üzere iki farklı niteliği vardı. Sahibinin cinsiyetine göre farklı şekillerde kurdele ile takılırdı. Erkekler yeşil, kadınlar ise çiçek desenli yeşil kurdele bağlanmak suretiyle göğsün sağ tarafına takarlardı. Madalya sahibi vefat ettiğinde en büyük varis, madalyayı takma hakkına sahip olurdu.²²⁸ Antakyalı memurlar arasında, Mehmed Murad Efendi ile Mustafa Efendi bu madalyayı takma şerifine nail olmuşlardır. Mehmed Murad Efendi'ye 16 Ekim 1902 tarihinde; Mustafa Efendi'ye ise 17 Temmuz 1903 tarihinde Hamidiye-Hicaz Demiryolu Madalyası verilmiştir.

225 Pakalın, a.g.e., II, s.64.

226 Özger, a.g.e., s. 63.

227 Pakalın, a.g.e., II, s. 812.

228 Gündüz, a.g.e., s. 130.

3.1.3.3. Yunan Muharebe Madalyası

1828-29 yıllarında vuku bulan Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Edirne Antlaşmasıyla Mora Yarımadasında Yunanistan Devleti kurulmuştur. Lakin Yunanlılar bağımsızlığını kazanmalarına rağmen rahat durmayıp Girit'te İngiltere, Fransa ve Rusya'nın yardımlarıyla birtakım isyanlar çıkarmışlardır. Bu isyanlar, 1897 Osmanlı-Yunan Savaşına neden olmuştur. İşte bu savaşa katılanlara ve savaş esnasında faydalı işlerde bulunanlara verilmek üzere II. Abdülhamid devrinde Yunan Muharebe Madalyası hazırlanmıştı.²²⁹ Antakyalı memurlar içerisinde sadece 1 Ağustos 1898 tarihinde Osman Nuri Efendi'ye verilmiştir.

Tablo: 12-Antakyalı Memurların Aldıkları Madalyalar

Memur Adı	Tarih	Madalyanın Çeşiti
Mehmed Murad Efendi	16.10.1902	Hamidiye-Hicaz Demiryolu Madalyası
Mustafa Efendi	17.07.1903	Hamidiye-Hicaz Demiryolu Madalyası
Osman Nuri Efendi	07.10.1900	İmtiyaz Madalyası
Osman Nuri Efendi	01.08.1898	Yunan Muharebe Madalyası

229 Necati ÇAVDAR, **Son Osmanlı Sadrazamı Ahmet Tevfik Paşa**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun, 2010, s. 23.

3.2. ANTAKYALI MEMURLARIN ALDIKLARI CEZALAR

3.2.1. 19. Yüzyıl Ceza Hukukuna Bakış

Ceza, “uygunsuz davranışlarda bulunanlara uygulanan üzüntü, sıkıntı, acı verici işlem veya yaptırım” anlamına gelmektedir. Hukuk alanında ise ceza “suç işleyen bir kimsenin yaşantısına, özgürlüğüne, mallarına, onuruna karşı yasaların öngördüğü yaptırım” demektir. Bu itibarla, insanoğlunun işlediği disiplin suçları karşısında, uygulanacak muamelelerin tümüne “cezai işlem” denilmiştir. Tanzimat dönemi Osmanlı bürokrasisinde, usule aykırı davranışlara karşı bir dizi önlem alındığını belirtmeliyiz.

Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan Tanzimat dönemine kadar olan zaman diliminde suç ve cezalara ilişkin çok sayıda kanunnameler yayınlanmıştır. Bunlar, Fatih, Kanuni ve Sultan Dördüncü Mehmed adları ile çıkarılmıştır. Tanzimat devri öncesinde, II. Mahmut, 1815 yılında “Adalet Fermanı” adında bir belgeyle kadıların ne gibi yolsuzluklar yaptıklarını açıklıyordu. Bu ferman devletin bütün vali, mutasarrıf ve diğer idarecilerine gönderilmiştir.²³⁰ Akabinde II. Mahmut’un son günlerinde 1838 (1254) yılında “Memurine Mahsus Ceza Kanunnamesi”nin yürürlüğe girmesiyle pozitif hukuk anlamında ilk adımlar atılmıştır. Bu kanun, kamu hizmetlerinin işledikleri suçların belirsiz olmasının ve bundan mütevellit ceza adaletinin Osmanlı Devleti’nde tam anlamıyla gerçekleşmekten uzak durduğunun bir itirafı sayılabilir.²³¹ Ayrıca kanunda memurların işleyebilecekleri suçların neler olduğunu ve rüşvet almak, işleri savsaklamak, devlet sırlarını açığa vurmamak, yolsuzluklarda bulunmak, çeşitli cünhalar (cinayetler), iltimas gibi disiplin bozukluklarına karşı alınacak tedbirlerden bahsedilmiştir. Bu suçların işlenmesi durumunda memleketi ha-

²³⁰ Çadırcı, a.g.e., s. 21.

²³¹ Mumcu, a.g.e., s. 33.

rap olma noktasına götüreceği ve bu suçları işleyenlerin “vüzera-
dan olsa bile” mutlaka cezalandırılacağı açıklanmıştır.²³²

1837 (1253) senesinde kurulan Meclis-i Vâlâ, Osmanlı Dev-
leti'nin bir dönem, yasama, yürütme ve yargı işlerinin görüldüğü
yerd. Özellikle yargı sisteminde yapılan ıslahatların gereklerinin
uygulanması açısından vücuda getirilen “Meclisi-i Vâlâ-yı Ah-
kâm-ı Adliye” memurların muhakemesiyle meşgul olunmuştur.²³³
Buna ilaveten Meclisi-i Vâlâ, Tanzimat'ın icaplarını yerine getir-
meyen yöneticileri, bir “idare mahkemesi” gibi yargılıyordu. Bu
dönemde devlet memurlarının rüşvet almalarının engellenmesi
üzerinde önemle durulmuş ve mülkiye memurlarının buna ilişkin
davaları Meclis-i Vâlâ tarafından yürütölmeye başlanmıştır.²³⁴

Sultan Abdölmecit tarafından, 18 Şubat 1855 tarihinde yayın-
lanan İslahat Fermanına dayalı olarak “1274 tarihli Ceza Kanun-
name-i Hümayun” yürürlüğe konulmuştur. Bu kanun 1810 tarihli
Fransız Ceza Kanunundan tercüme edilmiştir. Özellikle kanunda
memurların rüşvet almamasına dair yapılması gereken işlemler
sıralanmıştır.²³⁵

Tanzimat'ın ileri gelenlerinden Âli Paşa Fransız Medeni Ka-
nunu'nu kabul ettirmek istediği halde, Ahmed Cevdet Paşa'nın
başını çektiği muhafazakâr grup, 1868-1876 yılları arasında 16
kitaptan oluşan “Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye” adlı eseri hazırla-
dılar. Mecelle esasta İslam Hanefi fıkhnın esaslarını benimse-
mekle birlikte fasılların düzenlenişi ve eserin kendi içindeki sis-
tematiği göz önünde alındığında da, Batı hukukundan esinlendiği
görölyordu.²³⁶

232 Mumcu, **a.g.e.**, s. 34.

233 Pakalın, **a.g.e.**, c. II, s. 430.

234 Mehmet SEYİTDANLIOĞLU, **Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-
1868)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, II. Baskı, Ankara, 1999, s. 118.

235 Mehmet Akif DÖNERTAŞ, **Türk Ceza Hukukunda Rüşvet Suçu**, Marmara
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı Kamu Hukuku
Bilim Dalı, Yayınlanmamış, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s. 20.

236 Ortaylı, **a.g.e.**, s. 415.

Memurların yargılanmalarıyla ilgili bir diğerk nizamname olan “Memurin Muhakemesine Dair Nizamname” adlı yasa 23 Mayıs 1871 tarihinde çıkartıldı. Toplam 9 maddeden oluşan nizamnamede, herhangi bir memurun cezayı gerektirecek halinde, ilk olarak mensup olduğu nezaret ve idare tarafından tahkikat yapılması, kendisine imza ve mühür ettirilmesi ve ardından soruşturma yapan memurlar tarafından hazırlanan bir fezlekeye meselenin özeti yazılarak mühürlenmesi belirlenmişti.²³⁷ Her bir maddede cezai işlemin nasıl tatbik edileceği anlatılmıştır.

1879 yılında “Teşkilat-ı Mehakim Kanunu” ile savcılık, 1875’te noterlik ve avukatlık kurumlarının kabulü ve ceza mahkemelerindeki hâkimlerin sayısının artırılması yönünde kararlar alınmıştır. 84 Antakyalı memur içerisinde, 14 memurun muhtelif disiplin suçları işledikleri tespit edilmiştir. Bu suçlar; rüşvet, zimmete para veya mal geçirme ve görevlerini ihmal etme veya kötüye kullanmadır. Bunlara ilaveten bazı hallerde bahsi geçen memura yönelik bir takım suçlar itham edilmiştir. Ancak belgelerde itham edilen suçlardan aklandığı ve memuriyet yaşantılarına devam ettikleri belirlenmiştir. Bu memurların kim oldukları ve hangi suçları işledikleri başlıklar dâhilinde aşağıda incelenmiştir.

3.2.2. Görevi İhmal ve Kötüye Kullanma

Devlet kadrolarında memur istihdamlarının en önemli amacı, vatandaşların sorunlarına yönelik çözüm üretmektir. Bu minval üzere hizmet alıcı durumundaki vatandaş, hizmet verici pozisyondaki memurların sürekli çalışmasını beklemekte ve işlerin ivedilikle halledilmesini talep etmektedirler. Ancak günümüzde olduğu gibi Osmanlı bürokrasında de görevini layıkıyla yerine getirmeyerek ihmal suçunu işleyen memurlara rastlanmaktaydı.²³⁸ Antakyalı memurlar arasında 9 memurun bu suçu işlediği

²³⁷ Özger, a.g.e., s. 72.

²³⁸ Özger, a.g.e., s. 81.

tespit edilmiştir. İlk örneği; Abdullah Sabri Efendi'dir. Usule aykırı bazı işlemler yapması, Cemain kazasındaki İdareye ve İslam dinine karşı sarf ettiği hakaretlerinden dolayı, 17 Kasım 1891 tarihinde azl edilmiştir.²³⁹

Bir başka örneğimiz ise, Abdülgani Efendi'dir. Anadolu ve Arap coğrafyasının muhtelif yerlerinde kaymakamlık görevini üstlenen bu zat, 18 farklı yerde görev almıştır. Abdülgani Efendi, Ka'taba Kaymakamlığı görevini ifa ederken, devlet mallarından bir akçe dahi tahsil edemediği için Dersaadet'e varidat gönderemediği tespit edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin en önemli toprak vergisi sayılan aşarın, zamanında ihalesini başlatmamış ve yapılması gereken müzayededen önce tarlalardan mahsulleri kaldırarak o yıl içinde, bölgenin ekonomisini zarara uğratmıştır. Ayrıca ehliyetsizliği yüzünden devlet mallarının izinsiz ıslah edildiğine dair herhangi bir müdahaleye girişmediği görülmüştür. Bahsi geçen nedenlerle 11 Ocak 1895 tarihinde Ka'taba Kaymakamlığı görevine son verilmiştir. Abdülgani Efendi, Birecik Kazası Kaymakamlığı görevini ifa ederken, idari işlerdeki yavaşlığı ve fütursuz hareketleri yüzünden hazineyi zarara uğratması sonucu, bulunduğu mahaldeki memuriyetinin devam edebilmesinin artık mümkün olamayacağı ve kaymakamlık derecesinin indirildiğinden bahsedilmiştir. Bu gelişmeler sonrasında 7 Kasım 1902 tarihinde Birecik Kaymakamlığı görevine son verilmiştir. Abdülgani Efendi'nin bir başka vukuatı ise idaresizliği yüzünden kaza işlerini düzene sokamaması, hayvanların sayımını suiistimal etmesi ve toplanacak vergilerin tahsilini gerçekleştirememesi üzerine Beyrut Vilayeti, yerine başka birinin tayin edileceğini telgrafla bildirmiştir. Dâhiliye Nezareti ile Memurin-i Mülkiye Komisyonu, yaptığı inceleme sonrasında Abdülgani Efendi'nin ehliyetsizliğini sabit görüp 27 Ağustos 1905 tarihinde azl edilme kararını.

239 BOA. DH. SAİD., No: 40, s. 217.

çıkarmıştır.²⁴⁰ Abdülğani Efendi, Osmaniye Kazası Kaymakamı iken, basit işleri yapamayacak kadar yaşlanması ve kendisine emir olunan muhacirlerin iskânlarında ivedi bir şekilde muamele yapamamasından dolayı yerine Bağçe Kazası Kaymakamı'nın getirilmesi kararı alınmıştır. Dâhiliye Nezareti, artık atama yapılsa bile atanacağı mahallerin idaresini yapamayacağını anlaması üzerine Memurin-i Mülkiye Komisyonu'na gönderilmiş olduğu yazıda, azl edilmesini ve yerine bahsi geçen kaymakamın atanmasını emretmiştir. Bunun üzerine Komisyon, 3 Ağustos 1908 tarihinde azliyle yerine, Bağçe kazası kaymakamının tayin edilmesi kararı almıştır.²⁴¹

Üçüncü örneğimiz Hüseyin Lebib Efendi'ye aittir. Hüseyin Lebib Efendi Süveydiye'de vazifesini yerine getirirken alkole düşkün olduğu ve bu yüzden de Müskirat Vergisinden²⁴² toplanması gereken tutarın altında vergi toplaması üzerine azl edilmiştir. Hüseyin Lebib Efendi'ye, ileride kendine çekidüzen verdiği takdirde başka bir yerde görev verilmesi yönünde karar alınmıştır. Başlangıçta yetkililer bu kararı pek de hoş karşılamamasına rağmen, 17 Ocak 1899 tarihinde 350 kuruş maaş ile becayış yoluyla "Süveydiye Vezne Kitabetine" nakil edildiği Düyun-ı Umumiye şubesinin 18 Nisan 1901 tarihli vukuat pusulasında gösterilmiştir.²⁴³

Dördüncü örneğimiz ise Mahmud Cevad Bey'e aittir. Kilis kazası Kaymakamlığı görevinde iken alkole düşkün olması hase-

240 **BOA. DH. SAİD.**, No: 150, s. 171.

241 **BOA. DH. SAİD.**, No: 150, s. 171.

242 Osmanlı Devleti'nde imalat, ithalat ve satışı gerçekleşen alkollü içeceklerden ve spirtodan alınan vergidir. Bunlardan "resm-i miri" mahsulât üzerinden alınan, "resm-i bey"iyye" alkollü içki ve ispiro bayilerinin yıllık gelirlerinden alınan vergiydi. Bkz. Muharrem ÖZTEL, **II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Maliyesi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007. s. 13.

243 **BOA. DH. SAİD.**, No: 117, s. 83.

biyle vazifesini layığıyla yerine getiremediği ve hakkındaki şikâyetlerin artması üzerine Halep Vilayeti, 30 Mart 1910 tarihinde Mahmud Cevat Bey’i azl etmiştir.²⁴⁴

Beşinci örneğimizde Mehmed Hamdi Efendi karşımıza çıkmaktadır. 13 Temmuz 1898 tarihinde Rüsümü-ı tacir tarafından yüklenen 105 bin kilo çam kabuğu, 4.006 bin kilo siyam, 955 adet keçi kayıt altına alınırken usule aykırı davrandığı için soruşturma açılmıştır. 23 Temmuz 1898 tarihinde yapılan soruşturmada, bahsi geçen malları yüklenmesi sırasında kestiği makbuz senedi ile yüklenen mallarının birbirini tutmadığı ve bunun sonucunda da depozito defterinde açık olduğu tespit edilmiştir. Yapılan soruşturma sonucunda sorumsuzca davrandığı tespit edilmiş ve 9 Mart 1899 tarihinde azl edilerek Rüsumat Sicil Sabıkasının vukuat pulusasında gösterilmiştir.²⁴⁵

Altıncı örneğimiz ise Mehmed Mucib Efendi’ye aittir. Yenipazar Nahiye Müdürlüğü görevinde iken Mehmed Mucib Efendi’nin sergilediği davranışlardan mütevellit Yenipazar Redif Taburu Binbaşısı Ali Rıza Efendi arasındaki ilişkiler gerginleşmeye başlamıştı. Bu husumetin altında yatan nedenler şu şekildedir: Mehmed Mucib Efendi, Meşrutiyet Yönetimi aleyhinde hakarete varan sözleriyle halkı kıskırtması, firar eden bazı jandarma erlerini Ali Rıza Efendi’ye teslim etmemesi ve Ali Efendi’ye yakın olan bazı askerleri odasına çağırıp despotça askerlerin rütbelerini söktürmekle tehdit etmesi, böylesi bir münakaşanın ortaya çıkmasındaki nedenler idi. Bu gelişmelerin akabinde 15 Temmuz 1908 tarihinde işten el çektirilmiştir.²⁴⁶

Yedinci örneğimiz ise, Mehmed Murad Efendi’ye aittir. 26 Mart 1894 tarihinde Kirvan Nahiyesi Müdürlüğü’nde işe başlamasının ardından burada 90 hane Müslüman ahalisinin Protestanlığa geçtiklerini anlatan mektubu kaybetmesi üzerine azl

244 BOA. DH.S AİD., No: 93, s. 231.

245 BOA. DH. SAİD., No: 69, s. 79.

246 BOA. DH. SAİD., No: 93, s. 173.

edilmesi yönünde Diyarbakır vilayetine yazı gönderilmiştir. Bunun üzerine yapılan tahkikat sonrasında 3 Kasım 1894 tarihinde azledilmiştir.²⁴⁷

Sekizinci örneğimizde ise Süleyman Servet Efendi karşımıza çıkmaktadır. 4 Ekim 1903 tarihinde 900 kuruş maaşla Adana vilayeti Merkez Bidayet Mahkemesi Ser Müstantıklığına terfi edilmiştir. Bu görevini yerine getirirken; Süleyman Servet Efendi'nin işler karşısındaki rahatlığı ve üşengeçliği yüzünden, 800'den fazla ceza evrakı birikmiş ve doğal olarak işlerin aksamasına sebebiyet verilmiştir. Buna ilaveten, cinayete suçlanan bir şahsın, aklanmasını gerektirecek delillerin olmadığı halde kanunlara aykırı bir şekilde serbest bırakmış ve mahkemesinde men kararı almıştır. Ayriyeten anlatılan bu vakaya benzer birçok cinayet davalarının tahkikatı ve düzenlemesini geciktirmesi hasebiyle davaları zaman aşımına uğratmıştır. Bidayet Mahkemesi Müddei Umumi Muavinliği tarafından bu olayların bildirilmesi üzerine Adana ve Halep Adliye Müfettişliği Ceza İşleri Müdürlüğü konunun incelenmesini başlatmıştır. Süleyman Servet Efendi'nin tayin tarihi olan 21 Kasım 1903 tarihinden 20 Şubat 1906 tarihine kadar geçen süre zarfında selefinden devraldığı 1.550 dava evrakının 600'ünü karara bağlamasına rağmen geriye kalan 950 adet evrakın incelemeye ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler sonrasında 25 Eylül 1906 tarihinde azl edilmiştir²⁴⁸. Görevi ihmal ve kötüye kullanma konundaki son örneğimiz Ziya Efendi'ye aittir. Alkole düşkün olması hasebiyle vazifesini yerine getiremediği gerekçesiyle 8 Temmuz 1891 tarihinde Telgraf ve Posta Nezareti Meclis İdaresi kararıyla azl edilmiştir.²⁴⁹

247 BOA. DH. SAİD., No: 47,s.281.

248 BOA. DH. SAİD., No: 130 ,s. 157.

249 BOA. DH. SAİD., No: 58, s. 251.

3.2.3. İsnat Edilen Suçlar

Bazı hallerde belgelerde memurlara yönelik birtakım suçluların yapıldığı görülmektedir. Örneğin Antakyalı memurlar arasında Mehmed Cemal Efendi'nin kaydında bu benzer durum yaşanmıştır. Antakya Tapu Kâtipliği görevini sürdürürken evrakta sahtecilik suçunu işlediği ileri sürülmüştür. İddia edilen suçun gelişmesinde Fransız Katolik papazlarından Mansurun adlı bir kişinin kendisine varis tayin etmeden vefat etmesi önemli rol oynamıştır. Çünkü merhumun malları, kanun gereği ya bir vakfa ya da devlet hazinesine devrolunması gerekmektedir. Bu fırsattan yararlanmak isteyen Fransız Konsolosu Mösyö Poton, malların kendisine devir olunması yönünde usule aykırı davranarak, bir hane, bir parça arsa ve iki tarla, bir dükkân içeren sahte bir tapu senedi düzenlemiştir. Mehmed Cemal Efendi bu malları kayıt altına alırken buna göz yumduğu iddiasıyla ve Papaz Mansurun'dan kalan arsanın müzayedesi sırasında ihaleye fesat karıştırdığı gerekçesiyle Haziran-Temmuz 1896 tarihinde işten el çektirilmiştir. Bunun üzerine özel bir komisyon kurularak vakanın detaylı incelenmesi kararı alınmıştır. Antakya İdare Meclisi, Mehmed Cemal Efendi'nin böyle bir suçla ilgisinin olmadığı kanaatine varmış ve görevine iade edilme kararı almıştır. Lakin oluşan bu olumsuz tablo karşısında Mehmed Cemal Efendi, sağlık durumunun bozulduğu gerekçesiyle iade edilen bu görevi kabul etmemiştir.²⁵⁰

Bir başka örneğimiz ise Ali Efendi'ye aittir. 25 Eylül 1887 tarihinde Cezire Mal Müdürlüğü görevini ifa ederken, zimmetine para geçirmekle itham edilmiştir. Rüsüm Memuru Hezağ Ağa ile Rüsüm Kâtibi Molla Ahmed Efendi, Ali Efendi'ye 8.200 kuruş teslim etmişler ve ilmühaber almışlardır. Ancak Sandık Emmini yapmış olduğu sayımda 2.230 kuruşun noksan olduğunu fark etmiş ve bu durumu Cezire Kaymakamlığına bildirmiştir. Bunun

250 BOA. DH. SAİD., No: 187, s. 62.

üzerine Ali Efendi tek şüpheli olduğu için işten el çektirilmiştir. Daha sonra konunun araştırmasını yapan Bağdat Müdde-i Umumiliği²⁵¹, Hezağ Ağa ile Molla Ahmed Efendi'nin normalde teslim ettikleri miktarın 8.200 kuruş olarak değil de, aslında teslim edilen miktarın 6.000 kûsur kuruş olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca Ali Efendi'nin, bahsi geçen ilmühabere yanlışlıkla 8.200 kuruş yazdığı da tespit edilmiştir.²⁵² Belgelerde karşımıza çıkan bir diğer itham edilme suçu ise Hakkı Efendi'ye aittir. Hakkı Efendi Konya Vilayeti dâhilinde İzmir Zahire Sevk Memuriyetinde iken kendisine yönelik yolsuzluk yapıldığı iddialarına maruz kalmıştır. Bu görevini yürütürken Sarayköy'e²⁵³ götürülmesi gereken bir miktar çavdar ile bu vazifede ne kadar süreyle çalışacağını anlatan yazıyı bizzat istasyon direktörü Mösyö Şarle'ye teslim etmiştir. Bu ilmühaber ile birlikte çavdarların teslimi sırasında çavdar miktarının noksan çıkması üzerine Hakkı Efendi suçlamalara maruz kalmıştır. Lakin Aydın vilayeti ile yapılan haberleşmeler neticesinde olayla herhangi bir alakasının olmadığını anlaşılması üzerine Konya Vilayeti Tahkik-i İhtiyaç Komisyonu'nda ve Konya Vilayeti İdare Meclisi ile birlikte bu olayı anlatan bir yazı ile aklandığı, 14 Ocak 1889 tarihli mazbatada belirtilmiştir.²⁵⁴

251 Günümüzdeki karşılığı "Savcılık" olan Müdde-i Umumilik Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'ın devreye girmesiyle adli teşkilatta yerini almaya başlamıştır. Kanun-i Esasi'den sonra 1879 tarihli "Teşkilat-ı Mehakim Kanunuyla müdde-i umumilik kurulmuş ve görevleri açıklanmıştır. Müdde-i Umumiler, cinayet ve cünha derecesinde bulunan tüm suçları işleyenler aleyhinde dava açmak ve hukuk-ı umumiyenin korunması için kanun hükümlerin uygulanmasına dikkat etmekle yükümlüydüler.

252 **BOA. DH. SAİD.**, No:104, s. 262.

253 Bir diğer adı Ezine olan Sarayköy 1530 yılında Anadolu eyaletinin Kütahya'nın kazasıydı.1882 yılında Aydın vilayetinin Denizli sancağına bağlandı Bkz. Sezen, **a.g.e.**, 432; Akbayar, **a.g.e.**, s.140.

254 **BOA. DH. SAİD.**, No: 80, s. 141.

3.2.4. RÜŞVET

Rüşvet, Arapça kökenli bir kelime olup, sözlük anlamı itibariyle “vazifeli bir kimsenin elindeki imkânları para veya mal karşılığında kötüye kullanması, bu şekilde verilip alınan para ve mal” manasına gelmektedir.²⁵⁵ Osmanlı Devleti’nin, öteden beri rüşvetin alınıp verilmemesi için çok sayıda tedbir almasına rağmen uygulamada pek mümkün olmamıştır. Antakyalı memurlar içerisinde sadece Mehmed Şakir Efendi’nin rüşvet aldığı tespit edilmiştir. İskenderun Düyun-ı Umumiye Merkez memuriyet vekâletinde bulunduğu sırada Yusuf adlı bir kişiden 15 mecdiye, Mehmed adlı kişiden de 10 lira rüşvet talep ettiği, bahsi geçen kişilerin Mehmed Şakir Efendi’yi ihbar etmesi neticesinde ortaya çıkmıştır. Yapılan tahkikat sonrasında kişilerin verdiği ifadelerle araştırma sonuncunun birbiriyle uyumlu olması hasebiyle, 30 Aralık 1903 tarihinde azl edilmiş ve 9 Temmuz 1904 R.26 Haziran 1320)tarihli vukuat pusulasında gösterilmiştir.²⁵⁶

3.2.5. Zimmete Mal veya Para Geçirme

Görev mahallerinden azledilme, nakil veya terfi gibi herhangi bir nedenle ayrılıp başka bir yere atanan memurların, eski görev yerlerinde zimmetlerine mal geçirmediklerini ifade etmek amacıyla sicil kayıtlarında “Berâat-ı zimmet veya beri’üz-zimme yoktur” ibaresi yer almaktadır.²⁵⁷ Antakyalı memurlardan sadece Mehmed Murad Efendi’nin böyle bir suçu işlediği tespit edilmiştir. Defter-i Hâkani Müdüriyeti, Mehmed Murad Efendi’nin

255 Dönertaş, a.g.t., s. 3.

256 BOA. DH. SAİD., No:109, s. 325.

257 Özger, a.g.e., s. 78.

memuriyeti dolayısıyla *ibka*²⁵⁸ eylemekte olduğu ve kendisine gelen talimatı kabul etmiştir. Bunlardan başka hakkında yapılan tahkikat sonucunda, fazlaca 3.300 kuruşu zimmetine geçirdiği ve Harim kazası hâsılatından merkeze yollanmak üzere almış olduğu 1.400 kûsur kuruşu sandığa teslim etmediği Encümen Nezareti'ne gönderilen telgraf-namede ortaya çıkmıştır. Zimmetine para geçirdiği aşikâr olduğu tespit edilmesi neticesinde 13 Temmuz 1895 tarihinde azl edilmiş ve bir başka yere istihdamı uygun görülmemiştir. Ancak kendisi hakkında yapılacak mahkemeye kadar bir başka yerde idareten istihdam edilmesi kararı alınmıştır. Bu karar, Defter-i Hâkâni memuru İzzetli Ataullah Efendi'nin karşı çıkmasına rağmen, nizam gereğince suçu sabit görülme-yen memur bir başka yere atanabileceği gerekçesiyle 21 Haziran 1896 tarihinde aidatla Yafa Tapu Kitabeti'ne atandığı ve 13 Temmuz 1896 tarihinde de işe başladığı görülmüştür. Bu karar, Defter-i Hâkâni Nezaretinin Sicil şubesinin 18 Nisan ve 3 Haziran 1897 tarihli vukuat cetvellerinde gösterilmiştir.²⁵⁹

258 Tayinleri her sene, bir sene müddetle yapılan memurlardan bu müddet bitmeden evvel hizmetleri beğenilenlerin yeniden bir sene için yerlerinde kalmalarına müsaade edilmesi yerinde kullanılır bir tabirdir. "Mukarrer" de denilen bu muamele ya memurun müracaatı veyahut sadrazamın doğrudan doğruya tasvibi ile olurdu. İbka; Arapça baki kılmak, halini bozmayıp yerinde bırakmak demektir Bkz.Pakalın, a.g.e., c. II, s.12.

259 BOA. DH. SAİD., No:180, s. 221.

IV. BÖLÜM



ANTAKYALI KALEM EFENDİLERİ'NİN BİYOGRAFİLERİ

4.1. ANTAKYALI MÜSLÜMAN MEMURLAR

4.1.1. Abdullah Sabri Efendi

Tüccardan müteveffa Molla Ali Efendi'nin oğludur. 1849/50 (H.1266) yılında Antakya'da doğmuştur. Sıbyan mektebinde mukaddemât-ı ulûm-i diniyeyi²⁶⁰ ve medresede Arapça, Farsça, Coğrafya ve Hesap derslerinin tahsilini görmüştür. Arapça ve Farsça okuyup yazabilmekteydi. Ağustos/Eylül 1880 tarihinde otuz bir yaşındayken Antakya İdare Meclisi'nin fahri azalığına tayin edilmiştir. Bu görevini iki sene kadar sürdürmüştür. 1 Mart 1886 tarihinde 250 kuruş maaş karşılığında Beyrut Sancağı Aşar²⁶¹ ve Ağnam²⁶² Kâtipliğine tayin olmuştur. 13 Şubat 1887 ta-

260 Sicill-i Âhval kayıtlarındaki memurların hemen hemen hepsinde, sıbyan ya da iptidai mekteplerinde okutulan temel derslerini ifade etmek için mukaddemât-ı ulûm-ı diniye ibaresi yer almaktadır. Bu ifadeden sıbyan ve iptidai mekteplerinin müfredatını vücuda getiren; alfabe, yazı, din esasları, hesap, tarih ve coğrafya ve Kuan okuma dersleri anlaşılmaktadır. Bkz. Özger, a.g.e., s. 85. Çalışmamızda daha sade bir dil kullanımını ön planda tuttuğumuz için, mukaddemât-ı ulûm-ı diniye ibaresi, diğer Antakyalı memurların biyografisinde kullanılmamıştır.

261 Aşar, Şer'i vergilerin en önemlisidir. Aşar Arapçada on sayıdır. Bu yüzden de Tanzimat'a kadar olan dönemde toprağın verim gücüne göre onda bir vergi toplanırken, Tanzimat'tan sonra bütün bölgelerde toprağın verim gücüne bakılmaksızın on bir vergi alınmıştır. Bu vergiyi toplayan memura Aşar Kâtibi adı verilir. 1917-18 yıllarında Suriye Vilayeti hariç, bu göreve istihdam edilen memurun sayısı 39.000 olarak tespit edilmiştir Bkz. Öztel, a.g.e., s.112-113.

262 Ağnam; Koyun, keçi, deve, camus (manda) ve canavarlardan (domuz) hayvan başı, her vilayete göre çeşitli oranlarda alınan vergilerdir. Verginin belirlenmesinde şubat aylarında sıcak vilayetlerin, Mart aylarında ise soğuk vilayetlerin hayvan sayımı gerçekleştirildi. Verginin tahsili için mükellefler sahip oldukları hayvan sayısını buldukları yerin muhtar, imam vs. gibi ilgili kişilerin defter tutulması bildirilir. Burada devreye Aşar Kâtibi girer. Tutulan defterdeki hayvan sayısı ile Aşar Kâtibinin hesapları arasında imtizaç var ise, hayvan sahibine iki kat ceza kesilirdi. Bkz. Öztel, a.g.e., s.105.

rihinde 1.500 kuruş maaşla Merc-i uyûn Kazası²⁶³ Ta'dad-ı²⁶⁴ Ağnam Memurluğuna atanmıştır. 13 Mayıs 1887 tarihinde 250 kuruş aylıkla ikinci defa Beyrut Sancağı Aşar ve Ağnam Kâtipliği görevine getirilmiştir. 13 Şubat 1891 tarihinde 600 kuruş maaşla Cemain Kazası Mal Müdürlüğü görevine istihdam edilmiştir.

Beyrut Vilayeti Defterdarlığı tarafından yazılan mülahazaya ilişkin Maliye Nezareti, Abdullah Sabri Efendi'nin iyi hal sahibi ve işinde yeterli biri olduğunu belirtmiştir. Abdullah Sabri Efendi, Merc-i uyûn Kazası Tadat-ı Ağnam Memurluğu ve Beyrut Sancağı Aşar ve Ağnam Kâtipliği görevlerinde iken herhangi bir zimmet ve ilişişinin olmadığı, Beyrut Vilayeti İdare Meclisi tarafından hazırlanan 17 Şubat 1891 tarihli mazbatada belirtilmiştir. Abdullah Sabri Efendi, usule aykırı işlemler yapması, Cemain kazasındaki İdareye ve İslam dinine karşı sarf ettiği hakaretlerinden dolayı, 17 Kasım 1891 tarihinde azl edilmiş ve Adana'ya gitmiştir. Cemain kazası Mal Müdürlüğü görevindeyken zimmet ve ilişişisi olmadığı Beyrut Vilayeti Defterdarlığı'nın hazırladığı 21 Ocak 1896 tarihli yazısında açıklanmıştır. Ayrıca Beyrut Vilayeti İdare Meclisi tarafından hazırlanan 13 Ağustos 1894 tarihli mazbata da beyan edilmiştir. Bunun yanı sıra, Maliye Nezareti'nin 24 Eylül 1899 tarihli ve 559 numaralı yazısında ve Maliye Sicil şubesinin vukuat pusulasında da gösterilmiştir.

Abdullah Sabri Efendi, Cemain Kazası²⁶⁵ Mal Müdürlüğünden²⁶⁶ haksız yere azl edildiğine dair dilekçeyi Devlete gönder-

263 Diğer adı Cedide'dir. 1877'de Suriye Vilayetine tabi Beyrut Sancağının kazasıydı. Bkz.Sezen, **a.g.e.**, s.361; Akbayar, **a.g.e.**, s.117.

264 Sayma, tek tek sayıp dökme, sayım Bkz. Parlatır, **a.g.e.**, s. 1602.

265 Tahir Sezen'in eserinde Cemain Kazasına yer verilmemiştir. Akbayar ise daha evvel nahiye, sonra kaza ve en sonunda da nahiye olarak kaldığını belirtmiştir Bkz. Akbayar, **a.g.e.**, s. 31.

266 Kazaların mali ilerinden Mal Müdürlüğü sorumluydu. Mal Müdürleri maiyetinde vergi ve tahsil heyetleri yanında nakit meblağın alımı ve muhafazası içinde bir de sandık emini bulunurdu. Mal Müdürleri doğrudan doğruya defterdarlık tarafından seçilip tayin edilirdi. Bkz.Öznel, **a.g.e.**, s.28-29.

miştir. Şûrâ-yı Devlet ile Maliye Nezareti arasında geçen muhabere sonrasında herhangi bir araştırma yapılmasına gerek kalmadığı kararı çıkmıştır. Böyle bir kararın çıkmasındaki etkili neden ise Abdullah Sabri Efendi'nin daha evvelden Belka Mutasarrıflığına terfi dilekçesi göndermesi ve dilekçenin içeriğinde, bağlı bulunduğu yerden rahatsız olduğuna dair beyanda bulunması, göndermiş olduğu şikâyet dilekçesini hükümsüz bırakmıştır. Bu açıklamaların ardından Abdullah Sabri Efendi'nin tercüme-i hali²⁶⁷ tetkik edilmiş ve Cemain Kazası dâhilinde bir başka mal müdürlüğüne atanmasında herhangi bir sorunun olmadığını 23 Haziran 1901 tarihli yazıda açıklamıştır. Ayriyeten Maliye Sicil Şubesi, 22 Şubat 1902 tarihli vukuat pusulasında gösterilmiştir.

Abdullah Sabri Efendi, 1.000 kuruş maaşla Beytül-fâkih²⁶⁸ kazası Mal Müdürlüğü görevine getirilmiştir. 8 Şubat 1902 tarihinde işe başlamıştır. Bu göreve atanmasını Maliye Sicil Şubesi, 18 Haziran 1902 ve 4 Ağustos 1902 tarihli vukuat pusulalarında göstermiştir. 22 Kasım 1902 tarihinde Beytül-fakih Kazası Mal Müdürlüğü görevinden ayrılmıştır. 17 Aralık 1902 tarihinde 1.000 kuruş maaşla Lice Kazası²⁶⁹ Mal Müdürlüğü'ne nakil edilmiştir. 23 Ekim 1903 tarihinde 1.500 kuruş maaşla Zebid Kazası²⁷⁰ Mal Müdürü'yle yer değişikliği yapılarak istihdam

267 Mehmed Zeki Pakalın bu ifadeyi, "Terceme-i Hal" olarak kullanmıştır. Bu tabir, bir kimsenin hayatının geçiş tarzı, sergüzeşti anlamına gelmektedir. Son zamanda hal tercümesi olarak kullanılmıştır. Ayrıca biyografi anlamına da gelmektedir Bkz. Pakalın, **a.g.e.**, s. 458. Bu açıklamadan sonra çalışmamızda bütün memurlar için biyografi anlamındaki tercüme-i hal tabiri kullanılacaktır.

268 Sezen'e göre Beytül-fakih'in iki kaza olduğu ve "Sağır" ve "Kebir" sıfatlarıyla anıldığı ve Yemen Vilayetinin Hudayde Sancağına bağlı bir kaza olduğu belirtmiştir. Bkz. Sezen, **a.g.e.**, s. 81 Akbaylar ise, Beytül-fakih'in önce kaza daha sonra ise nahiye olduğunu açıklamıştır Bkz. Akbayar, **a.g.e.**, s. 23. Bu yerleşim biriminin yazılışında, Akbayar'ın eseri esas alınmıştır.

269 Diyarbakır Eyaletinin kazasıdır. Bkz. Sezen, **a.g.e.**, s.340; Akbayar, **a.g.e.**, s.109.

270 1539'da sancak, 1567 ve 1595'te Eyalet merkezi statündeydi. 19.yüzyılda Yemen Vilayetinin Hudeyde Sancağına tabi bir kazaydı. Bkz. Sezen, **a.g.e.**, s. 535; Akbayar, **a.g.e.**, s. 174.

edilmiştir. 26 Ocak 1904 tarihinde 1.500 kuruş maaşla Cebel-i rime Kazası²⁷¹ Mal Müdürlüğü'ne nakil olmuştur. Abdullah Sabri Efendi hakkında, Yemen Vilayeti İdare Meclisince düzenlenen 27 Ocak 1909 tarihli mazbata hazırlamıştır. Bu mazbatanın içeriğinde, Abdullah Sabri Efendi'nin göstermiş olduğu hizmetlerde, devlet mallarından herhangi birine dair ilişkisinin kalmadığı, Mülki-Askeri Tekaüt ve Maluliyet Sandıklarından²⁷² aidat alacağıının olmadığı ve kendisine zimmetli askeri teçhizat ve evrakın iadesini yaptığını belirtmiştir. Bu mazbatadaki anlatılanlar Muhasebe-i Umumi Maliye tarafından hazırlanan 11 Mart 1909 tarihli ilmühaberde de yer almış ve vukuat pusulasında beyan edilmiştir. Abdullah Sabri Efendi'nin Cebel-i rime'deki görevine başlamadan işten ayrıldığı 16 Ağustos 1908 tarihli vukuat pusulasında yazılmıştır.²⁷³

4.1.2. Abdurrahman Efendi

Ulemadan Alizâde müteveffa Es-seyyid İbrahim Efendi'nin oğludur. 20 Aralık 1839 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Babasından, başlangıç ilimlerinin eğitimini aldıktan sonra Halep, Mekke ve Mısır'da tefsir ve hadis ilimlerini tahsil ederek icazet almıştır. Arapça ve Türkçe okuyup yazabilmenin yanı sıra Fars-

271 1871 tarihinde, Yemen Vilayetinin Hudeyde Sancağının kazası olarak kayıtlara geçmiştir Bkz. Sezen, **a.g.e.**, s.102. Akbayar bu yerleşim birimini nahiyen olarak göstermiştir Bkz. Akbayar, **a.g.e.**, s. 30.

272 Osmanlı literatüründe emeklilik teriminin karşılığı tekaüt kelimesidir. Osmanlı Devleti'nin özellikle Tanzimat dönemi sonrası bürokrasinin önem kazanmasıyla sosyal güvenlik alanının bir takım önemli gelişmeler yaşanmıştır. Eğer bir memura, görevinden el çektirilirse ya da memuriyeti kaldırılırsa yeni bir görev verilinceye kadar geçen sürede memura mazuliyet maaşı tahsis edilirdi. 1881'de Mülki Tekaüt Sandığı'nın kurulmasıyla bu sandık dâhinde çalışan memurlara bir Mazulin Sandığı teşkil edilmiş ve mülki memurlara ödenecek mazuliyet maaşı bu sandıktan karşılanmıştır. Aynı şekilde askeri alana istihdam edilen memurlara yönelik 1866 yılında Askeri Tekaüt Sandığı tesis edilmiştir Bkz. Doğan, **a.g.e.**, s. 40. Tekaüt Sandığı'nın günümüzdeki karşılığı Emekli Sandığıdır

273 **BOA. DH. SAİD**, No: 40, s. 217.

ça'ya da aşınadır. İlm-i hurufdan ²⁷⁴ hemze-i kat, hemze-i vasıl²⁷⁵ ilmini kullanarak varlıkların kelimelerini rakamlarla izah etmeye çalışmıştır. Usul-i hadis²⁷⁶ yani hadis ilminin her çeşidi hakkında bilgi sahibidir. İlm-i fıkıh ve İlm-i Kıraat adında iki tane risale hazırlamıştır. 1869 (H. 1285) yılında otuz yaşında iken 300 kuruş maaşla Kudüs Rüştîye Mektebi Muallimliğine tayin olmuştur. Bu görevini ifa ederken maaşının yetersizliğini ileri sürerek istifa edip Dersâadet'e gitmiş ve burada üç sene kadar hadis ve fıkıh ilmiyle uğraşmıştır. 1873 (H. 1290)'de 1.000 kuruş maaşla Filibe sancağına²⁷⁷ tabi *İstanmike* nahiyesi²⁷⁸ Naipliği görevine getirilmiştir. 1874 (H. 1291)'de ise 2.000 kuruş maaşla yine Filibe sancağına bağlı Karlıova nahiyesi²⁷⁹ Naipliği'ne atanmıştır. Ancak

274 Harflerden mana çıkarıp tefsir etme ilmidir.

275 Genelde "vasıl ve kat" hemzeleri olmak üzere ikiye ayrılan hemzenin birçok çeşidi vardır: Hemze-i kat söylenişte önyütle kesip ayrıldığı için bu adı alan, kelimelerin başında, ortasında sonunda bulunabilen ve her zaman telaffuz edilen hemzedir. Ancak imlada sadece kelime başındaki bu tür hemzeye hemze-i kat denilmektedir. Hemze-i vasıl ise geçiş halinde söylenmeyerek önyütle sonunu birleştirildiği için bu adı almıştır. Sadece kelime başlarında bulunur ve yalnız cümle başında telaffuz edilir. Bkz. İsmail DURMUŞ, "Hemze", **TDVIA**, C.17, TDV Yay. İstanbul, 1998, s. 190-193.

276 Hadis ilmi; "rivayetü'l hadis" ve "dirâyetü'l hadis" diye iki kısma ayrılır. Kabul veya ret açısından râvi ve mervinin durumunu bildiren kaideler ve meseleler bütünü'nü ifade eden "dirayetü'l hadis" aynı zamanda "ulümü'l-hadis, kavaidü'l-hadis, mustalahu'l hadis ve usulü'l hadis" şeklinde de adlandırılmaktadır. "Dirayetü'l-hadis" ilminin birden fazla adla adlandırılmasının çeşitli sebepleri vardır. Yine de "rivayetü'l-hadis" ilmine asıl teşkil ettiği göz önüne alınarak "usul-ı hadis" adını verenlerde vardır. Hz. Peygamber'e muttasıl şekilde nasıl dayandırdığını, ravilerin, zapt ve adalet yönünden durumları, senedin ittisal ve inkıta bakımından keyfiyet gibi hususları ele alır. Bkz. Mehmet GÖRMEZ, "Ulümü'l-Hadis", **TDVIA**, C. 42, TDV Yay., İstanbul, 2012, s.130-132.

277 Makedonya kralı II. Filib'in adına "Filipopol", Türkler tarafından Filibe denildi. 18.yüzyılda Bulgarlar da "Plovdiv" dediler. 1362 yılında Rumeli eyaletinin ilk merkezi oldu. 1520'de sancak olan Filibe 1878 yılına kadar bu statüsünü korumuştur Bkz. Sezen, **a.g.e.**, s. 183; Akbayar, **a.g.e.**, s. 86.

278 1878-1908 yılları arasında Bulgaristan eyaleti olan Filibe'nin kazası olarak kayıtlara geçmiştir. Bir diğer adı "Asenovgrad"dır. Bkz. Sezen, **a.g.e.**, s.269; Akbayar, **a.g.e.**, s. 82.

279 1878 yılında "nahiye" olarak görüntüyor ise de, kaza olarak herhangi bir kayda rastlanılmamıştır Bkz. Sezen, **a.g.e.**, s. 286; Akbayar, **a.g.e.**, s.92.

Karlıova nahiyesi statüsü kaza olarak yükseltince, Abdurrahman Efendi, doğal olarak açıkta kalmıştır. Bunun üzerine Dersâdet'e gelerek 400 kuruş maaşla Fetvahane²⁸⁰ Müsevvitliğine girmiştir. Bu sırada İstanbul Müderrisliği, Ruus-ı Hümayun²⁸¹ ihsan buyurmuştur. 1880 (H.1297)'de Fetvahaneyle irtibatı bulunduğu halde 700 kuruş aylıkla Selanik Hükümet-i Şeriye'ye tayin olunmuştur. 1881 (H. 1298)'de Fetvahane Müsevvitliği'nden istifa etmiş ve maaş almadan *İstinâf Hukuk Kısmı Azalığı*'na²⁸² katılmıştır. 1882'de (H. 1300) 400 kuruş maaşla Dava Vekâleti İmtihan Komisyonu Azası olmuştur. 1885'de (H. 1303) 1.000 kuruş maaşla Beyoğlu Bidayet Mahkemesi Birinci Hukuk Dairesi'ne atanmıştır. 1886'da (H. 1304) 400 kuruş maaşla Dersâdet

280 Şeyhülislam dairesinde, müftülerle Şeriyye mahkemelerinin mercii olmak üzere ayrı bir daire halinde tesis olan Fetvahane, din kurallarına uygun olup olmadığı konusunda ilmiye sınıfı mensuplarının düşünce ve görüş bildirmesine dair bir müesseseydi. Bkz. Pakalın, a.g.e., I, s. 621.

281 Vezir, Beylerbeyi, Timar ve Zeamet sahipleri hariç bütün devlet hizmetleriyle Hazine ve Evkaf'tan maaş alan her türlü devlet memurlarının inha kâğıdına denilirdi. Medrese tahsilini bitirip "mülazım" olanlarsan imtihanda başarılı olanlara verilen beratın adıdır. Medrese tahsilini bitirenler mülazım olur, isimleri "Ruznaççe-i Hümayun'a kaydolunurdu. Bu mülazımlardan yedi sene mülazemet süresini bitirenler sınava tabi olurlardı, başarılı olanlar ruusa nail olurlardı. Kazandıkları ruusla beraber medreselerine müderris tayin edildikleri için buna "İbtida-i hariç ruusu" da denilirdi Bkz. Pakalın, a.g.e., III., s. 71.

282 Vilayet merkezlerinde Bidayet Mahkemesinin yanı sıra bir de İstinâf Mahkemesi bulunurdu. Bu da gerektiği durumlarda hukuk ve ceza dairelerine ayrılırdı. İstinâf mahkemesi bir reis ile dört azadan oluşurdu. Eğer hukuk ve ceza dairelerine ayrılmışsa her birinde dört aza bulunurdu. Bu azalardan ikisi kadrolu diğer ikisi de gönüllüydü. Bu fahri azaların tayini dikkat çekicidir. Vali, adliye müfettişi ve istinâf mahkemesi reisi, vilayet merkezi veya buna bağlı livalarda halkın itimadını kazanmış ve hâkim olabilecek vasıfta kimselerden altı tane tespit edip vilayet idare meclislerine aza olarak tayin edilirdi. Bir yıl bitince diğer seçilmişlerden iki tanesi aynı şekilde aza olurdu Üç yıldan sonra daha önce fahri aza seçilmiş kimselerin yeniden seçilmesi mümkün olurdu. Fahri aza hüküm sırasında kadrolu aza yerine geçemez; ancak bunlarla aynı rütbe ve imtiyazları taşırdı. Mekteb-i hukuk mezun verip bunlar mahkemelere tayin edilmeye başlayınca fahri azalık ortadan kalkmıştı.

İstinaf Mahkemesi Ticaret Kısmı Aza Mülazımlığı'na²⁸³ getirilmiştir. Aynı yıl içerisinde, Abdurrahman Efendi'ye Mahreç-i Kudüs-i Şerif Payesi²⁸⁴ tevcih buyrulmuştur.

Bulunmuş olduğu memuriyetlerden ötürü herhangi bir ceza almamıştır. Dersaâdet İstinaf Mahkemesi Başkanlığı'ndan yazılan mülahazada, Abdurrahman Efendi'nin fıkıh ilminde ehil olduğu, bulunduğu hizmetlerde vukuatının olmadığı ve işinde yeterli olduğu belirtilmiştir. Bu mülahaza Adliye Nezareti'yle yapılan görüşmeler sonrasında hazırlanmıştır. Abdurrahman Efendi, 30 Ocak 1891 tarihinde 1.500 kuruş maaşla *Şûra'yı Devlet Muhâkemât Dairesi Azalığına*²⁸⁵ nakil olunmuştur. 5 Haziran 1892 tarihinde ise maaşına 500 kuruş zam yapılmıştır.²⁸⁶

283 Taşrada vilayet merkezlerinde bulunan istinaf mahkemeleri, bazı vilayetlerde hukuk ve ceza dairelerine ayrılırken bazı vilayetlerde ise tek bir daireden oluşmaktaydı. Dersaâdet'te bulunan istinaf mahkemesi cinayet, cünha, hukuk ve ticaret olmak üzere dört kısma ayrılırdı Bkz. Demirel, **a.g.e.**, s.160.

284 Sözlükte “görev derecesi, rütbe, mertebe” anlamına gelen ve terim olarak ilmiye mensuplarına verilen rütbeyi anlatan Farsça “paye” kelimesi daha geniş anlamda herhangi bir memuriyetin fiilen ifa edilmek üzere değil, adının rütbe ve unvan olarak verilmesini belirtir. Memuriyetin fiilen yapılmasına ise “mansıb” denilir. Ancak bilfiil memuriyetini yürütenlerle bu memuriyeti veya mansıbı rütbe olarak almış kişiler teşrifatta aynı hak ve Yetkilere sahip kabul edilmiştir. Osmanlı ilmiye mesleğinde 16.yüzyılın sonlarından itibaren sıklıkla kullanılan paye terimi hem eğitim öğretim kuruluşları olan medreselerin müderrislerinin, hem de adliye teşkilatının ayrılmaz elemanları olan kadıların ve zaman zaman askeri sınıfa mensup kişilerin tayin ve terfileri dolayısıyla kaynaklarda geçer Bkz. Fahri UNAN, “Pâye”, **TDVİA**, C. 34, TDV Yay., İstanbul, 2007, s. 193-194.

285 Üst idare mahkemesi olarak çalışan bu kurum, daha önce Adliye dairesinin yürüttüğü işlerden; hükümet ile memurlar ve Şahıslar arasında meydana gelen davaların görüşülmesi, dava memurlarıyla idare memurları arasındaki ihtilafları halletmekle, ayrıca, vilayet meclislerinin idari hukuk davalarına temyiz mahkemesi olarak görevlidir. Bu daire, “Muhakemat-ı Cezaîye” ve “Muhakemat-ı Hukukîye” olmak üzere ikiye ayrıldı Bkz. Mehmet CANATAR-Yaşar BAŞ, , “Şurâ-yı Devlet Teşkilatı ve Tarihi Gelişimi”, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, S. 9, 1998, s. 111-148.

286 **BOA. DH. SAİD.**, No: 26, s. 219.

4.1.3. Abdalbaki Kemal Efendi

Suruç Kaymakamı müteveffa İbrahim Bey'in oğludur. 1878 (H. 1295)'de Antakya'da doğduğunu Nüfus-ı Tezkire-i Osmaniyesi'nden anlamaktayız. Sıbyan mektebini bitirdikten sonra, rüştiye mektebine girip mezun olarak *şehadetname* almaya hak kazanmıştır. Halep Vilayeti Mekteb-i İdadi Mülkiyesine bir süre devam etmiştir. Türkçe okuyup yazabilmekteydi. 1894 (H. 1311)'te on altı yaşındayken mülazemetle Halep Vilayeti Nüfus İdaresi ve Antakya Kazası Tahrirat Kalemleri'ne başlamıştır. 30 Ağustos 1896 tarihinde 500 kuruş maaşla Antakya Kazası Nüfus kitabetine tayin olunmuştur. Antakya Kaymakamlığı işinde yeterli olduğunu beyan etmiş ve Dâhiliye Nezareti Nüfus-ı Umumi Müdürlüğü memuriyetini onaylamıştır. Buna ilaveten rüştiye mektebi diplomasıyla Osmanlı nüfus tezkiresi Antakya Kazası İdare Meclisi tarafından onaylanıp birer suretleri tercüme-i halinin aslına işlenmiştir. Bu belgeler Dâhiliye Sicill-i Ahvâl Şubesinde muhafaza edilmiştir.²⁸⁷

4.1.4. Abdülgani Efendi

Antakya müftü müsevvidi Hacı Ahmet Efendi'nin oğludur. 1846 (H. 1262)'da Antakya'da doğmuştur. Sıbyan mektebinde tahsilini bitirdikten sonra, medresede Sarf, Nahiv, Mantık ve Farsça okumuştur. Mekteb-i Mülkiye, Meclis-i Ahkâm-ı Adliyyeye dâhil olmuş ve buralarda hesap, hendese, coğrafya, tarih, ilm-i servet²⁸⁸, kanun-ı ticaret ve kanun-ı ceza tahsili görerek diploma almıştır. Arapça konuşabilmenin yanı sıra Türkçe de yazabilmekteydi.

1866 (H. 1282)'de yirmi yaşındayken stajyer olarak Antakya Şeriyeye Mahkemesi'ne dâhil olmuştur. 1872 (H. 1289)'de kırk

287 BOA. DH. SAİD., No: 97, s. 27.

288 Ekonomi.

kuruş yevmiye karşılığında Antakya Aşar-ı Müzayede ve İhalesi memuriyetine tayin olunmuştur. Burada kırk gün çalıştıktan sonra 20 Ekim 1873 tarihinde 1.350 kuruş maaş karşılığında Sivas vilayeti dâhilinde Lâdik Kazası kaymakamlığına atanmıştır. 30 Ağustos 1874 tarihinde aynı maaşla Sivas vilayetine bağlı Tonus Kazası kaymakamlığına nakil olmuş ve dört ay çalıştıktan sonra görevini bırakmıştır. Haziran/Temmuz 1875 tarihinde 1.220 kuruş maaşla Konya vilayetine tabi Bozkır Kazası Kaymakamlığı görevine getirilmiş ve burada sekiz ay kadar görevini ifa etmiştir. Şubat 1876 tarihinde aynı maaşla Konya vilayetinin Karabağ kasabası kaymakamlığına becayiş usulüyle nakil edilmiştir. Ancak, Karabağ kasabası kaymakamının yargılanmasının devam ediyor olmasından dolayı Bâb-ı Âli, nakil işlemini askıya almış ve Abdülgani Efendi'ye Bozkır kazası kaymakamlık görevi iade edilmiştir. Bozkır kazası kaymakamı görevini on sekiz ay sürdürdükten sonra azl edilmiştir.

Bulunduğu memuriyet süresi boyunca herhangi bir konu hakkında suçlanmamış ve yargılanmamıştır. Ayrıca Abdülgani Efendi hakkında, Amasya Sancağı idare Meclisince 2 Nisan 1874 tarihli mazbata düzenlenmiştir. Sivas ve Konya Vilayetleri İdare Meclisleri de 15 Ocak 1875, 24 Mayıs 1876, 24 Haziran 1876 ve 28 Eylül 1876 tarihli dört mazbata hazırlamıştır. Mülkiye Mektebinden aldığı diploma, ikinci sınıf bir kaymakamlığa seçildiğine dair intihaname ve görev aldığı yerlerdeki devlet mallarından üzerinde herhangi bir eşyanın vs. bulunmadığını ihtiva eden bilgiler bulunmaktadır. 26 Şubat 1884 tarihinde 1.500 kuruş maaşla Diyarbakır vilayeti dâhilinde Cizre kazası Kaymakamlığı'na atandığını Memurin Kalemi Müdüriyeti bildirmiştir. 24 Kasım 1884 tarihinde 1500 kuruş maaşla yine Diyarbakır vilayeti dâhilinde Nusaybin Kazası Kaymakamlığı'na nakil olmuştur. Burada görev süresinin dolmasına yakın becayiş yoluyla başka bir yere nakil edilmek için Diyarbakır vilayetine dilekçe göndermiştir.

Yapılan inceleme sonrasında, şimdilik kendisine uygun bir kaymakamlık görevinin olmadığı ve bu yüzden de 14 Nisan 1889 tarihinde azl edilmesi yönünde karar alınmıştır. Mardin Sancağı İdare Meclisi tarafından, Cizre ve Nusaybin kazalarının kaymakamlık görevini yerine getirdiği süre zarfında, üzerinde devlet mallarından zimmet ve ilişkisinin olmadığına dair mazbata hazırlanmıştır.

16 Nisan 1890 tarihinde 2.500 kuruş maaşla Yemen vilayeti mülhakatında Mihail Kazası²⁸⁹ kaymakamlığına tayin olunmuştur. 25 Aralık 1891 tarihinde becayiş usulüyle, yine aynı maaş miktarıyla Yemen vilayeti dâhilinde Kunfuda Kazası²⁹⁰ kaymakamlığına nakil buyrulmuştur. Asir Sancağı İdare Meclisi, 13 Mart 1892 tarihinde, Abdülğani Efendi'nin Mihail kazası kaymakamlığından zimmet ve ilişkisinin kalmadığı hakkında mazbata hazırlamıştır. 7 Temmuz 1892 tarihinde yine aynı maaşla Yemen vilayetine tabi Ricâl'ül-Maa Kazası²⁹¹ Kaymakamlığı'na nakil edilmiş ve 1 Aralık 1892 tarihinde istifa etmiştir. 30 Temmuz 1893 tarihinde 2.500 kuruş maaşla bu sefer Yemen vilayetine bağlı Ka'taba Kazası²⁹² Kaymakamlığı görevine atanmıştır. Abdülğani Efendi, Kunfuda kazası kaymakamlığından zimmet ve ilişkisinin kalmadığı İntihab-ı Memurin Komisyonu Başkanlığı tarafından 28 Mart 1310 tarihli tezkire cevabında beyan etmiştir.

Abdülğani Efendi, Ka'taba Kaymakamlığı görevini ifa ederken, devlet mallarından bir akçe dahi tahsil edemediği için

289 1873 yılında, kayıtlara kaza olarak geçen Mihail, Yemen vilayetinin Asir sancağına bağlıydı Bkz. Sezen, **a.g.e.**, s. 367; Akbayer, **a.g.e.**, 119.

290 Yemen vilayetinin Asir sancağına bağlı bir kazaydı. Bu kazaya aynı zamanda Asir'in iskelesi de denilmiştir. Bkz. Sezen, **a.g.e.**, s. 329; Akbayer, **a.g.e.**, s. 105.

291 Bir diğer adı "Betil" olan kaza, 1871 yılında Yemen vilayetinin Asir sancağının kaza olarak kayıtlara geçmiştir Bkz. Sezen, **a.g.e.**, s. 421.; Akbayer, **a.g.e.**, s.137.

292 1873 yılındaki kayıtlarda Yemen vilayetinin Taiz sancağına bağlı olarak görülmektedir Bkz. Sezen, **a.g.e.**, s. 290. Akbayer eserinde bu yeri "Katibe" olarak yazmıştır Bkz. Akbayer, **a.g.e.**, s. 94.

Dersaadet'te varidat gönderemediği tespit edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin en önemli toprak vergisi sayılan aşarın zamanında ihalesini başlatmamış ve yapılması gereken müzayededen önce tarlalardan mahsulâtı kaldırarak o yıl içindeki bölgenin ekonomisini zarara uğratmıştır. Ayrıca ehliyetsizliği yüzünden devlet mallarını izinsiz ıslah edildiğine dair herhangi bir müdahaleye girişmediği görülmüştür. Bahsi geçen nedenlerle 11 Ocak 1895 tarihinde Ka'taba kaymakamlığındaki görevine son verilmiştir. Abdülgani Efendi, bu gelişmeler sonrasında Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye hangi sebepten ötürü azil edildiğine dair istida göndermiştir. Yapılan incelemeler neticesinde azl edilmesinin yerinde bir karar olduğunu anlatan 18 Haziran 1895 tarihli ve 31 numaralı tezkireyi Sicill-i Ahvâl Daire-i Umumisine tebliğ buyurmuştur. Yaşanan gelişmeler sonrasında, 28 Kasım 1895 tarihinde 1.750 kuruş maaşla Suriye vilayetinde Nubuk Kazası²⁹³ Kaymakamlığı'na tayin edilmiştir. Maaşı 13 Mart 1897 tarihinde 1.575 kuruşa indirilmiştir. 27 Eylül 1898 tarihinde becayiş suretiyle 1.575 kuruş maaşla Suriye vilayetine bağlı Kuneytire Kazası²⁹⁴ Kaymakamlığı'na nakil edilmiştir.

Abdülgani Efendi, Nubuk kaymakamlığında hizmet verdiği süre zarfında, zimmet ve ilişkisinin kalmadığı ve işinde iyi hal sahibi olduğunu Nubuk Kazası İdare Meclisi ile Suriye Vilayeti İdare Meclisinin ortaklaşa hazırladığı 22 Ekim 1898 tarihli mazbatada beyan edilmiştir. Suriye vilayetinin idari düzeninin yeniden şekillendirilmesi sonucu Salhad Kazasının²⁹⁵ statüsü ikinci sınıfa yükseltilmişti. Bunun üzerine bu yerleşim birimine hem ikinci sınıf kaza kaymakamının getirilmesi hem de bölgeye vâkıf

293 Bkz. <http://styla.blogcu.com/osmanli-donemi-suriye-vilayet-teskilati/3185320>:

294 1859 yılında sancak olan "Kuneytire", 1865 yılında statüsü düşürülerek Suriye vilayetine bağlı Havran sancağının kazası olmuştur Bkz. Sezen, **a.g.e.**, s. 329; Akbayar, **a.g.e.**, s. 105.

295 Suriye vilayetinin Havran sancağının bir kazasıdır Bkz. Sezen, **a.g.e.**, s. 428.; Akbayar, **a.g.e.**, s. 138.

birinin atanması sorununu ortaya çıkmıştır. Abdülgani Efendi'nin arandığı bütün özelliklere sahip olması sayesinde, Dâhiliye Nezaretiyle birlikte Memurin-i Mülkiye Komisyonunun verdiği karar yerine 13 Şubat 1900 tarihinde 1.575 kuruş maaşla Salhad kazası Kaymakamlığı'na nakil edilmiştir. Kuneytire kazası kaymakamlığında bulunduğu süre zarfında, devlet mallarından aklandığı Kuneytire Kazası İdare Meclisiyle birlikte Havran Sancağı İdare Meclisininin 31 Mart 1900 tarihli mazbatasında belirtilmiştir. Abdülgani Efendi'nin Salhad kazası kaymakamlığındayken yerine başka birinin atanması sonucu 11 Mayıs 1900 tarihinde doğal olarak işinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti'nden gönderilen yazı ile Memurin-i Mülkiye Komisyonu açıkta kalan Abdülgani Efendi hakkında aldıkları karar üzerine 17 Eylül 1900 tarihinde 1.500 kuruş maaşla Halep vilayetine tabi Birecik Kaymakamlığı'na tayin kılınmıştır. Abdülgani Efendi'nin idari işlerdeki yavaşlığı ve fütursuz hareketleri yüzünden hazineyi zarara uğratması sonucu uyarı amaçlı tebligat gönderilmiştir. Burada devlet işlerindeki yetersizliği, bulunduğu mahaldeki memuriyetinin devam edebilmesinin artık mümkün olamayacağı ve kaymakamlık derecesinin indirildiğinden bahsedilmiştir. Bu gelişmeler sonrasında 7 Kasım 1902 tarihinde Birecik kaymakamlığındaki görevine son verilmiştir. Birecik kazası kaymakamlığında zimmet ve ilişkisinin kalmadığı Birecik Kazası ile Urfa Sancağı İdare Meclislerinin hazırladıkları 4 Ağustos 1903 tarihli mazbatada beyan edilip onaylanmıştır. İkinci sınıf kaymakamlık olan Sur Kazası için Arapça lisanına aşına birinin lazım olduğu ve bu esnada boşta olan Abdülgani Efendi'nin Arapçaya vakıf olması hasebiyle Dâhiliye Nezareti Memurin-i Mülkiye Komisyonuna Abdülgani Efendi'nin Sur kazası kaymakamlığına atamasının yapılması üzere tezkire göndermiştir. Fakat tercüme-i halinin incelenmesi sonucu, Birecik kaymakamlığı görevini ifa ederken göstermiş olduğu olumsuz hareketleri yüzünden, bu

atamanın yapılmasını zora sokmuştur. Yine de kendisine yapılan görevlendirme sonucu 15 Mayıs 1904 tarihinde 1.575 kuruş maaşla Sur Kazası Kaymakamlığı'na tayin olunmuştur. Burada da Abdülğani Efendi'nin idaresizliği yüzünden kaza işlerini düzene sokamaması, hayvanların sayımını suiistimal etmesi ve toplanacak vergilerin tahsilini gerçekleştirememesi üzerine Beyrut Vilayeti, yerine başka birinin tayin edileceğini telgrafla bildirmiştir. Dâhiliye Nezareti ile Memurin-i Mülkiye Komisyonu, yaptığı inceleme sonrasında Abdülğani Efendi'nin ehliyetsizliğini sabit görüp 27 Ağustos 1905 tarihinde azl edilme kararı çıkmıştır. Sur kazası kaymakamlığı görevindeyken zimmetten aklandığı ve ilişikinin kalmadığı, Sur Kazası İdare Meclisi tarafından hazırlanan 14 Eylül 1905 tarihli mazbatada bu durum beyan edilmiş ve Beyrut Vilayeti İdare Meclisinin hazırladığı 5 Ekim 1905 tarihli mazbatada da tasdik etmiştir.

Abdülğani Efendi, Sur kazası kaymakamlığı görevinden azline neden olan hareketlerin araştırılması ve başka bir yere istihdam edilmesi yönünde Şûra'yı Devlete dilekçe göndermiştir. Bunun üzerine Şûra'yı Devlet, konunun soruşturulması için Dâhiliye Nezaretine arzuhal yazmıştır. Yapılan inceleme neticesinde, 21 Ocak 1906 tarihli 1462 numaralı mazbata ile birlikte 2 Nisan 1906 tarihli 150 numaralı mazbatada Abdülğani Efendi'nin liyakatsizliği yüzünden Sur kazasında, birçok işin aksadığı ortaya çıkmıştır. Buna mukabil, itham edilen suçlamaların Abdülğani Efendi'nin bir başka yere istihdam edilmesini engellemediği ve bu yüzden de atamasının yapılması yönünde karar alınmıştır. Bu arada Abdülğani Efendi, açıkta kaldığı için 25 Aralık 1906 tarihinde 487 kuruş mazuliyet maaşı almıştır. Abdülğani Efendi'ye Sur kazası kaymakamlığı görevindeyken göstermiş olduğu kötü muamelelerin tekrarlanmaması üzere tembihte bulunulduktan sonra 20 Şubat 1907 tarihinde 1.575 kuruş maaşla Osmaniye

Kazası Kaymakamlığı'na tayin edilmiştir.²⁹⁶

Abdülğani Efendi, basit işleri yapamayacak kadar yaşlanması ve kendisine emir olunan muhacirlerin iskânlarında ivedi bir şekilde muamele yapamamasından dolayı yerine Bağçe Kazası Kaymakamı'nın getirilmesi kararı alınmıştır. Dâhiliye Nezareti, artık atama yapılsa bile atanacağı mahallerin idaresini yapamayacağını anlaması üzerine Memurin-i Mülkiye Komisyonu'na gönderilmiş olduğu yazıda, azl edilmesini ve yerine bahsi geçen kaymakamın atanmasını emretmiştir. Bunun üzerine Komisyon, 3 Ağustos 1908 tarihinde azliyle yerine Bağçe kazası kaymakamının tayin edilmesi kararı almıştır. Osmaniye kazasında bulunduğu süre zarfında zimmet ve ilişkisinin olmadığını, Osmaniye Kazası İdare Meclisi ile Cebel-i Bereket Sancağı İdare Meclisinin ortaklaşa hazırladıkları 9 Eylül 1908 tarihli mazbatada beyan ve tasdik etmişlerdir. Bu mazbatada yazılanları Sicill-i Ahvâl İdare-i Umumiyesi, onaylayarak Abdülğani Efendi'ye iade etmiştir. Abdülğani Efendi lağvedilen Sicill-i Ahvâl Memurin Komisyonunun mazbatasına ilişkin Dâhiliye Nezareti'nden gönderilen yazı ile 28 Kasım 1908 tarihinde 1.250 kuruş Delim Kazası Kaymakamlığı görevine getirilmiştir. Tensik Komisyonu tarafından yapılan düzenleme sonrasında Abdülğani Efendi'nin yerine başka birinin tayin edilmesi yönünde karar alınması neticesinde, 15 Eylül 1909 tarihinde açıkta kalmıştır. Bağdat Vilayeti İdare Meclisi ile Delim Kazası İdare Meclisinin düzenledikleri, 24 Eylül 1909 tarihli mazbatada, Delim kazasındaki görev süresi boyunca herhangi bir soruşturma açılmadığı, zimmet ve ilişkisinin kalmadığını açıklanmıştır.²⁹⁷

296 BOA. DH. SAİD., No: 4, s. 806.

297 BOA. DH. SAİD., No:150, s. 171.

4.1.5. Abdülnafi Efendi

Mustafa Neşet Efendi'nin oğludur. 1893 (H. 1310) yılında Antakya'da doğmuştur. Antakya iptidai ve rüştiye mekteplerinde, müretteb derslerin tahsilini tamamladıktan sonra 14 Haziran 1901 ve 21 Haziran 1904 tarihlerinde aliyyülâlâ derecede iki kıta diploma almıştır. Antakya Ziraat Bankası Sandığı'na bir müddet stajyer olarak devam ettikten sonra 29 Ekim 1910 tarihinde 200 kuruş maaşla Antakya Ziraat Bankası Sandığı Refik-i Saniliğe atanarak vazifesini ifa etmek üzere işe başlamıştır. Antakya kazası kaymakamlığı, Abdülnafi Efendi'nin tercüme-i halinin içindeki bilgileri tasdik etmiştir. Ayrıca Ziraat Bankası İdare-i Umumiyesi de görevini ifa ettiğini beyan etmiştir. Osmanlı nüfus tezkiresi, mektep diplomaları ve işini başarılı şekilde yerine getirdiğini beyan eden mazbata, olduğu gibi kabul edilip kendisine iade edilmiştir.²⁹⁸

4.1.6. Ahmed Fehim Efendi

Antakya ahalisinden Müftüzade müteveffa Selim Efendi'nin oğludur. 28 Mart 1866 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Antakya sıbyan ve rüştiye mekteplerini bitirmesine rağmen diploma sahibi olamamıştır. Türkçe ve Arapça okuyup yazabilmekteydi. 21 Ocak 1892 tarihinde stajyer olarak Antakya Düyun-ı Umumiye Müdüriyetine dâhil olmuştur. Burada stajyerliği bir sene iki ay sürmüştür. 8 Nisan 1893 tarihinde 200 kuruş maaşla Kilis Düyun-ı Umumiye Memurluğu'na vekâleten tayin olunmuştur. Burada da üç ay kadar vazifesini ifa ettikten sonra 11 Temmuz 1893 tarihinde 300 kuruş maaşla Antakya Düyun-ı Umumiye Müdüriyeti İkinci Kitabeti görevine getirilmiş ve ayrıyeten Sandık Emanetçisi görevi de verilmiştir. Burada da üç buçuk ay kadar çalıştıktan sonra, 28 Ekim 1893 tarihinde 200 kuruş aylıkla Antakya

298 BOA. DH. SAİD., No:186, s. 79.

Düyun-ı Umumiye Müdüriyeti Harir Mukayyitliğine²⁹⁹ atanmıştır. Halep Düyun-ı Umumiye Nezareti, Ahmed Fehim Efendi'nin iyi hal sahibi ve işinde muktedir olduğunu tasdik etmiştir. 24 Mart 1884 ve 5 Temmuz 1893 tarihli tezkirelerle birlikte Kilis Düyun-ı Umumiye memur vekâleti görevinde kazandığı maaşı gösteren muhasebe defterinin eki, Düyun-ı Umumiye Nezareti tarafından tasdik edilip asıl tercüme-i hal evrakına işlenmiştir. Antep Düyun-ı Umumiye Kâtipliği için elli kuruş fazla maaş ile teklif edilmesine rağmen, kendisinin bu teklifi kabul etmemesi üzerine 17 Ekim 1894 tarihinde açığa alınmıştır. Bunun üzerine 29 Temmuz 1896 tarihinde 66 kuruş maaşla Arsuz *Düyun-ı Umumiye Memuriyet Vekâleti*'ne atanmış; fakat bu görevine başlamadan ayrılması sebebiyle 20 Eylül 1896 tarihinde yine açığa alınmıştır. Düyun-ı Umumiye Osmaniye Memurin Şubesinin 7 Mayıs 1902 tarihli vukuat pusulasında gösterilmiştir.³⁰⁰

4.1.7. Ahmed Hamdi Efendi

Halep tüccarlarından Antakyalı Hacı Abdülvahap Efendi'nin oğludur. 1855 yılında Halep'te doğmuştur. Sıbyan mektebindeki tahsilini bitirdikten sonra özel hocadan Sarf, Nahv³⁰¹ ve Arapça derslerini almıştır. Arapça ve Türkçe okuyup yazabilmekteydi.

11 Haziran 1869 tarihinde on beş yaşındayken stajyer olarak Halep Telgrafhanesi'ne girmiştir. 13 Mart 1870 tarihinde 400 kuruş maaşla Birecik Telgraf Merkezi Muhabere Memuriyeti'ne atanmıştır. Maaşı, 27 Aralık 1871 tarihinde 380 kuruşa indirilmiştir. 13 Şubat 1873 tarihinde 380 kuruş maaşla Antep; 13 Ocak 1874 tarihinde aynı maaşla Laskîye; 7 Temmuz 1876 tarihinde yine aynı maaşla *Şam*; 13 Şubat 1880 tarihinde yine aynı maaşla

299 Düyun-ı Umumiye bünyesinde bulunan bu memuriyet, ipek öşrünün toplanması ve ipek kaçakçılığını engellemek amacıyla kurulmuştur.

300 BOA. DH. SAİD., No: 129 , s. 435.

301 Dilbilgisi.

Mezirib Telgraf Merkezleri Muhabere Memuriyetleri'ne atanmıştır. 9 Nisan 1881 tarihinde 380 kuruş maaşla Hama; 4 Ekim 1890 tarihinde aynı maaşla Beyrut Telgraf Merkezleri Muhabere Memuriyetlerine nakil olunmuştur. 27 Mayıs 1891 tarihinde 500 kuruş maaşla Halep vilayetinde Harim Merkezi Ser-Muhabere Memuriyetine atanmıştır. Suriye Vilayeti Telgraf ve Posta Baş-Müdüriyeti ile Halep vilayeti vali vekâleti, Ahmed Fehim Efendi'nin iyi hal sahibi olmakla beraber işinde başarılı olduğunu beyan etmişlerdir. 14 Şubat 1895 tarihinde 500 kuruş maaşla Halep vilayeti dâhilinde Cısr-i şugûr Telgraf ve Posta Müdüriyetine atanmıştır. 19 Temmuz 1895 tarihinde Harim Merkezi Müdüriyetine nakil edilmiştir.³⁰²

4.1.8. Ahmed Naci Efendi

Antakya eşrafından müteveffa Abdülmecid Ağa'nın oğludur. 1878 senesinde Antakya'da doğmuştur. Antakya Sıbyan ile Galata Rüştiye Mekteplerinde, müfredattaki dersleri tamamladıktan sonra diploma almaya hak kazanmıştır. Türkçe okuyup yazabilmekteydi. 1897/98 senesinde yirmi bir yaşındayken Kantar İdaresi'nde dört sene kadar çalışmıştır. Bu müddet zarfında Topkapı Kantar *İdaresi* 'nde 175 kuruş, Eminönü Kantar *İdaresi* 'nde 200 kuruş maaşla görevini ifa etmiştir. 22 Haziran 1903 tarihinde maaşı 100 kuruşa indirilmiştir. 14 Kasım 1908 tarihinde maaşına 50 kuruş zam yapılmıştır. 14 Ocak 1909 tarihinde Beşinci Daire-i Hesabiye Kantarcılığına nakil olunmuştur.³⁰³

302 BOA. DH. SAİD., No:62, s. 92.

303 BOA. DH. SAİD., No:198, s.163.

4.1.9. Ahmed Nihad Efendi

Zürradan³⁰⁴ müteveffa Mehmed Halid Efendi'nin oğludur. Antakya'da Türkmenzade olarak tanınmaktaydılar. 30 Mayıs 1881 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Antakya iptidai ve rüştiye mekteplerini bitirerek diploma almaya hak kazanmıştır. Arapça ve Türkçe okuyup yazabilmekteydi.

2 Ağustos 1889 tarihinde Antakya Kazası Vergi Kalemine stajyer olarak dâhil olmuştur. 14 Şubat 1908 tarihinden 28 Mart 1902 tarihine kadar 300 kuruş maktu³⁰⁵ ücretle Muhacirin Kar-yeleri Tahrir Muhamminliği'nde³⁰⁶ çalışmıştır. 1903/1904 yıllarında 400 kuruş maktu ücretle Hayvanat-ı Ehliye-ı Tadat Kitabeti'ne³⁰⁷ istihdam olunmuştur. 14 Mart 1905 tarihinde tekrardan stajyer olarak Antakya Vergi Kaleminde işe başlamıştır. Daha sonra Halep vilayeti tarafından yapılan tensikat³⁰⁸ neticesinde 24 Ocak 1910 tarihinde 200 kuruş maaşla Antakya Kazası Tapu Kitabeti Refakatine tayin olunmuştur. Defter-i Hâkâni Nezareti, Antakya kazası kaymakamlığının mülahasasına ilişkin tercüme-i halini tasdik etmiştir. Antakya Kazası İdare Meclisi tarafından hazırlanan 24 Ağustos 1909 tarihli mazbatada, Ahmed Nihad Efendi'nin tahrir muhamminliği ile birlikte hayvanat-ı ehliye tadat kitabetine istihdam olduğu müddet ve bu vazifelerden aklandığı belirtilmiştir. Buna ilaveten çalıştığı memuriyetlerde, tayin tarih ile maktu maaşı muhasebe kalemi kaydıyla birbirleriyle uyumlu olduğunu belirten özel defter, Osmanlı nüfus tezkiresi ve diplomaların onaylanmış suretleri, asıl tercüme-i haliyle birlikte Defter-i Hâkâni Nezareti Sicil Kaleminde muhafaza edilmiştir.³⁰⁹

304 Çiftçinin çoğul haline denir.

305 Nakit.

306 Tahminde bulunan, oranlayan, eksper.

307 Yalnızca koyundan alınmakta olan "Ağnam Vergisi" 4 Ağustos 1903 tarihinde kaldırılarak yerine tüm ehil hayvanları içine alan "Hayvanat-ı Ehliye Rüşümü" getirilmiştir. Bkz. Aykut KANSU, **1908 Devrimi**, İletiŞim Yayınları, 7.Baskı, İstanbul, Mart 2015, s.120.

308 Tanzim etmek, düzenleme yapmak.

309 **BOA. DH. SAİD.**, No:186, s.58.

4.1.10. Ahmed Rüştü Efendi

Müteveffa Mehmed Efendi'nin oğludur. 23 Aralık 1862 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Antakya rüştiye mektebini bitirdikten sonra, bir müddet Üsküdar'da bulunan Valide Sultan cami-i şerif, Süleymaniye ve Çifte-i Rabih adlı medreselerde tahsiline devam etmiştir. Arapça ve Türkçe okuyup yazabilmekteydi.

1882/83 senesinde stajyer olarak Dersaadete bağlı Rüsumat Nezareti Muhasebe Kalemine dâhil olmuştur. 14 Aralık 1883 tarihinde yine stajyer olarak Bandırma Rüsumat Müdüriyetine dâhil olmuştur. 27 Mart 1884 tarihinde 200 kuruş maaşla Edincik Rüsumat Kitabetine tayin olmuştur. 21 Ekim 1885 tarihinde bahsi geçen kitabetin lağvedilmesi sonucunda açıkta kalmıştır. 27 Ekim 1885 tarihinde 200 kuruş maaşla Marmara Rüsumat Kitabeti görevine getirilmiştir. 25 Aralık 1887 tarihinde aske-re alınması üzerine görevinden ayrılmak zorunda kalmıştır. 13 Kasım 1893 tarihinde vatani görevini tamamlamıştır. 13 Aralık 1893 tarihinde 250 kuruş maaşla Erdek Rüsumat İdaresi Kâtipliği görevine atanmıştır. 5 Ocak 1895 tarihinde 300 kuruş maaşla Sapanca Rüsumat Memuriyetine istihdam edilmiştir. 14 Ağustos 1902 tarihinde 400 kuruş maaşla Kal'a-ı Sultaniye³¹⁰ Rüsumat Müdüriyeti İkinci Kâtipliğine tayin olmuştur. 23 Mart 1909 tarihinde 500 kuruş maaşla *İskenderun Rüsumat Baş Müdüriyeti Muhasebe-i Refiki Evveliği* görevine getirilmiştir. 18 Aralık 1909 tarihinde gerçekleşen tensikat sonrasında 500 kuruş maaşla Süveydiye; 14 Temmuz 1910 tarihinde ise Silifke Rüsumat Müdüriyetlerine istihdam edilmiştir. 14 Kasım 1910 tarihinde maaşı 550 kuruşa ulaşmıştır. 13 Aralık 1910 tarihinde aynı maaşla Taşucu Rüsumat Memurluğuna atanmıştır. Bu işlem, 18 Şubat 1913 tarihli vukuat pusulasında belirtilmiştir.³¹¹

310 Çanakkale.

311 BOA. DH. SAİD., No:124, s. 397.

4.1.11. Ali Efendi

Antakyalı müteveffa Abdullah Efendi'nin oğludur. Antakya'da Şakir Efendi'nin damadı olarak da tanınmaktaydı. 1844 yılında Antakya'da doğmuştur. İptidai mektebinden mezun olmuştur. Arapça ve Türkçe okuyup yazabilmekteydi. 16 Nisan 1873 tarihinde 180 kuruş maaşla Girit Sancağı Ambar Kitabetine atanmıştır. 12 Nisan 1874 tarihinde buradaki görevine son verilerek 20 Ağustos 1874 tarihinde Musul vilayeti dâhilinde Revandiz Kazasına tabi Râ'it adlı beldeye 400 kuruş maaşla Karantina Kâtibi³¹² olarak tayin olmuştur. 12 Mart 1875 tarihinde bu görevinden istifa etmiştir. 4 Temmuz 1875 tarihinde 500 kuruş maaşla Mezori Nahiyesi³¹³ Tahrir-i Duhan³¹⁴ Memuriyetine getirilmiştir. Bu görevi, 29 Aralık 1875 tarihinde bırakmıştır. 28 Mayıs 1877 tarihinde 400 kuruş maaşla Basra Vilayeti Tapu Kâtipliğine istihdam edilmiştir. Bu görevinden de 18 Mart 1878 tarihinde ayrılmıştır. 23 Mart 1878 tarihinde 1.500 kuruş maktu ücretle Müntefik Sancağı³¹⁵ Tadat-ı Ağnam Kâtipliğine atanmıştır. 14 Mayıs 1879 tarihinde 250 kuruş maaşla Bağdat vilayeti dâhilinde Kazımiye Kazası Sevk-i Zahâ'i Memuriyeti görevine getirilmiştir. Bu görevini 7 Nisan 1880 tarihinde sonlandırmıştır. 11 Nisan 1880 tarihinde 480 kuruş maaşla Samarra Kazası Tapu

312 III. Selim zamanında Osmanlıda görülmeye başlayan veba hastalıkları sonrasında Karantina Meclisi Teşkilatı kurulması yönünde karar alınmıştır. Ayrıca bulaşıcı ve salgın hastalık olan bir yerden yolcularda hastalığın bulunup bulunmadığını anlaşılmak üzere Şehir halkından ayrı olarak bir müddet nezaret altında bulundurmaya üzere karantinaneler yaptırıldı. Bu mekânda hastalığın nev-i cinsini kaydetmek ve ölenlerin sayısı kaydetmek üzere karantina kâtibi atanırdı Bkz. Pakalın, **a.g.e.**, II, s. 199.

313 Musul vilayetine tabi Dehuk kazasının nahiyesidir (Sezen,2006:366) Akbayer bu yerleşim birimi "Mezuri" diye tanıtmaktadır Bkz. Akbayer, **a.g.e.**, s.118.

314 Yaprakları kıyılıp içilen ot, tütün demektir. Eskiden tütünden alınan vergiye resm-i duhan, tütün inhisarına da inhisar-ı duhan denilir. Arapça bir kelime olan duhan tütün, duman demektir Bkz.Pakalın, **a.g.e.**, c.I, s. 179.

315 Diğer adı "Nasırıye" olan Müntefik, 19.yüzyılda Bağdat vilayetine bağlı bir sancaktı Bkz. Sezen, **a.g.t.**, s.377; Akbayer, **a.g.e.**, s. 122.

Mesâha³¹⁶ Kâtipliğine getirilmiştir. 12 Eylül 1880 tarihinde buradaki görevini tamamlamasının ardından 19 Eylül 1880 tarihinde bu kez aynı miktar maaşla Delim kazası Tapu Mesâha Kâtipliği görevine getirilmiştir. Buradan da 7 Ocak 1881 tarihinde ayrılmıştır. 20 Mayıs 1881 tarihinde 400 kuruş maaşla Divaniye Sancağı Yevmiye Kâtipliğine istihdam edilmiştir. Memuriyeti, 13 Mart 1882 tarihinde 600 kuruş maaşla Şamiye Kazası Aşar Kıtabeti görevine tahvil olmuştur. 30 Temmuz 1883 tarihine kadar şamiye kazasında çalışan Ali Efendi, 14 Ağustos 1884 tarihinde Hammar Kazası Mal Müdürlüğüne 720 kuruş maaşla atanmıştır. 28 Ocak 1885 tarihinde buradaki görevinden ayrılmasının ardından 19 Ekim 1885 tarihinde 540 kuruş maaşla Mendeli Kazası Mal Müdürlüğüne tayin olunmuştur. 9 Mayıs 1887 tarihinde aynı maaşla Cezire Kazası Mal Müdürlüğü görevine getirilmiştir.

Ali Efendi, 25 Eylül 1887 tarihinde Cezire Mal Müdürlüğü görevini ifa ederken, zimmetine para geçirmekle itham edilmiştir. Rüsüm Memuru Hezağ Ağa ile Rüsüm Kâtibi Molla Ahmed Efendi, Ali Efendi'ye 8.200 kuruş teslim etmişler ve "ilmühaber" almışlardır. Ancak Sandık Emmini, yapmış olduğu sayımda 2.230 kuruşun noksan olduğunu fark etmiş ve bu durumu Cezire Kaymakamlığına bildirmiştir. Bunun üzerine Ali Efendi tek Şüpheli olduğu için işten el çektirilmiştir. Daha sonra konunun tahkikatını yapan Bağdat Müdde-i Umumiliği (Savcılığı), Hezağ Ağa ile Molla Ahmed Efendi'nin normalde teslim ettikleri miktarın 8.200 kuruş değil, 6.000 kûsur kuruş olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca Ali Efendi'nin bahsi geçen ilmühabere yanlışlıkla 8.200 kuruş yazdığı da tespit edilmiştir. Ali Efendi'nin aklanmasından sonra, 1 Eylül 1889 tarihinde 1.000 kuruş maaşla Bağdat Birinci Daire-i Belediye Muavinliğiyle vazifelendirilmiştir. Buradaki görevi, 12 Ekim 1889 tarihinde sona ermiştir. Ali Efendi, bulunduğu memuriyetler için muhtelif miktarlarda harcırahlar almıştır. Mendeli Kazası Mal Müdürlüğü için 18 saatlik yola,

316 **Mesâha:** Ölçme, ölçüp hesaplama, yüz ölçümü.

saati 5 kuruştan, 90 kuruş; Cezire Mal Müdürlüğü için 12 saatlik yola, 60 kuruş ve Hammar Mal Müdürlüğü için 66 saatlik yola, 330 kuruş harcırah almıştır. 22 Ağustos 1897 tarihinde 750 kuruş maaşla Kuteyf Emlak-ı Hümayun İdaresi Kitabeta ve Sandık Eminliği görevine getirilmiştir. *İmaret-i Arazi* Komisyonu Riyaseti'nin, Ali Efendi'nin vazifesinde muktedir olduğuna dair hazırladığı mazbatayı, Hazine-i Hassa-ı Şahane Nezareti tasdik etmiştir. Bağdat, Basra ve Musul Vilayetleri, Ali Efendi'nin bu yerlerdeki vazifelerine istinaden hazırladıkları mazbatada; atama tarihleri, kazandığı ücretlerin miktarı ve hizmetlerinde iktidar sahibi olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca Cezire Mal Müdürlüğü'nde itham edilen suçlama için Bağdat Vilayeti İdare Meclisi Müstantikliğinden verilen, 29 Kasım 1888 tarihli men-i muhakeme kararnameyi onaylanmış, sureti ve Emlak-ı şahanede hizmeti ve maaşını gösteren pusula, Bağdat Emlak-ı Hümayun İdaresinin mazbatasından anlaşılmıştır.³¹⁷

4.1.12. Ali Rıza Efendi

Müteveffa Hacı İbrahim Ağa'nın oğludur. 15 Aralık 1862 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Antakya sıbyan mektebinden mezun olmuştur. Türkçe okuyup yazabilmenin yanı sıra Arapça da konuşabilmekteydi. 28 Mayıs 1890 tarihinde yirmi sekiz yaşındayken Harim kazası tahrirat kitabeta Vekâleti'ne dâhil olmuştur. Bu görevinden 27 Eylül 1890 tarihinde ayrılmıştır. Ali Rıza Efendi, Tahrirat Kitabeta Vekâleti görevinden toplam 568 kuruş 10 para kazanmıştır. 27 Temmuz 1896 tarihinde 200 kuruş maaşla *İskenderun Kazası Vergi Kitabeta Refakati*'ne tayin olmuştur. Harim Kazası Kaymakamlığı ile Halep vilayetine bağlı Tahrir-i Vergi Müdüriyetinden yazılan mülahazada, işinde iyi olduğunu

317 BOA. DH. SAİD., No:104,s.262.

belirtmişleridir. Maliye Nezareti, bu mülahazayı da tasdik etmiştir.³¹⁸

4.1.13. Bahaddin Efendi

Müteveffa Zeynelabidin Efendi'nin oğludur. 1 Temmuz 1878 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Antakya sıbyan ve rüştiye mekteplerini bitirmiştir. Türkçe okuryazardır. 26 Şubat 1898 tarihinde yirmi yaşında iken stajyer olarak Edirne Rüsumat Nezareti dâhilinde Malkoçlu Rüsumat *İdaresi*'ne girmiştir. 13 Mart 1898 tarihinde 175 kuruş maaşla Göktepe Rüsumat Memuriyeti Süvari Koçluğu Vekâleti görevine getirilmiştir. 7 Mayıs 1898 tarihinde 300 kuruş maaşla *İğneada* Memuriyeti'ne geçici olarak atanmıştır. Edirne Rüsumat Nezareti ile Malkoçlu Rüsumat Müdüriyeti'nin ortaklaşa hazırladıkları mülahazada, işinde muvaffak olduğunu belirtilmiştir. Rüsumat Emaneti bu kaydı tasdik etmiştir. Ayrıca bahsi geçen müdüriyet, Bahaeddin Efendi'nin Osmanlı nüfus tezkiresine Malkoçlu'da çalıştığını işlemiş ve onaylı sureti ile asıl tercüme-i haliyle birlikte Sicill-i Ahvâl Şubesinde muhafaza edilmiştir.³¹⁹

4.1.14. Burhaneddin Efendi

Askeri mülazımlıktan emekli Şehabettin Efendi'nin oğludur. 7 Nisan 1892 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Antakya rüştiye ve idadi mekteplerini bitirerek, 23 Haziran 1907 tarihinde rüştiye ve 27 Haziran 1909 tarihinde idadi diplomaları almaya hak kazanmıştır. Türkçe okuyup yazabilmenin yanı sıra Arapça ve Farsçaya aşinadır. 28 Eylül 1909 tarihinde stajyer olarak Teke Sanca-

318 BOA. DH. SAİD., No:83, s. 419.

319 BOA. DH. SAİD., No:87, s. 329 .

ğı Varidat Kalemine dâhil olmuştur. 19 Temmuz 1910 tarihinde 100 kuruş maaşla Varidat Kalemi Mülazımlığına tayin olunmuştur. Teke Sancağı Tahrirat Müdüriyeti, Burhaneddin Efendi'nin işinde yeterli ve uyumlu bir karaktere sahip olduğunu, hazırladığı mülahazada beyan etmiş ve Teke Sancağı Mutasarrıflığı ile Konya Vilayeti onaylamıştır. Osmanlı nüfus tezkiresi, rüştiye ve idadi diplomaları ve Teke Sancağı İdare Meclisinin hazırladığı mülahazanın onaylı sureti, asıl tercüme-i hal evrakıyla birlikte muhafaza edilmiştir.³²⁰

4.1.15. Ferid Efendi

Antakya Kazası İdare Meclisi azalarından, Selim Ağazade-lerden müteveffa Hüseyin Ağa'nın oğludur. 1857/58 senesinde Antakya'da doğmuştur. Antakya sıbyan mektebinden mezun olmuştur. Türkçe okuyup yazabildiğinin yanı sıra Arapça konuşabilmekteydi.

1872/73 yılında on beş yaşında iken Antakya kazası Mal ve Tahrirat Kalemlerine stajyer olarak dâhil olmuştur. 13 Eylül 1880 tarihinde 200 kuruş maaşla Antakya Rüsüm-ı Sitte Müdüriyeti'nin Birinci Duhan Fabrikası Memurluğuna tayin olmuştur. 21 Şubat 1881 tarihinde adı geçen fabrika, çalışmaya ara verince açıkta kalmıştır. Bu fabrika tekrardan faaliyetine başlayınca, 13 Ocak 1882 tarihinde 270 kuruş maaşla ikinci defa atanmıştır. Memuriyeti, 29 Haziran 1882 tarihinde 300 kuruş aylıkla Rüsüm-ı Sitte Müdüriyetine bağlı Sandık Emaneti Kitabeti'ne atanması sonucu memuriyeti tahvil olmuştur. 7 Nisan 1883 tarihinde 700 kuruş maaşla Antakya Reji İdaresi Memurluğu görevine getirilmiştir. 17 Haziran 1885 tarihinde 500 kuruş maaşla Antakya Düyun-ı Umumiye İdaresine bağlı Sandık Emaneti Merkez Memuru olmuştur. 6 Mart 1889 tarihinde görev aldığı Sandık Ema-

320 BOA. DH. SAİD., No:181, s. 339.

neti'nin, memurluktan müdürlüğe dönüştürülmesi sonucu açıkta kalmıştır. 6 Aralık 1889 tarihinde 600 kuruş maaşla *İskenderun Düyun-ı Umumiye Müdüriyetine* tayin olunmuştur. Halep Düyun-ı Umumiye Merkez Müdüriyeti de, işinde muktedir olduğunu belirtmiştir. Bulunmuş olduğu memuriyetlerden aklandığına dair hazırlanan 13 Eylül 1880, 28 Mart 1884, 18 Haziran 1885 ve 3 Eylül 1889 tarihli devr-i muhasebe defteri ile diplomalarının onaylanmış suretleri tercüme-i haline eklenmiştir.

Ferid Efendi'nin maaşı, 24 Mayıs 1890 tarihinde 750 kuruşa ulaşmıştır. Görev aldığı İskenderun kazasının fiziki şartları sağlığına iyi gelmediği gerekçesiyle 25 Haziran 1892 tarihinde 600 kuruş maaşla Halep Merkez Müdüriyeti Muhasebe-i Refik-i Evvelliğine nakil olmuştur. Daha sonra kendisine çalışması için teklif edilen Mukayyes Memurluğunu reddetmesi üzerine 27 Ocak 1893 tarihinde açığa alınmıştır. Bu vaka Düyun-ı Umumiye-i Osmaniye Müdüriyetinin 5 Mayıs 1902 tarihli vukuat pusulasında gösterilmiştir.³²¹

4.1.16. Hacı Hüseyin Efendi

Tüccardan müteveffa Ali Efendi'nin oğludur. Antakya'da Kösebeyzade olarak tanınırlar. 1837/38 senesinde Antakya'da doğmuştur. Sıbyan mektebini bitirdikten sonra mahalle müftüsü Hacı Sacid Efendi'den sarf ve nahv dersini tahsil etmiştir. Türkçe okuyup yazabilmenin yanı sıra Arapça'ya aşinadır.

13 Mayıs 1883 tarihinden 19 Eylül 1883 tarihine kadar 500 kuruş maaşla Mersin sancağı Aşar Memurluğuna tayin olmuştur. 1884 yılında 100 kuruş maktu ücretle Ağnam-ı Kol Memurluğu'nda çalışmıştır. 11 Mayıs 1884 tarihinde 500 kuruş maaşla Halep vilayetine bağlı Süveydiye Nahiye Müdürlüğü görevine getirilmesine rağmen tedavi olmak için Beyrut'a gitmiş ve göre-

³²¹ BOA. DH. SAİD., No:61, s. 75.

vine geri dönmemesi üzerine, 20 Ekim 1887 tarihinde azledilmiştir. 26 Ocak 1889 tarihinde 241 buçuk yani yarım maaşla Adana vilayetine tabi Sarkıntı Nahiye Müdürlüğü'ne tayin olmuştur. Bu görevinden 2 Nisan 1889 tarihinde ayrılmıştır. 19 Nisan 1889 tarihinde 241 buçuk nısıf maaşla Adana vilayetinin Gülek Nahiye Müdüriyeti Vekâleti görevine atanmıştır. Bu görevden ayrıldığı, Adana vilayetinin hazırladığı 12 Ağustos 1896 ile 5 Ekim 1896 tarihli iki ayrı resmi yazıdan anlaşılmıştır.

Hacı Hüseyin Efendi'nin Süveydiye Nahiye Müdürlüğü görevine ilişkin İntihab-ı Memurin Komisyonu, 22 Ocak 1896 tarihli tezkiresinde, istihdam olduğu tarihi, aldığı maaşı, zimmet ve ilişığının kalmadığını belirtmiştir. Buna ilaveten, Sarkıntı Nahiye Müdürlüğü ve Gülek Nahiye Müdür Vekâleti vazifeleri hakkında, Adana vilayetinin yukarıda bahsedilen tarihlerde göndermiş olduğu tahriratın cevaplarında da Hacı Hüseyin Efendi'nin aklandığı İntihab-ı Memurin Komisyonunca onaylanmıştır. Bu belgelerin onaylanmış suretleri ve Osmanlı nüfus tezkiresi tercüme-i hal varakasıyla birlikte muhafaza edilmiştir.³²²

4.1.17. Hakkı Efendi

Rütbe-i salise sahibi ve meclis azalarından Abdülcelil Efendi'nin oğludur. Antakya'da **Cincinzade** olarak tanınırlar. 1855/56 senesinde Antakya'da doğmuştur. Antakya sıbyan ve rüştiye mekteplerinde müfredattaki dersleri tamamladıktan sonra mezun olmuştur. Özel hocalardan Arapça, Farsça ve Fransızca tedris etmiştir. Arapça, Farsça ve Türkçe okuyup yazabilmenin yanı sıra Fransızca'ya aşinadır.

14 Mart 1874 tarihinde on dokuz yaşında iken stajyer olarak Antakya Emlak Kalemine dâhil olmuştur. 14 Eylül 1881 tarihinde 300 kuruş maaşla Antakya Kazası Tahrir ve Vergi Kâtipliği

322 BOA. DH. SAİD., No:71, s.417.

görevine tayin olmuştur. Maaşı, 25 Kasım 1881 tarihinde 400 kuruşa ulaşmıştır. 13 Nisan 1883 tarihinde işinde yetersiz kaldığından bahisle azledilmiştir. 7 Eylül 1887 tarihinde günlük 50 kuruş ücretle Konya vilayeti dâhilinde Ürgüp Kazası Tahkik-i Ahval Memurluğu görevine getirilmiştir. Burada kırk bir gün çalıştığı için toplam 2.050 kuruş kazanmıştır. 29 Ekim 1887 tarihinde günlük 50 kuruş ücretle Konya vilayetine tabi Nevşehir kazasında mevcut olan ambarlarda bulunan zahirelerin hasar tespitini ve belediyeye ait sandık hesaplarını tetkik etmek amacıyla memur olarak atanmıştır. Bu görevinde on sekiz gün çalıştığı için toplam 900 kuruş elde etmiştir. 17 Kasım 1887 tarihinden 30 Haziran 1888 tarihine kadar 1.200 kuruş maaşla Konya vilayetinin *İzmir Zahire-i Sevk* Memuriyeti'ne tayin olmuştur. 15 Temmuz 1888 tarihinde uhdesine rütbe-i salise ile ödüllendirilmiştir. 30 Eylül 1888 tarihinden 25 Ocak 1889 tarihine kadar günlük 50 kuruş ücretle Akşehir kazasında Tahkik-i Memuriyeti'nde bulunmuştur. 8 Şubat 1894 tarihinde bir ay kadar Ankara'da bulunduğu sırada Vilayet Mektupçusu'nun gerektiği durumlarda ortalıkta bulunmaması cihetiyle vekâleten tayin olmuştur. 22 Eylül 1894 tarihinde 1.500 kuruş maaşla Sicill-i Ahvâl, Mekteb-i Hamidiye ve İstatistik Komisyonlarına memur olarak atanmıştır.

Ankara vilayeti vali vekâleti, bilgi ve becerisinin görevini yerine getirmeye yeterli olduğunu tercüme-i halinde tasdik etmiştir. Maliye Nezareti'nin hazırlamış olduğu 28 Ocak 1896 tarihli ve 171 numaralı tezkire cevabında, Hakkı Efendi'nin Antakya Tahrir ve Vergi Kâtipliğine istihdam olduğu müddet ve bu görevden ne şekilde ayrıldığı tasdik edilmiştir. Ayrıca Nevşehir ve Akşehir kazalarındaki görevlerinde aldığı maaş miktarları, adı geçen kazaların İdare Meclisleri tarafından hazırlanan 7 Kasım 1895 ile 12 Kasım 1895 tarihli mazbatalarda beyan edilmiştir. Buna ilaveten Ürgüp kazasındaki memuriyetine dair düzenlenen tezkire, Ankara vilayetine gönderilmiştir.

Hakkı Efendi Konya Vilayeti dâhilindeki İzmir Zahire Sevk memuriyetinde iken kendisine yönelik yolsuzluk yaptığı iddialarına maruz kalmıştır. Bu görevini yürütürken Sarayköy'e götürülmesi gereken bir miktar çavdar ile bu vazifede ne kadar süreyle çalışacağını anlatan yazıyı bizzat istasyon direktörü Mösyö Şarle'ye teslim etmiştir. Bu ilmühaber ile birlikte çavdarların teslimi sırasında çavdar miktarının noksan çıkması üzerine Hakkı Efendi suçlamalara maruz kalmıştır. Lakin Aydın Vilayeti ile yapılan haberleşmeler neticesinde olayla herhangi bir alakasının olmadığı anlaşılması üzerine Konya Vilayeti Tahkik-i İhtiyaç Komisyonu'nda ve Konya Vilayeti İdare Meclisi ile birlikte bu olayı anlatan bir yazı ile aklandığı, 14 Ocak 1889 tarihli mazbatada belirtilmiştir.

Ankara Vilayet Mektupçuluğu Vekâleti, Sicill-i Ahvâl, Mekteb-i Hamidi ve İstatistik Komisyonlarına Başkanlığına atandığı tarih ve ayrılmasıyla aldığı maaş miktarı Ankara Vilayeti İdare Meclisince hazırlanan 14 Mayıs ve 24 Eylül 1894 tarihli mazbatalarda beyan edilmiştir. Buna ilaveten, Ankara vilayeti de 17 Ağustos 1895 tarihli ve 212 numaralı cevabında, kendisine Rü'us-ı Hümayundan tevdi edilen rütbe-i salise tarihi, Osmanlı nüfus tezkiresine eklenip onaylandığı belirtilmiştir. Ürgüp kazasındaki görevinde Konya vilayetinde tekâsit-ı müdevver olan mültezimin zimmetinin araştırılması için bir komisyon oluşturulmuştur. Hakkı Efendi, bu komisyonun azalığına dâhil olmuştur. Aynı tarihte Antakya'da kaçak askerleri ele geçirme ve muayene komisyonu azalığına tayin olmuştur. Bu görevinde almış olduğu maaş miktarı ve işten ayrılması Ankara Vilayetine yazı ile bildirilmiştir. Bununla birlikte İzmir Zahire Sevk Memurluğu sırasında Heyet-i Teftişe tarafından yapılan araştırma sonucunda, konunun daha iyi anlaşılması için Dersaâdet'e sevk edilmiştir. Maliye Nezareti, yapmış olduğu tahkikat neticesinde 30 Aralık 1895 tarihli tahriratın cevabında konuyu açıklığa kavuşturmuştur.

Hakkı Efendi'nin tercüme-i hal varakasında 1889-1890 (H. 1305) tarihinde altı ay kadar Ziraat Bankası Muhasebe Kaleminde çalıştığı belirtilmiştir. Daha sonra bu bilgiyi onaylamak üzere gönderilen yazıda Ziraat Bankası Müdüriyetinin 29 Temmuz 1889 tarihli tezkire cevabında, Hakkı Efendi adında bir muhasebecinin çalışmadığı bildirilmiştir. Hakkı Efendi, ruhsat alarak "Zarafet" adında bir eser bastırıp yayınlattığı 23 Mart 1896 tarihli kayıttan anlaşılmıştır. 8 Şubat 1894 tarihinde 700 kuruş maaşla Ankara Vilayeti Matbaa Muharrirliği'ne atandığı Ankara Vilayeti İdare Meclisinin 12 Kasım 1895 tarihli mazbatada gösterilmiştir. Görevlerini layıkıyla yerine getirmesinden dolayı 16 Temmuz 1894 tarihinde Hakkı Efendi'nin rütbesi bir derece yukarı çekilerek Rütbe-i Saniye Sınıf-ı Sanisiyle ödüllendirilmiştir. 14 Aralık 1894 tarihinde 400 kuruş maaşla Ankara'da tesis olunan Mekteb-i Hamidiye ve Rü'us Nezareti'ne tayin olmuştur. 19 Eylül 1895 tarihinden 6 Kasım 1895 tarihine kadar 1.500 kuruş maaşla Ankara Vilayeti Mektupçuluğu Vekâleti vazifesini yerine getirmiştir. Bu göreve atanmasından altı gün sonra 12 Kasım 1895 tarihinde Matbaa Muharrirliğiyle Ruus Nezaretindeki görevinden istifa etmiş ve sekiz ay boyunca gönüllü olarak Matbaa Müdürlüğü Vekâleti görevini üstlenmiştir.

Mektupçuluk vekâleti ve Rüus Nezaretindeki memuriyetlerden dolayı Emekli Sandığında zimmetine ve ilişkisinin kalmadığı ve Sicill-i Ahvâl Komisyonu Başkanlığı ile Vilayet Matbaa Müdüriyet Vekâleti görevlerinde yeterli bilgi ve beceriye sahip olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bir sene kadar Ser Muhaberat Komisyonu Başkanlığında gönüllü olarak çalışmıştır. Ankara Vilayetine gelen 4.013 Kuban muhacirlerinin sevk ve iskânlarında göstermiş olduğu gayretleri, Ankara İdare Meclisiyle Hamidiye Mektebi Komisyon Heyeti'nin 9 Kasım 1895 ve 12 Kasım 1895 tarihli iki mazbatasında gösterilmiştir. Kayseri Mutasarrıfı merhum Fiham Paşa'dan kalan malları incelenmek üzere görevlendirilmiştir. Bu vazife için saati beş kuruştan harcırah almıştır.

27 Kasım 1895 tarihinde kendisine ihtiyaç duyulması üzerine Dâhiliye Nezareti Mabeyn-i Mektubi Kalemine tayin edilmiştir. 22 Aralık 1895 tarihinde padişah tarafından 1.200 kuruş maaş tahsis edilerek Dâhiliye Nezareti Baş Kâtipliğine atanmıştır. Var olan memuriyetine ilaveten 13 Ocak 1896 tarihinde Anadolu'da ağır hastalığa yakalanan kimseler için oluşturulan Anadolu İne-i Musâbiyet Komisyonu Başkâtip Muavinliği'ne atanmıştır. 13 Ekim 1896 tarihinde bu muavinlikten istifa etmiştir. Aynı tarihte Hakkı Efendi'nin maaşı, 1.500 kuruşa ulaşmış olup; ancak 13 Mart 1897 tarihinde maaşı 1.350 kuruşa indirilmiştir. Hizmetlerinde göstermiş olduğu başarılarından dolayı, 16 Eylül 1897 tarihinde uhdesine Rütbe-i Saniye Sınıf-ı Mütemayize tevdi edilmiştir. 14 Mayıs 1898 tarihinde bazı tahkikatlar için 4.000 kuruş harcırah tahsis edilmiştir. Maaşı, 10 Ağustos 1898 tarihinde 1.400 kuruşa çıkarılmıştır.

Şimdiye kadar bulunduğu vazifelerde iyi hizmet gösterdiğine binaen 4 Ekim 1898 tarihinde Dördüncü Rütbeden Nişan-ı Ali Osmanî ihsan buyrulmuştur. Ayrıca maaşı, 9 Ekim 1898 tarihinde 1.440 kuruşa çıkarılmıştır. 30 Ekim 1898 tarihinde 4.000 harcırahla Tekfurdağı'na gitmiştir. Maaşı, 13 Ocak 1899 tarihinde 1.490 kuruşa ulaşmıştır. Müfettiş olarak Urfa sancağı dâhilinde bazı durumları tahkik ve tetkik etmesi için padişah tarafından görevlendirilmiştir. Urfa Sancağından sonra 8 Temmuz 1899 tarihinde Halep'e gitmiştir. 21 Temmuz 1899 tarihinden 26 Kasım 1899 tarihine kadar aylık 4.000 kuruş maaşla Diyarbakır'daki bazı durumları incelemek üzere atanmıştır. Urfa'dan Diyarbakır'a gidiş dönüş için 11.051 kuruş harcırah aldığı belirtilmiştir. 29 Nisan 1900 tarihinde 2.000 kuruş maaşla Beyrut vilayetince tahkikat yapması için görevlendirilmiş ve 4.316 kuruş harcırah aldığı, Dâhiliye Nezareti Muhasebeciliği'nin 19 Nisan 1902 tarihli tezkire cevabında gösterilmiştir.

Göstermiş olduğu üstün hizmetlerinden dolayı 22 Eylül 1900 tarihinde Rütbe-i Evvel Sınıf-ı Sanisiyle ödüllendirilmiştir. Ma-

aşı, 2 Ocak 1901 tarihinde 1.890 kuruşa indirilmiştir. 23 Şubat 1901 tarihinde Ankara'ya gitmek için toplam 5000 kuruş harcırah almıştır. 7 Eylül 1901 tarihinde Mektuba-i Kalemî Müdüriyeti Muavinliği'ne atanmıştır. Mektuba-i Kalemî Müdüriyeti, 6 Nisan 1902 tarihli ilmühaberde maaşının 14 Eylül 1901 tarihinde 2.000 kuruşa ve 18 Mart 1902 tarihinde de 2250 kuruşa çıkarıldığını beyan etmiştir. Bu ilmühaberde, kendisinin liyakat sahibi olduğu da belirtilmiştir. Bu beyanatlar, Dâhiliye Nezareti Muhasebeciliği'nin 19 Nisan 1902 tarihli tezkire cevabında da gösterilmiştir.

Hakkı Efendi, bazı memurlar hakkında inceleme yapmak üzere Akşehir Kazasına gitmiştir. İlk işi, muhasebe defterlerini araştırmak olmuştur. Ekmekçilere verilen erzaklara hâsılattan 38.000 kuruş ayrıldığı ve resmi kayıtlara göre 33.000 küsur kuruş var olması gerekirken 30.900 küsur kuruşun kayıtlarda bulunması üzerine Maliye Sandık Emîni Sabık Yusuf Efendi ile ambar memurlarının zimmetlerine para geçirdikleri tespit etmiştir. Bu yolsuzluk sadece bununla kalmamıştır; nakliye için peşinen ödenen akçelerin, muhasebe defterinin incelenmesi sonucunda, 46.000 küsur kuruştan daha fazla zimmetlerine geçirdikleri anlaşılmıştır. Ortaya çıkan bu yolsuzluk Akşehir Kazası İdare Meclisince düzenlenen 19 Aralık 1888 tarihli mazbatanın suretinde gösterilmiş ve Hakkı Efendi'nin dosyasında muhafaza edilmiştir.

Hakkı Efendi Nevşehir Belediye Dairesi hesaplarının incelenmesi üzere görevlendirilmiştir. Belediyeden 44.000 kuruşluk senedin tahsil edildiği sırada 11.500 kuruşun yok olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda Nevşehir Rûsumat Mültezimi Ali Ağa'nın zimmetine 11.500 kuruşu zimmetine geçirdiğini tespit etmiştir. Ayrıca Sandık Emîni Sabık Nuri Efendi'ye ait muhasebe defterlerini araştırdığında 10.000 kuruşu çaldığı ortaya çıkmıştır. Bu görevin detayları, Konya Vilayeti Belediye Heyeti tarafından 8 Kasım 1887 tarihli mazbatanın suretinde beyan edilmiştir. Bu mazbatanın sureti dosyasında muhafaza edilmiştir.

Hakkı Efendi'nin 28 Şubat 1903 tarihinde vefat ettiği Dâhiliye Nezareti Muhasebeciliği tarafından yazılan 18 Mart 1907 tarihli tezkire cevabında beyan edilmiştir.³²³

4.1.18. Hüseyin Hüsni Efendi

Hoşvıran hanedanından Antakya Mütesellimi Bareneli Hacı Hüseyin Ağa sülalesinden Hacı Abdülgani Efendi'nin oğludur. 1872/1873 senesinde Antakya'da doğmuştur. Antakya sıbyan ve rüştiye mekteplerinde müfredattaki derslerin eğitimini tamamlayarak diploma almaya hak kazanmıştır. Özel hocadan Arapça tedris etmiştir. Türkçe okuyup yazabilmenin yanı sıra Arapça konuşabilmekteydi.

2 Eylül 1890 tarihinde stajyer olarak Antakya Mal ve İcra-ı Bidayet Mahkeme Kalemleri'ne dâhil olmuştur. 21 Nisan 1899 tarihinde fahri olarak Antakya kazası Maarif Komisyon Azalığına tayin olmuştur. 13 Kasım 1900 tarihinde 250 kuruş maaşla Antakya Kazası Nüfus Memurluğu görevine getirilmiştir. Antakya Kazası Kaymakamlığı, bahsi geçen azalık görevinde işini yapabilecek bilgi ve beceriye sahip olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Dâhiliye Nezareti Nüfus-ı Umumiye Müdüriyeti de kazandığı maaş miktarını onaylamıştır. Osmanlı nüfus tezkiresi, rüştiye mektebi diploması, stajyer olarak tayin olduğuna dair mazbata ve adı geçen azalığa istihdamı hakkında verilen tezkire Antakya kazası İdare Meclisi tarafından onaylanıp, asıl tercüme-i hal evrakıyla birlikte Dâhiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Şubesi'nde muhafaza edilmiştir.³²⁴

323 **BOA. DH. SAİD.**, No: 80, s. 141.; Hakkı Efendi'nin sicil kaydını devam ettiren bu belgenin başında "Altmışaltı defterinin iki yüz yirmi yedinci saifesinde Hakkı Bey'in zeylidir" ifadesi kullanılmıştır. **BAO. DH. SAİD.**, No: 80, s. 141.

324 **BOA. DH. SAİD.**, No: 132, s. 27.

4.1.19. Hüseyin Lebib Efendi

Antakya esnaflarından Hacı Hasan Ağa'nın oğludur. Antakya'da **Hicirzade** olarak tanınırlar. 1869-1870 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Sıbyan ve rüştiye mekteplerinde müfredattaki dersleri tamamlayarak diploma almış ise de daha sonra bu diplomayı kaybetmiştir. Türkçe okuyup yazabilmenin yanı sıra, Arapça konuşabilmekteydi.

14 Şubat 1890 tarihinde yirmi bir yaşındayken stajyer olarak "Antakya Düyun-ı Umumiye İdaresi"ne dâhil olmuştur. 14 Ağustos 1891 tarihinde 250 kuruş maaşla geçici olarak Cısr-i Cedid Muhafaza Memurluğu'na tayin olmuştur. Burada altı ay kadar hizmet verdikten sonra 13 Şubat 1892 tarihinde görevinden ayrılmıştır. Daha sonra stajyer olarak tekrardan Antakya Düyun-ı Umumiye İdaresine devam etmiştir. 13 Ekim 1894 tarihinde 200 kuruş maaşla Düyun-ı Umumiye Muvakkit Harir Memurluğu'na istihdam edilmiştir. 8 Ocak 1895 tarihinde ise 250 kuruş maaşla Antep Düyun-ı Umumiye İdaresine kâtip olarak görevlendirilmiştir.

Halep Düyun-ı Umumiye Nezareti ile İdare-i Merkeziye Müdüriyeti Umumiyesi'nin ortaklaşa hazırlamış olduğu mülahazada, Hüseyin Lebib Efendi'nin işini yapabilecek bilgi ve beceriye sahip olduğu belirtilmiştir. 25 Şubat 1890 ve 28 Aralık 1895 tarihli Osmanlı tezkiresiyle Antakya Düyun-ı Umumiye Harir Memurluğundan aklandığına dair aldığı Şahadetname, Halep Düyun-ı Umumiye Nezareti tarafından onaylanmıştır. 30 Nisan 1896 tarihinden 25 Kasım 1896 tarihine kadar maaşına 120 kuruş zam yapılarak Antep Düyun-ı Umumiye Memur Vekâleti görevine getirilmiştir. 28 Aralık 1896 tarihinde 350 kuruş maaşla Süveydiye Düyun-ı Umumiye Memurluğunda görev almaya başlamıştır. 28 Temmuz 1897 tarihinde aynı maaşla ve becayiş yoluyla Arsuz Düyun-ı Umumiye Memurluğuna nakil olmuştur.

Hüseyin Lebi Efendi, Süveydiye’de vazifesini yerine getirirken alkole düşkün olduğu ve bu yüzden de Müskirat Vergisi’nden toplanması gereken tutarın altında vergi topladığı anlaşıldığından azledilmiştir. Hüseyin Lebib Efendi, ileride kendine çekidüzen verdiği takdirde başka bir yerde görev verilmesi yönünde karar alınmıştır. Başlangıçta yetkililer, bu kararı pek de hoş karşılamamasına rağmen, 17 Ocak 1899 tarihinde 350 kuruş maaş ve becayiş yoluyla Süveydiye Vezne Kâtipliğine nakledildiği Düyun-ı Umumiye şubesinin 18 Nisan 1901 tarihli vukuat pusulasında gösterilmiştir.³²⁵

4.1.20. İbrahim Hakkı Efendi

Attarzade müteveffa Necip Efendi’nin oğludur. 1877/1878 yılında Antakya’da doğmuştur. Antakya iptidai mektebinde tahsil görmüştür. Arapça ve Türkçe okuyup yazabilmenin yanı sıra Farsça konuşabilmekteydi.

Antakya Kazası Vergi İdaresi’ne stajyer olarak dâhil olmuştur. 17 Nisan 1895 tarihinde aidaatla Menbiç Kazası Süvari Tahsildarlığı’na tayin olmuştur. Şubat 1897 tarihinde *İdlîb* kazası Süvari Tahsildarlığı’na nakledilip burada üç ay kadar çalışmıştır. 22 Ekim 1898 tarihinde 200 kuruş maaşla Halep Vilayeti Polis Memurluğu’na atanmıştır. 28 Temmuz 1906 tarihinde 300 kuruş maaşla Diyarbakır Üçüncü Sınıf Polis Komiserliği’ne terfi edilmiştir. İcra kılman Tensikat-ı umumi sonucu Halep Vilayeti Tensik Komisyonu’nun 19 Aralık 1909 tarihli kararıyla yerinde kalmıştır. 1325 Muvazene-i Umumiye Kanunu gereği maaşı, 14 Ağustos 1909 tarihinden itibaren 300 kuruş üzerinden ödenmiştir.³²⁶

325 BOA. DH. SAİD., No: 117, s. 83.

326 BOA. DH. SAİD., No:181, s. 317.

4.1.21. İdris Avni Efendi

Antebizâde İdris Efendi'nin oğludur. 1881/82 tarihinde Antakya'da doğmuştur. İptidai mektebini bitirdikten sonra, Antakya ve Rakka kazaları rüştiye mekteplerinde müfredattaki dersleri tamamlayıp 12 Temmuz 1899 tarihinde aliyyülâlâ derecede diploma almaya hak kazanmıştır.

Bir müddet Rakka Kazası Mal Kalemi ve Halep Ziraat Bankası Şubesi'nde stajyer olarak çalışmıştır. 6 Haziran 1900 tarihinden 5 Eylül 1900 tarihine kadar 100 kuruş aylık ücretle Ziraat Bankası Müfettişlerinden Remzi Efendi'nin özel kâtipliğinde bulunmuştur. 1 Haziran 1901 tarihinde 250 kuruş aylık ücretle Harim kazası Ziraat Bankası Sandık-ı Muhasebe Kâtipliği Refakati'ne tayin olunmuş ve usul gereğince tahlif ederek işe başlamıştır. Harim Kazası Kaymakamlığı tarafından yazılan mülahazada İdris Avni Efendi'nin iyi ahlak sahibi olduğu tasdik edilmiştir. Ziraat Bankası İdare-i Umumiyenin hazırladığı mülahazada da İdris Avni Efendi'ye müstahdemdir denilmiştir.

Halep Ziraat Bankası şubesine stajyer olarak dâhil olduğu ve Müfettiş Remzi Efendi'nin özel kâtibi görevinde istihdam olduğu süre, almış olduğu maaş miktarları ve ayrılışı hakkında 22 Ekim 1900 tarihli iki kıta tasdikname yazılmıştır. Buna ilaveten rüştiye mektebinde hak ettiği diploma, Osmanlı nüfus tezkiresi ile tercüme-i hal evrakına işlendiği belirtilmiştir.

1 Temmuz 1901 tarihinden 17 Ocak 1902 tarihine kadar ve 20 Mayıs 1902 tarihinden 6 Temmuz 1902 tarihine kadar 100 kuruş maaşla Harim Kazası Ziraat Bankası Sandığı Muhasebe Kâtipliğinde iki defa ek görev almıştır. 10 Kasım 1902 tarihinde 300 kuruş aylık ücretle Antakya Ziraat Bankası Sandığı Muhasebe Kitabeti görevine nakil edilmiştir. Görev yeri değişikliği sonrasında, Harim kazası Ziraat Bankası Sandığı Muhasebe İdaresi, Antakya Ziraat Bankasına, İdris Avni Efendi'nin ilişkisinin kal-

madığına dair 24 Mayıs 1903 ve 7 Mayıs 1904 tarihli iki mazbata göndermiştir.

İdris Avni Efendi'ye 14 Haziran 1904 tarihinden 24 Mayıs 1905 tarihine kadar 150 kuruş rub'-ı maaşla Antakya Ziraat Bankası Sandığı Muhasebe Kâtipliği Vekâleti kendisine ek görev verilmiştir. İdris Avni Efendi'nin memuriyeti, 14 Haziran 1905 tarihinde 500 kuruş maaşla Harim; buradan da 14 Mayıs 1908 tarihinde 600 kuruş maaşla Antakya Ziraat Bankası Sandığı Muhasebe Kâtipliğine dönüştürülmüştür. Bu görevlerinde zimmet ve ilişkisinin kalmadığı 26 Kasım 1907 ve 9 Ağustos 1909 tarihli vukuat pusulalarında beyan edilmiştir.³²⁷

4.1.22. Kazım Efendi

Tüccardan Bekir Ağa'nın oğludur. 1878/79 senesinde Antakya'da doğmuştur. İskenderun kazası iptidai ve rüştiye mekteplerini bitirerek diploma almaya hak kazanmıştır. Türkçe okuyup yazabilmekteydi.

26 Temmuz 1906 tarihinde 250 kuruş maaşla Mersin Rüşumat Müdüriyeti Sahil Muhafaza Memuriyeti'ne tayin olmuştur. 29 Ağustos 1906 tarihinde buradaki görevinden istifa etmiştir. İskenderun Rüşumat Nezareti tarafından hazırlanan mülahazada, Kazım Efendi'nin bahsedilen memuriyette, zimmet ve ilişkisinin kalmadığı, tercüme-i hal evrakına eklenip onaylanmıştır. Mersin Rüşumat Müdüriyeti'nin hazırlamış olduğu Şerh'te, tayin tarihi, maaş miktarı ve buradan istifasına dair bilgiler verilmiştir. Ayrıca Osmanlı nüfus tezkiresi, mektep diploması ve adı geçen müdüriyet tarafından onaylanan suretleri, tercüme-i hal varakasıyla birlikte Rüşumat Nezareti Sicil şubesinde muhafaza edilmiştir.³²⁸

327 BOA. DH. SAİD., No: 128, s. 121.

328 BOA. DH. SAİD., No: 169, s. 401.

4.1.23. Mahmud Cevad Bey

Teke Sancağı Mutasarrıfı Fehim Paşa'nın oğludur. 1871/72 yılında Antakya'da doğmuştur. Antakya ve Foça rüştiye mekteplerini bitirdikten sonra Mekteb-i Mülkiyeye-i Şahane'nin "İdadi ve Hal" bölümlerine dâhil olmuştur. Burada müfredattaki dersleri tamamlayıp 2 Eylül 1893 tarihinde âlâ derecede İdadi bölümü diploması almıştır. 18 Temmuz 1896 tarihinde de alıyyülâ derecede Hal bölümü diploması almaya hak kazanmıştır. Arapça, Türkçe ve Fransızca konuşup yazabilmesinin yanı sıra Rumcaya da aşinadır.

17 Eylül 1897 tarihinde 500 kuruş maaşla Halep Vilayeti Maiyyet Memuru olarak tayin olmuştur. Burada beş ay kadar Meclis-i İdare-i Vilayet Kaleminde Umûr-ı *Tahririye* 'ye yardım ettikten sonra 26 Şubat 1898 tarihinde Meclis-i İdare-i Vilayet Müstantıklığına terfi olmuştur. 19 Ocak 1898 tarihinden 16 Nisan 1898 tarihine kadar günlük 150 kuruş maaşla Halep Şemsü't Terakki Mektebi Tarih muallimliği görevine getirilmiştir. 24 Aralık 1898 tarihinden Mayıs/Haziran 1899 tarihine kadar 151 buçuk kuruş maaşla aynı mektepte, Fransız muallimliğine getirilerek ek görev almıştır. Halep Vilayeti İdare Meclisi tarafından hazırlanan, 18 Haziran 1900 tarihli mazbatada, Mahmut Cevat Bey'in istihdam edildiği yerler, tayin tarihi ve buralarda aldığı maaş miktarları belirtilmiştir. Mazbatadaki bilgiler Osmanlı nüfus tezkiresinde de yer almaktadır. Ayrıca mektep diplomaları tasdik edilerek kendisine iade edilmiştir.

Birinci sınıftan olan Pervari Kazası Kaymakamlığı için ne birinci sınıf ne de ikinci sınıf dâhilinde kaymakam bulunaması üzerine Dâhiliye Nezareti Mahmut Cevat Bey'in bu göreve tayin olunması için Memurin-i Mülkiye Komisyonu'na konuyla ilgili tezkire havale etmiştir. Yapılan inceleme sonrasında istihdama mani herhangi bir şeyin olmamasının anlaşılması üzerine

27 Ekim 1902 tarihinde 2250 kuruş maaşla Pervari kazası kaymakamlığı görevine seçildiği kendisine bildirilmiştir. Dâhiliye Nezareti, nizam gereğince üçüncü sınıf kaymakamlık intihabnamesi, Mahmut Cevat Bey'e verildiği, 16 Temmuz 1903 tarihli ve 414 numaralı tezkirede bildirilmiştir. Memurin-i Mülkiye Komisyonu da bu konudan, 24 Temmuz 1903 tarihli ve 286 numaralı tezkirede bahsetmiştir.

Siirt Mutasarrıflığınca görülen lüzuma binaen, Şirvan kaymakamıyla becayişi gündem gelmiştir. Bu yer değişikliğinin gündeme gelmesinde, Mahmut Cevat Bey'in işinde başarılı ve faydalı olması etkili olmuştur. Konun çözüme kavuşması için önce Bitlis vilayetine ve daha sonra Dâhiliye Nezaretine tezkireler gönderilmiştir. Memurin-i Mülkiye Komisyonu tarafından Mahmut Cevat Bey'in tercüme-i halinin tahkikatı sonrasında Şirvan kaymakamlığına atanmasına dair olumsuz etken olmaması üzerine, 26 Temmuz 1904 tarihinde aynı maaşla becayiş yoluyla *Şirvan kazası* kaymakamlığına nakledilmiştir. Mahmut Cevat Bey'in nizama göre üçüncü sınıf kaymakamlık süresini tamamlaması üzerine Dâhiliye Nezareti, 15 Mart 1905 tarihli ve 2 numaralı tezkirede ikinci sınıf kaymakamlık intihabnamesi, kendisine ihsan buyrulmuştur. Memurin-i Mülkiye Komisyonu da 21 Mart 1909 tarihli ve 338 numaralı tezkirede, ikinci sınıf kaymakamlık intihabnamesi hakkında düzenleme yapmıştır. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti, Bitlis vilayetine göndermiş olduğu tezkirede, Mahmut Cevat Bey'in ikinci sınıf dâhilinde olan *Çölemerik kazası* kaymakamıyla becayiş yapılması için talimat verilmiştir. Yapılan haberleşmeler neticesinde Memurin-i Mülkiye Komisyonunca, 13 Ağustos 1908 tarihinde aynı maaşla becayiş yoluyla *Çölemerik kazası* kaymakamlığına nakledilmiştir.

Mahmut Cevat Bey, kazanmış olduğu birinci sınıf kaymakamlık intihabnamesini henüz alamadığı için Sicill-i Ahvâl Memurin

Komisyona dilekçe göndermiştir. Komisyonca yapılan düzenleme sonrasında, 19 Nisan 1909 tarihli ve 469 numaralı tezkirede, birinci sınıf kaymakamlık intihanesinin tahsisi kendisine tebliğ edilmiştir. Mahmut Cevat Bey'in maaşı, 14 Ağustos 1909 tarihinde icra kılınan tensikat sonrasında 2.500 kuruşa yükseltilmiştir. Dâhiliye Nezareti'nin tezkiresi üzerine, 18 Eylül 1909 tarihinde 2.500 kuruş maaş ve becayiş yoluyla Kilis kazası kaymakamlığına nakledilmiştir. Ancak burada alkole düşkün olması hasebiyle vazifesini layıkıyla yerine getiremediği ve hakkındaki şikâyetlerin ardı arkasının kesilmemesi üzerine Halep Vilayeti, 30 Mart 1910 tarihinde Mahmut Cevat Bey'i azletmiştir.

Pervari kazası İdare Meclisi tarafından hazırlanan mazbatada, Mahmut Cevat Bey'in 27 Aralık 1900 tarihinden 7 Temmuz 1904 tarihine kadar Pervari kaymakamlığında bulunduğu sırada zimmetinde bir şeyin bulunmadığı ve burada işini layıkıyla yerine getirdiği belirtilmiştir. Bu mazbataya atfen Siirt Sancağı İdare Meclisi de 8 Kasım 1904 tarihli mazbata düzenlemiştir. Siirt Sancağı İdare Meclisi, Mahmut Cevat Bey'in 9 Temmuz 1904 tarihinden 3 Ekim 1907 tarihine kadar asaleten; 4 Ekim 1907 tarihinden 12 Ağustos 1908 tarihine kadar vekâleten yürüttüğü Şirvan Kazası Kaymakamlığı görevini layıkıyla yerine getirdiğini, hazırladığı 20 Eylül 1908 tarihli mazbata ile açıklamıştır.

Hakkâri Sancağı İdare Meclisi, Mahmut Cevat Bey'in zimmetinde herhangi bir şey olmadığı ve işini yapabilecek bilgi ve beceriye sahip olduğunu, 26 Eylül 1909 tarihli mazbatanın onaylanmış suretinde belirtilmiştir. Mahmut Cevat Bey'in 14 Kasım 1909 tarihinden 21 Aralık 1909 tarihine kadar 2.250, 22 Aralık 1909 tarihinden 4 Nisan 1910 tarihine kadar 2.500 kuruş asalet maaşı aldığı; 5 Nisan 1910 tarihinden 16 şubat 1911 tarihine kadar vekaleten bulunduğu Kilis kazası, zimmetine herhangi bir şeyi geçirmedeği ve görevini layıkıyla yerine getirdiği, Halep Vi-

layeti İdare Meclisi tarafından hazırlanan 16 Haziran 1911 tarihli mazbatadan anlaşılmış ve bütün belgelerin onaylanmış suretleri Mahmut Cevat Bey'in dosyasında muhafaza edilmiştir.³²⁹

4.1.24. Mehmed Asım Efendi

Müteveffa Hacı Mehmet Rıfat Efendi'nin oğludur. 18 Ocak 1868 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Sıbyan mektebinde tahsil gördükten sonra özel hocadan Arapça ve Farsça dersleri almıştır. Türkçe okuyup yazabilmesinin yanı sıra Arapça konuşabilmekteydi.

13 Mart 1895 tarihinde 200 kuruş maaşla Antakya Nüfus-ı Belediye Sandık Emaneti'ne tayin olunmuştur. Maaşı, 10 Nisan 1897 tarihinde 250 kuruşa ulaşmıştır. Bu görevine ek olarak, bahsi geçen ayın başlangıcından fahri olarak Tesisat-ı Askeriye'de çalışmıştır. Bu vazifelerinde, yirmi beş ay yirmi gün istihdam olduktan sonra nizam gereğince görev süresinin dolması hasebiyle, 2 Nisan 1898 tarihinde her iki görevinden de ayrılmak zorunda kalmıştır. 29 Aralık 1889 tarihinde 200 kuruş maaşla Antakya Kazası Vergi Kâtipliği Refakati'ne getirilmiştir. Osmanlı nüfus tezkiresiyle birlikte sandık emaneti görevine istihdam olduğu tarih, aldığı maaş miktarı, ayrılma sebebi ve buradaki görevinden aklanması, Antakya İdare Meclisi tarafından hazırlanan 20 Eylül 1900 tarihli mazbatada açıklanmıştır.³³⁰

4.1.25. Mehmed Bey

Antakyalı tüccarlardan müteveffa Mahmut Efendi'nin oğludur. 1853/54 senesinde Dersaâdet'te doğmuştur. Ebu-efsaray İptidai Mektebi'nden mezun olmuştur. Türkçe okuyup yazabilmekteydi.

329 BOA. DH. SAİD., No: 93, s. 231.

330 BOA. DH. SAİD., No: 125, s. 393.

13 Şubat 1877 tarihinde yirmi dört yaşındayken 100 kuruş maaşla Himaye-i Ordu- Hümayun Nizamiye Yoklama Kalemi'nde stajyer olarak tayin olmuştur. 25 Mart 1880 tarihinde 380 kuruş maaşla Dördüncü Sınıf Levazımat-ı Umumiye Dairesi İkinci Şubesi Mülazımlığı'na nakil olmuştur. 14 Ekim 1890 tarihinde 640 kuruş maaşla *Üçüncü Sınıf-ı* Levazımat-ı Umumiye Dairesi *İkinci Şubesi Mülazımlığı*'na terfi ettirilmiştir. Levazımat-ı Umumiye Müdüriyetinden yazılan mülahazada Mehmet Bey'in, işinin ehli ve müdavim olduğu onaylanmış ve Osmanlı nüfus tezkiresine aynen işlenmiştir. Mehmet Bey'in maaşı, 13 Mart 1897 tarihinde 576 kuruşa indirilmiştir. 14 Nisan 1902 tarihinde 846 kuruş maaşla *İkinci Sınıf-ı* Levazımat-ı Umumiye Dairesi İkinci Şubesi Mülazımlığı'na terfi edildiği, Makam-ı Serasker-i Sicil şubesinin 12 Mayıs 1904 tarihli vukuat pusulasında gösterilmiştir. 14 Aralık 1907 tarihinde 1.000 kuruş maaşla Birinci Sınıf-ı Levazımat-ı Umumiye Dairesi İkinci Şubesi Mülazımlığı'na terfi edilmiştir.

Mehmet Bey, 14 Eylül 1909 tarihinde icra kılınan tensikat sonucunda aynı maaşla Levazımat-ı Umumiye Dairesi İkinci Şubesine bağlı Ambar *İdaresine* nakledilmiştir. 5 Şubat 1911 tarihinde emekliye ayrıldığı 29 Ekim 1911 tarihli vukuat pusulasında belirtilmiştir.³³¹

4.1.26. Mehmed Celaleddin Efendi

Halep Vilayeti Telgraf ve Posta Müfettiş Muavini müteveffa Salih Efendi'nin oğludur. 1881/82 (H. 1298) senesinde Antakya'da doğmuştur. Sıbyan mektebinde müfredattaki dersleri talim ettikten sonra Halep rüştiye mektebinde sarf, nahv, gülistan ve hesap okuduktan sonra mezun olmuştur. Türkçe okuyup yazabilmekteydi.

331 BOA. DH. SAİD., No: 83, s. 49.

1895/96 (H.1311) senesinde Halep vilayeti ve akabinde Dersaâdet Telgraf Merkezleri'ne stajyer olarak dâhil olmuştur. 13 Ocak 1900 tarihinde 100 kuruş maaşla Telgraf ve Posta Nezareti Kontrat Memurluğu'na tayin olunmuştur. Memuriyeti, Telgraf ve Posta Nezareti Sicil ve Muhasebe Kalemleri kaydında mutabıktır. Osmanlı nüfus tezkiresi, şubece aynen görülerek kendisine iade edilmiştir. Mehmet Celaleddin Efendi'nin maaşı, 14 Eylül 1903 tarihinde 110 kuruşa ulaşmıştır. 14 Ekim 1905 tarihinde 50 kuruş maaşla becayış yoluyla Telgraf ve Posta Nezareti Kefalet ve Tahsilât Kalemi Memurluğu görevine nakledilmiştir. Bu görev yeri değişikliği Telgraf ve Posta Sicil şubesinin 16 Temmuz 1907 tarihli vukuat pusulasında gösterilmiştir.³³²

4.1.27. Mehmed Cemal Efendi

Rûsumat Başkâtiplerinden merhum Firûz Efendi'nin oğludur. Antakya'da Katıpzade olarak tanınırlar. 17 Ekim 1868 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Antakya kazası iptidai mektebi ile bir müddet medresede tahsil görmüştür. Arapça ve Türkçe konuşup yazabilmenin yanı sıra Farsçaya da aşinadır.

16 Mart 1887 tarihinde stajyer olarak Antakya kazası Tapu Kalemi'ne başlamıştır. Temmuz 1893 tarihinde aidatla Antakya Kazası Tapu Kâtipliğine tayin olunmuştur. Mehmed Cemal Efendi'nin, Antakya Tapu Kâtipliği görevini sürdürürken evrakta sahtecilik suçunu işlediği öne sürülmüştür. İddia edilen suçun gelişmesinde Fransız Katolik papazlarından Mansurun adlı bir kişinin kendisine varis tayin etmeden vefat etmesi önemli rol oynamıştır. Çünkü merhumun malları, kanun gereği ya bir vakfa ya da devlet hazinesine devrolunması gerekmektedir. Bu fırsattan yararlanmak isteyen Fransız Konsolosu Mösyö Poton malların kendisine devir olunması yönünde usule aykırı davranarak, bir hane, bir

332 BOA. DH. SAİD., No: 118, s. 203.

parça arsa ve iki tarla, bir dükkân içeren sahte bir tapu senedi düzenlemiştir. Mehmet Cemal Efendi'nin bu malları kayıt altına alırken buna göz yumduğu ileri sürülmüştür. Ayrıca Mehmed Cemal Efendi, Papaz Mansurun'dan kalan arsanın müzayedesinde ihaleye fesat karıştırdığı iddiasıyla karşılaşmıştır. Bu sebeplerden ötürü Mehmed Cemal Efendi, Haziran-Temmuz 1896 tarihinde işten el çektirilmiştir. Bunun üzerine özel bir komisyon kurularak vakanın detaylı incelenmesi kararı alınmıştır. Antakya İdare Meclisi Mehmed Cemal Efendi'nin bu suçlamalarla alakasının olmadığı kararını vermiştir. Lakin kendisine memuriyetin iade edilmesine rağmen yaşananlar sonrasında, sağlığının bu olumsuz durumdan etkilenmesi hasebiyle açıkta kalmayı tercih etmiştir. 13 Şubat 1906 tarihinde tekrar Antakya Tapu Kâtipliği görevine getirilmiştir. 16 Ağustos 1907 tarihinde ise tensikat sonrasında maaşı 500 kuruş olduğu ve Antakya Tapu Kâtipliğinde devamlı memur olduğu Halep vilayetinden gönderilen 24 Ocak 1910 tarihli Tensik Komisyonu mazbatasından anlaşılmıştır.

Defter-i Hâkâni Nezareti, Antakya kazası kaymakamlığı tarafından düzenlenen mülahazaya atfen Mehmed Cemal Efendi'nin tercüme-i halini onaylamıştır. Antakya İdare Meclisi-Antakya Tapu Kâtipliğinden ayrılış tarihi, itham edilen suçlamalar ve bu suçlamalardan aklanması, özel bir komisyonun 23 Eylül 1906 tarihli raporunda belirtilmiştir. Antakya İdare Meclisi'nin 13 Ağustos 1906 tarihli mazbatasını ile 4 Ağustos 1896 tarihli devr-i muhasebe defterinin ekinde ve Mehmed Cemal Efendi'nin tercüme-i hal evrakında onaylanmıştır.³³³

4.1.28. Mehmed Efendi

Antakya ahalisinden müteveffa Attar İbrahim Ağa'dır. Antakya'da Topçuzade olarak tanınırlar. 29 Ekim 1867 tarihinde An-

333 BOA. DH. SAİD., No: 187, s. 62.

takya'da doğmuştur. Antakya'da mahalle mektebinde Arapçadan İzhara ve Farsçadan Gülistana kadar tahsil görmüştür. Türkçe ve Arapça okuyup yazabilmekteydi.

3 Nisan 1888 tarihinde yirmi bir yaşındayken stajyer olarak Antakya Düyun-ı Umumiye *İdaresi*'ne başlamıştır. 2 Ocak 1889 tarihinde 200 kuruş maaşla Antakya Düyun-ı Umumiye *İdaresi*-ne bağlı Harir Mukayyitliği görevine tayin olunmuştur. 29 Ekim 1893 tarihinde 300 kuruş maaşla Antakya Düyun-ı Umumiye *İdaresi* İkinci kitabet ve Sandık Emaneti görevine nakledilmiştir.

Halep Düyun-ı Umumiye Nezareti ile *İdare Merkezi Genel Müdüriyeti* tarafından hazırlanmış mülahazada, iyi hal sahibi ve işinde yeterli olduğu onaylanmıştır. Düyun-ı Umumiye Nezareti, 13 Mart 1884 tarihli mazbataya Osmanlı nüfus tezkiresini işlemiştir. 27 Nisan 1894 tarihinden itibaren 100 kuruş sülüs maaşla *Cisrişuğur kazası Memuriyet Vekâleti* görevine istihdam edilmiştir. Burada 2 ay 5 gün çalışmıştır. 21 Eylül 1894 tarihinden itibaren de 100 kuruş sülüs maaşla *Süveydiye Düyun-ı Umumiye Memuriyet Vekâleti uhdesine* ek görev verilmiştir. Burada da 2 ay 21 gün çalışmıştır. 13 Aralık 1894 tarihide 400 kuruş maaşla *Birecik Kazası Düyun-ı Umumiye Memuriyeti*'ne terfi edilmiştir. 23 Haziran 1897 tarihinde aynı maaşla *Cisri-i şuğur kazası memuriyeti* görevine nakledilmiştir. Düyun-ı Umumiye Memurinin *Osmaniye Şubesi*'nin 6 Mayıs 1902 tarihli vukuat pusulasında, Mehmed Efendi'nin tayin ve terfi konuları gösterilmiştir.³³⁴

4.1.29. Mehmed Efendi

Süleyman Ağa'nın oğludur. 1866/67 (H. 1283) tarihinde Antakya'da doğmuştur. Antakya kazası sıbyan mektebinde müfredattaki derslerin tahsilini tamamlayarak mezun olmuştur. Türkçe okuyup yazabilmenin yanı sıra Arapça da konuşabilmekteydi.

334 BOA. DH. SAİD., No:92, s. 257.

13 Mart 1894 tarihinde stajyer olarak Antakya Kazası Tahrirat ve daha sonra Nüfus Kalemlerine dâhil olmuştur. 20 Aralık 1896 tarihinde 250 kuruş maaşla *İskenderun Kazası Nüfus Memuriyeti*'ne tayin olunmuştur. Antakya Kazası Kaymakamlığı ile Dâhiliye Nezareti Nüfus-ı Umumiye Müdüriyeti, Mehmed Efendi'nin tercüme-i hal evrakına bulunduğu görevlerde kazanmış olduğu maaşları tasdik etmiştir. Osmanlı nüfus tezkiresiyle beraber ve stajyerliğini anlatan mazbata da, Antakya Kazası İdare Meclisi tarafından onaylanmıştır. Bu tasdik edilen belgeler asıl tercüme-i haliyle birlikte Dâhiliye Sicill-i Ahvâl şubesinde muhafaza edilmiştir.³³⁵

4.1.30. Mehmed Faik Efendi

Şerifzade müteveffa Hulki Efendi'nin oğludur. 1882/83 (H. 1300) senesinde Antakya'da doğmuştur. Özel hocadan temel din bilgileri derslerini aldıktan sonra Antakya rüştiye mektebinin dördüncü sınıfını tahsil etmiş ise de diploma alamadan 23 Mart 1904 tarihinde bu mektepten tasdikname almıştır.

14 Ağustos 1901 tarihinde stajyer olarak Antakya kazası Ziraat Bankası Sandığı'na dâhil olmuştur. 28 Ocak 1903 tarihinde yine stajyer olarak Antakya Kazası Tapu İdaresi'ne naklolmuştur. 6 Nisan 1904 tarihinde tahlif usulüyle 250 kuruş maaşla Harim kazası Ziraat Bankası Sandığı Muhasebe Kitabeti'ne tayin olmuştur. 17 Ağustos 1904 tarihinde 200 kuruş ücretle *İskenderun Kazası Ziraat Bankası Sandığı Muhasebe Kitabete Vekâleti*'ne istihdam edilmiştir. 14 Mart 1905 tarihinde 400 kuruş maaşla memuriyetine asalet verilmesine bağlı olarak Harim kazasındaki görevinden ayrılmıştır.

İskenderun kazası kaymakamlığı ile Ziraat Bankası Umumiyesi vazifesini ifa etmekte olduğunu tasdik etmiştir. Hizmet

335 BOA. DH. SAİD., No:118, s. 395.

sabıkasında istihdam olduğu müddetler, aldığı maaş miktarları, hangi sebepten ötürü görevinden ayrıldığı ve bu görevlerden alındığı Harim azası İdare Meclis tarafından 18 Temmuz 1904 tarihli mazbatada beyan edilmiştir. Osmanlı nüfus tezkiresi, stajyerliğindeki iyi hizmetlerine bağlı olarak 23 ve 24 Mart 1904 tarihli iki kıta mazbata hazırlanmış ve onaylanmış suretleri asıl tercüme-i haliyle birlikte Şubede muhafaza edilmiştir. 14 Kasım 1907 tarihinden 3 Haziran 1908 tarihine kadar 250 kuruş nisf maaşla *İdlib* kazası Ziraat Bankası Sandığı Muhasebe Kitabet Vekâleti uhdesine ek görev olarak verilmiştir. Bu görevinden dolayı zimmetine herhangi bir şeyi geçirmediği 9 Temmuz 1910 tarihli vukuat pusulasında yazılmıştır. Mehmed Faik Efendi'nin maaşı, 14 Aralık 1910 tarihinde 500 kuruşa ulaşmıştır. 700 kuruş maaşla Kozan sancağı Muhasebe Baş Kitabeti'ne nakil edilmiş ve buradaki işine, 1 Mayıs 1911 tarihinde başlamıştır. Bu görevine ilaveten, 14 Mart 1913 tarihinde 29 Mart 1313 tarihine kadar maaşına 450 kuruş zam yapılarak Kozan Sancağı Muhasebeciliği Vekâleti görevini ifa etmiştir. Bu bilgiler, Ziraat Bankası ile Maliye Sicil şubesi tarafından kaleme alınan 23 Kasım ile 12 Aralık 1913 tarihli vukuat pusulalarında gösterilmiştir.³³⁶

4.1.31. Mehmed Ferid Efendi

Alay Kâtibi müteveffa Mehmed Said Efendi'nin oğludur. 1876/77 (H. 1283) senesinde Antakya'da doğmuştur. Antakya sıbyan mektebinden mezun olmuştur. Arapça ve Türkçe okuyup yazabilmekteydi.

Sandıklı kazası Tahrirat Kalemi'nde üç sene kadar stajyer olarak çalışmıştır. 23 Mayıs 1891 tarihinden 4 Aralık 1894 tarihine kadar 250 kuruş maaşla Geyikler nam-ı diğer Dinar Belediye Kitabeti ve Sandık Emaneti görevine tayin olunmuştur. 14 Aralık

336 BOA. DH. SAİD., No:131, s. 409.

1894 tarihinden Temmuz 1897'ye kadar da, aynı miktar maaşla *Şeyhler* Belediye Kitabeti ile Sandık Emaneti görevinde çalışmıştır. 22 Temmuz 1897 tarihinden 20 Temmuz 1901 tarihine kadar aynı miktar maaşla *şeyhler* Nahiyesine bağlı Çivril İstasyon Müdürlüğü Şube Kâtipliğine istihdam edilmiştir. 21 Temmuz 1901 tarihinden 3 Mayıs 1908 tarihine kadar 200 kuruş maaşla *Şeyhli nahiyesi Mal* Kâtipliği görevine getirilmiştir. 15 Haziran 1908 tarihinde 200 kuruş maaşla Sandıklı kazası Mukadderât Kitabeti'ne tayin olmuştur.

Sandıklı Kazası Mal Müdürlüğü ile Sandıklı Kazası Kaymakamlığı tarafından hazırlanan mülahazada, Mehmed Ferid Efendi'nin işinde muktedir olduğunu beyan etmişlerdir. Bu yazı bir üst makam olan Karahisar-ı Sâhib Sancağı Muhasebeciliği ile Mutasarrıflığınca birlikte onaylanmıştır. Bu mülahaza Hüdavendigâr Vilâyeti Defterdarlığı'nca da tasdik edilmiştir. Son olarak Maliye Nezareti de yukarıda adı geçen kurumların aldığı kararla aynı doğrultuda görüşte olduğunu belirtmiştir.

Mehmed Ferid Efendi'nin hizmetlerini anlatan sabıka kaydında, istihdam müddeti, kazanmış olduğu maaşların miktarı, bu görevlerden ayrılış sebepleri ve ilişkisinin kalmadığı izah edilmiştir. Sandıklı Kazası İdare Meclisi, 25 Nisan 1895, 25 Temmuz 1897, 9 Eylül 1901, 3 Haziran 1908, 21 Nisan 1909 ve 21 Mart 1909 tarihli 6 adet mazbata düzenlemiştir. Bu mazbatanın içeriğinde Mehmed Ferid Efendi'nin tayin tarihi ve aldığı maaşların miktarları yazılmıştır. Bu mazbatalar tercüme-i hal evrakının aslıyla birlikte Sicill-i Ahvâl Şubesinde muhafaza edilmiştir.³³⁷

4.1.32. Mehmed Fevzi Efendi

Müteveffa Nazif Efendi'nin oğludur. 1880/81 (H. 1298) senesinde Antakya'da doğmuştur. Antakya iptidai ve rüştiye mektep-

337 BOA. DH. SAİD., No: 156, s. 227.

lerinde tahsil görerek 1 Ağustos 1892 tarihinde rüştiye mektebinden aliyyülâlâ derecede diploma almaya hak kazanmıştır. Özel dersler almıştır. Türkçe okuyup yazabilmenin yanı sıra Arapça konuşabildiği ve Farsça ve Fransızcaya aşına olduğu tercüme-i hal evrakında belirtilmiştir.

Uzunca bir müddet Antakya Bidayet Mahkemesi Kalemî'nde stajyer olarak görevine devam ettikten sonra 1908-1909 (H. 1326) senesinde toplanan aşar vergisi olan 6.400 kuruşu kaybetmesine rağmen bu meblağın tamamını geri ödemiştir. 13 Şubat 1911 tarihinde 400 kuruş maaşla Antakya Evkaf Memurluğu'na tayin olmuş ve aynı tarihte işe başlamıştır. Evkaf Nezareti, Mehmed Fevzi Efendi'nin memuriyetini 2 Şubat 1914 tarihinde onaylamıştır. Halep Vilayeti Evkaf Müdürlüğü, stajyer olarak başladığı yer olan Antakya Bidayet Mahkemesi heyetinde iken üzerine zimmetli olan parayı kaybetmesi üzerine bu paranın tamamını ödediği 4 Ocak 1896 tarihli mazbatada açıklanmıştır. Ayrıca Müdürlüğün 28 Aralık 1911 tarihli tezkiresiyle 11 Haziran 1912 tarihli tahriratında bir başka yerde görev almasına engel herhangi bir unsurun kalmadığı belirtilmiştir.

Maliye Nezareti tarafından hazırlanan 23 Şubat 1913 tarihli tezkirede, Mehmet Fevzi Efendi'nin Antakya Evkaf Memurluğuna atama ile işe başlama tarihi gösterilmiştir. Halep Vilayeti Evkaf Müdüriyeti, 30 Kasım 1911 tarihli telgraf metninde, Mehmet Fevzi Efendi'nin memuriyetini doğrulamıştır. Bu bilgiler 13 Şubat 1911 ve 23 Şubat 1911 tarihlerinde Memurin Kalemî ile Halep Vilayeti Evkaf Müdüriyeti arasında geçen yazışmalardan anlaşılmıştır. Bahsi geçen mazbatalar, Osmanlı nüfus tezkiresi, rüştiye diplomasının onaylanmış sureti, telgraf metni ve imtihan evrakı tercüme-i hal evrakıyla birlikte Mehmet Fevzi Efendi'nin dosyasında muhafaza edilmiştir.³³⁸

338 BOA. DH. SAİD., No:199, s. 130.

4.1.33. Mehmed Hamdi Efendi

Tımarlı Sipahi Ümerasından Veliyyüddin Efendi'nin oğludur. 29 Ekim 1867 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Antakya kazasında sıbyan mektebinde temel dersleri okuduktan sonra Kozan Sancağı'nda rüştiye mektebinde müfredattaki derslerin tahsilini tamamlayarak diploma almaya hak kazanmıştır. Arapça konuşabilmekte ve Farsça'ya da aşınadır. Ayrıca Türkçe okuyup yazabilmektedir.

29 Ağustos 1884 tarihinde on yedi yaşındayken 225 kuruş aylık ücretle Payas Bidayet Mahkemesi Kâtib-i Saniliğe tayin olmuştur. 17 Kasım 1884 tarihinde buradaki görevinden ayrılmıştır. 8 Ağustos 1888 tarihinde ise askerlik görevini yapmak üzere silahlı altına alınmıştır. 23 Haziran 1890 tarihinde askerlik görevini ifa ederken Başçavuşluk rütbesine terfi etmiştir. 20 Kasım 1890 tarihinde askerlik görevini tamamlayıp tezkeresini almıştır. 30 Mayıs 1892 tarihinde 300 kuruş maaşla *Çokmerzimen* Karyesi İpek Fabrikası'nda geçici olarak istihdam edilmiştir. Burada görevi bir ay kadar sürmüştür. 18 Ekim 1892 tarihinde İskenderun Rüşumat Nezaretinde stajyer olarak işe başlamıştır. 19 Aralık 1892 tarihinde 200 kuruş maaşla Anamur Rüşumat İdaresi Kâtipliğine atanmıştır. İskenderun Rüşumat Nezareti ile Rüşumat Emanetinin ortaklaşa hazırlanmış olduğu mülhazada, Mehmed Hamdi Efendi'nin işinde başarılı ve iyi hal sahibi olduğu onaylanmıştır. Adliye Nezareti tarafından hazırlanan tezkirede, Mehmed Hamdi Efendi'nin Payas Bidayet Mahkemesi Katib-i Saniliği boyunca kazanmış olduğu maaş miktarını ve bu memuriyeti bırakması beyan edilmiştir. Düyun-ı Umumiye Komisyonu Mehmed Hamdi Efendi'nin Çokmerzimen karyesinde İpek Fabrikasındaki görevinde zimmet ve ilişkisinin kalmadığı 7 Kasım 1890 tarihli tezkireden anlaşılmıştır. Ayrıca diploma suretleri, askeriyeye başlaması, başçavuşluğa terfi etmesi ve stajyerliği 8 Kasım 1890 tarihli tezkirede anlaşılmıştır.

Mehmed Hamdi Efendi yukarıda bahsedilen görevlerin haricinde Ocak-Şubat 1882 tarihinden 7 Eylül 1884 tarihine kadar stajyer olarak Kozan Sancağı Tahrirat Kaleminde bulunmuştur. Bununla birlikte bir müddet de Payas Bidayet Mahkemesi Baş Kitabet vekâleti görevinde bulunduğu Mehmed Hamdi Efendi'nin tercüme-i hal evrakında belirtilmiştir. Ancak Adliye Nezareti, Payas Bidayet Mahkemesi Baş kitabet vekâleti ve Kozan Sancağı Tahrirat kaleminde stajyerlik görevlerinde bulunduğu dair herhangi bir resmi kayda rastlamadığını 22 Nisan 1896 tarihinde belirtmiştir. 13 Temmuz 1898 tarihinde Rüsümü-ı tacir tarafından yüklenen 105 bin kilo çam kabuğunu, 4.006 bin kilo siyamı, 955 adet keçiyi kayıt altına alınırken usule aykırı davrandığı için soruşturma açılmıştır. 23 Temmuz 1898 tarihinde yapılan soruşturmada, bahsi geçen malları yüklemesi yapılmadan önce kendisine gelen emirle makbuz senedi kestiği ve bunun sonucunda depozito defterindeki hesaplar ile kestiği makbuz senedi arasındaki hesapların birbirini tutmadığı anlaşılmıştır. Soruşturma sonucunda sorumsuzca davrandığı tespit edilmiş ve 9 Mart 1899 tarihinde azledilmiştir ve Rüsumat Sicil Sabıkasının vukuat pusulasında gösterilmiştir.³³⁹

4.1.34. Mehmed İzzet Efendi

Müteveffa Mehmed Efendi'nin oğludur. 1887/88(H. 1304) senesinde Antakya'da doğmuştur. Antakya iptidai mektebinden mezun olduktan sonra ve rüştiye mektebinin birinci senesine kadar müfredattaki dersleri tahsil etmiştir. 17 Ocak 1906 tarihinde tasdikname almıştır.

14 Eylül 1907 tarihinden 13 Haziran 1324 tarihine kadar 60 kuruş maaşla Antakya Ziraat Bankası Sandık Emaneti görevinde bulunmuştur. 27 Ağustos 1908 tarihinde 200 kuruş maaşla Safi-

³³⁹ BOA. DH. SAİD., No: 69, s. 79.

ta Ziraat Bankası Sandığı Muhasebe Kitabete Refakati'ne tayin olmuştur. Safita kazası kaymakamlığı, işinde başarılı olduğunu onaylamıştır. Ayrıca Ziraat Bankası İdare-i Umumiyesi iyi hizmet verdiğini açıklamıştır. Antakya Meclis İdaresi tarafından hazırlanan 17 Ağustos 1908 tarihli mazbatada; Mehmed İzzet Efendi'nin istihdam olduğu müddet, kazandığı maaşların miktarı, hangi sebepten görevinden ayrıldığı ve buradaki görevinde zimmetine herhangi bir şey geçirmedigini açıklamış ve Osmanlı nüfus tezkiresine eklenmiştir. Buna ilaveten rüştiye mektebinden aldığı tasdikname bahsedilen mazbataya işlenmiştir.³⁴⁰

4.1.35. Mehmed Kamil Efendi

Halep Düyun-ı Umumiye Nezareti Müsevvitlerinden müstahdem Pabuçcuzade Mehmed Şakir Efendi'nin oğludur. 1873/74 (H. 1289) tarihinde Antakya'da doğmuştur. Antakya kazası iptidai mektebinde tahsil gördükten sonra Cısr-i Şuğur ve Urfa rüştiye mektebinde müfredattaki dersleri tamamlayıp diplomasını almıştır. Halep idadi mektebinin üçüncü sınıfından itibaren eğitim hayatına devam etmiş; fakat beşinci sınıfta İdadi mektebini terk etmiştir. Arapça ve Türkçe okuyup yazabilmenin yanı sıra Fransızca'ya da aşinaydı.

6 Ekim 1892 tarihinde Halep Düyun-ı Umumiye Nezareti'ne stajyer olarak dâhil olmuştur. 29 Haziran 1896 tarihinde 450 kuruş maaşla ve geçici olarak Cubul Mahkemesi kâtib-i Saniligi Vekâleti'ne tayin olmuştur. 23 Kasım 1896 tarihinde 250 kuruş maaşla Antep Düyun-ı Umumiye İdaresi Kâtipliği'ne istihdam edilmiştir. 3 Ekim 1895 tarihli Osmanlı nüfus tezkiresiyle birlikte rüştiye ve idadi mektebinden aldığı diploma ve tasdikname tercüme-i hal evrakına eklenmiştir. Bununla birlikte bedel-i nakdi elde etmesine dair 4 Ocak 1896 tarihli evrakı ve Cubul

340 BOA. DH. SAİD., No:161, s. 295.

Mahkemesi Kâtib-i Saniliği Vekâleti görevindeki hizmet süresi, aldığı maaş miktarı ve bu görevinden dolayı zimmetinde bir şey olmadığı da tercüme-i hal evrakına işlenmiştir.

17 Mayıs 1898 tarihinde 300 kuruş maaşla Antakya Düyun-ı Umumiye Müdüriyeti Kâtib-i Saniliği ile Sandık Emaneti görevine terfi edilmiştir. 13 Ekim 1898 tarihinden 12 Kasım 1898 tarihine kadar 100 kuruş maaşla geçici olarak Pazarcık Tahsildarlığı uhdesine ek görev verilmiştir. Bahsedilen görevler ile birlikte 23 Haziran 1899 tarihinden 23 Eylül 1899 tarihine gönüllü olarak Antakya *Düyun-ı Umumiye* Müdüriyeti Baş kitabet Vekâleti görevinde bulunmuştur. Bu görevini sürdürürken 24 Eylül 1899 tarihinden 12 Ekim 1899 tarihine kadar 100 kuruş hamse maaş almıştır. 29 Ekim 1899 tarihinden 22 Mart 1900 tarihine kadar 100 kuruş maaşla Cubul Mahkemesi Kâtib-i Saniliği Vekâletinde ek iş olarak çalışmıştır. 14 Haziran 1901 tarihinde 450 kuruş maaşla Cubul Mahkemesi Kâtib-i Saniliğe terfi edilmiştir. Bu bilgiler Düyun-ı Umumiye Osmaniye Memurin sabıkasının 20 Temmuz 1902 tarihli vukuat pusulasında gösterilmiştir.³⁴¹

4.1.36. Mehmed Mucib Efendi

Antakya'da lağvolunan Menâfi Sandığı Memuru Cincinza-de Hacı Sabit Efendi'nin oğludur. 1869/70 (H. 1286) senesinde Antakya'da doğmuştur. Antakya sıbyan mektebinde tahsil gördükten sonra Rüştîye mektebinde müfredattaki derslerin tahsilini tamamlamasıyla 27 Haziran 1885 tarihinde âlâ derecede diploma alarak mezun olmuştur. Akabinde medresede, Sarf, Nahiv, Arapça, Mantık, Mâ'ani ve Fıkıh derslerini okumuştur. Bununla birlikte özel hocalardan Farsça ve Fransızca dillerini öğrenmiştir. Arapça, Farsça ve Türkçe okuyup yazabilmenin yanı sıra Fransızca lisanına da aşinadır.

341 BOA. DH. SAİD., No:136, s. 373.

16 Ekim 1897 tarihinde 400 kuruş maaşla Halep vilayetine bağlı Göksun Nahiyesi Müdüriyeti'ne tayin olmuştur. 24 Ağustos 1898'de yine aynı maaş karşılığında *İlbeğli Nahiyesi* Müdüriyeti'ne istihdam edilmiştir. Bu görevle birlikte 22 Haziran 1899 tarihinden 20 Ağustos 1899 tarihine kadar fahri olarak "Bâb Kazası Kaymakam Vekâleti" görevini sürdürmüştür. Bâb Kazası Kaymakamlığı tarafından kaleme alınan mülahazada işinde muktedir olduğu açıklanmış ve tercüme-i hal evrakını onaylamıştır. Maraş Sancağı ve İlbeyli kazası İdare Meclisi tarafından hazırlanan 27 Ağustos 1898 ve 21 Ağustos 1899 tarihli mazbatalarda; görev aldığı hizmetlerin süresi, kazanmış olduğu maaşların miktarı ve bu hizmetlerden ilişkisinin kalmadığını beyan edilmiştir. Bu mazbatalar ve rüştiye mektebi diplomasının onaylanmış sureti, tercüme-i hal evrakıyla birlikte muhafaza edilmiştir. 4 Eylül 1898 tarihinde *İlbeyli Nahiyesi* Müdüriyetinde işe başlamıştır.

Askeri görevini ifa etmek üzere üç ay boyunca görevinin yanında olamayacağı için 19 Mart 1901 tarihinde bu görevinden ayrılmıştır. Halep Vilâyeti İdare Meclisi, 9 Nisan 1901 tarihinde düzenlediği mazbatada; tekaüt sandığı ve benzeri kurumlarda zimmet ve ilişkisinin kalmadığını belirlemiştir. 6 Haziran 1901 tarihinde 576 kuruş maaşla Subköy Nahiye Müdürlüğü'ne nakledilmiştir. 14 Eylül 1902 tarihinde 648 kuruş maaşla Bornova nam-ı diğer Birunabad Nahiye Müdürlüğüne tayin olmuştur. Subköy Nahiyesi Müdüriyetince görevi hakkında hazırlanmış olduğu mazbatada, tekaüt sandığına borcunun olmadığı, ilişkisinin kalmadığı ve görevini iyi şekilde yerine getirdiği belirtilmiştir. Bu mazbataya atfen Aydın Vilâyeti İdare Meclisi, 27 Ekim 1902 tarihli mazbatada da bu onaylamıştır.

15 Eylül 1902 tarihinde Birunabad Nahiye Müdürlüğü görevine başlamıştır. 21 Eylül 1904 tarihinde 480 kuruş maaşla Sobuca Nahiye Müdürlüğüne nakledilmiştir. Sobuca Nahiyesi İdare Meclisi memurun sabıkasında, işini başarılı şekilde yerine getir-

diği ve tekaüt sandığına borcunun olmadığını anlatan mazbataya atfen Aydın Vilâyeti İdare Meclisi de, 16 Ocak 1905 tarihli mazbatada bu anlatılanları onaylayıp dosyasında muhafaza etmiştir.

İlbeyli Nahiyesi Müdürlüğü görevini ifa ederken, Bab kazasının yıllık aşarını merkez vilâyetinde müzayede ve ihale olmasından dolayı boşalan kaymakamlık makamına, 3 Temmuz 1910 tarihinden 28 Eylül 1910 tarihine kadar fahri olarak Bab kazası kaymakam vekâleti görevinde bulunmuştur. Bu görev, Bab kazası ve Halep Vilayeti İdare Meclislerinin 11 Nisan 1911 tarihli mazbatasında beyan edilmiştir.

24 Eylül 1904 tarihinde Sobuca Nahiye Müdürlüğü görevine başlamıştır. Yenipazar Nahiye Müdürlüğüne nakledilmesinden dolayı, 28 Şubat 1908 tarihinde Sobuca Nahiye Müdürlüğünden ayrılmıştır. 29 Şubat 1908 tarihinde 400 kuruş maaşla Yenipazar Nahiye Müdürlüğü görevine başlamıştır. 15 Temmuz 1908 tarihinde Yenipazar'daki vazifesinden el çektirilmiştir. Sobuca'daki görevini ifa ederken işinin eri mahlası takıldığı, Sobuca ve Yenipazar nahiyeleri müdüriyetlerinden dolayı tekaüt sandığı ve benzeri kurumlarda zimmet ve ilişıği olmadığı Aydın Sancağı İdare Meclisi tarafından hazırlanan 21 Mayıs 1908 ve 30 Haziran 1908 tarihli mazbatalarda beyan edilmiştir.

Aydın vilayeti, Mehmed Mucib Efendi'nin Yenipazar Nahiyesi Müdürlüğünden neden el çektirildiği hakkında Yenipazar Nahiyesine istilam göndermiştir. Bu istilama cevaben 12 Kasım 1908 tarihli yazıda; Yenipazar Redif Taburu Binbaşısı Ali Rıza Efendi'nin Mehmed Mucib Efendi hakkında beslemekte olduğu kinden dolayı koruma altına alınmak üzere Aydın vilayetinin merkez kazasına gittiği ve yerine diğer nahiye müdüriyetine tayin olunduğu izah edilmiştir. Bu husumetin ortaya çıkmasıyla ilgili İttihat ve Terakki Aydın Merkezinden Aydın Mutasarrıflığı

Vekâletine gönderilen yazıda; Mehmed Mucib Efendi'nin Meşrutiyet aleyhinde kullandığı kötü sözleriyle halkı kışkırtması, firar eden bazı jandarmaları iade etmemesi ve kendisinin aleyhinde olan askerlerin nişanlarını çıkartmak gibi despot bir muameleye cüret etmesi, böyle bir husumetin vuku bulmasına neden olmuştur. Bahsi geçen nedenlerden dolayı Yenipazar Nahiye Müdürlüğü görevindeki işinden ayrılmış ve Aydın vilayeti dahilinde herhangi bir nahiyeye tayin olunmasının mümkün olamayacağı kendisine bildirilmiştir.³⁴²

4.1.37. Mehmed Murad Efendi

Salih Efendi'nin oğludur. Antakya'da Şerbetçizade olarak tanınırlar. 1844/45 (H. 1260) yılında Antakya'da doğmuştur. Sıbyan mektebinden mezun olduktan sonra özel hocadan sarf ve nahv dersi görmüştür. Arapça konuşup Türkçe yazabilmekteydi.

24 Ocak 1874 tarihinde otuz yaşında iken 500 kuruş maaşla Sivas vilayetinde İlbeyli kazasının Baharözü Nahiye Müdürlüğü'ne tayin olmuştur. 25 Mart 1874 tarihinde istifa etmiştir. 1 Eylül 1875 tarihinde 200 kuruş maaşla Halep Vilayetine tabi Efsun Nahiyesi Müdürlüğüne istihdam edilmiştir. Bu görevden 27 Haziran 1877 tarihinde ayrılmıştır. Mehmed Murad Efendi, 30 Eylül 1883 tarihinden 1 Haziran 1886 tarihine kadar aidaatla Selanik vilayetine tabi Zihne Kazası Sertahsildarlık görevinde bulunmuştur. Aynı yıl içerisinde 2.000 kuruş maktu ücretle Zihne Kazasına bağlı *Çerpalan* Karyesinde emaneten idare olunan Muşşır görevine getirilmiştir. 23 Kasım 1893 tarihinde 500 kuruş maaşla Diyarbakır Vilayetine tabi Kirvan Nahiyesi Müdürlüğüne tayin edilmiştir.

342 BOA. DH. SAİD., No: 93, s. 173.

Baharözü ve Efsun nahiyeleri müdüriyetlerine tayin tarihi, maaş miktarları, hangi sebepten dolayı ayrılışı ve bu görevinden zimmet ve ilişkisinin kalmadığı Halep ve Sivas vilayetine gönderilen mazbatada bildirilmiştir. Zihne kazası sertahsildarlık ile Cerpalan karyesindeki Muaşşır görevlerine istihdam olduğu müddet, zimmet ve ilişkisinin kalmadığı yönünde Selanik vilayetine yazı gönderilmiştir. Kirvan nahiye müdürlüğüne tayin tarihi, Dâhiliye Nezareti tarafından Diyarbakır vilayetine 23 Kasım 1893 tarihli ve 110 numaralı yazılan yazıdan anlaşılmıştır. Bütün bu evraklar Osmanlı nüfus tezkiresine işlenip Sicill-i Ahvâl Dairesi Umumiyesince kendisine iade edilmiştir. Mehmed Murad Efendi'nin tercüme-i hal evrakında, 13 Mayıs 1871 tarihinden 13 Mayıs 1872 tarihine kadar 1.000 kuruş aylık maaşla Antakya Kazası Öşr-i Harir Mukataası Memurluğu yapmış olduğu; 12 Aralık 1878 tarihinden 12 Nisan 1879 tarihine kadar Adana vilayetine bağlı Karayığit Nahiyesi Müdürlüğünde 450 kuruş maaşla görev yaptığı; 4 Ekim 1892 tarihinden itibaren bir müddet 250 kuruş maaşla İzmit Sancağına bağlı Ağaçlı nahiyesinde zabıta memuru olarak görevlendirildiği yazılmış olmasına rağmen Halep, Adana vilayetleri ile İzmit sancağı mutasarrıflığından gönderilen yazılarda bahsi geçen memurluklara dair herhangi bir kaydın bulunmadığı belirtilmiştir.

Mehmed Murad Efendi, 26 Mart 1894 tarihinde Kirvan Nahiyesi Müdürlüğünde işe başlamıştır. Burada görevini ifa ederken 90 hane Müslüman ahalesinin Protestanlığa geçtiklerini anlatan mektubu kaybetmesi üzerine azledilmesi yönünde Diyarbakır vilayetine emir gönderilmiştir. Bunun üzerine yapılan tahkikat sonrasında 3 Kasım 1894 tarihinde azledilmiştir. Mehmed Murad Efendi, işten el çektilmesi yönünde mahkeme yapılmadan azledildiğine dair tekrardan yargılanması için *Şurayı Devlet Dâhiliye*

Dairesine başvurmuştur. Bölge mahkemesi de durumu Diyarbakır vilayetine bildirmiştir. Tekrardan yapılan incelemeler neticesinde, hakkındaki suçlamalar sadece bu olayla sınırlı kalmamış ve erzakların ihracı sırasında usulsüzlük yaptığı ortaya çıkmıştır. Şûrayı Devlet Dâhiliye Dairesi kendisine verilen cezayı 30 Mayıs 1896 tarihinde onaylamıştır. Dâhiliye Müsteşarlığı tarafından hazırlanan, 7 Haziran 1896 tarihli ve 334 numaralı tezkirede, bu olaydan bahsedilmiş ve bu tezkire Sicill-i Ahvâl Daire-i Umumiye tebliğ edilmiştir.

7 Ocak 1898 tarihinde 320 kuruş maaşla Konya vilayeti dâhiline Belviran Nahiyesi Müdürlüğüne tayin olunmuştur. 9 Mayıs 1900 tarihli tezkirede Mehmet Murad Efendi'nin hastalığından dolayı artık işleri yapamaz hale geldiği belirtilmiş ve 3 Mart 1901 tarihinde azledilmiştir. Mehmed Murad Efendi'nin bahsedilen görevinde zimmetinde herhangi bir devlet malı olmadığı Bozkır Kazası İdare Meclisinin 24 Mart 1902 tarihli mazbatasında gösterilmiştir.³⁴³

4.1.38. Mehmed Murad Efendi

Hacı Abdülmennan Efendi'nin oğludur. Şubat/Mart 1860 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Sıbyan mektebinde müfredattaki derslerin tahsilini tamamladıktan sonra özel hocadan Arapça ve Farsça dersleri almıştır. Türkçe okuyup yazabilmenin yanı sıra Arapça da konuşabilmekteydi.

Ekim-Kasım 1876 tarihinde on yedi yaşındayken Süveydiye Rüsumat İdaresi Kalemine stajyer olarak dâhil olmuştur. 13 Temmuz 1879 tarihinde 500 kuruş maaşla Kuseyr Nahiyesi Duhan-ı Tahrir Kitabetine geçici olarak tayin olunmuştur. 10 Eylül 1879

343 BOA. DH. SAİD., No: 47, s. 281.

tarihinde burada görev süresinin dolması sonucu tekrardan Süveydiye Rüsumat İdaresi Kalemine devam etmiştir. 14 Temmuz 1881 tarihinde 600 kuruş maaşla Kuseyr, Süveydiye ve Kararmurt Nahiyeleri Duhan-ı Tahrir Memurluğuna atanmıştır. Yine buralardaki görev süresinin dolması neticesinde adı geçen kaleme geri dönmüştür. 6 Şubat 1882 tarihinde 360 kuruş maaşla Harim Kazası Rüsüm-ı Sitte Memuriyetine atanmıştır. Ekim-Kasım 1883 tarihinde Reji Kâtipliği görevine getirilmiştir. Burada bir ay kadar çalıştıktan sonra asaletini almış ve bununla birlikte şimdiye kadar hakkında herhangi bir şikâyet vuku bulmamış ve mahkemede yargılanmamıştır.

Halep Vilayeti Defteri Hâkâni Müdüriyeti tarafından kaleme alınan mülâhazanın özet mealinde, Mehmed Murad Efendi'nin görevini yerine getirdiğinden bahisle verilen şerh, Halep Vilayeti İdare Meclisinde tasdik olunmuştur. Bununla birlikte Vergi-i Emanet-i Âliyyesi tarafından hazırlanan 11 Nisan 1885 tarihli mazbataya ilave olunan mülâhazasında “işbu tercüme-i hal varakası tasdik olunur.” denilmiştir. Defter-i Hâkâni Müdüriyeti, Mehmed Murad Efendi'nin memuriyeti dolayısıyla ibka eylemekte olduğu ve kendisine gelen talimatı kabul etmiştir. Bunlardan başka hakkında yapılan tahkikat sonucunda, fazlaca 3.300 kuruşu zimmetine geçirdiği ve Harim kazası hâsılatından merkeze yollanmak üzere almış olduğu 1.400 küsur kuruşu sandığa teslim etmediği Encümen Nezareti'ne gönderilen telgraf-namede ortaya çıkmıştır. Zimmetine para geçirdiğinin aşikâr olduğu tespit edilmesi neticesinde 13 Temmuz 1895 tarihinde azledilmiş ve bir başka yere istihdamı uygun görülmemiştir. Ancak kendisi hakkında yapılacak mahkemeye kadar bir başka yerde idareten istihdam edilmesi kararı alınmıştır. Bu karar Defter-i Hâkâni memuru İzzetli Ataullah Efendi'nin karşı çıkmasına rağmen, nizam gereğince suçu sabit görülmeyen memur, bir başka yere atanabi-

leceği gerekçesiyle 21 Haziran 1896 tarihinde aidatla Yafa Tapu Kâtipliğine atanmış ve 13 Temmuz 1896 tarihinde de işe başlamıştır. Bu durum, Defter-i Hâkâni Nezaretinin Sicil şubesinin 18 Nisan ve 3 Haziran 1897 tarihli vukuat cetvellerinde gösterilmiştir.

Mehmed Murad Efendi'nin Halep Defter-i Hâkâni Baş kitabeti görevinde iken daha evvelden göstermiş olduğu gayretlerinden ötürü kendisine 18 Şubat 1895 tarihinde Rütbe-i Rabia tevcih buyrulmuştur. 4 Mart 1899 tarihinde 675 kuruş maaşla Ertuğrul Sancağı Tahrirat Müdüriyetine tayin olduğu, Memurin Kalemi Müdüriyetinin 16 Ağustos 1899 tarihli tezkire cevabında gösterilmiştir.

Vazifelerini iyi şekilde icra etmesinden dolayı, 13 Haziran 1899 tarihinde uhdesine Rütbe-i Salise verilmiştir. Daha önceden Yafa Tapu Kâtipliği görevinde iyi hizmet verdiği ve bu görevinde zimmet ve ilişkisinin kalmadığı Ertuğrul Sancağı İdare Meclisince onaylanan Yafa Kazası İdare Meclisinin hazırladığı mazbata suretinde gösterilmiştir. Mehmed Murad Efendi'nin üçüncü sınıf Defter-i Hâkâni memuru rütbesine layık görüldüğü, Ertuğrul Sancağı İdare Meclisinden onaylanan ve Defter-i Hâkâni Nezareti Encümenliğinden verilen 9 Nisan 1896 tarihli ve 173 numaralı intihaname suretinden anlaşılmaktadır. 19 Nisan 1899 tarihinde Ertuğrul Sancağı Tahrirat Müdüriyetinde işe başlamıştır. 27 Mayıs 1900 tarihinde 900 kuruş maaşla Sinop Sancağı Tahrirat Müdüriyetine nakil olmuştur. Ertuğrul Sancağı Tahrirat Müdürlüğü görevini başarıyla yerine getirmiştir. Bu görevinin haricinde İnegöl kazası aşar-ı müzayede, ihale ve tahkikat memuru görevlerini de üstlenmiştir. Bu vazifelerinden tekaüt sandığı gibi kurumlarda zimmet ve ilişkisinin kalmadığı Ertuğrul sancağı İdare Meclisi tarafından 26 Mayıs 1900 tarihli mazbatanın onaylanmış suretinde gösterilmiş ve bu mazbata tercüme-i hal evrakıyla birlikte muhafaza edilmiştir.

Mehmed Murad Efendi, hakkında vaki olan ihbarlar üzerine Kastamonu vilayetine aldırılan tayini sonrasında Sinop sancağın-daki görevine geri dönmesi, gayri caiz görülmesi sonucunda, 5 Temmuz 1904 tarihinde azledilmiştir. Bunun üzerine Kastamonu vilayetine giderek elinde bulunan 19 Nisan 1904 tarihli telgrafi gerekli mercilere iletmiştir. Telgraf on bir kıta evraktan oluşup ve içeriğinde; bulunduğu hizmetleri başarılı şekilde yerine getirdiği, yeterli bilgi ve beceriye sahip olduğu ve işine sadakat ile bağlı olduğundan bahsedilmiştir. Bu bilgiler, Kastamonu vilayetinin daha sonra havale ettiği 7 Ağustos 1904 tarihli ve 159 numaralı yazının içinde bulunan ve Memurin Kalemi Müdüriyetinin 22 Ağustos 1904 tarihli cevabında beyan edilmiştir.

Mehmed Murad Efendi'nin daha önce Yafa Tapu memurluğu sırasında intizam sağlamak ve gelirlerin artırılması adına gös-terdiği muamelatın, takdire şayan hareketler olduğundan bah-sedilmiştir. Sinop Sancağı Tahrirat Müdüriyetinde iken, Hicaz Demiryolu için normal değeri üç kuruş otuz para fiyatla satılan tıra vesleri, yaptığı girişimler sonucunda değerinden daha düşük maliyetle imal ettirerek, Sinop'tan satışının yapılmasını gerçek-leşirmiştir.

Boyabat kazasının bazı köylerinde gerçekleşen dolu ve he-yelan afeti sonrasında hasar tespiti için Mehmed Murad Efendi görevlendirilmiştir. Ayrıca tahsili mümkün olmayan 1.019.445 kuruşluk mal varlığı olan Tekele nahiyesi kabzımalı müteveffa Latif Efendi'ye ait 25.341 (hane, bağ, bahçe, küçükbaş ve büyük-baş hayvanlar vb.) zimmetin tamamının tahsilini yapmıştır. Meh-med Murad Efendi'nin Ertuğrul Sancağı Tahrirat Müdürlüğü es-nasında gösterdiği gayretlerinden ötürü, 15 Ocak 1900 tarihinde Dördüncü Rütbeden Mecidi Nişan-ı Zişan ihsan buyrulmuştur. Yine bu görevindeyken, 23 Nisan 1900 tarihinde Almaya Dev-leti tarafından verilen Dördüncü Rütbeden Kron Dö Prus Nişa-nını kabul edip padişah hazretlerine bildirmiştir. 16 Ekim 1902

tarihinde nikelden mamul bir kıta Hicaz Demiryolu Madalyası takdim edilmiştir. 13 Mayıs 1905 tarihinde 1.080 kuruş maaşla Nablus Tahrirat Müdürlüğü görevine getirilmiştir.

4 Haziran 1906 tarihinde “Bingazi Sancağı Tahrirat Müdürlüğüne nakil edilmiş ise de görülen lüzum üzerine 26 Temmuz 1906 tarihinde azledildiği Memurin Kalemi Müdüriyetinin 21 Eylül 1907 tarihli tezkire cevabında beyan edilmiştir. Mehmed Murad Efendi, açılması düşünülen bir Vilayet Mektupçuluğuna birinin aranıyor olması hasebiyle, 7 Eylül 1907 tarihinde gerekli mercilere başvurmuştur. Dâhiliye Nezareti ve Memurin-Mülkiye Komisyonu, bu konu hakkında alınan karar neticesinde, 7 Ekim 1907 tarihinde Van Vilayeti Mektupçuluğuna tayin olunmuştur. Ancak bu görevinde, işinde yetersiz oluşu ile kötü ahlak sahibi olarak nitelendirilmesi nedeniyle Sicill-i Ahvâl Memurin Komisyonunca yerine bir başka kişinin getirilmesi kararı alınmıştır. Bunun üzerine kararı icra edecek olan Dâhiliye Nezareti, 11 Mart 1909 tarihinde Mehmed Murad Efendi’yi azlederek yerine başka birini tayin etmiştir. Bu görevinde zimmet ve ilişkisinin kalmadığı Van Vilayeti İdare Meclisi’nin 22 Mart 1909 tarihli mazbatasında beyan edilmiştir.

Mehmed Murad Efendi’nin daha önce Ertuğrul Sancağı Tahrirat Müdürlüğü esnasında İnegöl kazasının aşar ihalesinde, usulsüz yollarla 3.600 lirayı kaybettiği ortaya çıkmıştır. Bu meblağ, kendisinin maaşından tahsil edilmiştir. Nablus Tahrirat Müdürlüğü görevini yaptığı sırada, bir dönem Müddei Umumi görevini üstlenmiştir. Van vilayeti mektupçuluğu görevindeyken de, çiftçi ahalisine yolsuzluk yapanları engellemek ve polis seçimi için teşkil edilen komisyonun başkanlığında bulunmuştur. Ayrıca Erciş ve Adilcevaz kazalarının 1908 yılındaki aşarının müzayede ve ihale memuriyetinde bulunmuş ve bu görevinde 1.000 kuruş maktu ücret elde etmiştir. Bahsedilen bu görevlerin hiç birinde başarılı olamadığı Van vilayeti tarafından kaleme alınan yedi kıta

tahriratta gösterilmiştir. Erciş Kazası İdare Meclisi'nin Temmuz/Ağustos 1908 tarihli mazbatasında da bu işlerdeki becerisizliğinden bahsedilmiş ve bu evrak Sicill-i İdare Umumiyesi tarafından mütalaa edilmiştir. Mehmed Murad Efendi, 21 Ağustos 1909 tarihinde 900 kuruş mazuliyet maaşı aldığı, Mülkiye-i Tekaüt Sandığı Sicil şubesinin 25 Ekim 1909 tarihli tezkiresinde gösterilmiştir. 16 Temmuz 1912 tarihinden 19 Ekim 1912 tarihine kadar 2.500 kuruş maaşla Kayseri Sancağı Mutasarrıf Vekâleti görevine tayin olunmuştur. Bu görevini ifa ederken zimmetinde bir şey kalmadığı belirtilmiştir. Mehmed Murad Efendi'ye, 9 Kasım 1912 tarihinden itibaren 900 kuruş maluliyet maaşı tahsis edildiği, Maliye Nezareti Mahsusat-ı Zatiye Müdürlüğünün 13 Aralık 1913 tarihli tezkiresinde bildirilmiştir.³⁴⁴

4.1.39. Mehmed Mutehem Efendi

Antakya eşrafından Ferid Ağa'nın oğludur. 1886/87 senesinde Antakya doğmuştur. Antakya kazasında iptidai mektebinde tahsil gördükten sonra rüştiye mektebinde müfredattaki derslerin eğitimini alarak 14 Haziran 1903 tarihinde karîb'ül âlâ derecede rüştiye diploması almaya hak kazanmıştır.

8 Haziran 1908 tarihinde yemin ettirilerek 200 kuruş maaşla Antakya Ziraat Bankası Sandığı Bedel-i Nakdiye Tahkik Kitabetine tayin olunmuştur. Antakya Kazası Kaymakamlığı, işinin ehli olduğu ve Ziraat Bankası İdare-i Umumiyesi bünyesinde çalıştığını tasdik etmiştir. Bunun yanı sıra Osmanlı nüfus tezkiresi, rüştiye mektebinden almış olduğu diplomanın onaylanmış sureti ve asıl tercüme-i hal evrakıyla birlikte Şube tarafından muhafaza edilmiştir. Mehmed Mutehem Efendi, görev aldığı birimin Maliye Nezaretine devredilmesi sebebiyle 13 Haziran 1909 tarihinde vazifesini bırakmıştır. 27 Kasım 1909 tarihinde 250 kuruş maaşla

³⁴⁴ BOA. DH. SAİD., No:180, s. 221.

İdlîb Kazası Ziraat Bankası Sandık Memuriyeti görevine getirilmiştir. Maaşı, 14 Mart 1911 tarihinde 300 kuruşa ulaşmıştır. 6 Mayıs 1911 tarihinde 300 kuruş maaşla Halep Ziraat Bankası Şubesi Yevmiye Mukayyitliğine tayin olunmuştur. 18 Haziran 1911 tarihinde 400 kuruş maaşla Halep Ziraat Bankası Şubesi Sandık Emaneti görevine getirilmiştir. 11 Temmuz 1912 tarihinde 600 kuruş maaşla *Şam Ziraat Bankası Şubesi İkrâzât* Mukayyitliğine memuriyeti tahvil olmuştur.

Bulunduğu hizmetler dışında, 19 Ekim 1908 tarihinden 8 Nisan 1911 tarihine aylık 100 kuruş sabit maaşla Halep Ziraat Bankası *Şubesi Evrak-ı* Mukayyitliğine dâhil olmuştur. 28 Şubat 1912 tarihinden 12 Mart 1912 tarihine kadar da *İstanbul Ziraat Bankası* Sandık Memuriyeti görevinde bulunmuştur. Bu görev için Mehmed Mutahem Efendi'ye İstanbul'a gitmesi için 428 kuruş harcırah tahsis edilmiştir. Hizmet ettiği bütün görevlerden alındığı, 7 Ekim 1912 tarihli vukuat pusulasında gösterilmiştir.³⁴⁵

4.1.40. Mehmed Münib Efendi

Bakkal esnafından Mehmed Efendi'nin oğludur. 1873/74 senesinde Antakya'da doğmuştur. Antakya kasabasında sıbyan ve rüştiye mekteplerinde tahsil görmüştür. Türkçe okuyup yazabilmekteydi.

1894/95 tarihinde kura yoluyla ismine isabet etmesi sonucu askeriyeye dâhil olup çavuşluk rütbesini almıştır. Askerlik süresini tamamlamasının ardından 16 Ağustos 1904 tarihinde 250 kuruş maaşla Mersin Rüsumat Müdüriyeti Sahil Muhafaza Memuriyetine tayin olunmuştur. Bahsi geçen görevinde zimmet ve ilişkisi kalmadığı, İskenderun Rüsumat Nezareti tarafından yazılan mülahazada onaylanmıştır. Mehmet Münib Efendi'nin askerliğe dâhil olması ve burada çavuşluk rütbesine yükselmesi, Mersin Rüsumat Müdüriyeti Sahil Muhafaza memuriyetine atan-

³⁴⁵ BOA. DH. SAİD., No: 159, s. 219.

ma tarihi, burada kazandığı maaş, Rüsumat Nezareti'nin tezkire cevabında belirtilmiştir. Ayrıca Osmanlı nüfus tezkiresi aynen görülerek kendisine iade edilmiş ve Mersin Rüsumat Müdüriyeti tarafından onaylanan sureti, asıl tercüme-i hal evrakıyla birlikte muhafaza edilmiştir.³⁴⁶

4.1.41. Mehmed Nazım Efendi

Vahit Efendi'nin oğludur. 1874/75 senesinde Antakya'da doğmuştur. Antakya sıbyan ve rüştiye mekteplerinde müfredat-taki dersleri tahsil ederek diploma sahibi olmuştur. Mektebi Hukuk-ı Şahaneye devam etmekte olduğu ve Arapça lisanına aşina olduğu tercüme-i hal evrakında belirtilmiştir. Türkçe okuyup yazabilmektedir.

7 Eylül 1893 tarihinde 30 kuruş maaşla Baş Müdde-i Umumiye Kalemine tayin olunmuştur. Müdde-i Umumilik, Adliye Nezareti ve Sicill-i Memurin Müdüriyeti, Mehmed Nazım Efendi'nin memuriyetini tasdik etmişlerdir. Osmanlı nüfus tezkiresi, rüştiye mektebinde almış olduğu diplomanın onaylanmış sureti, Tercüme-i hal evrakıyla birlikte muhafaza edilmiştir.³⁴⁷

4.1.42. Mehmed Nazır Efendi

Müteveffa İzzet Efendi'nin oğludur. 16 Nisan 1885 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Antakya'da Şemseddinzade olarak tanınırlar. Antakya rüştiye mektebinde bir müddet tahsil görmüştür.

1900/1901 yılında Antakya Kazası Nüfus Kalemine stajyer olarak dâhil olmuştur. 19 Ağustos 1911 tarihinde 200 kuruş maaşla Halep Vilâyeti Merkez Tapu Kitabeti Refakatine tayin olunmuştur. Defter-i Hâkâni Nezaretinden Halep Vilâyeti Defteri

³⁴⁶ BOA. DH. SAİD., No:170, s. 245.

³⁴⁷ BOA. DH. SAİD., No: 133, s. 497.

Hâkâni Müdüriyetine gönderilen mülâhazasına atfen tercüme-i hal evrakının onaylandığı belirtilmiştir. Bahsi geçen Nüfus Kalemine stajyer olarak alınması, Antakya İdare Meclisinin 1 Mayıs 1906 tarihli mazbatasının onaylanmış suretinden anlaşılmıştır. Bununla birlikte tayin tarihi, almış olduğu maaş miktarı, işe başlama tarihi ve işinde başarılı olduğu da açıklanmıştır. Osmanlı nüfus tezkiresine işlenip tercüme-i hal evrakıyla birlikte muhafaza edilmiştir.³⁴⁸

4.1.43. Mehmed Numan Efendi

Numanzade Hacı Ali Efendi'nin oğludur. 1859/60 senesinde Antakya'da doğmuştur. Sıbyan mektebindeki müfredattaki derslerle Habibü'n-neccar Cami-i Şerifinde Arapça tahsili görmüştür. Arapça konuşmanın yanı sıra Türkçe okuyup yazabilmekteydi.

1877/78 senesinde on sekiz yaşında iken Antakya Bidayet Mahkemesine stajyer olarak dâhil olmuştur. 1 Temmuz 1884 tarihinde 25 yaşında iken 225 kuruş maaşla *İskenderun Kazası* Bidayet Mahkemesi İkinci Kâtipliğine tayin olunmuştur. 29 Ekim 1885 tarihinde bu görevinde istifa edip aynı tarihte 400 kuruş maaşla İskenderun Merkez Rüşumat İdaresi'nde çalışmaya başlamıştır. 12 Eylül 1889 tarihinde aynı maaşla *İçel Rüşumat Müdüriyeti Baş Kâtipliği* görevine getirilmiştir. 27 Temmuz 1890 tarihinde de 500 kuruş maaşla Silifke Rüşumat Müdüriyeti Baş Kâtipliğine nakil olmuştur. Memuriyeti zarfında herhangi bir suçtan dolayı yargılanmamıştır. İskenderun Rüşumat Nezareti ile Adana Vilayeti Rüşumat Emaneti, Mehmed Numan Efendi'nin tercüme-i hal evrakını tasdik etmişlerdir. Bidayet Mahkemesi reisi ile Halep Vilayeti Adliye Müfettişi, Mehmed Numan Efendi hakkında, işini yapabilecek bilgi ve beceriye sahip olduğu görü-

348 BOA. DH. SAİD., No: 184, s. 169.

şü, Halep Valisi tarafından onaylanmıştır. Adliye Nazırı Devletlû Hüseyin Fehim Paşa tarafından da bahsi geçen mülahazayı tasdik etmiştir.³⁴⁹

4.1.44. Mehmed Ratib Efendi

Antakya İdare Meclisi Azası müteveffa Hüseyin Ağa'nın oğludur. Eylül/Ekim 1859 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Sıbyan mektebinde müfredattaki derslerin tahsilini tamamladıktan sonra, Antakya rüştiye mektebinde bir miktar Arapça ve Farsça lisanları okumuştur.

4 Nisan 1876 tarihinde 17 yaşında iken Antakya Kazası Mâl Kalemine stajyer olarak dâhil olmuştur. Daha sonra Muhasebe ve Emval Kalemlerine nakledilmiştir. 13 Temmuz 1880 tarihinde 500 kuruş maaşla Antakya Kazası Duhan-ı Tahrir Kitabetine tayin olunmuştur. 13 Ağustos 1880 tarihinde bu görevinden istifa etmiştir. 9 Kasım 1881 tarihinde 250 kuruş maaşla Antakya Kazası Vergi Kâtipliği Refakati görevine getirilmiştir. Görev aldığı hizmetlerde, hakkında herhangi bir şikâyet olmayıp yargılama görmemiştir. Halep Vilâyeti Tahrir ve Vergi Müdüriyeti tarafından hazırlanan 29 Nisan 1886 tarihli mülahazada, Mehmed Ratib Efendi'nin Antakya Kazası Tahrir ve Vergi Kâtipliğindeki görevinden bahsedilip onaylanmıştır.³⁵⁰

4.1.45. Mehmed Rıfat Efendi

Antakya esnafından Attar Mehmed Tevfik Efendi'nin oğludur. 1881 senesinde Antakya'da doğmuştur. Antakya iptida ve

349 BOA. DH. SAİD., No: 8, s. 759. Mehmed Numan Efendi'ye ait iki farklı yerde kaydı bulunmaktadır. Bu kaniya varmamızda, belgelerdeki baba adları, doğum tarihleri ve doğum yerleri birbirleriyle uyumlu olması önemli rol oynamıştır.

350 BOA. DH. SAİD., No: 23, s. 293.

rüştiye mekteplerinden mezun olduktan sonra Halep Mektebi-İdadi Mülkiyesinde müfredattaki derslerin tahsilini tamamlayarak diploma almaya hak kazanmıştır. Türkçe okuyup yazabilmektedir. Bununla birlikte Arapça, Farsça, Fransızca, Ermenice dillerine de aşınadır.

3 Ağustos 1901 tarihinde 150 kuruş maaşla Mersin Sancağı Rüştiyesi Mektebinde Riyaziye Muallimliğine tayin olmuştur. Bu vazifesini yerine getirirken 14 Ağustos 1901 tarihinde 150 kuruş maaşla Mersin Sancağı Evkaf Kâtipliği görevi de, sorumluluğuna verilmiştir. Çalıştığı rüştiye mektebinin, idadi mektebe dönüştürülmesi sonucu 14 Eylül 1901 tarihinde 110 kuruş maaşla Coğrafya ve Resim Muallimliğine getirilmiştir. Mehmed Rıfat Efendi'nin maaşı, 15 Kasım 1902 tarihinde 50 kuruş zam yapılarak 160 kuruşa ulaşmıştır. Mersin Sancağı Evkaf Müdürlüğünden yazılan mülahazada, Mehmed Rıfat Efendi'nin, işini başarılı bir şekilde yerine getirdiği Mersin Sancağı Mutasarrıflığı tarafından onaylanmıştır.

Bu bilgilere ilaveten Mersin Rüştiye Mektebi Riyaziye Muallimliğine tayini ve bu mektebin idadi mektebine dönüştürülmesi sonucu maaşına yapılan 50 kuruşluk zam tercüme-i hal evrakına eklenmiştir. Bu bilgiler, Mersin Sancağı Mutasarrıflığı tarafından hazırlanan 8 Ağustos 1903 tarihli mazbatada beyan edilmiştir.

Yukarıda yazıldığı gibi adı geçen muallimliklere tayin tarihi, kazanmış olduğu maaş miktarı ve maaşına yapılan zammın tarihi, Mersin Sancağı Mutasarrıflığı ile Halep Vilâyeti Evkaf Muhasebe Dairesi arasında geçen 16 Nisan 1900 tarihli yazışmada da belirtilmiştir. Adı geçen mazbatalar, rüştiye ve idadi diplomaları ve Osmanlı nüfus tezkiresinin onaylanmış suretleri ile asıl tercüme-i hal evrakıyla birlikte Evkaf-ı Hümayun Sicill-i Ahvâl Şubesi'nde muhafaza edilmiştir.³⁵¹

351 BOA. DH. SAİD., No: 111, s. 227.

4.1.46. Mehmed Rıfat Efendi

Abdülkadir Ağa'nın oğludur. 23 Ocak 1856 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Sıbyan ve rüştiye mekteplerinde tahsilini tamamlayarak diploma almaya hak kazanmıştır. Türkçe okuyup yazabilmenin yanı sıra Arapça konuşabilmekteydi.

1875/76 senesinde yirmi bir yaşında iken Antakya Mal Kalemi'ne stajyer olarak dâhil olmuştur. 19 Temmuz 1886 tarihinde 500 kuruş maaşla Antakya Reji İdaresi Ambar Memurluğu'na tayin olmuştur. Bununla birlikte aynı birimde Tahrirat Kâtipliği görevini sürdürmüştür. 28 Nisan 1890 tarihinde Ambar Memurluğundan ayrılması sonucu maaşı, 400 kuruşa indirilmiştir. 31 Temmuz 1890 tarihinde 200 kuruş maaşla Antakya Düyun-ı Umumiye İkinci Kâtipliğine atanmıştır. Halep Düyun-ı Umumiye Merkez Müdüriyeti ile İdare-i Merkeziye Müdüriyet-i Umumiyesi, Mehmed Rıfat Efendi'nin işini layıkıyla yaptığını onaylamıştır.

Bahsi geçen diploma ve Reji İdaresi Kâtipliğinde, görevini başarılı bir şekilde yerine getirdiğine dair 2 Ağustos 1890 tarihli mazbatanın onaylanmış sureti, tercüme-i hal evrakına işlenmiştir.

Mehmed Rıfat Efendi, 30 Aralık 1891 tarihinde 200 kuruş maaşla Kilis Düyun-ı Umumiye Dairesine Memur Vekâleti görevine getirilmiştir. Buradaki vazifesi altı ay kadar sürdürmüştür. Maaşı, 14 Şubat 1892 tarihinde 300 kuruşa çıkarılmıştır. 14 Haziran 1893 tarihinde Kilis Düyun-ı Umumiye Dairesi'ndeki görevinden ayrılarak 8 Kasım 1893 tarihinde 350 kuruş maaşla Payas Kazası *Düyun-ı Umumiye Memuriyeti* görevine atanmıştır. 13 Mart 1894 tarihinde Adana Düyun-ı Umumiye Merkez Müdüriyeti'ne nakil olmuştur. 17 Kasım 1894 tarihinden 13 Aralık 1894 tarihine kadar, maaşına 80 kuruş zamla Tarsus Düyun-ı Umumiye Memur Vekâleti görevine geçici olarak görevlendiril-

miştir. Kozan Sancağı Düyun-ı Umumiye Memuriyetine atanmış ise de 14 Kasım 1900 tarihinde aynı maaşıyla Haçin Düyun-ı Umumiye Memur Vekâletine tayin olunmuştur. 11 Aralık 1900 tarihinde 116 kuruş maaşla bahsi geçen vekâlet görevinden başka bir hizmette bulunmuştur. Bahsedilen tayin ve nakil işlemleri, 12 Ekim 1903 tarihli vukuat pusulasında bildirilmiştir.³⁵²

4.1.47. Mehmed Sabri Efendi

Yusuf Efendizade Saib Ağa'nın oğludur. 8 Mayıs 1883 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Antakya iptidai ve rüştiye mekteplerinde müfredattaki derslerin tahsilini görerek diploma almıştır. Türkçe okuyup yazabilmekteydi.

18 Mart 1902 tarihinde Antakya kazası Tapu Kalemine stajyer olarak dâhil olmuştur. 15 Ocak 1910 tarihinde 200 kuruş maaşla *İskenderun Kazası Tapu Kâtipliği Refakatine* tayin olunmuştur. Defteri Hâkâni Nezareti, İskenderun kazası kaymakam vekilinin Mehmed Sabri Efendi hakkında hazırladığı mülâhazayı onaylamıştır. Antakya Kazası Tapu Kalemünde sadakatle işine bağlı olduğu, Defter-i Hâkâni Nezareti İdare Meclisi tarafından kaleme alınan 11 Nisan 1909 tarihli mazbatanın onaylanmış suretinden anlaşılmuştur. Ayrıca tayin tarihleri ve maaş miktarları, Defteri Hâkâni Nezareti Muhasebe kaydıyla defter-i mahsusa ile mutabık olduğu belirtilmiştir. Tüm belgeler, asıl tercüme-i hal evrakıyla birlikte Sicill-i Ahvâl Kalemünde muhafaza edilmiştir.³⁵³

4.1.48. Mehmed Sabri Efendi

Müteveffa Faik Efendi'nin oğludur. Antakya'da Hocazade olarak tanınırlar. 1878 yılında Antakya'da doğmuştur. İstan-

352 BOA. DH. SAİD., No: 61, s. 120.

353 BOA. DH. SAİD., No:184, s. 167.

bul'da bir sıbyan mektebinde müfredattaki derslerin eğitimini aldıktan sonra, rüştiye mektebinden mezun olmuştur. Üsküdar İdadi Mülkiye mektebine girip, bir müddet müfredattaki derslerin tahsilini gördükten sonra kaydını, Halep İdadi Mülkiye Mektebi'ne taşımış olup eğitimini tamamlayarak mezun olmuştur. Arapça, Fransızca ve Türkçe okuyup yazabilmekteydi.

18 Ağustos 1905 tarihinde 450 kuruş maaşla Musul Vilayeti'nin Süleymaniye Sancağına bağlı Kızılca Nahiyesi Müdürlüğüne tayin olunmuştur. Bu görevinden 28 Eylül 1905 tarihinde ayrılmıştır. Süleymaniye Sancağı İdare Meclisi'nin hazırlamış olduğu 17 Kasım 1905 tarihli mazbatada, Mehmed Sabri Efendi'nin Kızılca Nahiyesi Müdürlüğüne atama tarihi, kazandığı maaş miktarı ve vazifesini en iyi şekilde yerine getirerek, ilişkisinin kalmadığı gibi konulardan bahsedilmiştir. Bu mazbata Osmanlı nüfus tezkiresine işlenmiş ve İdadi Mektebi diploması, Dâhiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl şubesi tarafından incelenip Mehmed Sabri Efendi'ye iade edilmiştir. Bu belgeler, bahsi geçen Şubede muhafaza edilmiştir.

Mehmed Sabri Efendi, 30 Temmuz 1906 tarihinde 300 kuruş maaşla Melendis Nahiye Müdürlüğüne atanmıştır. Lakin buranın şartlarına alışamaması sebebiyle 24 Aralık 1906 tarihinde istifa etmiştir. Buradaki görevinden dolayı Kula Kazası ile Saruhan Sancağı İdare Meclisi, Mehmet Sabri Efendi'nin devlet mallarından herhangi bir şeyi zimmetine geçirmedığı ve söz konusu iş yeri ile ilişkisinin kalmadığına dair Aydın Vilayeti İdare Meclisine gönderilmek üzere mazbata hazırlamıştır. Aydın Vilayeti İdare Meclisi, bu raporu 9 Ocak 1907 tarihli mazbatada onayladığını açıklayıp kendisine iade etmiştir. Mehmed Sabri Efendi, 30 Ocak 1910 tarihinde 650 kuruş maaşla Necid Sancağı *Nüfus Memuriyetine* tayin edilmiştir. Bu yeni görevi hakkındaki bilgiler Basra

Vilâyetine daha önce gönderilen 9 Ekim 1910 tarihli cevaptan anlaşılmıştır.³⁵⁴

4.1.49. Mehmed Said Efendi

Havran Bidayet Mahkemesi Baş Kâtibi ve Mukavelat Mu-harriri Antakyalı Bekir Sadık Efendi'nin oğludur. 6 Aralık 1892 tarihinde Havran sancağına tabi Şeyh Said köyünde doğmuştur. Şeyh Said., iptidai mektebi müfredatındaki derslerin eğitimini alarak diploma almaya hak kazanmıştır. Türkçe ve Arapça konu-şup yazabilmekteydi.

Havran Bidayet Mahkemesine bir sene kadar stajyer olarak devam ettikten sonra, 14 Mart 1908 tarihinde 150 kuruş maaşla Havran sancağına tabi Süveyda Kazası Tapu Kâtipliği Muavinli-ğine tayin olunmuştur. 8 Aralık 1909 tarihinde 200 kuruş maaşla Birecik Kazası Tapu Kâtipliği Refakatine atanmıştır. 9 Mart 1910 tarihinde Havran Sancağı Tahrirat Kalemi Evrak Müvezziliği gö-revine getirilmiştir. 20 Şubat 1911 tarihinde 300 kuruş maaşla Havran Sancağı Merkez Kazası Kitabet Refakati'nde çalışmaya başlamıştır. 14 Ocak 1912 tarihinde 400 kuruş maaşla Havran Tahrirat Kalemi Evrak Memurluğu görevine tahvil olunmuştur. Suriye Valiliği, Havran Mutasarrıfı ve Tahrirat Müdürü tarafın-dan kaleme alınan mülahazada, Mehmed Said Efendi'nin, işini yapmakta bilgi ve beceriye sahip olduğunu onaylamışlardır.

Yukarıda anlatılan memuriyetlerden dolayı kaydı tutulan mazbatalar ile elindeki mektep diplomaları ve Osmanlı nüfus tezkiresi, asıl tercüme-i hal evrakıyla birlikte muhafaza edildiği, Suriye vilayetinden gönderilen 23 Aralık 1912 tarihli tezkirede açıklanmıştır.³⁵⁵

354 BOA. DH. SAİD., No: 109, s. 477.

355 BOA. DH. SAİD., No: 194, s. 53.

4.1.50. Mehmed Salim Efendi

Antakyalı müteveffa Mahmut Ağa'nın oğludur. 20 Aralık 1869 tarihinde Adana'da doğmuştur. Adana iptidai ve rüştiye mekteplerinde müfredattaki derslerin eğitimini almasına rağmen diploma almaya muvaffak olamamıştır. Türkçe okuyup yazabilmenin yanı sıra Arapça konuşabilmekteydi.

13 Şubat 1884 tarihinde Adana Mektubi Kalemine stajyer olarak dâhil olmuştur. 13 Ağustos 1884 tarihinde buradaki görevinden dolayı 50 kuruş maaş almaya başlamıştır. 13 Şubat 1886 tarihinde maaşına 20 kuruş zam yapılarak, maaşı 70 kuruşa ulaşmıştır. 26 Mart 1887 tarihinde 100 kuruş maaşla Meclis-i İdare-i Vilayet Kalemine nakil olmuştur. Maaşı, 13 Şubat 1888 tarihinde 125 kuruşa ulaşmıştır. 13 Ağustos 1888 tarihinde icra kılınan tensikat neticesinde açığa alınmıştır. 13 Ağustos 1889 tarihinde yeniden 50 kuruş maaşla Adana Mektubi Kalemine görevine getirilmiştir. Maaşı, 4 Mayıs 1892 tarihinde 105 kuruşa ulaşmıştır.

Vilayet Mektupçuluğu tarafından yazılan mülahazada, Mehmed Salim Efendi'nin aklı başında, dürüst ve işinde gayretli biri olduğundan bahsedilmiştir. Adana Valisi Mustafa Faik Paşa da, bu mülahazada yazılanları onaylamıştır. 22 Nisan 1884 tarihli Osmanlı nüfus tezkiresi, asıl tercüme-i hal varakasıyla birlikte muhafaza edilmektedir.³⁵⁶

4.1.51. Mehmed Suad Bey

Teke Sancağı Mutasarrıfı müteveffa Fehim Paşa'nın oğludur. 1880/81 senesinde Antakya'da doğmuştur. Antakya'da Talat Efendizade olarak tanınırlar. İptida ve rüştiye mekteplerini özel dersler alarak eğitimini tamamladıktan sonra Halep İdadi Mektebine girmiştir. Bir müddet sonra Mülkiye Mektebine kayıt yaptırarak müfredattaki derslerin tahsilini görmüştür. 10 Tem-

³⁵⁶ BOA. DH. SAİD., No: 78, s. 247.

muz 1905 tarihinde aliyyülâlâ derecede diploma almaya hak kazanmıştır. Arapça ve Fransızca konuşup yazabilmenin yanı sıra Fasça ve Ermeniceye aşinadır.

8 Kasım 1905 tarihinde 500 kuruş maaşla Halep Vilayeti Maiyet Memurluğunda işe başlamıştır. 26 Ağustos 1908 tarihinde Belen Kazası Kaymakam Vekâleti görevine ek iş olarak atanmıştır. 21 Kasım 1908 tarihinde kaymakamlık stajyerliğini tamamlamıştır. 24 Kasım 1908 tarihinde Belen Kaymakam Vekâleti görevinden istifa etmiştir. Bu görevi esnasında toplam 1176 kuruş 30 para vekâlet maaşı almıştır. Sorumluluğunda sadece Maiyet Memurluğu kalmasına rağmen fahri olarak Takip ve Tahsilât Memuriyeti, Hicaz Demir Yolu İane Komisyonu Kâtipliği ve Mülkiye Müstantikliği görevlerinde hizmetler vermiştir.

Halep Vilayeti ve Belen Kazası Meclis İdareleri, bu ana kadar hizmetlerinden ötürü 6 Aralık 1908 tarihli iki adet mazbatada hazırlamışlardır. Mazbatalarda, görev aldığı hizmetlerin süreleri, kazanmış olduğu maaşların miktarları ve bu görevlerden, ilişkisinin kesildiğinden bahsedilmiştir. Mülkiye Mektebinden aldığı diploma ile Osmanlı nüfus tezkiresiyle birlikte Sicill-i Ahvâl İdaresi Umumiyesi tarafından incelenip Mehmed Suat Efendi'ye iade edilmiştir.

Mehmed Suat Efendi, 15 Haziran 1909 tarihinde 1.450 kuruş maaşla Kars Kazası Kaymakamlık görevine getirilmiştir. Tensikat neticesinde maaşı, 10 Aralık 1909 tarihinden itibaren 2.000 kuruşa ulaşmıştır. Kars kaymakamlığı görevinde iken, işlerin yoğunluğundan şikâyet etmesinden ötürü Karaisalı kazası kaymakamlığına nakli hususunda, Adana Vilayetine dilekçe göndermiştir. Bu isteğin olumlu karşılanması üzerine 22 Nisan 1910 tarihinde 2.000 kuruş maaşla Karaisalı Kazası Kaymakamlığı'na naklolunmuştur. 3 Şubat 1912 tarihinde aynı maaşla Darıdere Kazası Kaymakamlığına tayin olunmuştur. Mehmed Suat Efendi, 27 Temmuz 1909 tarihinden 8 Mayıs 1910 tarihine kadar

Kars, 19 Mayıs 1910 tarihinden 13 Şubat 1912 tarihine kadar Karaisalı Kaymakamlıklarında bulunduğu ve bu görevlerinde ilişkisinin kalmadığı, Adana Vilayetine 6 Mayıs 1912 tarihli cevabından anlaşılmıştır.³⁵⁷

4.1.52. Mehmed Şakir Efendi

“Es-seyyid Ahmedü'l Bedevi Kuddisserruh'ül Âli Hazreti” sülalesinden Ahmed Efendi'nin oğludur. Temmuz/ Ağustos 1840 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Antakya sıbyan mektebinde, müfredattaki derslerin tahsilini gördükten sonra İstanbul'da eğitime devam etmiştir. Arapça ve Türkçe okuyup yazabilmekteydi.

27 Eylül 1879 tarihinde 500 kuruş maaşla Antakya Kazası Aşar Memuriyeti Vekâleti görevine stajyer olarak atanmıştır. 13 Ocak 1880 tarihinde aşar memuriyeti vekâletindeki stajyerliğini tamamlayınca 1 Haziran 1882 tarihinde 500 kuruş maaşla Lâskiyeye ve Tabya Mektebinde Osmanlıca Muallimliği görevine getirilmiştir. 16 Nisan 1884 tarihinde 400 kuruş maaşla *İzmir Sancağı Evkaf Müdürlüğüne* tayin olunmuştur. Bu görevinde, kurumun gelirlerini usulsüzce kullanması hasebiyle maaşına el konulmuştur. Ayrıca bu parayı ibraz etmemesi ve çalıştığı kurumu zarara uğratması nedeniyle 6 Haziran 1887 azledilmiştir. 29 Mart 1889 tarihinde 300 kuruş maaşla Gelibolu Sancağı Evkaf Müdürlüğüne tayin olunmuştur.

Aşar kitabeti görevinde bulunup bulunmadığına dair Halep vilâyetinden gönderilen yazının cevabında, 1879/80 senesinde bu görevi emaneten yürüttüğü belirtilmiştir. Ayrıca verilen cevapta, 1878/79 senesinde Aşar Kitabeti Veznedarlığında çalıştığı ve herhangi bir ilişkisinin kalmadığı da beyan edilmiştir. Maarif Nezaretine yazılan tezkire üzerine ve ilgili nezaretten gönderilen

³⁵⁷ BOA. DH. SAİD., No: 156, s. 89.

cevapta Mehmed Şakir Efendi'nin Laskiye'de maarif idaresinde bulunduğu ve İzmir Evkaf Müdürlüğü'nden aklandığı da açıklanmıştır. Bununla birlikte nezaretten gelen mazbataya, Gelibolu Evkaf Müdürlüğüne tayin tarihi ve kazanmış olduğu maaş miktarı da eklenmiştir.

Mehmed Şakir Efendi'nin maaşı, 14 Eylül 1892 tarihinde 500 kuruşa ulaşmıştır. Mehmed Şakir Efendi'nin memuriyeti, 24 Haziran 1896 tarihinde Gelibolu Sancağı Müfettişliğine tahvil olduğu ve Evkaf-ı Hümâyün Sicill-i Ahvâl şubesinin 6 Ağustos 1896 tarihli vukuat pusulasında gösterilmiştir.³⁵⁸

4.1.53. Mehmed Şakir Efendi

Antakya tüccarlarından Hacı Ahmet Ağa'nın oğludur. 19 Eylül 1855 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Sıbyan ve rüştiye mekteplerinde eğitim almıştır. Arapça ve Türkçe okuyup yazabilmekteydi.

13 Nisan 1882 tarihinde yirmi yedi yaşında iken 300 kuruş maaşla Halep Rûsum-i Sitte Nezaretine Seyyar Heyeti Teftiş Kitabetine dâhil olmuştur. 23 Haziran 1882 tarihinde adı geçen heyetin kaldırılmasıyla 13 Nisan 1883 tarihinde 60 kuruş maaşla Cısr-i Şuğûr Rûsum-i Sitte Memuriyeti görevine getirilmiştir. 26 Ekim 1883 tarihinde buradaki kurumun lağvedilmesi sonucu 13 Şubat 1884 tarihinde 250 kuruş maaşla Süveydiye Rûsum-i Sitte Memuriyeti görevine atanmıştır. Maaşı, 18 Temmuz 1884 tarihinde 350 kuruşa ulaşmıştır. 13 Eylül 1885 tarihinde Süveydiye'nin havasına alışamadığı için istifa etmiştir. 24 Kasım 1885 tarihinde 400 kuruş maaşla Mersin Düyun-ı Umumiye Baş Kitabeti görevine atanarak memuriyeti tahvil olmuştur. 7 Ekim 1886 tarihinde 600 kuruş maaşla Silifke Düyun-ı Umumiye Merkez Memuriyeti görevine getirilmiştir. 25 Temmuz 1888 tarihinde

358 BOA. DH. SAİD., No: 30, s.251.

açığa alınmıştır. 15 Ekim 1888 tarihinde 400 kuruş maaşla tekrardan Cısr-ı Şuğur Memuriyetine tayin olunmuştur. Maaşı, 13 Mart 1889 tarihinde 300 kuruşa indirilmiştir.

Halep Düyun-ı Umumiye Merkez Müdüriyetinin hazırladığı mülahazada, Mehmet Şakir Efendi'nin, işine sadık biri olduğu belirtilmiştir. Şimdiye dek bulunduğu görevlerden aklandığına dair 2 Kasım 1883, 14 Eylül ve 6 Kasım 1884, 2 Eylül 1885 ve 17 Temmuz 1888 tarihli dört mazbatanın onaylanmış suretleri, tercüme-i hal evrakına eklenmiştir. Maaşı, 13 Aralık 1890 tarihinde 400 kuruşa ulaşmıştır. 10 Ağustos 1892 tarihinde aynı maaşla Urfa Düyun-ı Umumiye Memurluğuna nakil olunmuştur. Maaşı, 13 Eylül 1892 tarihinde 450 kuruşa ulaşmıştır. Buradaki görevine ek olarak, 20 Ekim 1894 tarihinden 14 Aralık 1894 tarihine kadar 150 kuruş maaşla Birecik Düyun-ı Umumiye Memuriyet Vekâletinde çalışmıştır. 19 Aralık 1894 tarihinde 450 kuruş maaşla Halep Düyun-ı Umumiye Nezareti Tahrirat Müsevvitliği'ne nakledilmiştir. 29 Ağustos 1896 tarihinden 29 Aralık 1896 tarihine kadar hem Tahrirat Müsevvitliği görevini hem de 150 kuruş maaşla *İskenderun Düyun-ı Umumiye Memuriyeti Vekâleti* görevini beraber yürütmüştür. Bununla birlikte 40 gün boyunca *İskenderun Düyun-ı Umumiye İdaresinde* bulunan müfettiş ile birlikte muhasebe-i devir işlemlerini teftiş etmişlerdir. 18 Şubat 1897 tarihinde Halep'teki asıl vazifesine geri dönmüştür. 15 Ağustos 1898 tarihinden 15 Ekim 1898 tarihine kadar başka bir görevden maaş almaksızın ham olarak 450 kuruş maaş aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca 14 Nisan 1899 tarihine kadar da 200 kuruş maaşla, bulunmuş olduğu Nezaretin Tahrirat Baş kitabet vekâletinde görev almıştır. 14 Ekim 1899 tarihinde 500 kuruş maaşla Antakya Düyun-ı Umumiye Müdüriyeti Baş kitabeti görevine nakledilerek terfi almıştır. Bu bilgiler Düyun-ı Umumiye Osmaniye Memurin şubesinin 7 Mayıs 1901 tarihli vukuat pusulasında gösterilmiştir.

Mehmet Şakir Efendi'nin yukarıda bahsedilen memuriyetlerin yanı sıra 14 Mayıs 1901 tarihinden 24 Ocak 1902 tarihine kadar 166 buçuk kuruş maaşla Halep Düyun-ı Umumiye Nezaret Muhasebe Baş Kitabeta Vekâleti görevinde bulunmuştur. O yıllarda yapılan aşar bilgilerinin düzenlenmesi sonucu, 14 Ağustos 1903'te, maaşı 600 kuruşa ulaşmıştır. Antakya'daki görevini ifa ederken Cısr-i Hadid Muhafızlık Vekâletinde bulunan Düyun-ı Umumiye İdaresi kolcusu, Mehmed Şakir Efendi'ye yönelik bazı ithamlarda bulunmuştur. 1 Mart 1903 tarihinde bahsi geçen kolcu, iki teneke rakı ele geçirmiş ve 40 kuruş ceza kesmiştir. Ancak bu cezayı yatıracak kişinin okuma yazma bilmemesi, yolsuzluğun başlangıcı olmuştur. Yakalanan kişi, bu parayı yatırmamasına rağmen kendisine cezayı yatırdığına dair bir makbuz kesilmemiştir. Bunun üzerine kolcu, makbuzun kesilmesini talep etmiştir. Uyarılara kulak asmayan Mehmet Şakir Efendi'ye jandarma ile haber gönderilmiştir. Mehmet Şakir Efendi, her ne kadar bu para ile Çis-i Cedid'teki bir takım borçlarını sildiğini beyan etse de yetkilileri ikna edememiş ve 6 Mart 1903 tarihinde Mehmet Şakir Efendi hakkında soruşturma başlatılmıştır. Mehmet Şakir Efendi sadece bu olaydan dolayı suçlanmamıştır.

Daha önceden İskenderun Düyun-ı Umumiye Merkez memuriyet vekâletinde bulunduğu sırada Yusuf adlı kişiden 15 mecediye, Mehmet adlı kişiden de 10 lira rüşvet talep ettiği, bahsi geçen kişilerin Mehmet Şakir Efendi'yi ihbar etmesi neticesinde ortaya çıkmıştır. Yapılan tahkikat sonrasında kişilerin verdiği ifadelerle araştırma sonuncunun birbiriyle uyumlu olması hasebiyle, 30 Aralık 1903 tarihinde azledilmiş ve 9 Temmuz 1904 tarihli vukuat pusulasında gösterilmiştir.³⁵⁹

359 BOA. DH. SAİD., No: 109, s. 325.

4.1.54. Mehmed Şakir Efendi

Müteveffa Ahmet Efendi'nin oğludur. 1877/78 Antakya'da doğmuştur. Rüştîye mektebinde eğitimini tamamlayarak diploma almaya hak kazanmıştır. Askerlik hizmetini yerine getirirken Başçavuş rütbesine nail olmuştur.

3 Kasım 1907 tarihinden 6 Ocak 1909 tarihine kadar 120 kuruş maaşla Payas Muhafaza Memurluğu Vekâleti'ne istihdam olunmuştur. Akabinde *İskenderun Rüşumat* Baş Müdüriyeti Tahrirat Kalemi'ne stajyer olarak dâhil olmuştur. 27 Eylül 1909 tarihinde 200 kuruş maaşla *İskenderun Merkez İdaresi* Damga Memurluğu'na tayin olunmuştur. Mehmed Şakir Efendi'nin askerlik hizmetinde bulunduğu sırada kazanmış olduğu rütbe *İskenderun Rüşumat* Baş Müdüriyeti tarafından onaylanarak tercüme-i hal evrakına eklenmiştir. Ayrıca rüştîye mektebi diploması ile Osmanlı nüfus tezkiresiyle birlikte Baş Müdüriyette muhafaza edilmiştir. Mehmet Şakir Efendi, *İskenderun*'daki vazifesine devam ederken, 18 Aralık 1909 tarihinde icra kılınan tensikat sonucu 14 Haziran 1910 tarihinde aynı maaşla Payas Rüşumat Muhafaza Memurluğu'na getirilmiştir. Maaşının, 14 Temmuz 1910 tarihinde 300 kuruşa ulaştığı, Rüşumat Memurun Müdüriyeti'nin 1 Mart 1914 tarihli vukuat pusulasıyla bildirilmiştir.³⁶⁰

4.1.55. Mehmed Şakir Efendi

Antakya'da Câmî-i Kebir³⁶¹ imamı ve hatibi müteveffa Mahmud Efendi'nin oğludur. 1835/36 senesinde Antakya'da doğmuştur. Pederi nezdinde İslami temel ilimleri, sarf, nahiv ve Fıkıh derslerinin eğitimini almıştır. Arapça ve Türkçe okuyup yazabilmekteydi.

23 Ekim 1864 tarihinde 250 kuruş maaşla Antakya Tahrir *Fırkası Muharrir-i Sânilîği*'ne atanmıştır. 28 Ekim 1865 tarihinde

³⁶⁰ BOA. DH. SAİD., No:185, s. 162.

³⁶¹ Şu anda da Antakya Şehir merkezinde bulunan Ulu Cami'dir.

900 kuruş maaşla Halep vilâyeti Tahrir Fırkası Muharrir-i Sâ-niliği'ne tayin olunmuştur. 13 Mart 1866 tarihinde 1.700 kuruş maaşla Ankara Vilâyeti Tahrir Fırkası Muharrir-i Evvelliği'ne nakil edilmiştir. 13 Mayıs 1866 tarihinde buradaki vazifesine başlamasına rağmen 13 Eylül 1866 tarihinde bu görevinden istifa etmiştir. 13 Mayıs 1872 tarihinde 1.250 kuruş maaşla Maraş Sancağı Tahrir Fırkası Muharrir-i Evveli'ne tayin edilmiştir. Mehmet Şakir Efendi'nin maaşı, 13 Ekim 1872 tarihinde 1.250 kuruştan 1.085 kuruşa indirilmiştir. 14 Kasım 1876 tarihinde memuriyet unvanı Ser Muharrirliğe tahvil olup maaşı 1.500 kuruşa çıkarılmıştır. 13 Temmuz 1878 Maraş Sancağındaki görevini tamamlayarak 13 Aralık 1878 1.200 kuruş maaşla Diyarbakır Vi-layeti İkinci Fırka-ı Muharrirliği'ne getirilmiştir. Maaşı, 13 Eylül 1879 tarihinde 720 kuruşa indirilmiştir. 13 Mart 1880 tarihinde 1.000 kuruş maaşla Musul Vilâyeti Birinci Fırka Muharrirliği'ne atanmıştır. 16 Ocak 1882 tarihinde memuriyeti, Hakkâri'ye tahvil olunmuş ise de yazının ertelenmesi yüzünden işe başlayamamış ve 1 Ocak 1883 tarihinde 800 kuruş maaşla Musul Vilayeti Üçüncü Fırka Muharrirliği'ne tayin edilmiştir. 2 Temmuz 1883 tarihinde yine aynı yerde 1.000 kuruş maaşla Birinci Fırka Mu-harrirliği'ne getirilmiştir.

Mehmet Şakir Efendi, 13 Şubat 1885 tarihinden 24 Mayıs 1885 tarihine kadar Musul Vilâyeti *Vergi Müdüriyeti Vekâleti* görevinde bulunmuştur. Bu görevinden dolayı maaşına 300 kuruş zam yapılmış ve maaşı, 4 Mart 1885 tarihinde 1.250 kuruşa ulaşmıştır. 23 Ağustos 1889 H.16 Zilhicce 1306 tarihinde Mehmet Şakir Efendi'nin memuriyeti lağvedilmesi sonucunda boşta kalmıştır. 13 Nisan 1893 tarihinde 750 kuruş maaşla Kerkük Sancağına bağlı Vergi Tahrir Memuriyeti görevine atanmıştır. 2 Ekim 1895 tarihinden 20 Şubat 1896 tarihine kadar Kerkük Sancağı Vergi Dairesi Muhasebeciliği Vekâleti görevinde bulunmuştur. Bu müddet zarfında muhasebeciliğe mahsus 2.764 kuruş 20

para vekâlet maaşı almıştır. 12 Mart 1897 tarihinde Kerkük'teki görevinden ayrılmıştır. 9 Mayıs 1897 tarihinde Zor Sancağı Vergi Memuriyeti'ne atanarak görevine başlamıştır. Burada görevini ifa ederken 1.440 kuruş maaşla Kudüs-i Şerif Sancağı Vergi Müdüriyetine tayin olunması nedeniyle 27 Mayıs 1899 tarihinde Zor Sancağındaki görevini bırakmıştır. 28 Haziran 1899 tarihinde Kudüs'teki görevine başlamıştır.

Halep Vilayeti Müdüriyeti ile Halep'e bağlı Tahrir-i Vergi İdare-i Umumiyesi Müdüriyetinden yazılan mülâhazalara atfen Maliye Nezareti, Mehmet Şakir Efendi'nin yeterli bilgi ve birikime sahip olduğunu beyan etmişlerdir. Mehmet Şakir Efendi'nin Osmanlı nüfus tezkiresi, bulunmuş olduğu hizmetlerde herhangi bir vukuata karışmadığına dair mazbata, Kerkük Sancağı Muhasebeciliği vekâletinde istihdam olduğu süre boyunca kazandığı maaşlar ve buradan ayrılması sonucu kendisine verilen belge, Zor Sancağı İdare Meclisi tarafından hazırlanan mazbatada gösterilmiştir. Bu bilgiler sırasıyla 24 Mayıs 1897, 6 Eylül 1897 ve 5 Mayıs 1898 tarihli mazbatalarda gösterilip Mehmet Şakir Efendi'nin asıl tercüme-i hal evrakına işlenip Sicill-i Ahvâl şubesinde muhafaza edilmiştir.

Mehmet Şakir Efendi'nin tercüme-i hâl evrakında, Halep Vilâyetinin bazı kazalarının İdare Meclisi Kitabeti görevleri ve İzmir'de Defter-i Mukayyitliğinde istihdam olduğu gösterilmiş ise de Halep Vilayeti ve Rûsumat Emîni arasında geçen yazışmalarda böyle bir istihdamların yapılmadığı beyan olunmuştur. Ayrıca Kerkük Sancağı Muhasebeciliği vekâletinden aklandığına dair onaylanmış sureti, Berat Defterinde gösterilmiş ise de Halep vilayetine bu bilginin ulaşmaması üzerine, Musul Vilayetine konunun açıklığa kavuşturulmasını isteyen 31 Mayıs 1900 tarihli bir mazbata yazılıp gönderilmiştir.

Mehmet Şakir Efendi, 23 Temmuz 1906 tarihinde 1.800 kuruş

maaşla Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti'ne bağlı Vergi Müdüriyeti görevine getirilmiştir. Mehmet Şakir Efendi'nin bu göreve getirilişi, bazı bürokratik girişimler sonucunda olmuştur. Öncelikle Maliye Nezareti, Memurin-i Mülkiye Komisyonuna, bahsi geçen müdüriyete Mehmet Şakir Efendi'nin getirilmesini anlatan bir tezkire göndermiştir. Tezkirenin içeriğinde Efendi'nin bu görevi layıkıyla yapacağı ve rütbesinin yeterli olduğu belirtilmiştir. Bu istek üzerine İntihab-ı Memurin-i Maliye Komisyonu, Cezayir-i Bahri Sefid Vilâyetine bağlı Vergi Müdüriyetine seçtiğini, padişah hazretlerinin onayına bırakmıştır. Padişah hazretlerinin bu kararı onaylaması sonucu yukarıda belirtilen tarihte bu göreve layık görülmüştür. Ayrıca Mehmet Şakir Efendi'nin rütbesi, rütbe-i saliseden rütbe-i saniye çıkartılmıştır. Böyle bir kararın alınmasındaki neden, Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayetine bağlı Vergi Müdüriyetinin Kudüs-i şerif Sancağı Vergi Müdüriyetinden daha yüksek bir mevkide olmasıdır.

Mehmet Şakir Efendi'nin, Kudüs-i Şerif Vergi Müdürlüğündeki görevini 13 Eylül 1906 tarihinde bıraktığı, Maliye Nezareti Sicil şubesinin 8 Mayıs 1907 tarihli vukuat pusulasıyla bildirilmiştir. 6 Ekim 1906 tarihinde Cezayir-i Bahri Sefid'deki vazifesine başladığı 16 Şubat 1907 tarihli vukuat pusulasında yazılmıştır. Maliye Nezaretinin teklifi üzerine Memurin-i Mülkiye Komisyonundan verilen karar üzerine ve padişah hazretlerinin onayı alınarak Mehmet Şakir Efendi, tekrardan 30 Temmuz 1908 tarihinde 1.400 kuruş maaşla Kudüs-i Şerif sancağı vergi müdürlüğüne nakil buyrulmuştur.

Mehmet Şakir Efendi, 6 Ekim 1906 tarihinden 26 Mayıs 1908 tarihine kadar Cezayir-i Bahri Sefid Vilâyeti Vergi Müdürlüğünde görev almış ve 27 Mayıs 1908 tarihinden 7 Temmuz 1908 tarihine kadar 450 kuruşluk maaşı Tekaüt Sandığı'na yatırmıştır. Ayrıca Maliye Nezareti tarafından hazırlanan raporda, Mehmet

Şakir Efendi'nin devlet mallarından herhangi bir şeyi zimmetine geçirmedeği ve ilişkisinin tamamıyla kesildiği 13 Kasım 1909 tarihli vukuat pusulasında gösterilmiştir. Mehmet Şakir Efendi, 24 Ekim 1909 tarihinde emekli olduğu ve 1.300 kuruş tekaüt maaşı aldığı, 14 Aralık 1909 tarihli vukuat pusulasında belirtilmiştir.³⁶²

4.1.56. Mehmed Şevki Efendi

Abdullah Efendi'nin oğludur. 1860/61 senesinde Antakya'da doğmuştur. Antakya'da mevcut olan İsevi mekteplerinin rüştiye ve idadi kısımlarında Arapça, Türkçe, Fransızca, Rumca ve biraz da İngilizce dillerinin eğitimini almıştır. Adı geçen dilleri hem konuşup hem de yazabilmekteydi.

17 Mayıs 1890 tarihinde 200 kuruş maaşla *İzmir'de Hamidiye İptidai Mektebi Türkçe Dilbilgisi*, Coğrafya ve Matematik muallimi olarak tayin olunmuştur. 27 Haziran 1890 tarihinde yine aynı maaşla *İzmir'de Namazgâh İlkokulu Türkçe Dilbilgisi*, Coğrafya ve Matematik muallimlikleri de görev bünyesine dâhil edilmiştir. 6 Ekim 1891 tarihinde 600 kuruş maaşla *İzmir İdadi Mektebi*'nde Rumca Muallimliğine tayin edilmiştir. Bu göreve getirilmesi sebebiyle aynı tarihte ilave görevlerinden ayrılmıştır. 13 Ekim 1891 tarihinde Rumca muallimliği görevine başlamıştır. 18 Kasım 1891 tarihinde Rumca dersinin kaldırılması sonucu Mehmet Şevki Efendi Fransızca muallimliği görevine getirilmiştir. 6 Ocak 1892 tarihinde, Fransızca muallimliğine ek olarak 500 kuruş maaşla Matbuat Ecnebiye Müfettişliği'ne atanmıştır. 27 Ağustos 1892 tarihinde Fransızca muallimliği yaptığı rüştiye mektebinin lağvedilmesi sonuncu elinde sadece Matbuat-ı Ecnebiye Müfettişliği görevi kalmış ve bu görevinden de 13 Eylül 1892 tarihinde ayrılmıştır. 13 Aralık 1892 tarihinde 400 kuruş maaşla *İzmir Kütüb ve Resâil* Muayene Memurluğu'na tayin

³⁶² BOA. DH. SAİD., No: 124, s.149.

edilmiştir. 12 Mayıs 1894 tarihinde de Maarif Nezareti tarafından bu memuriyeti onaylanmıştır.

Mehmed Şevki Efendi, İzmir Kütüb ve Resâil Muayene Memurluğu görevini sürdürürken 22 Ocak 1895 tarihinde 500 kuruş maaşla Dersaâdet Polisi İlâve Altıncı Bölge Üçüncü Komiserlik görevine getirilmiştir. Maaşı, 13 Mart 1897 tarihinde 360 kuruşa indirilmiştir. 30 Mayıs 1898 tarihinde İzmir Kütüb ve Resâil Muayene Memurluğu'ndan ayrılmıştır. 4 Haziran 1898 tarihinde 450 kuruş maaşla Encümen Müfettişliği'ne getirilmiştir. Mehmed Şevket Efendi'nin maaşı, 14 Ekim 1899 tarihinde 650 kuruşa ulaşmıştır. 15 Mart 1900 tarihinde müfettişlik görevinden ayrılmıştır. Maarif Müdüriyeti tarafından yazılan mülâhazada, Mehmed Şevki Efendi'nin İzmir Şadi Mektebi muallimliğine istinaden görevini başarılı bir şekilde yerine getirdiği beyan edilmiştir.

İzmir Vilâyet İdare Meclisinin Maarif Heyeti, Mehmed Şevki Efendi'nin hizmetlerine yönelik 30 Aralık 1893, 24 Ocak 1894 ve 17 Şubat 1894 tarihli üç adet mazbata hazırlamıştır. Bu tutanaklarda istihdam olduğu müddet, kazandığı maaşların miktarı ve görevlerden ayrılış nedenleri izah edilmiştir. Ayrıca bahsi geçen tutanaklar, Maarif Nezareti tarafından 30 Ocak 1909 tarihinde Osmanlı nüfus tezkiresi ve tercüme-i hal evrakıyla birlikte Sicill-i Ahvâl Daire-i Umumiyesi'nde muhafaza edilmiştir. Bu bilgilerin dışında Zabtiye Nezareti, Mehmet Şevki Efendi'nin İzmir Kütüb ve Resâil Muayene Memurluğu'na atanış tarihi ve ayrılış nedenini anlatan 31 Mayıs 1909 tarihli bir zabıt tutulmuştur.³⁶³

363 BOA. DH. SAİD., No: 158, s. 191.

4.1.57. Mehmed Zeki Efendi

Antakya tüccarlarından Abdülgani Efendi'nin oğludur. 1877/78 senesinde Antakya'da doğmuştur. Sıbyan mektebini bitirdikten sonra, rüştiye mektebinde müfredattaki dersleri okumasına rağmen diploma almayı başaramamıştır. Türkçe okuyup yazabilmenin yanı sıra Arapça konuşabilmekteydi.

13 Mart 1893 tarihinde Antakya Kazası Vergi Tahrir Kalemi'ne stajyer olarak dâhil olmuştur. 27 Haziran 1898 tarihinde 100 kuruş maaşla Edirne Vilâyeti Vergi Kitabeti Refakati'ne tayin olunmuştur. Edirne Vilâyeti Tahrir-i Vergi Müdüriyeti vekâletiyle Defterdarlığı ve Tahrir-i Vergi Müdüriyeti Umumiyesi tarafından yazılan mülâhazaya atfen Maliye Nezareti, Mehmet Zeki Efendi'nin işinde başarılı olduğunu onaylamıştır. Antakya İdare Meclisi tarafından hazırlanan 20 Ağustos 1896 tarihli mazbatada, Antakya Kazası Vergi Kaleminde stajyer olarak çalıştığını ve işini layıkıyla yaptığı belirtilmiştir. Tahrir-i Vergi İdare-i Umumiyesi'nce hazırlanan 5 Ocak 1899 tarihli mazbatada, Edirne Vilayeti Vergi Kitabeti Refakati görevine tayin tarihi ve almış olduğu maaş miktarından bahsedilmiştir. Bu mazbatalar, asıl tercüme-i hâl evrakıyla birlikte muhafaza edilmiştir. Mehmed Zeki Efendi, 12 Temmuz 1898 tarihinde Edirne'deki görevinden ayrıldığı Edirne Vilâyeti tarafından 31 Ekim 1899 tarihli ve 149 numaralı tahriratta belirtilmiştir.³⁶⁴

4.1.58. Mustafa Efendi

Antakya esnaflarından Mehmed Ağa'nın oğludur. 1858/59 senesinde Antakya'da doğmuştur. Sıbyan mektebinde tahsil gördükten sonra özel hocadan İzhar ve Gülistan derslerini almıştır. Arapça ve Türkçe okuyup yazabilmekteydi.

1875/76 senesinde on yedi yaşında iken *Şam* Telgrafhanesi'ne

364 BOA. DH. SAİD., No: 95, s. 381.

stajyer olarak dâhil olmuştur. 13 Mart 1878 tarihinde 1.000 kuruş maaşla Harire Merkezi Muhasebe Memuriyeti'ne tayin olunmuştur. Maaşı 14 Mart 1880 tarihinde 800 kuruşa indirilmiştir. 12 Eylül 1880 tarihinde 800 kuruş maaşla Taiz Merkezi Muhabere Memuriyeti görevine getirilmiştir. 31 Ekim 1881 tarihinde 1.200 kuruş maaşla Mahail Telgraf Merkezi Müdüriyeti görevine atanmıştır. 26 Şubat 1884 tarihinde aynı maaşla Zebid Telgraf Merkezi Müdüriyeti'ne nakil olmuştur. 13 Mart 1300 tarihinden ve 19 Kasım 1889 tarihine kadar 1.200 kuruş maaşla Yemen vilâyetine tabi Ebha Telgraf Merkezi Müdüriyeti'nde görev almıştır.

Telgraf ve Posta Baş Müdüriyetiyle Posta Nezareti, Mustafa Efendi'nin tercüme-i hal evrakına, işinde başarılı olduğu eklenmiştir. Mustafa Efendi'ye, vazifesindeki gayretlerinden dolayı 11 Ocak 1893 tarihinde "Rütbe-i Rabia Madalyası" tevcih buyrulmuştur. Mustafa Efendi'nin maaşı yapılan tensikat sonucu, 13 Mart 1897 tarihinde 1.080 kuruşa indirilmiş ise de 13 Ağustos 1899 tarihinde 1.500 kuruşa ulaşmıştır. Bu durum Telgraf ve Posta Sicil Şubesi, 23 Mayıs 1897 ve 23 Mart 1900 tarihli iki kıta vukuat pusulalarında bildirmiştir.

17 Temmuz 1903 tarihinde nikelden imal edilmiş Hamidiye-Hicaz Demiryolu Madalyası ihsan buyrulduğu, Telgraf ve Posta Sicil Şubesi 3 Şubat 1907 tarihli vukuat pusulasında beyan edilmiştir.³⁶⁵

4.1.59. Mustafa Fehmi Efendi

Hacı Fazıl Efendi'nin oğludur. 1875/76 senesinde Antakya'da doğmuştur. Antakya iptidai mektebinde tahsilini tamamladıktan sonra bir süre medresede Arapça öğrenmiştir. Bursa Harir-i Darü't-Talim Mektebine girip müfredattaki derslerin eğitimini tamamladıktan sonra 6 Ekim 1907 tarihinde diploma almaya hak kazanmıştır.

365 BOA. DH. SAİD., No: 54, s. 122.

20 Ocak 1909 tarihinde 200 kuruş maaşla Antakya Ziraat Bankası Sandık-ı Muhasebe Kitabete İkinci Refakati olarak tayin olunmuştur. Antakya Kazası Kaymakamlığı, Mustafa Fehmi Efendi'nin, vazifesini gayet iyi şekilde yerine getirdiğini tasdik edip bu durumu Ziraat Bankası İdare-i Umumiyesine havale etmiştir. Osmanlı nüfus tezkiresi, Bursa Harir-i Darü'l Mualliminden hak ettiği diploma ve asıl tercüme-i hal evrakı Sicill-i Ahvâl Memurin şubesinde muhafaza edilmiştir. Ayrıca Antakya Ziraat Bankasına tayin tarihi ve kazandığı maaş miktarı, çalıştığı kurum ile adı geçen Şube arasında yapılan yazışmalardan anlaşılmıştır. 19 Şubat 1910 tarihinde 300 kuruş maaşla Antakya Ziraat Bankası Sandık-ı Muhasebe Kâtipliği Birinci Refakati'ne terfi edilmiştir. Bu görevinde, zimmetine herhangi bir şey geçirmedığı 29 Ocak 1912 tarihli vukuat pusulasında göstermiştir.³⁶⁶

4.1.60. Mustafa Neşet Efendi

Bedevizâde Halil Efendi'nin oğludur. 1874/75 senesinde Antakya'da doğmuştur. Antakya kasabasında sıbyan mektebinde tahsil gördükten sonra rüştiye mektebinde müfredattaki dersleri tamamlayarak 27 Temmuz 1891 tarihinde aliyyülâlâ derecede diploma almaya hak kazanmıştır. Medresede de biraz Arapça ve Farsça dillerinin eğitimini almıştır.

Bir müddet, Antakya kazasında Mal ve Ziraat Bankası Sandıkları ile Tahrirat ve Tapu Kalemleri'ne stajyer olarak dâhil olmuştur. 12 Kasım 1895 tarihinden 5 Ağustos 1896 tarihine kadar 75 kuruş maaşla Bab Kazası Belediye Sandık Emaneti Vekâleti'ne istihdam olmuştur. 10 Ağustos 1897 tarihinden 17 Ekim 1899 tarihine kadar 300 kuruş maaşla Antakya Nüfus Müdürlü-

366 BOA. DH. SAİD., No: 159, s. 116. Mustafa Fehmi Efendi'nin BOA. DH.

SAİD., No: 152, s. 156. künyeli bir Sicill-i Âhval kaydına daha rastladık.

Mustafa Fehmi Efendi'ye ait bilgilerin daha fazla olmasından dolayı yukarıda verdiğimiz künyeye ait belgeyi kullandık.

ğü'ne bağlı Süveydiye Nahiyesi Sandık Emaneti Tahrirat Kâtipliği görevinde çalışmıştır. Samandağ Nahiyesi Müdüriyetlerinde yapılan kadro düzenlemesi sonucu boşa kalmıştır. Daha sonra Mustafa Neşet Efendi Bab Kazası Mal Kaleminde stajyer olarak çalışmaya başlamıştır. 1901/02 senesinde 600 kuruş aylık ücretle Bab Kazası Salhane-i Ağnam ve aynı sene içerisinde 750 kuruş aylık ücretle Bab Kazası Merkez Emanet Kitabetleri'nde görev almıştır. 2 Şubat 1903 tarihinde 250 kuruş maaşla Harim Kazası Ziraat Bankası Sandık Muhasebe Kâtipliği Refakati görevine tayin olunmuştur.

Harim Kazası Kaymakamlığı, Mustafa Neşet Efendi'nin tercüme-i hâl evrakında, işinde başarılı olduğu ve Ziraat Bankası Genel İdaresini de gayet iyi bir şekilde yerine getirdiği tasdik edilmektedir. Mustafa Neşet Efendi'nin hizmetlerinden ötürü tutulan sabıka kaydında, istihdam süreleri, maaş miktarı, görevlerinden ayrılması ve aklandığını anlatan kayıtlar tutulmuştur. Bu kaydın onayını ise Antakya ve Bab Kazaları İdare Meclisleri ile Belediye Meclisleri yapmıştır. Adı geçen iki kurumu, Halep Vilayeti İdaresi 1 Şubat 1895, 19 Mayıs 1896 ve 16 Ekim 1902 tarihli mazbatalarla desteklemiştir. Bahsi geçen mazbatalar, rüştiye mektebi diploması ve Osmanlı nüfus tezkiresiyle birlikte Sicill-i Ahvâl Memurin şubesinde muhafaza edilmiştir.

Mustafa Neşet Efendi, 9 Mart 1904 tarihinde 300 kuruş maaşla Urfa Ziraat Bankası *Şubesi*'ne atanmıştır. 3 Nisan 1905 tarihinde 400 kuruş maaşla Rumkale Ziraat Bankası Sandık Muhasebe Kâtipliğine nakledilmiştir.

Mustafa Neşet Efendi'nin hizmet sabıka kaydında bahsi geçen görevlerden aklandığı ve ilişkisinin kalmadığı, Ziraat Bankası İdare-i Umumiyesi tarafından hazırlanan 29 Kasım 1908 tarihli vukuat pusulasında gösterilmiştir.³⁶⁷

367 BOA. DH. SAİD., No: 127, s. 345.

4.1.61. Mustafa Şevket Efendi

Müteveffa Hacı Bekir Efendi'nin oğludur. 1852/53 senesinde Antakya'da doğmuştur. Antakya sıbyan mektebinde tahsil gördükten sonra üç sene kadar rüştiye mektebindeki müfredattaki derslerin eğitimini almıştır. Türkçe okuyup yazabilmekteydi.

1869/70 senesinde Antakya Kazası Emlak İdaresi'ne stajyer olarak dâhil olmuştur. 24 Ocak 1875 tarihinde Antakya Kazası Nüfus Mukayyitliği'ne tayin olunmuştur. 11 Mayıs 1882 tarihinde 125 kuruş maaşla Antakya Kazası Nüfus Kitabete'ne atanarak memuriyeti tahvil olmuştur. Nüfus Mukayyitliği görevinde bulunduğu sürede 5.012 kuruş maaş kazanmıştır. 27 Aralık 1892 tarihinde Rütbe-i hâmise ihsan buyrulmuştur. 20 Ocak 1895 tarihinde Beşinci Rütbeden bir kıta Mecidi Nişan-ı Zişan tevcih edilmiştir. 29 Ağustos 1896 tarihinde 250 kuruş maaşla *İskenderun Kazası* Nüfus Memuriyetine nakil olmuştur. Rütbe-i hâmise ve beşinci rütbeden Mecidi Nişanı'yla birlikte Osmanlı nüfus tezkiresi, Antakya Kazası İdare Meclisi tarafından onaylamıştır. Ayrıca istihdam müddet süreleri ve maaş miktarlarına dair Halep Vilayeti, 24 Şubat 1897 ve 2 Haziran 1897 tarihli iki adet tahrirat hazırlamış ve asıl türcüme-i hal evrakıyla birlikte Dâhiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Şubesinde muhafaza edilmiştir.³⁶⁸

4.1.62. Nureddin Efendi

Antalya Kazası Evkaf Memuru Vekili Sami Efendi'nin oğludur. 1868/69 senesinde Antakya'da doğmuştur. Sıbyan mektebinden mezun olduktan sonra üç sene kadar rüştiye mektebinde, müfredattaki derslerin tahsilini görmüştür. Türkçe okuyup yazabilmenin yanı sıra Arapça ve Farsça'ya aşinadır.

1892/93 senesinde Antakya Düyun-ı Umumiye Müdüriyeti'ne stajyer olarak dâhil olmuştur. 6 Haziran 1893 tarihinden 23 Haziran 1893 tarihine kadar 300 kuruş maaşla Süveydiye Hariri-

³⁶⁸ BOA. DH. SAİD., No: 114, s. 359.

Koza Fabrikası Memurluğu görevinde bulunmuştur. 17 Kasım 1893 tarihinden 23 Ocak 1894 tarihine kadar aynı miktar maaşla Hacı Cilu karyesinde Harir Memurluğu görevinde istihdam olunmuştur. Akabinde askere ihtiyaç olması hasebiyle 20 Nisan 1894 tarihinden 7 Kasım 1894 tarihine kadar askerlik görevini ifa etmiştir. 13 Ekim 1895 tarihinde Antakya'da emaneten idare olunan Rüsüm-ı Sitte Memurluğu'na atanmıştır. 2 Kasım 1895 tarihinde ikinci kez askerlik görevini ifa etmek üzere askere çağrılması nedeniyle hâlihazırda bulunan görevinden istifa etmiştir.

11 Aralık 1895 tarihinde işine tekrardan dönmek istese de görev aldığı birimin lağvedilmesi neticesinde açıkta kalmıştır. 1 Haziran 1896 tarihinde 300 kuruş maaşla Süveydiye Harir-i Koza Fabrikası Memurluğu'na ikinci kez tayin olunmuştur. Ancak, bu fabrikanın 30 Haziran 1896 tarihinde kapatılması sonucunda buradaki görevine son verilerek tekrardan açıkta kalmıştır. Daha sonra Antakya Düyun-ı Umumiye Müdüriyeti'ne stajyer olarak devam etmiştir. 26 Eylül 1896 tarihinde 200 kuruş maaşla *İskenderun* Düyun-ı Umumiye Merkez Memuriyetine bağlı Belen Muhafaza Memuriyeti'ne tayin olunmuştur.

Halep Düyun-ı Umumiye Nezareti ile İdare-i Merkeziye Müdüriyeti Umumiyetinde, Nureddin Efendi'nin iyi hal sahibi ve sağlam iradeli biri olduğunu tasdik etmişlerdir. Şimdiye kadar görev aldığı memuriyetler hakkında düzenlenen mazbatalar, asıl tercüme-i hal varakasına işlenmiştir. Nureddin Efendi'nin tercüme-i hal evrakında vukuatı olmamasına binaen 22 Nisan 1892 tarihinde kendisine Hamiyet Nişanı tevcih buyrulmuştur. 20 Aralık 1898 tarihinden 27 Nisan 1899 tarihine kadar 66 kuruş sülüs maaşla Birecik Düyun-ı Umumiye Memuriyet Vekâleti görevinde bulunmuştur. Buradaki görevinden 13 Eylül 1900 tarihinde ayrıldığı, Düyun-ı Umumiye-i Osmaniye Memurin şubesinin 20 Temmuz 1902 tarihli vukuat pusulasıyla bildirilmiştir.³⁶⁹

369 BOA. DH. SAİD., No:138, s. 255.

4.1.63. Nureddin Efendi

Ulemeden Sami Efendi'nin oğludur. 1868/69 senesinde Antakya'da doğmuştur. Antakya'da bulunan Yeni Cami-i Şerif Medresesi'nde tahsil gördükten sonra, rüştiye mektebine devam etmiş ise de mezun olmamıştır. Türkçe okuyup yazabilmekteydi.

Bir müddet Antakya Kazası Mal ve Tahsilât Kalemlerinde stajyer olarak çalıştıktan sonra 17 Haziran tarihinde 200 kuruş maaşla Antakya Kazası Mukadderat Kitabetine tayin olunmuştur. Antakya Kazası Mal Müdürü, Kaymakamlığı ve Halep Vilayeti Defterdarlığı Vekâleti tarafından yazılan mülahazalara atfen Maliye Nezareti, işini layıkıyla yapabildiğini beyan etmişlerdir. Osmanlı nüfus tezkiresinin onaylanmış suretiyle birlikte, tayin tarihleri, maaş miktarı 4 Temmuz 1908 ve 31 Ekim 1908 tarihli tahriratlar da belirtilmiştir. Bu belgeler asıl tercüme-i hal evrakıyla birlikte Maliye Nezareti Sicil şubesinde muhafaza edilmektedir.³⁷⁰

4.1.64. Osman Efendi

Halef Ağa'nın oğludur. Eylül/Ekim 1855 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Özel hocadan Arapça ve Farsça dillerini öğrenmiştir. Türkçe okuyup yazabilmenin yanı sıra Arapça ve Farsçaya aşinadır.

Yirmi yaşındayken Ağustos/Eylül 1875 tarihinde 190 kuruş maaşla *İskenderun Nüfus Kâtipliğine* tayin olunmuştur. 1 Aralık 1879 tarihinde 300 kuruş maaşla *İskenderun kazası Bidayet Mahkemesi Müstantik Muavinliği*'ne atanmıştır. 14 Şubat 1881 tarihinde aynı maaşla İskenderun Rüsumat Müdüriyeti Arabacılığına memuriyeti tahvil olmuştur. 22 Haziran 1881 tarihinde 400 kuruş maaşla Süveydiye Rüsumat Baş Kitabeti'ne atanmıştır. 17 Kasım 1881 tarihinde 300 kuruş maaşla *İskenderun Rüsumat Nezareti* Muhasebe Mukayyitliği görevine getirilmiştir. 22 Ocak

370 BOA. DH. SAİD., No:164, s. 55.

1882 tarihinde 400 kuruş maaşla *İskenderun Rüsumat* Müdüriyeti Tezkire Muharrirliğine atanmıştır. 30 Mart 1883 tarihinde 500 kuruş maaşla Mersin Rüsumat Müdüriyeti Estimatörlüğüne tayin olunmuştur. 26 Haziran 1886 tarihinde 800 kuruş maaşla *İskenderun Rüsumat Müdüriyeti Estimatörlüğüne* nakledilmiştir.

Şimdiye dek bulunduğu vazifelerden ötürü hakkında herhangi bir şikâyet olmamış ve yargılanmamıştır. İskenderun Rüsumat Nazırı Hakkı Efendi ile Halep Rüsumat Emaneti Edip Efendi taraflarından yazılan mülahazalarda, Osman Efendi'nin işini layıkıyla yapabildiğinden bahsedilmiştir. 3 Ağustos 1892 tarihinde 1.000 kuruş maaşla Trablusgarp Merkez Rüsumat İdaresi Estimatörlüğüne tayin olunmuştur. Maaşı, 13 Mart 1897 tarihinde 900 kuruşa indirilmiştir. 25 Eylül 1906 tarihinde 1.170 kuruş maaşla becayiş yoluyla Beyrut vilayeti Emtia-ı Ecnebiye *Gümrük Müdüriyeti* Estimatörlüğü görevine nakil olmuştur. 9 Ocak 1908 tarihinde 1.000 kuruş maaşla *İskenderun Merkez İdaresi Estimatörlüğüne* nakledilmiştir. 14 Temmuz 1910 tarihinde icra kılınan tensikat sonrasında 1.100 kuruş maaşla aynı yerdeki görevinde kalmıştır. Bu bilgiler 11 Kasım 1911 tarihli vukuat pusulasında gösterilmiştir.³⁷¹

4.1.65. Osman Nuri Efendi

Antakyalı müteveffa Şaban Efendi'nin oğludur. 1859/60 senesinde Dersaadet'te doğmuştur. Sıbyan mektebini bitirdikten sonra Fatih Cami-i Şerif Medresesine devam ederek sarf, nahiv ve Arapça derslerinin eğitimini almıştır. Türkçe okuyup yazabilmenin yanı sıra Arapça konuşabilmekteydi.

Ağustos 1891 tarihinde Cebeller Kethüdalığı Vekâleti'ne tayin olunmuştur. 4 Şubat 1894 tarihinde 300 kuruş maaşla Polis Neferliği'ne atanmıştır. 14 Mart 1895 tarihinde 350 kuruş maaşla

³⁷¹ BOA. DH. SAİD., No: 17, s. 123.

Çavuşluk görevine getirilmiştir. 24 Nisan 1895 tarihinde Üçüncü Sınıf Komiserlik görevinde çalışmaya başlamıştır. Burada gösterdiği gayretlerinden ötürü, 5 Haziran 1898 tarihinde açıktan *İkinci Sınıf Komiserlik* görevine terfi olunmuştur. 12 Ocak 1899 tarihinde maaşına yüzde kırk zam yapılarak padişah hazretlerinin iradesiyle Birinci Sınıf Komiserlik görevine terfi edilmiştir. Yine padişah hazretlerinin emriyle 18 Temmuz 1899 tarihinde 2.400 kuruş maaşla *Şehremaneti Ser Müfettişliği*'ne nakledilmiştir. Maaşı, 2 Nisan 1900 tarihinde 2.500 kuruşa ulaşmış ve 14 Ağustos 1901 tarihinde ise 2.250 kuruşa indirilmiştir. 27 Şubat 1894 tarihinde Beşinci Rütbeden Mecidi Nişan-ı Zişan ile ödüllendirilmiştir. 9 Haziran 1898 tarihinde Rütbe-i Saniye Sınıf-ı Sanisi tevcih buyrulmuştur.

1 Ağustos 1898 tarihinde Yunan Muharebe Madalyası ihsan buyrulmuştur. 30 Ekim 1899 tarihinde Rütbe-i Sani Sınıf-ı Evvel derecesine terfi edilmiştir. 7 Ekim 1900 tarihinde altından mamul *İmtiyaz Madalyası* ihsan buyrulmuştur. Bulduğu hizmetlerden zimmet ve ilişiği kalmadığı, 12 Eylül 1900 tarihli mazbatada belirtilmiştir. Ayrıca almış olduğu rütbe ve nişanları 30 Temmuz 1900 tarihli tezkirede bahsedilmiştir. Bu belgeler, tercüme-i hal evrakıyla birlikte muhafaza edilmiştir.³⁷²

4.1.66. Ömer Fevzi Efendi

Tevfik Efendi'nin oğludur. 1878/79 senesinde Antakya'da doğmuştur. Sıbyan ve rüştiye mekteplerinden mezun olduktan sonra Halep İdadi Mektebi ile Mekteb-i Mülkiye-i şahaneye girip buradaki eğitimini tamamlayarak aliyülâlâ derece iki diploma sahibi olmuştur. Arapça ve Türkçe okuyup yazabilmenin yanı sıra Fransızca'dan Türkçe'ye tercüme yapabilmekteydi.

2 Ekim 1897 tarihinde Dâhiliye Nezareti Umumiye *İdare-*

³⁷² BOA. DH. SAİD., No: 112, s. 108.

si'ne stajyer olarak dâhil olmuştur. Maaşı, 23 Şubat 1898 tarihinde 50 kuruşa ve 2 Eylül 1898 tarihinde ise 70 kuruşa ulaşmıştır. Dâhiliye Nezareti İdare Müdüriyeti maaş miktarları ile görevini yerini getirdiğini onaylamıştır.

Osmanlı nüfus tezkiresi, Dâhiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl şubesi tarafından incelenip Ömer Fevzi Efendi'ye iade edilmiştir. Diplomalari Nüfus-i Umumiye İdaresi Dersaâdet Kalemi Baş Kitabetinden onaylı suretleri, asıl tercüme-i hal evrakıyla birlikte bahsi geçen şubede muhafaza edilmiştir. Ömer Fevzi Efendi'nin maaşı, 23 Mart 1899 tarihinde 120 kuruşa, 30 Ekim 1900 tarihinde de 145 kuruşa ulaşmıştır. Bu bilgiler Halep Sicil Şubesi tarafından kaleme alınan 30 Ağustos 1900 tarihli ve 6 Aralık 1900 tarihli iki vukuat pusulasında gösterilmiştir. Ömer Fevzi Efendi, 28 Şubat 1903 tarihinde vefat ettiği Halep Sicil şubesi tarafından yazılan 3 Kasım 1903 tarihli vukuat pusulasında bildirilmiştir.³⁷³

4.1.67. Ömer Sırrı Efendi

Müteveffa Mustafa Efendi'nin oğludur. 1878/79 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Sıbyan ve rüştiye mekteplerinde müfredattaki derslerin eğitimi olarak mezun olmuştur. Arapça, Farsça ve Fransızca'ya aşinadır.

3 Ağustos 1899 tarihinden 4 Ekim 1899 tarihine kadar 300 kuruş maaşla geçici olarak Tekfurdağı'na bağlı Değirmenaltı Rüşumat Memurluğu görevinde bulunmuştur. 14 Temmuz 1901 tarihinden 14 Ekim 1901 tarihine kadar 240 kuruş maaşla geçici olarak Yenikapı'da çalışmıştır. 1 Ağustos 1903 tarihinden 13 Kasım 1903 tarihine kadar 300 kuruş maaşla Tekfurdağı Rüşumat Müdüriyeti mülhakatının Muvakkat Köprüce Rüşumat Memurluğu görevinde istihdam olunmuştur. 14 Temmuz 1905 tarihin-

373 BOA. DH. SAİD., No: 120, s. 275.

den 14 Ekim 1905 tarihinde kadar 225 kuruş maaşla Yenikapı Rüşumat Müdüriyeti Kâtipliğinde çalışmıştır. 29 Aralık 1905 tarihinden itibaren yedi ay süreyle 150 kuruş maaşla Meyve Ser İdaresi Mukayyitliği Refakati'ne tayin olunmuştur. 14 Temmuz 1906 tarihinde 14 Ekim 1906 tarihinde kadar 220 kuruş maaşla geçici olarak Yenikapı Rüşumat Memurluğu Kitabetinde bulunmuştur. 29 Nisan 1907 tarihinde 80 kuruş maaşla Meyve-i Gümrük Koçluğu görevine getirilmiştir. 14 Temmuz 1909 tarihinden itibaren dört ay müddetle maaşına 220 kuruş zam yapılarak Yenikapı Mübeyyiz Kitabeti'ne istihdam olunmuştur.

Ömer Sırrı Efendi'nin iyi hal sahibi olduğu, Meyve-i Gümrük Kontrol memurluğundaki hizmet süresi ve maaş miktarı, tercüme-i hal evrakına işlenmiştir. Değirmenaltı ve Köprüce'deki görev süresi ve maaş miktarları Dedeğaç Rüşumat Baş Müdüriyetinin iki kıta tahrirat cevabından anlaşılmıştır.³⁷⁴

4.1.68. Rüşdi Efendi

Müteveffa Mustafa Efendi'nin oğludur. 1883/84 senesinde Antakya'da doğmuştur. İptidai mektebini bitirdikten sonra Trabzon Askeri Rüştiye Mektebine dâhil olmuştur. Bu mektebin üçüncü sınıfına kadar müfredattaki dersleri almasına rağmen kendi rızasıyla mektebi terk ettiği, Trabzon Askeri Rüştiye Mektep müdürlüğünün tasdiknamesinden anlaşılmıştır.

Bir müddet Trabzon Ziraat Bankası Şubesi ile Merkez Bidayet Mahkemesi Kaleminde stajyer olarak çalışmıştır. Ziraat Bankası Merkez İdaresi tarafından 250 kuruş maaşla *İdlib* Kazası Ziraat Bankası Sandığı Muhasebe Kitabeti Refakati'ne tayin olunmuştur. Bu görevine, 24 Mart 1907 tarihinde başlamıştır. Ziraat Bankası İdare-i Umumiyesi, Rüşdü Efendi'nin görevini yerine getirdiğini tasdik etmiştir. Osmanlı nüfus tezkiresi ve mektep tas-

³⁷⁴ BOA. DH. SAİD., No: 193, s.25.

diknamesi incelenip kendisine iade edilmiştir. İdlip'teki görevine başlama tarihi ve burada kazandığı maaş miktarı yazışmalardan anlaşılmıştır. 26 Temmuz 1908 tarihinde 500 kuruş maaşla Harim Kazası Ziraat Bankası Sandığı Muhasebe Kâtipliğine nakledilmiştir. Hizmet sabikasında zimmetine hiçbir şey geçirmedığı 24 Haziran 1906 tarihli vukuat pusulasında gösterilmiştir.³⁷⁵

4.1.69. Sadık Rüşdü Efendi

Mehmed Sabit Efendi'nin oğludur. 1866/67 senesinde Antakya'da doğmuştur. Özel hocadan Arapça, Farsça, Hesap ve Tarih derslerinin eğitimini almıştır. Türkçe okuyup yazabilmektedir.

1882/83 senesinde 17 yaşında olduğu halde Dersaadet mülhakatında Rüsumat Nezareti'ne stajyer olarak dâhil olmuştur. Ağustos/Eylül 1883 tarihinde 150 kuruş maaşla Rüsumat Nezaretine bağlı Papaslı Rüsumat İdaresi Kolculuğu'na tayin olunmuştur. Bu görevinden Ekim/Kasım 1883 tarihinde istifa etmiştir. Şubat/Mart 1884 tarihinde 200 kuruş maaşla Rüsumat Nezareti'ne merbut Edincik Rüsumat İdaresi Kitabeti'ne atanmıştır.

Hakkında herhangi bir şikâyet vuku bulmamış ve yargılanmamıştır. Rüsumat Nezareti Sadık Rüşdü Efendi işinde muktedir olduğunu tasdik etmiştir. 17 Ekim 1886 tarihinde 200 kuruş maaşla Marmara Rüsumat İdaresi'ne bağlı Sandık Eminliği'ne nakledilmiş ise de askere alınması hasebiyle bu nakil işlemi askıya alınmıştır. 14 Ocak 1894 tarihinde 250 kuruş maaşla Erdek Rüsumat İdaresi Kâtipliğine tayin olunmuştur. 4 Ocak 1895 tarihinde 300 kuruş maaşla Misakçe Rüsumat Memuriyeti'ne nakil olmuştur.³⁷⁶

375 BOA.DH.SAİD., No:147, s. 203.

376 BOA. DH. SAİD., No: 24, s. 229.

4.1.70. Süleyman Servet Efendi

Müteveffa Şevki Efendi'nin oğludur. 1871/72 senesinde Antakya'da doğmuştur. İptidai ve rüştiye mekteplerinde müfredat-taki derslerin tahsilini gördükten sonra diploma almaya hak kazanmıştır. Farsça, Rumca ve Türkçe okuyup yazabilmekteydi.

Haziran 1885 tarihinde Antakya kazası Bidayet Mahkemesi ile Halep vilayeti Heyet-i İthamiye Kalemleri'nde bir müddet stajyer olarak dâhil olmuştur. 17 Haziran 1893 tarihinde 225 kuruş maaşla Bab Kazası Bidayet Mahkemesi İkinci Kitabeti görevine tayin olunmuştur. 30 Aralık 1893 tarihinde 300 kuruş maaşla Belen Kazası Bidayet Mahkemesi Müstantik Muavinliği'ne terfi edilmiştir. Bab kazası Kaymakamlığı, Bidayet Mahkemesi Riyaset Vekâleti ve Halep Vilayeti Merkez Bidayet Mahkemesi Müdde-i Umumi Muavini, Süleyman Servet Efendi'nin tercüme-i hal evrakını tasdik etmiştir. Bulunduğu görevlerle ilgili muhtelif konularda düzenlenen mazbatalar, tercüme-i hal evrakıyla birlikte muhafaza edilmiştir. Aralık/Ocak 1897/98 tarihinde 225 kuruş maaşla *İdlip kazası Bidayet Mahkemesi İkinci Kâtipliğine* tayin olunmuştur. 13 Şubat 1899 tarihinde aynı maaşla Antakya kazası Katib-i Saniliği'ne nakil olunmuştur. Dokuz ay sonra maaşına 80 kuruş zam yapılarak Bidayet Mahkemesi Başkâtipliği görevine getirilmiştir. 3 ay 28 gün sonra da aynı maaşla Mukavelat Muharrirliği Vekâleti'ne istihdam edilmiştir. Bu görevinden 30 Kasım 1901 tarihinde istifa etmiştir. Akabinde müstantik olabilmek için Adliye Nezareti'ne başvurmuştur. Heyet-i Mümeyyize huzurunda yapılan imtihan sonucunda âlâ derecede geçer not almıştır. Bu minval üzere, Nisan 1902 tarihinde 500 kuruş maaşla Zor Sancağı Bidayet Mahkemesi Müstantıklığı'na tayin olunmuştur. Bu görevinden 5 Ocak 1903 tarihinde istifa etmiştir. 18 Şubat 1903 tarihinde 750 kuruş maaşla Cebel-i Bereket sancağı Müstantikliğinde görevine başlamıştır.

4 Ekim 1903 tarihinde 900 kuruş maaşla Adana vilayeti Merkez Bidayet Mahkemesi Ser Müstantikliğine terfi edilmiştir. Bu görevini yerine getirirken Süleyman Servet Efendi'nin; işler karşısındaki rahatlığı ve üşengeçliği yüzünden 800 yüzden fazla ceza evrakının birikmesine ve doğal olarak işlerin aksamasına sebebiyet vermiştir. Buna ilaveten, cinayetle suçlanan bir Şahsın aklanmasını gerektirecek deliller olmadığı halde kanunlara aykırı bir şekilde, tutukluları serbest bırakmış ve şüpheli olan bir şahsa da mahkemesinde men kararı almıştır. Ayriyeten anlatılan bu vakaya benzer birçok cinayet davalarının tahkikatını ve düzenlemesini geciktirmesi hasebiyle zaman aşımına uğratmıştır. Bidayet Mahkemesi Müdde-i Umumi Muavinliği tarafından bu olayların bildirilmesi üzerine Adana ve Halep Adliye Müfettişliği Ceza İşleri Müdürlüğü konunun incelenmesini başlatmıştır. Süleyman Servet Efendi'nin tayin tarihi olan 21 Kasım 1903 tarihinden 20 Şubat 1906 tarihine kadar geçen süre zarfında seleften devraldığı 1.550 dava evrakının 600'ünü karara bağlamasına rağmen geriye kalan 950 adet evrakı incelemeye çıkarmıştır. Bu gelişmeler sonrasında 25 Eylül 1906 tarihinde azledilmiştir.

13 Haziran 1907 tarihinde 900 kuruş maaşla Basra vilayeti Merkez Bidayet Mahkemesi Ser Müstantikliği'ne tayin olunmuştur. Ancak Basra'nın suyu ve havasına alışamadığından dolayı 8 Kasım 1909 tarihinde buradaki görevinden istifa etmiştir. Basra Encümeni Adliye İdare Meclisi, Süleyman Servet Efendi hakkında 11 Kasım 1909 ve 3 Aralık 1909 tarihli iki mazbata hazırlamıştır. Mazbatanın içeriğinde tayin tarihi ve maaş miktarından bahsedilmesinin yanı sıra bu görevinden ayrılma nedeni de açıklanmıştır. Süleyman Servet Efendi, 15 Mayıs 1910 tarihinde Encümen-i İntihab-ı Memurin-i Adliye kararıyla 1.200 kuruş maaşla Midyat Kazası Bidayet Mahkemesi Riyaseti'ne atanmıştır.³⁷⁷

377 BOA. DH. SAİD., No:130, s. 157.

4.1.71. Şahin Efendi

Müteveffa Cabbare Şahin Efendi'nin oğludur. 23 Temmuz 1876 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Sıbyan mektebinde müfredattaki derslerin tahsilini gördükten sonra bir müddet rüştiye mektebine devam etmiştir. Türkçe okuyup yazabilmekteydi.

14 Nisan 1904 tarihinde 500 kuruş maaşla *İskenderun* Rüşumat Müdüriyeti Deniz Muhafaza Memurluğu'na tayin olunmuştur. Buradaki vazifesini yerine getirmeye muktedir olduğunu, İskenderun Rüşumat Nezareti tasdik etmiştir. Rüşumat Nezareti, Şahin Efendi'nin tercüme-i hal evrakına yazdığı şerhte, tayin tarihi ve maaş miktarı gibi konulardan bahsedilmiştir. Osmanlı nüfus tezkiresi de, adı geçen nezaret tarafından onaylanıp tercüme-i hal evrakıyla birlikte muhafaza edilmiştir. Görev aldığı memuriyetin lağvedilmesi sonucu, 14 Kasım 1908 tarihinde 400 kuruş maaşla İskenderun Rüşumat Müdüriyeti Eşya-ı Ecnebiye Kâtipliği görevine getirilmiştir. 27 Aralık 1909 tarihinde de 500 kuruş maaşla Eşya-yı Ecnebiye Memurluğuna atanmıştır. 14 Temmuz 1910 tarihinde 800 kuruş maaşla *İskenderun* Rüşumat Müdüriyeti Sandık Eminliğine tayin olunmuştur. Bu bilgiler, Rüşumat Memurin Müdüriyetinin 11 Mart 1914 tarihli vukuat pusulasında gösterilmiştir.³⁷⁸

4.1.72. Veditullah Efendi

Antakya Belediye Kâtibi Mehmed Münir Efendi'nin oğludur. Antakya'da Hocazade olarak tanınırlar. 5 Nisan 1886 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Antakya İptidai ve rüştiye mekteplerinde müfredattaki derslerin tahsilini tamamladıktan sonra diploma almaya hak kazanmıştır. Özel hocadan Arapça ve Farsça öğrenmiştir.

5 Mayıs 1906 tarihinde aidatla Antakya Tapu Yoklama Kâtip-

³⁷⁸ BOA. DH. SAİD., No: 131, s. 183.

liğine tayin olunmuştur. 24 Ağustos 1909 tarihinde 250 kuruş maaşla Rakka Kazası Tapu Kâtipliğine terfi edilmiştir. Defter-i Hâkâni Nezareti, Halep vilayeti tarafından hazırlanan mülaha-zayı onaylamıştır. Antakya Kazası İdare Meclisi'nin hazırladığı 23 Haziran 1909 tarihli mazbatada, Vediatullah Efendi'nin zimmet ve ilişığının kalmadığı, tayin tarihi ve maaş miktarı gibi konulardan bahsedilmiştir. Ayrıca Osmanlı nüfus tezkiresi ve rüştiye mektebi diplomasının onaylanmış sureti, asıl tercüme-i hal evrakıyla birlikte Defter-i Hâkâni Nezareti Sicil Kaleminde muhafaza edilmiştir. Vediatullah Efendi, Yafa'da yapılan tensikat sonucunda, 24 Ocak 1910 tarihinde 250 kuruş maaşla "Harim kazası Tapu Kitabeti" görevine getirilmiştir. Maaşı, 14 Temmuz 1910 tarihinden itibaren 400 kuruşa ulaşmıştır. Rakka kazasında bulunduğu süre zarfında, zimmetinde herhangi bir şeyin bulunmadığı 7 Şubat 1312 tarihli vukuat pusulasında gösterilmiştir.³⁷⁹

4.1.73. Veliyyüddin Efendi

Sipahi Binbaşlılarından Mehmed Bey'in oğludur. 1836/37 senesinde Antakya'da doğmuştur. Sıbyan mektebinde müfredattaki derslerin tahsilini tamamladıktan sonra medresede biraz Arapça ve Farsça eğitim almıştır. Türkçe okuyup yazabilmekteydi.

17 Mart 1868 tarihinden 17 Temmuz 1868 tarihine kadar 347 kuruş maaşla Payas Rüsumat İdaresi Baş Kitabeti Sandık Eminliği'ne tayin olunmuştur. 22 Ekim 1868 tarihinden 2 Mart 1875 tarihine kadar 300 kuruş maaşla Süveydiye Rüsumat Baş Kitabete görevinde bulunmuştur. 20 Nisan 1875 tarihinden 4 Ekim 1878 tarihine kadar 400 kuruş maaşla Adana Dördüncü Duhan Fabrikası Memurluğu görevinde çalışmıştır. 12 Kasım 1878 tarihinden 6 Haziran 1882 tarihine kadar 500 kuruş maaşla Kozan Sancağı Rüsumat Memurluğu görevinde bulunmuştur. 3 Aralık 1882 ta-

379 BOA. DH. SAİD., No: 184, s. 169.

rihinden 3 Ekim 1883 tarihine kadar 450 kuruş maaşla Kars Mal Müdürlüğü görevinde istihdam olunmuştur. 9 Mayıs 1884 tarihinden 5 Mayıs 1885 tarihine kadar aynı maaşla Payas ve daha sonra Haçin Kazaları Mal Müdürlüğü görevini ifa etmiştir. 15 Kasım 1885 tarihinden 28 Eylül 1889 tarihine kadar 450 kuruş maaşla Karaisalı Mal Müdürlüğü görevine getirilmiştir. 6 Aralık 1889 tarihinden 24 Ağustos 1890 tarihine kadar 600 kuruş maaşla Hassa kazası Mal Müdürlüğü'ne atanmıştır. 14 Ekim 1890 tarihinde ikinci defa Payas Mal Müdürlüğü'ne tayin olunmuştur. Burada görevini ifa ederken, mahsulâtı zarara uğrattığı gerekçesiyle 23 Ekim 1892 tarihinde azledilmiştir. Akabinde yapılan soruşturma neticesinde mezat defterine mahsulâtın değerlerini Veliyyüddin Efendi'nin geçirmedığı anlaşılmıştır.

27 Aralık 1895 tarihinde 600 kuruş maaşla ikinci defa Kars Kazası Mal Müdürlüğü görevine getirilmiştir. Mut Kazası Mal Müdürlüğü'ne nakledilmesi hasebiyle, 21 Ekim 1896 tarihinde Kars Kazasındaki görevinden istifa etmiştir. 3 Aralık 1896 tarihinde 600 kuruş maaşla Mut Kazası Mal Müdürlüğü'ndeki görevine başlamıştır. 13 Mart 1897 tarihinde maaşı, 540 kuruşa indirilmiştir. Adana Vilayeti Defterdarlığı ile Valiliği tarafından yazılan mülahazalara atfen Maliye Nezareti, Veliyyüddin Efendi'nin görevini yapmaya yeterli olduğunu onaylamıştır. Veliyyüddin Efendi'nin bulunduğu görevleri hakkında yazılan tezkire ve mazbatalar şu şekildedir; İskenderun, Süveydiye, Adana, Kozan Rüsumat Müdüriyetleri tarafından hazırlanan 3 Ağustos 1868, 28 Şubat 1875, 10 Ekim 1888 24 Ağustos 1886 tarihli dört mazbata hazırlanmış ve buralardaki görevlerinde zimmetinde bir şeyin olmadığı, bu mazbatalarda belirtilmiştir. Kozan sancağı, Adana vilayeti, İdare Meclisleri, sırasıyla 24 Eylül 1882, 12 Kasım 1896 ve 18 Aralık 1897 tarihli tezkireler hazırlamıştır. Payas, Karaisalı ve Haçin Kazaları İdare Meclisleri de, 19 Ocak 1885,

29 Ekim 1889 ve 14 Ekim 1890 tarihli mazbatalar kaleme almıştır. Bu mazbatalar Adana Vilayeti Defterdarlığının 3 Ağustos 1907, 26 Ağustos 1907 ve 26 Şubat 1908 tarihli tahriratlarına eklenerek asıl tercüme-i hal evrakıyla birlikte Defterdarlık Sicil subesinde muhafaza edilmiştir.³⁸⁰

4.1.74. Yusuf Agâh Efendi

Müteveffa Süleyman Ağa'nın oğludur. 1861/62 senesinde Antakya'da doğmuştur. Antakya Rüştüye Mektebinde müfredattaki derslerin tahsilini tamamladıktan sonra 21 Temmuz 1877 tarihinde aliyülâlâ derecede diploma almaya hak kazanmıştır. Arapça ve Farsçaya aşinadır.

23 Ocak 1892 tarihinde Antakya Kazası Tapu Kâtipliği Vekâleti'ne tayin olunmuştur. 23 Haziran 1893 tarihinde yerine başka birinin atanması sonucu açıkta kalmıştır. Vekâlet görevinde iken 1.926 buçuk maaş elde etmiştir. 12 Ağustos 1893 tarihinden 12 Temmuz 1895 tarihine kadar Antep Ziraat Bankası Sandığı'nda stajyer olarak bulunmuştur. 12 Mayıs 1897 tarihinde 250 kuruş maaşla Antep Kazası Ziraat Bankası Sandık Kâtipliği Refakati'ne getirilmiştir. 14 Ağustos 1897 tarihinde bu görevinden istifa etmesi sonucu boşta kalmıştır. Refakat görevinde bulunduğu zaman zarfında Muhasebe Kâtipliği Vekâletini fahri olarak üstlenmiştir. 13 Kasım 1897 tarihinde 250 kuruş maaşla Harim Kazası Ziraat Bankası Sandığı Muhasebe Kâtipliğine vekâleten atanmıştır. 25 Aralık 1897 tarihinde maaşına 80 kuruş zam yapılarak *İskenderun kazası Ziraat Bankası Sandığı Muhasebe Kâtipliği* görevine vekâleten istihdam edilmiştir. 13 Mart 1898 tarihinde İskenderun kazasındaki görevine 400 kuruş maaşla asaleten tayin olunmuştur.

İskenderun kazası kaymakamlığından yazılan mülahazada, Yusuf Agâh Efendi'nin işini yapmakta bilgi ve beceriye sahip

380 BOA. DH. SAİD., No: 162, s. 385.

olduğu tasdik edilmiştir. Bu ifadelerin tercüme-i hal evrakında da yer aldığını beyan edilmiştir.³⁸¹

4. 1. 75. Ziya Efendi

Priştineli müteveffa Salih Fehmi Efendi'nin oğludur. 1867/68 senesinde Antakya'da doğmuştur. Antakya sıbyan mektebinde müfredattaki derslerin eğitimini tamamlamasıyla birlikte özel hocadan Arapça ve Farsça öğrenmiştir. Türkçe okuyup yazabilmekteydi.

1882/83 senesinde on altı yaşındayken Antakya Telgrafhanesi'ne stajyer olarak dâhil olmuştur. 14 Ağustos 1884 tarihinde 500 kuruş maaşla Osmaniye; 24 Ekim 1906 tarihinde aynı maaşla Parpüz; 28 Nisan 1887 tarihinde yine aynı maaşla Halep; 13 Nisan 1889 tarihinde 600 kuruş maaşla Anamur Telgraf Merkezleri Muhabere Memuriyetleri'ne tayin olunmuştur. Telgraf ve Posta Nezareti, Ziya Efendi'nin işinde ağır kaldığı gerekçesiyle 25 Eylül 1889 tarihinde azletmiştir. 15 Mart 1890 tarihinde 760 kuruş maaşla Musul vilayeti dâhilinde Salahiye Telgraf Merkezi Müdüriyeti'ne atanmıştır. Ziya Efendi, alkole düşkün olmasından dolayı vazifesini yerine getiremediği gerekçesiyle 8 Temmuz 1891 tarihinde Telgraf ve Posta Nezareti Meclis İdaresi kararıyla azledilmiştir. Daha sonra kötü alışkanlıklarını bırakması ve boşta olması sebebiyle 12 Ağustos 1893 tarihinde 400 kuruş maaşla Basra Merkezi Telgraf Muhabere Memuriyeti görevine getirilmiştir. Ancak alkölü bırakmadığı ortaya çıkmasıyla 1 Mayıs 1894 tarihinde tekrardan azledilmiştir.³⁸²

381 BOA. DH. SAİD., No: 130, s.381.

382 BOA. DH. SAİD., No:58, s. 251.

4.2. ANTAKYALI GAYRİMÜSLİM MEMURLAR

4.2.1. Abdülvehhap Efendi

Rum Ortodoks Mektebi Muallimlerinden Mihail Efendi'nin oğludur. Rum Ortodoks milletine mensuptur. 16 Ağustos 1863 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Antakya İslam ve Hıristiyan sıbyan mekteplerinde, müfredattaki derslerin eğitimini görme-siyle birlikte özel hocadan Sarf, nahv, Arapça, Farsça ve Rumca öğrenmiştir. Arapça, Rumca ve Türkçe okuyup yazabilmekteydi.

9 Kasım 1888 tarihinde Cisir-i şuşur kazası Tapu Yoklama Kâtipliğine tayin olmuştur. 12 Mart 1897 tarihinde görev aldığı kâtipliğin lağvedilmesi sonucu açıkta kalmış ve bu müddet zarfında mazuliyet sandığından 10.927 kuruş 20 para almıştır. 13 Eylül 1898 tarihinde 200 kuruş maaşla Cisir-i şuşur kazası Sandık Emaneti görevine getirilmiştir. Halep Vilayeti Muhasebe Kısmı Muharrirliği Vekâleti tarafından yazılan mülahazaya atfen Maliye Nezareti, Abdülvehhap Efendi'nin görevini yerine getirebildiğini onaylamıştır. Osmanlı nüfus tezkiresiyle birlikte yoklama kitabetindeki görevine, istihdam tarihi, maaş miktarı ve bu görevinden aklanışı, Halep vilayeti muhasebe kısmını tarafından hazırlanan 1 Ağustos 1898 tarihli mazbatasında bahsedilmiştir.³⁸³

4.2.2. Cebrail Azar Efendi

Antakya Kazası Meclis İdaresi Fahrî Azalarından Müteveffa Legom Azar Efendi'nin oğludur. Rum milletine mensuptur. 1874/75 senesinde Antakya'da doğmuştur. Antakya İdadi ve Cebel-i Lübnan'da bulunan Sûku'l-garbi adlı Mekteplerde Arapça, Türkçe, İngilizce ve Fransızca derslerini tedris etmiştir. Arapça, Türkçe ve İngilizce okuyup yazabilmenin yanı sıra Fransızca'ya da aşinadır.

383 BOA. DH. SAİD., No:95, s. 305.

30 Ağustos 1892 tarihinde Antakya Düyun-i Umumiye Müdüriyeti'ne stajyer olarak dâhil olmuştur. 14 Kasım 1899 tarihinde 175 kuruş maaşla Düyun-ı Umumiye Nezareti Piyade Kolculuğu'na tayin olunmuştur. 20 Ağustos 1900 tarihinde bu görevinden istifa etmiştir. Konya Düyun-ı Umumiye Nezareti'ne iki ay kadar devam etmiştir. 30 Ocak 1891 tarihinde 300 kuruş maaşla Tepesidelik Muhammin Sandıkkarlığı'na atanmıştır. Konya Düyun-ı Umumiye Nezaretinden yazılan mülahazada, Cebrail Azar Efendi'nin işini layıkıyla yerine getirdiği, iyi ahlak sahibi olduğu ve takdire şayan hareketler sergilediği belirtilmiştir. Bulunduğu görev zarfında zimmetinde herhangi bir şey olmadığı ve ilişkisinin tüm kurumlardan kesildiği, Halep Düyun-ı Umumiye Nezareti'nin hazırladığı 16 Mart 1901 tarihli mazbatada açıklanmıştır. Bu mazbatanın onaylanmış sureti tercüme-i hal evrakıyla birlikte muhafaza edilmektedir.³⁸⁴

4.2.3. Corci Efendi

Müteveffa Hanna Ağa'nın oğludur. 1876/77 senesinde Antakya kazasına tabi Zeytuni köyünde doğmuştur. Zeytuni iptidai mektebinde müfredattaki derslerin tahsilini tamamlayarak mezun olmuştur. Türkçe okuyup yazabilmenin yanı sıra Arapça konuşabilmekteydi.

21 Aralık 1895 tarihinde 150 kuruş maaşla Süveydiye Rüşumat Müdüriyeti Piyade Kolculuğu'na tayin olunmuştur. 14 Nisan 1904 tarihinde Süveydiye Rüşumat Müdüriyeti Kantarcılığı görevine getirilmiştir. Süveydiye Rüşumat Müdüriyeti ile Muhafaza Memurluğu tarafından yazılan mülahazaya atfen Corci Efendi'nin işinde başarılı olduğu ibaresini İskenderun Rüşumat Nezareti onaylamış ve asıl tercüme-i hal evrakıyla birlikte muhafaza edilmiştir. 9 Mayıs 1906 tarihinde 250 kuruş maaşla Ana-

384 BOA. DH. SAİD., No: 136, s. 491.

mur Sahil Muhafaza Memurluğu'na getirilmiştir. 18 Ocak 1907 tarihinde aynı maaşla Mersin Sahil Muhafaza Memurluğu'na nakledilmiştir. Bu görevine 1 şubat 1907 tarihinde başlamış ise de işini terk etmesi sonucu azledilmiştir. Bu gelişmeler, Mersin Rüsumat Müdüriyeti tarafından kaleme alınan 21 Haziran 1909 tarihli mazbatada belirtilmiştir.³⁸⁵

4.2.4. Edvar Efendi

Hocazade şükrü Efendi'nin oğludur. Halep'te şemazzade olarak tanınırlar. Rum Katolik milletine mensuptur. 1883/84 (H. 1301) senesinde Antakya'da doğmuştur. Antakya'da özel hocadan Arapça ve Türkçe dersleri almıştır. Yafa'da Kadirler mektebinde Fransızca dersi görmüştür. Arapça ve Fransızca konuşup yazabilmekteydi.

22 Temmuz 1902 tarihinde Yafa Düyun-ı Umumiye İdare-si'ne stajyer olarak dâhil olmuştur. 29 Eylül 1902 tarihinde 200 kuruş maaşla Beyrut Düyun-ı Umumiye Nezareti Tahrirat Kalemi Muavinliği'ne tayin olunmuştur. Beyrut Düyun-ı Umumiye Nezaretinden yazılan mülahazada Edvar Efendi'nin iyi ahlak ve işini yapabilecek bilgi ve beceriye sahibi olduğu beyan edilmiştir. Düyun-ı Umumiye İdare-si'ne stajyer olarak dahil olduğu 6 Aralık 1902 tarihli mazbatada belirtilmiş ve asıl tercüme-i hal evrakına işlenmiştir.³⁸⁶

4.2.5. Hanna Edip Efendi

Saatçi esnafından Antakyalı Abdlnurzade Hacı Mihail'in oğludur. Rum Ortodoks milletine mensuptur. 29 Ağustos 1876 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Antakya Rum Ortodoks Mektebinde Türkçe ve Arapça eğitimi almıştır. Türkçe ve Arapça okuyup yazabilmekteydi.

385 BOA.DH.SAİD., No:170, s. 361

386 BOA.DH.SAİD., No:140, s. 79

6 Ocak 1894 tarihinde on sekiz yaşındayken Antakya Düyun-ı Umumiye *İdaresi*'ne stajyer olarak dâhil olmuştur. 27 Mayıs 1895 tarihinde itibaren 1 ay; 14 Mayıs 1896 tarihinden itibaren 42 gün müddetle 300 kuruş maktu ücretle Antakya Muvakkat Koza Tahrir Memurluğu'na istihdam edilmiştir. Bu görevlerin sonunda yine bahsi geçen idarede stajyer olarak devam etmiştir. 12 Aralık 1896 tarihinde 200 kuruş maaşla Antakya Düyun-ı Umumiye Müdüriyeti Harir Mukayyitliği'ne tayin olunmuştur. Halep Düyun-ı Umumiye Nezareti, Hanna Edip Efendi'nin iyi ahlak ve liyakat sahibi biri olduğunu beyan etmiştir. Hanna Edip Efendi'nin 30 Temmuz 1884 tarihli Osmanlı nüfus tezkiresi ile Muvakkat Koza Memurluğuna dair aklandığı ve iyi hizmet verdiği 7 Temmuz 1895 ve 5 Ocak 1897 tarihli mazbatalarda açıklanmış ve onaylı suretleri tercüme-i hal evrakına işlenmiştir.³⁸⁷

4.2.6. İlyas Efendi

Posta Müvezzilerinden Corci Efendi'nin oğludur. Rum Katolik milletine mensuptur. 1884/85 senesinde Antakya'da doğmuştur. Antakya Rum Katolik Mektebinde müfredattaki derslerin tahsilini tamamlayarak mezun olmuştur. Arapça, Türkçe ve Fransızca okuyup yazabilmekteydi.

5 Nisan 1906 tarihinde 200 kuruş maaşla Halep Vilayeti Telgraf ve Posta İttihat Memurluğu'na tayin olunmuştur. Halep Vilayeti Telgraf ve Posta Baş Müdürlüğü ile Telgraf ve Posta Nezareti'ndeki işine devam ettiğini tasdik etmişlerdir. Memuriyeti, Telgraf ve Posta Nezareti Sicil ve Muhasebe kayıtlarında uyumlu olduğu, Osmanlı nüfus tezkiresinin onaylı sureti, asıl tercüme-i hal evrakıyla birlikte adı geçen nezaretin Sicill-i Ahvâl şubesinde muhafaza edilmekteydi.³⁸⁸

387 BOA.DH.SAİD., No:134, s. 78

388 BOA.DH.SAİD., No:149, s. 197

4.2.7. İlyas Şaman Efendi

Huri Efendi'nin oğludur. Ekim/Kasım 1859 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Sıbyan mektebinde müfredattaki derslerin eğitimini almıştır. Arapça ve Türkçe okuyup yazabilmekteydi.

Mayıs/Haziran 1875 tarihinde on altı yaşındayken *İskenderun Rüşumat İdaresi*'ne stajyer olarak dâhil olmuştur. Mayıs/Haziran 1877 tarihinde 140 kuruş maaşla *İskenderun Rüşumat İdaresi İcmal Kitabı*'ne tayin olunmuştur. Temmuz 1878 tarihinde 200 kuruş maaşla *İskenderun Rüşumat İdaresi İskele Memurluğu*'na nakledilmiştir. Mart/Nisan 1880 tarihinde *İskenderun Rüşumat İdaresi Depozito Ambar Memuriyeti*'ne atanmıştır. Şimdiye dek bulunduğu vazifelerden dolayı hakkında tek bir şikâyet olmamış ve yargılanmamıştır. İlyas Şaman Efendi, 16 Şubat 1887 tarihinde 500 kuruş maaşla *İskenderun Rüşumat İdaresi Kantariye Muassırlığı*'na nakledilmiştir.³⁸⁹

4.2.8. Selim Efendi

“Melhame”³⁹⁰ Efendi'nin oğludur. Ermeni milletine mensuptur. Temmuz/Ağustos 1861 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Beyrut'ta Antora adlı bir mektepten mezun olmuştur. Arapça, Fransızca ve Türkçe okuyup yazabilmekteydi.

389 BOA.DH.SAİD., No:9, s. 607

390 II. Abdülhamid devrinde Osmanlı devletinde önemli gayrimüslim ailelerinden bir tanesidir. Özellikle Selim Melhame II. Abdülhamid'in Orman ve Maden Nazırı olarak görev yapmıştır. Cebel-i Lübnan Dürzilerinde olup sefil ve fakir biri olarak İstanbul'a gelmiştir. Nabız-girliği sayesinde saraya girmeyi başarmış biridir. Nezaretten çaldığı paranın haddi hesabı yoktur. Üç damadına bir servet vermiştir. II. Meşrutiyetin ilan edilmesiyle İtalya'ya kaçmıştır. Yine bu aileye mensup Necip Melhame, İstanbul'da pek çok dalavere çevirerek Nafia müsteşarlığına kadar yükselmişti Bkz. İlknur HAYDAROĞLU, “II. Abdülhamid Döneminde Hafiyeye Teşkilatı Hakkında Bir Risale”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü. Tarih Araştırma Dergisi**, C. 17, S. 28, 1995, s. 109-133.

3 Eylül 1887 tarihinde yirmi yaşındayken 500 kuruş maaşla Manifesto Mütercimliği ve Eşya-yı Aliyye Memuriyet İntizamı ile Mersin Rüsumat Müdüriyeti Ambar Memuriyeti'ne tayin olunmuştur. Memuriyetlerinden dolayı yargılanmamıştır. İskenderun Rüsumat Nezaretinden yazılan mülahazaya ilişkin Adana vilayeti Rüsumat Emmini Edip Efendi, Selim Efendi'nin işini yapmaya muktedir olduğunu onaylamıştır. Selim Efendi, 8 Ocak 1889 tarihinde vefat etmiştir.³⁹¹

4.2.9. Vehbi Efendi

Antakya Harir Kâtibi Nikola Efendi'nin oğludur. 22 Aralık 1850 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Antakya Rum Sıbyan Mektebinden mezun olmuştur. Arapça ve Türkçe okuyup yazabilmekteydi.

22 Mayıs 1890 tarihinde otuz dokuz yaşını aşmış olduğu halde 200 kuruş maaşla Antakya Düyun-ı Umumiye Müdüriyeti Muvakkat Koza Kitabeti'ne tayin olunmuştur. 24 Aralık 1891 tarihinde 150 kuruş nisf maaşla vekâleten Antakya Düyun-ı Umumiye Müdüriyeti Harir Kâtipliği görevine getirilmiştir. 15 Haziran 1892 tarihinde 300 kuruş maaşla asaletini alarak aynı göreve istihdam edilmiştir. Halep Düyun-ı Umumiye Merkez Müdüriyeti, Vehbi Efendi'nin iyi ahlak ve liyakat sahibi olduğunu tasdik etmiştir.³⁹²

391 BOA. DH. SAİD., No:24, s. 247.

392 BOA.DH.SAİD., No: 139, s. 59.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sicill-i Ahvâl belgelerini kullanılarak oluşturduğumuz bu çalışmada, Osmanlı bürokrasisine hizmet veren 92 binden fazla memur içerisinde, 84 Antakyalı memurun olduğu tespit edilmiştir. Çalışmamızda ön gördüğümüz temel prensip, incelenen şahısların biyografi esasına bağlı olarak hazırlanmasıdır. Bu belgelerde oluşturulan metinler, edebi bir dille hazırlanmamasına karşın, Şahısların hayatlarında önemli sayılabilecek faaliyetler, memurların verdikleri cevaplara göre düzenlenmiştir. Dolayısıyla belgelerdeki bilgiler tartışılmaz şekilde birinci ağızdan oluşturulmuştur. 84 Antakyalı memur içerisinde 9 tanesinin gayrimüslim olduğu ortaya çıkmıştır. Özellikle gayrimüslim memurlardan Selim Efendi, II. Abdülhamit devrinde önemli bir aile sayılan “Melhame” sülalesine mensup olması bakımından önemlidir. Gayrimüslim memurlar için söylenebilecek bir başka özellik ise genellikle, birden fazla lisanı bildikleridir. Konuştukları dillerin fazla olmasındaki temel etken, gitmiş oldukları okullarda verilen eğitimin niteliğidir.

Çalışmamızın şekillenmesinde en fazla zorluk yaşadığımız nokta, Antakya ile Antalya ikilemidir. Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki tasnif sırasında yapılan karışıklık neticesinde, Antakyalı memurlar arasına 9 tane Antalyalı memur dâhil edilmiştir. Buna mukabil Antalyalı memurlar arasına da 10 tane Antakyalı memurun karıştığı tespit edilmiştir. 19. yüzyılda oluşan karışıklığın önüne geçebilmek için yetkililer Antalya’ya “Adalya” denilmesini öngörmüşlerdir. Böylelikle Antakya’ya ait evrakların Antalya’ya gitmesi veya Antalya’ya ait belgelerin Antakya’ya yollanmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ayrıca “Adalya” lafzı zikredilmesiyle Osmanlı bürokrasisine yeni bir kavram kazandırılmıştır.

84 Antakyalı memurun doğum tarihleri incelenmesi neticesinde, 1836 yılında Mehmed Şakir Efendi, en erken doğan memur olmasına karşın, 1892 doğumlu olan Abdülnafî Efendi’nin ise en geç doğan memur olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, bu memurların baba meslekleri tetkik edildiğinde, 33 memurun babasının mesleğinin bilgisi verilirken geriye kalan 51 memurun babalarının mesleklerine dair herhangi bir bilgi verilmemiştir. Memurların isimlerine yö-

nelik yaptığımız tespit neticesinde, 57 memurun ismi çift isimden meydana gelirken 27 memurun ismi ise tek isimden oluşmuştur. Çift isimliler arasında en fazla Mehmed ön isimli memurlar göze çarparken, tek isimlerden ise yine Mehmed isimli memurların olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çift isimlilerden en fazla adaş isim Mehmed Şakir Efendi'lere aittir. Bu memurların sayısı 4'tür. Tek isimlilerde ise en fazla adaşlık durumu Mehmet Efendi'lere aittir. Bu memurların sayısı ise 3'tür. Buna ilaveten 81 memurun lakabı Efendi ve geriye kalan 3 memurun ise Bey olarak nitelendirildiği bilgisine ulaşılmıştır.

Antakyalı memurların gittikleri okullarla ilgili yaptığımız inceleme neticesinde sadece 10 memurun Mülkiye Mektebine gittiği sonucuna ulaşılmıştır. Geriye kalan memurlar ise II. Abdülhamit devrindeki eğitim kademelerinin muhtelif seviyelerine devam ederek mezun olmuşlar ya da çeşitli nedenlerden ötürü tasdikname almışlardır. Antakyalı memurlar arasında 39 memurun diploma veya tasdikname bilgisine ulaşılmıştır. 28 memur diploma sahibi olurken Hüseyin Lebib Efendi'nin diplomasını kaybettiği, Ahmed Fehim, Mehmed Salim ve Mehmed Zeki Efendi'lerin müfredattaki derslerin tahsilini tamamlamalarına karşın diploma alamamışlardır. Abdurrahman Efendi, farklı medreselerdeki görmüş olduğu eğitime istinaden icazet almıştır. Geriye kalan 7 memurun ise tasdikname aldığı bilgisine ulaşılmıştır.

84 Antakyalı memur içerisinde 38 memur, meslek hayatına Antakya'da başlamışlardır. 46 memur ise Osmanlı Devletinin muhtelif yerlerinde görev almışlardır. İşe başlama yaşı olarak en erken 15 en geç ise 39 yaş olduğu tespit edilmiştir. Alınan ücret, yaptığımız inceleme sonrasında, en düşük maaşı Mehmed Nazım Efendi ve en yüksek maaşı ise Mehmed Murad Efendi'nin kazandığı belirlenmiştir. Bu bilgilere ilaveten yaptığımız mesleki taksimata göre; adli alanda 4, askeri alanda 1, eğitim alanında 2, emniyet alanında 2, iletişim alanında 5, mali alanda 44 ve mülki alanda 26 memurun çalıştığı belirlenmiştir. Bu şekilde yapılan sınıflandırma neticesinde, her bir memurun kaç yılında, kaç yaşında, ne kadar maaşla ve nerelere atandığı konusu tablo yardımıyla açıklanmıştır.

Özellikle Abdülğani Efendi, Hakkı Efendi, Mehmed Murad Efendi, Mehmed Şakir Efendi ve Ali Efendi, Osmanlı bürokrasinde çok sayıda farklı görevde bulunmuşlardır.

Antakyalı memurlar, muhtelif derecelerde rütbe, nişan ve madalya sahibi olmuşlardır. Bu memurlar şu şekildedir; Hakkı Efendi, Mehmed Murad Efendi, Mustafa Efendi, Mustafa Şevket Efendi ve Osman Nuri Efendi'dir. Hakkı Efendi, 4 rütbe ve 1 nişan; Mehmed Murad Efendi 2 rütbe, 2 nişan ve 1 madalya; Mustafa Efendi 1 rütbe ve 1 madalya; Mustafa Şevket Efendi 1 nişan ve Osman Nuri Efendi, 2 rütbe, 2 nişan ve 2 madalya ile ödüllendirildiği bilgisine ulaşılmıştır. Toplamda da 9 rütbe, 6 nişan ve 4 madalya almışlardır. Antakyalı memurlardan Abdurrahman Efendi'ye ilmiye sınıfına ait bir rütbe olan Kudüs-i Şerif Mahreç Payesi 1876/1877 yılına Beyoğlu Bidayet Mahkemesi Birinci Hukuk Dairesi Azalığı görevindeyken verilmiştir.

Sicill-i Ahvâl defterlerinde ender görülen vakıalardan bir tanesi vefat bilgisidir. Antakyalı memurlardan böyle bir bilgi sadece, Hakkı Efendi ile Selim Melhame Efendi'nin sicil kaydında rastlanmaktadır. Hakkı Efendi'nin 28 Şubat 1903 tarihinde vefat ettiğini Dâhiliye Nezareti Muhasebeciliği tarafından yazılan 18 Mart 1907 tarihli tezkire cevabında beyan edilmiştir. Selim Melhame Efendi ise 8 Ocak 1889 tarihinde vefat etmiştir.

Bu defterlerde geçen bir diğer husus ise, kayıt altına alınan memurların kaleme aldıkları eserden bahsetmesidir. Bu konuyla ilgili bilgiler Abdurrahman Efendi ile Hakkı Efendi'nin personel kayıtlarında geçmektedir. Hakkı Efendi, "Zarafet" adında bir eser vücuda getirmiştir. Abdurrahman Efendi ise 2 tane fıkıh ilmine dayalı eser çıkarmıştır. Sicill-i Ahvâl defterlerine bağlı kalınarak 84 Antakyalı memurun Osmanlı bürokrasisinde yapmış olduğu faaliyetleri açıklanmıştır. Bu defterler o dönem için resmi bir evraktan ibaret olmasına karşın günümüzde ise bu defterler sayesinde kayıt altına alınan çok sayıda memurun hayat hikâyelerine ulaşılabilmektedir. Bu yönüyle de kayıtların tutulmaya başlandığı 1879 yılından 1909 yılına kadar geçen sürede Osmanlı bürokrasisinin nasıl işlediğini bu defterler sayesinde öğrenmekteyiz.

KAYNAKLAR

I. BOA, VESİKALARI

A}AMD.(Sadaret Âmedî Kalemî Defterleri), 25/3

A}MKT.MVL.(Sadaret Mektubî Kalemî Meclis-i Vâlâ Belgeleri),106/29; 52/59;76/28

DH.MKT.(Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemî),672/33;159/35

HAT.(Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi),1591/1

HR.HMŞ.İŞO.(Hukuk Müşavirliği İstişare Odası Belgeleri),86/15

İ.DH.(İrade Dâhiliye) 938/74276;1222:95656;1393/13;466/31133

İ.MMS.(İrade Meclis-i Mahsus),134/5707

Y..A..RES.(Yıldız Tasnifi Sadaret Resmî Maruzat),24/3

DH.SAİD.(Dahiliye Nezareti, Sicill-i Ahvâl İdaresi Defterleri), Abdullah Sabri Efendi, 40/217; Abdurrahman Efendi, 26/219; Abdalbaki Kemal Efendi, 97/27; Abdülgani Efendi, 4/806-150/171; Abdülnafi Efendi, 186/79; Ahmed Fehim Efendi,129/435; Ahmed Hamdi Efendi, 62/92; Ahmed Naci Efendi, 198/163; Ahmed Nihad Efendi,186/58; Ahmed Rüştü Efendi,124/397; Ali Efendi,104/262; Ali Rıza Efendi,83/419; Bahaddin Efendi, 87/329; Burhaneddin Efendi,181/339; Ferid Efendi, 61/75; Hacı Hüseyin Efendi,71/417; Hakkı Efendi,80/14-66/227; Hüseyin Hüsnî Efendi,132/27; Hüseyin Lebîb Efendi,117/83; İbrahim Hakkı Efendi, 181/317; İdris Avni Efendi, 128/121; Kazım Efendi, 169/401; Mahmud Cevad Bey,93/231; Mehmed Asım Efendi,125/393; Mehmed Bey, 83/49; Mehmed Celaleddin Efendi ,118/203; Mehmed Cemal Efendi, 187/62; Mehmed Efendi, 92/257; Mehmed Efendi, 118/395; Mehmed Faik Efendi,131/409; Mehmed Ferid Efendi, 156/227; Mehmed Fevzi

Efendi, 199/130; Mehmed Hamdi Efendi,69/79; Mehmed İz-
zet Efendi,161/295; Mehmed Kamil Efendi 136/373; Mehmed
Mucib Efendi, 93/173; Mehmed Murad Efendi, 47/281; Meh-
med Murad Efendi, 8/985-180/221; Mehmed Mutehem Efen-
di,159/219; Mehmed Munib Efendi,170/245; Mehmed Nazım
Efendi,133/497; Mehmed Nazır Efendi,184/169; Mehmed Nu-
man Efendi, 43/21-8/759; Mehmed Ratib Efendi,23/293; Meh-
med Rıfat Efendi, 111/227; Mehmed Rıfat Efendi, 61/120; Meh-
med Sabri Efendi, 184/167; Mehmed Sabri Efendi,109/477;
Mehmed Said Efendi, 194/53; Mehmed Salim Efendi, 78/247;
Mehmed Suad Bey, 156/89; MehmedŞakir Efendi, 30/251; Meh-
med Şakir Efendi, 109/325; Mehmed Şakir Efendi, 185/162;
Mehmed Şakir Efendi,124/149; Mehmed Şevki Efendi,158/191;
Mehmed Zeki Efendi,95/381; Mustafa Efendi,54/122; Mustafa
Fehmi Efendi,159/116-152/156; Mustafa Neşet Efendi, 127/345;
Mustafa Şevket Efendi, 114/359; Nureddin Efendi, 138/255;
Nureddin Efendi, 164/55; Osman Efendi,17/123; Osman Nuri
Efendi, 112/108; Ömer Fevzi Efendi, 120/275; Ömer Sırrı Efen-
di,193/25; Rüşdü Efendi,147/203; Sadık Rüşdü Efendi,24/229;
Süleyman Servet Efendi, 130/157; Şahin Efendi,131/183; Ve-
diatullah Efendi, 184/169; Veliyyüddin Efendi, 162/385; Yusuf
Agâh Efendi, 130/381; Ziya Efendi, ,58/251; Abdülvehhap Efen-
di, 95/305; Cebrail Azar Efendi, 136/491; Corci Efendi, 170/361;
Edvar Efendi,140/79; Hanna Edip Efendi, 134/78; İlyas Efen-
di,149/197; İlyas Şaman Efendi, 9/607; Selim Melhame Efendi
24/247; Vehbi Efendi,139/59.

II. KİTAPLAR

AFYONCU, Erhan, **Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2009.

AKYILDIZ, Ali, **Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme**, İletişim Yayınları, IV. Baskı, İstanbul, 2012.

AKYÜZ, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi M.Ö.1000-M.S. 2004**, Pagem Yayıncılık, 9.Baskı, İstanbul, 2004.

ARTUK, İbrahim-ARTUK, Çevriye, **Osmanlı Nişanları The Ottoman Orders**, İstanbul, Matbaası, İstanbul, 1967

BABİNGER, Franz, **Osmanlı Tarih Yazarları Ve Eserleri**, (Çev. Coşkun Üçok), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.

Başbakanlık Osmanlı Araştırma Rehberi, Başbakanlık Devlet Arşivleri Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 108, İstanbul, 2010.

EROĞLU, Cengiz, - BABUÇOĞU, Murat, - KÖÇER, Mehmet, **Osmanlı Vilayeti Salnamelerinde Halep**, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara, Ekim 2012.

COLLİWOOD, R.G., **Tarih Tasarımı**, (Çev. Kurtuluş Dinçer), Doğu-Batı Yayınları, III.

Baskı, Eylül 2007.

ÇADIRCI, Musa, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, II. Baskı, Ankara, 1997 .

-----, **Tanzimat Sürecinde Türkiye Anadolu Kentleri**, (Der. Tülay Erçoşkun), İmge Kitabevi, Ankara, 2011.

ÇETİN, Mahmut, **Biyografi Kitabı**, Biyografi Net İletişim ve Yayıncılık, İstanbul, Ocak 2012.

DEMİREL, Fatmagül, **Adliye Nezareti Kuruluşu ve Faaliyetleri (1876-1914)**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, II. Baskı, İstanbul, Ocak 2010.

EKİNCİ, Ekrem Buğra, **Osmanlı Mahkemeleri (Tanzimat ve Sonrası)**, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul, 2004

FAROQHI, Suraiya, **Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir?**, (Çev. Zeynep Altıok), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 4. Baskı, 2011.

FİNDLEY, Carter V., **Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi**, (Çev. Gül Çağalı Güven), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, II. Baskı, Kasım 2011.

-----, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Bürokratik Reform Babıali 1922**, (Çev. Ercan Ertürk), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Mayıs 2014.

Gazi Ahmed Muhtar Paşa, **Takvîmü's Sinîn**, (Haz. Yücel Dağlı-Hamit Pehlivanlı), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1993.

GÜN, Doğan, **XVIII. Yüzyılda Antakya'nın Sosyal Ve Ekonomik Yapısı (1708-1777)**, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Yayın No:24, Elazığ, 2010.

GÜL, Ahmet, **Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim ve Bunlar Arasında Dâru'l- Hadislerin Yeri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.

HALKIN, Leon E., **Tarih Tenkidinin Unsurları**, (Çev. Ba-haeddin Yediyıldız), TTK Yayınları, Ankara, 1989.

Hatay Tarihi, Hatay Valiliği, Hatay, 2013.

HAYTA, Necdet – ÜNAL, Uğur, **Modernleşme Döneminde Osmanlı Tarih Yazıcılığı (1789- 1908)**, (Ed. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek), **Türkiye'de Tarih Yazımı**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011,s.137-154.

HİZMETLİ, Sabri, **İslam Tarihi – İlk Dönem-** , Özkan Mat-baacılık, Ankara, 4. Baskı, 2001.

KANSU, Aykut, **1908 Devrimi**, İletişim Yayınları, 7.Baskı, İstanbul, Mart 2015.

KARA, Adem, **XIX. Yüzyılda Bir Osmanlı Şehri Antakya**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005

KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C.VIII, Ankara, 2001.

KIRICI, Ahmet Önder - Yiğit, İrfan, **Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Çorumlu Devlet Adamları (1830-1909 yılları arası)**, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Çorum, 2011.

KODAMAN, Bayram, **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1980.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat, **Tarih Araştırmalarında Usul**, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 1991.

MARDİN, Şerif, **Bütün Eserleri 9 - Türk Modernleşmesi Makaleler 4**, (Der. Mümtaz'er Türköne/Tuncay Önder), İletişim Yayınları, 23.Baskı, İstanbul, 2014.

MUMCU, Ahmet, **Osmanlı Hukukunda Zulüm Kavramı (Deneme)**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972.

MUTLU, Şamil, **Osmanlı Devleti'nde Misyoner Okulları**, Gökkubbe Yayınları, II. Baskı, İstanbul, 2005.

ORTAYLI, İlber, **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İda-releri (1840-1880)**, Türk Tarih Kurum Yayınları, Ankara, 2000.

-----, **Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi**, Cedit Neşriyat, Ankara, 2008.

ÖZDEMİR, Rifat, **Antakya Esnaf Teşkilatı (1709-1860)**, Mustafa Kemal Üniversitesi, Yayın No:7, Antakya, 2002.

ÖZGER, Yunus, **Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Bürokrasisinde Yozgath Devlet Adamları**, IQ Kültür Sanat Ya-yıncılık, İstanbul, 2010.

RAYMOND, André, **Osmanlı Döneminde Arap Kentleri**, (Çev. Ali Berktaş), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Ağustos 1995.

SARIYILDIZ, Gülden, **Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun Ku-ruluşu ve İşlevi (1879-1909)**, Der Yayınları, İstanbul,2004.

SEYİTDANLIOĞLU, Mehmet, **Tanzimat Devrinde Mec-lis-i Vâlâ (1838-1868)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, II. Baskı, Ankara, 1999.

SOYLUER, Serdal, **Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Os-manlı Döneminde Muğlalı Devlet Memurları (1879-1909)**, Muğla Belediyesi Yayınları, Muğla, Aralık 2008.

SÜREYYA, Mehmed, **Sicill-i Osmanî**, (Yay. Haz. Nuri Ak-bayar), C.1, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Nisan 1996.

ŞİŞMAN, Adnan, **XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devle-tinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara,2006.

TOSH, John, **Tarihin Peşinde**, (Çev. Özden Arıkan), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, II. Baskı, 2005.

TOZLU, Selahattin, **Antakya (Hatay) Tarihi Bibliyografisi**, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, No:17, Elazığ, 2009

III. MAKALELER

ALTUN, Dilek, “XIX. Yüzyılda Bursa”da İpek Böcekçiliği”, **Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Karesi Tarih Kulübü Bülteni**, S.1, 2007, s.102-108.

AYTAÇ, Ömer, “Memurluk Zihniyeti ve Memuriyen Toplum: Prens Sabahattin’in Görüşleri Işığında Bir Çözümleme”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.8, S.1, 2006, s.1-28.

BAHADIR, Gürhan, “Hristiyanlığın Antakya”da Şekillenmesi ve Habib-i Neccar”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2013, C. 10, S. 23, s. 207-214.

BOZKURT, Nurgül, Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Simavlı Memurlar, **Akademik Bakış Dergisi**, S. 27, Kasım-Aralık 2011, s. 1-12.

CANATAR, Mehmet-Baş, Yaşar, “Şurâ-yı Devlet Teşkilatı ve Tarihi Gelişimi”, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, S.9, 1998, s. 111-148.

ÇETİN, Atilla, “Maarif Nazırı Ahmed Zühdü Paşa’nın Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Yabancı Okullar Hakkındaki Raporu”, **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, S.10-11, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1983, s. 189-219.

-----, “Sicill-i Ahvâl Defterleri ve Dosyaları Hakkında Bir Araştırma”, **Vakıflar Dergisi**, Ankara, 2005, S. 29, s. 87-104.

ELİAÇIK, Muhittin, “Edebiyat Tarihimize Işık Tutan Bir Eser: Ata Tarihinin 4-5. Ciltleri”, **İlmi Araştırmalar**, S.20, 2005,

EMECEN, Feridun M., Osmanlı Kronikleri ve Biyografisi, **İslam Araştırmaları Dergisi**, S.3, 1999,s.83-90.

GENÇOĞLU, Mustafa, “1864 ve 1871 Vilayet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Çankırı, 2011,S.2,s.29-50.

GÜL, Abdulkadir, “XVI. Yüzyılda Antakya Kazası”nın Demografik Yapısı”, **Turkish Studies**, Volume 4/3, Spring 2009, s. 1025-1066.

GÜNDÜZ, Ahmet, “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Kayserili Müslim ve Gayrimüslim Memurların Aldıkları Madalya, Rütbe ve Nişanlar (M.1879-1909)”, **History Studies International Journal Of History**, Volume 3/3, 2011,s.123-145.

GÜNDÜZ, Ahmet- GÜLCÜ, Erdinç, “XVI. Yüzyılda Antakya Nahiyesi (1526-1584)”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2009, C.6,S.12,s.289-323.

HAYDAROĞLU, İlknur, “II. Abdülhamid Döneminde Hafiye Teşkilatı Hakkında Bir Risale”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırma Dergisi**, C. 17, S. 28, 1995, s.109-133.

İNALCIK, Halil – ARI, Bülent, “Osmanlı- Türk Tarihçiliği Üzerine Notlar”, **Uluslararası Askeri Tarih Dergisi**, Genelkurmay Basım Evi, S.19, Ankara, 2007, s. 213-247.

KELEŞ, Erdoğan, Tanzimat Döneminde Rüşvetin Önlenmesi İçin Yapılan Düzenlemeler (1839-1858), **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, Ankara,2005, C.24, S.38, s.259-280.

KOYUNCU, Nuran, “Hukuk Mektebinin Doğuşu”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XVI, S. 3, 2012, s.163-183.

KÜTÜKOĞU, Bekir, “Son Devir Osmanlı Biyografik Kaynakları”, **Vekayinüvis Makaleler**, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1994, s.211-216.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat, “Sicill-i Ahvâl Defterlerini Tamamlayan Arşiv Kayıtları”, **Güneydoğu Avrupa Araştırma Dergisi**, S.2, 2000, s. 143-157.

MERT, Talip, “Sicill-i Ahvâl Defterleri ve Buna Dair Yayınlanan Nizamnameler I”, **Arşiv Araştırmaları Dergisi**, S,2, 2000, s. 97-111.

ÖZBEK, Nadir, “Abdülhamid Rejimi, Vergi Tahsildarlığı ve Siyaset, 1876-1908”, **Doğu Batı Dergisi**, No:52, 2010, s.159-197.

YÜCEKAYA, Hüsnü, “Amasya İpekçiliği Üzerine (1750-1900)”, **Akademik Bakış**, C.7, S. 13, Kış 2013, s.269-283.

IV. ANSİKLOPEDI MADDELERİ

AFYONCU, Erhan- AHISKALI, Recep, “Kâtip (Osmanlı Dönemi)”, **TDVİA**, C.25, TDV Yay., İstanbul, 2002, s. 53-55.

DURMUŞ, İsmail, “Hemze”, **TDVİA**, C.17, TDV Yay. ,İstanbul, 1998, s.190-193.

-----, “Tabakat”, **TDVİA**, C.39, TDV.Yay., İstanbul, 1994, s.288-290.

EFENDİOĞLU, Mehmet, “Vefeyat”, **TDVİA**, C.42, TDV Yay., İstanbul, 2012, s.603-605.

GÖRMEZ, Mehmet, “Ulûmü’ı-Hadis”, **TDVİA**, C.42, TDV Yay., İstanbul, 2012, s.130-132.

MÜLÂYİM, Selçuk, “Süleymaniye Camii ve Külliyesi”, **TDVİA**, C.38, TDV Yay. ,İstanbul, 2010, s.114-119.

ÖZCAN, Abdülkadir, “Hafid Efendi” , **TDVİA**, C.15, TDV Yay., İstanbul, 1997, s.111-112.

ÖZTÜRK, Cemil, “Rüşdiye”, **TDVİA**, C.35, TDV Yay., İstanbul, 2008, s.300-303.

PAMUK, Şevket, “Kuruş”, **TDVİA**, C.26, TDV Yay. ,İstanbul,2002, s.458-459

SAHİLLİOĞLU, Halil, “Antakya”, C.3, **TDVİA**, TDV. Yay., İstanbul, 1991, s.228-232.

SARIYILDIZ, Gülden, “Sicill-i Ahvâl Defterleri”, **TDVİA**, C.37, TDV Yay., İstanbul, 2000, s.134-136.

UNAN, Fahri, “Pâye”, **TDVİA**, C.34, TDV Yay. ,İstanbul, 2007, s.193-194.

YILMAZ, Ahmet, “Müstakimzade Süleyman Sadeddin”, **TDVİA**, C. 32, TDV Yay. ,İstanbul, 2006, s.113-115.

V. SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

ARDEL, Ayten, “19.Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisinde Üsküdar Doğumlu Osmanlı Bürokratlar”, **Üsküdar Sempozyumu II Bildirileri**, 12-13 Mart 2004, Üsküdar Belediyesi, Üsküdar, 2005, s.513-528.

DAŞCIOĞLU, Kemal, “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Buldanlı Memurlar, **Buldan Sempozyumu**, 23-24 Kasım 2006, Denizli, s.561-570.

HADİ, Ahmet-YILMAZ, Harun, “Tercüme-i Hâl Varakası ve Sicill-i Ahvâl Kayıtları İle İlgili Yapılmış Çalışmalar, **Gelecek Geçmiş Tartışıyor Tarih Öğrenci Sempozyum Bildirileri**, 2-4 Mayıs 2013, Isparta, s.431-444.

SİLER, Abdurrahman, “XIX. Yüzyılda Trabzon’un Kaza Ve Nahiyelerinin Ekonomik Durum (1869-1905)”, **Geçmişten Geleceğe Trabzon Ulusal Sempozyumu**, 23-24 Ekim 1991, Trabzon Teknik Üniversitesi, Trabzon, 1992, s.261-277.

VI. SÖZLÜKLER

AKBAYAR, Nuri, **Osmanlı Yer Adları Sözlüğü**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, II. Baskı, Ekim 2003.

DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 11.Baskı, 1993.

PAKALIN, M. Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, M.E.B. Devlet Kitapları, İstanbul, III. Baskı, 1983.

PARLATIR, İsmail, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Yargı Yayınevi, Ankara, II. Baskı, 2009.

SEZEN, Tahir, **Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın No:21, Ankara, 2006.

IX. TEZLER

AKBULUT, Uğur, **Osmanlı Tarih Yazıcılarına Göre Tarih ve Tarihçi**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2006.

BAHADIR, Gürhan, **636-1100 Arasında Antakya**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2009.

BAHÇECİ, Gönül, H.1284/M.1867-1868 (35 Nolu) Antakya Şer'iyeye Sicili (Transkripsiyon ve Değerlendirme), Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay,2014.

BAYRAKTAR, Nuray, **20 No'lu Antakya Şer'iyeye Sicili (H.1245-1246/M.1829-1831)**, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay, Mayıs 2008.

ÇANAKLI, Levent, **Türk Romanında Bürokrasi Ve Memurlar (1872-1950)**,Uludağ, Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi Bursa, 2007.

ÇAVDAR, Necati, **Son Osmanlı Sadrazamı Ahmet Tevfik Paşa**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun, 2010.

DOĞAN, Nazire, **Osmanlı İlimiye Sınıfı'nın Emekliliği İlimiye Tekaüd Sandığı'nın Kuruluşu ve Faaliyetleri**, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yozgat, 2013.

DÖNERTAŞ, Mehmet Akif, **Türk Ceza Hukukunda Rüşvet Suçu**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı Kamu Hukuku Bilim Dalı, Yayınlanmamış, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.

ESKİOCAK, Zeynep, **XIX. Yüzyılda Hatay'ın İdari, Sosyal, Kültürel Ve Ekonomik Yapısı**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, Eylül, 2004.

KARA, Adem, **XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Antakya (1800-1850)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara,2004.

KIRKPINAR, Kenan, **Aşarın Kaldırılması Ege Bölgesindeki Sonuçları**, Ankara Türk Üniversitesi İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1987.

NAKİBOĞLU, Aslihan, **Osmanlı Maliyesinde Süreklilik ve Değişim: Rüsumat Emaneti**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Politikası Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kocaeli, 2011.

ÖZ, Şaban, **İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2006.

ÖZTEL, Muharrem, **II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Maliyesi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007.

SUNAY, Serap, **II. Abdülhamid Döneminde Balıkesirli Mülki Görevliler Hakkında Bir İnceleme (Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre 1879-1909)**, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2007.

TÜRK, İ. Caner, **Osmanlı Devletinde Tarih Eğitimi (1839-1922)**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2006.

UĞURLU, Ümmühan, **Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Döneminde Tokatlı Devlet Memurları**, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2013.

YAPIŞTIRAN, Cihan, **19.Yüzyıl İkinci Yarısında Bitlis ve Tütün**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013.

YILDIRIM, Alper, **Müstakimzade Süleyman Saadeddin'in Devhatü'l-Meşâyih Osmanlı Şeyhü'l-İslamların Biyografileri Adlı Eserinin Transkripsiyon Ve Değerlendirmesi**, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay, 2014.

EKLER



Ek-1-Dördüncü Rürbeden Nişanı Ali Örneği



Ek-2-Dördüncü Rürbeden Mecidi Nişanı Örneği



Ek-3-İkinci Rürbeden Mecidi Nişanı Örneği.



Ek-4-Hicaz Demiryolu Madalyası Örneği.



Ek-5-İmtiyaz Madalyası Örneği.



Ek-5- Yunan Muharebe Madalyası Örneği.

